PAPER DETAILS

TITLE: Gümüshane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi-Sayi 9

AUTHORS: Gümüshane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisisayi 9

GÜMÜSHANE ÜNIVERSITESI SOSYAL BILIMLER ENSTITÜSÜ ELEKTRONIK DERGISISAYI 9

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/635298

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ELEKTRONİK DERGİSİ

ISSN: 1309-7423

GÜMÜŞHANE UNIVERSITY
ELECTRONIC JOURNAL OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume: 5 Sayı/Number: 9 Yıl/Year: 2014

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Cilt: 5
Sayı: 9
Ocak 2014

Sahibi
Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN
Gümüşhane Üniversitesi Rektörü

Editör
Doç. Dr. Ekrem CENGİZ

Dergi Sekreteryası
Yrd.Doç.Dr. Fetullah YILMAZ
Yrd.Doç.Dr. Barış YILDIZ
Arş.Gör. Muhammed Kemal BOSTAN

İletişim Adresi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi Sekreteryası
Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bağlarbaşı 29100 / GÜMÜŞHANE
Tel: 0456 233 7501
Fax: 0456 233 7551
sbedergi@gumushane.edu.tr

ISSN
1309-7423

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi

Sayı 9 Ocak 2014

HAKEM KURULU LİSTESİ

Prof. Dr. A. Mesud KÜÇÜKKALAY.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir BULUŞ .....Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN.....Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Embiya AĞAOĞLU .....Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU .....Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Gültekin RODOPLU..... İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR ..... Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan H. ÇATALCA..... İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar AKYAZI .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN ..... Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KALKIŞIM.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE .....Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Musa EKEN.....Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Osman OKKA.....Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK .....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Rasim YILMAZ.....Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK.....Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin TURAN.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ .....Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV.....Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Talip TÜRCAN..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ACUNER.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT.....İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER .....Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Adem ÇAYLAK .....Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet YATKIN.....Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Ali YAVUZ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Arif BİLGİN.....Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Aşkın KESER.....Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Atila DOĞAN .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram NAZIR..... Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir GÖVDERE..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Birdoğan BAKİ .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin ER.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Cevahir UZKURT.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ekrem CENGİZ ..... Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Elbeyi PELİT ..... Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Fazıl KIRKBİR .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ .....Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA..... Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin ALTUNBAŞ .....Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU .....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hüsnü KAPU .....Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Atilla ACAR..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut ZORTUK..... Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt ERTEN ..... Gümüşhane Üniversitesi

Hakem Kurulu Listesi

Doç. Dr. Mikail ALTAN.....Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer KOÇ ..... İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Nazmi AVCI ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Numan ELİBOL.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan KÜÇÜK..... Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan ARMAĞAN ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Serpil AĞCAKAYA ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Şakir SAKARYA.....Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Şebnem ASLAN.....Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR ..... Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Timuçin KODAMAN ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur KAYA.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alper Veli ÇAM ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Barış YILDIZ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emel YILDIZ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Evren GÜÇER .....Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Eymen GÜREL.....Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fetullah YILMAZ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan KARAGÖZ..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Handan ÇAM..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan AYAYDIN..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasret AKTAŞ.....Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İskender PEKER..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ULUTAŞ.....Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kyung Hyan YOO .....William Paterson University

Hakem Kurulu Listesi

Yrd. Doç. Dr. M. Nejat ÖZÜPEK.....Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ERDOĞAN ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Hanefi TOPAL ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZTÜRK.....Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVER..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nihat YILMAZ ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nuri BALTACI..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL..... Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih AKKANAT..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih GÜRAN ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih YILDIZ ..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN.....Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tarhan OKAN..... Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tufan ÖZSOY..... Gümüşhane Üniversitesi

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi

Sayı 9 Ocak 2014

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1.) Yükseköğretim Sisteminin Temel Sorunlarının Önceliklendirilmesi
Ahmet ÇOBAN ..... 1 - 13

2.) Aşağı Çekme Sendromunda Ebeveynlerin Etkisi
Ahmet Hakan ÖZKAN ..... 14 - 24

3.) Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Destek ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki
Dursun EĞRİBOYUN ..... 25 - 52

4.) Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye'deki Uygulamaları
Dursun KELEŞ
Ümit KELEŞ ..... 53 - 75

5.) Sosyal Forum Sitelerinde Paylaşılan Öneri ve Yorumların Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Facebook Örneği
Ekrem CENGİZ
Zeynep ASLAN ..... 76 - 89

6.) Çalışma Hayatının Bir Sorunu Olarak Mobbing ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Türkiye ve Kazakistan Otellerinde Bir Uygulama
Elbeyi PELİT
İbrahim KILIÇ ..... 90 - 126

7.) İlköğretim Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi
Fikriye KANATLI
Sinan SCHREGLMAN ..... 127 - 138

8.) Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler
Hasan SABIR ..... 139 - 154

9.) Akademisyenlerin Bilimsel Kongrelere İlişkin Algılamaları: Akdeniz Üniversitesi Örneği
Hulusi DOĞAN
Oğuz NEBİOĞLU
İlknur DOĞAN ..... 155 - 172

10.) Kapitalist Eğilimin Karşıtı Olarak Lutherizm
Kürşat Haldun AKALIN..... 173 - 212

11.) Ortaokul 7. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Kılavuz Kitabının İçerdiği Öğretim Etkinlikleri Açısından İncelenmesi
Mehmet KARAKUŞ
Fadime MENGİ ..... 213 - 235

12.) Lulubi Etnoniminin Kökeni
Aləkbər ƏLƏKBƏROV
Muhammet KEMALOĞLU..... 236 - 246

13.) Konaklama İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Uygulamaların Kullanımı
Mustafa SARI
Alper Veli ÇAM ..... 247 - 266

14.) Toplumsal Değişim Farklı Kurumlar ve Sınıf Öğretmenliği Eğitimi
Özgür ERAKKUŞ
İslam MUSAYEV..... 267 - 277

15.) Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri
Suzan AKKUŞ MUTLU..... 278 - 293

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN TEMEL SORUNLARININ ÖNCELİKLENDİRİLMESİ

Ahmet ÇOBAN[1]

ÖZET

Bu çalışmada, Türk Yükseköğretiminin başlıca sorunları, yükseköğretimi oluşturan organların temelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmada, yükseköğretim sistemini oluşturan Yükseköğretim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul ve üniversitenin düşünülen sorunlar temelindeki sorumlulukları Analitik Hiyerarşi Prosesi tekniğiyle belirlenmiştir. Buna ilaveten, araştırmanın kapsamına alınan akademik özgürlük, yönetsel özerklik, üretkenlik, kalite, etkin kaynak kullanımı, mali özerklik, saydamlık, farklılaşma, esneklik, katılım, toplumla ilişkiler ve uluslararası ilişkiler sorunlarının önceliklendirilmesi ise, TOPSIS tekniği ile yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, yükseköğretim sorunları arasında öncelikli sorunun yönetsel özgürlük olduğu ve bunu mali özerklik, kalite, akademik özgürlük, üretkenlik, farklılaşma, saydamlık, katılım, esneklik, toplumla ilişkiler, etkin kaynak kullanımı ve uluslararası ilişkiler izlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Yükseköğretim Sorunları, Yükseköğretim Kurulu, Üniversiteler.

PRIORITIZATION OF FUNDAMENTAL PROBLEMS OF HIGHER EDUCATION SYSTEM

ABSTRACT

In this study, the main problems of Turkish Higher Education, higher education had been discussed on the basis of forming organs. In the study, the higher education system by the Board of Higher Education, University Council and the university thought the problems were the underlying responsibilities of the AHP technique. In addition, research from the scope of academic freedom, managerial autonomy, productivity, quality, efficient use of resources, financial autonomy, transparency, differentiation, flexibility, participation, community relations and prioritization of the problems of international relations, the TOPSIS technique is made. According to the results of the study, the higher the priority of the problem of managerial problems and that financial autonomy is the freedom, quality, academic freedom, productivity, diversification, transparency, participation he effective use of resources.

Key Words: Higher education, Higher Education Issues, Higher Education, Universities.

[1] Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi MYO, acoban@karatekin.edu.tr

GİRİŞ

Eğitimin ve özellikle yükseköğretimin, bir toplumun gelişmesindeki rolünün belirleyici olduğu bilinmektedir. Türkiye'de yükseköğretim, nitelikli ve yüksek düzeyde insan gücü yetiştiren, bilgi üreten ve yayan nitelikleriyle toplumun geleceğini etkileyen bir kurum olmakla birlikte (Güçlüol, 1990: 248) önemli sayılabilecek düzeyde sorunları bulunmaktadır. Ancak, yükseköğretimde mevcut olan sorunlar yalnızca günümüzde ortaya çıkan sorunlar değildir. Cumhuriyet öncesinden günümüze değin farklılaşan, çoğalan ve büyüyen sorunlar da mevcuttur. Karşılaşılan sorunların teşhisi ya da çözümüne ilişkin çabalar da her dönemde görülmüştür. Nitekim sorunların çözümüne yönelik düzenlemelerin 1773 yılından itibaren izlerine rastlanılmaktadır.

Özellikle yükseköğretim sorunlarına teşhis ve çözüm açısından köklü yaklaşımların, Türk toplumsal hayatında kritik öneme sahip belirli dönemlerde yoğunlukla ele alındığı ve incelendiği görülmektedir. Nitekim Cumhuriyet öncesi yükseköğretim yapılanmasının Tanzimat öncesi ve sonrasında yeni yükseköğretim kurumlarının kurulduğu ya da değişikliklerle yeni düzenlemelere gidildiği Türk yükseköğretim geçmişinde yer almaktadır. Örneğin, İstanbul Teknik Üniversitesinin temeli olan Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun 1773'de kurulmuştur. Bu yükseköğretim kurumu Türkiye'de ilk kez modern yükseköğretim döneminin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Bunu izleyen yıllarda 1795'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun kurulmuştur. Daha sonra 1880'de Hukuk Mektebi ile 1882'de Sanayi-i Nefise Mektebi, Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan başlıca yükseköğretim kurumlarıdır.

Türkiye'de yükseköğretim kurumları Cumhuriyet döneminde ise farklılaşarak ve sayıları da artarak gelişmiştir. Sayı ve türdeki bu değişimle birlikte yasal düzenlemelerle yükseköğretime yön verilmeye ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk kez 1933'de önemli sayılabilecek bir yükseköğretim reformu yapılmış ve 2252 sayılı yasayla Darülfünun kaldırılıp, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Önemli olan bu reformla ilk kez üniversite, rektör, fakülte gibi organ ve ünvanlar yükseköğretim yapılanmasında yer almıştır. Bununla birlikte, yurt dışından bilim insanları üniversiteye çağrılmış ve görev verilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan ikinci bir önemli düzenleme ise 13 Haziran 1946'da çıkarılan 4936 sayılı yasayla üniversitelere tüzel kişilik, bilimsel ve idari özerklik tanınmış olmasıdır.

Bu kanunla ülkenin ikinci büyük üniversitesi olan Ankara Üniversitesi de kurulmuştur. Yine aynı düzenleme ile İstanbul üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi ile Ankara Üniversiteleri aynı kanun içeriğinde ifade edilmiştir. 1960 askeri darbesinden sonra 114 sayılı kanunla daha önce çıkarılan kanunda yapılan değişiklikle Anayasaya ilk defa üniversite ile ilgili bir madde konulmuştur (md.120). Yine bir başka yasal düzenleme ise Eylül 1971 tarihinde yapılmış ve Temmuz 1973'de 1750 sayılı üniversiteler kanunu çıkarılmıştır. Cumhuriyet döneminde önemli ancak çok tartışmalara konu edilen bir diğer düzenleme ise yine 1980 askeri darbesinden sonra 6 Kasım 1981 tarihinde 2547 sayılı yasadır.

Türk yükseköğretimine yön verilmesi çabaları, iç siyasal ve sosyal gelişmelere paralellik göstermesiyle birlikte, Türk yükseköğretimindeki bu değişmelerin dünyada yaşanan değişmelerden ayrık ya da bağımsız olduğunu söylemek de mümkün değildir. Dünyadaki üniversite algısından Türk yükseköğretiminin de etkilendiği söylenebilir. Nitekim 1960'larda başlayan, bütün dünyada görülen yükseköğretimdeki öğrenci sayısında meydana gelen artış, dünyadaki nüfus patlaması, refahın ve orta kademe eğitiminin yaygınlaşması mesleklerde iş bölümünün hızla artması ve mesleklerde daha ileri bilgilere ihtiyaç duyulması (Perkin, 1983: 96) üniversitelerin önceliklerini değiştirmiştir. Dolayısıyla bu değişim öncesi, araştırma ağırlıklı olan küçük ve seçkin bir topluluğa yönelik genel bir eğitim veren bir ortam olan ve aydın insanlar yetiştiren üniversiteler, yerini geniş kitlelere yaygın bilgi aktarımı yapan meslek eğitimi veren kitle üniversiteleri haline dönüşmüşlerdir (Minogue, 1973: 25).

1980 askeri darbesinden sonra hazırlanan ve 1982 yılında kabul edilen anayasada, üniversitelerle ilgili yükseköğretimi bir yapı altında toplamak amacıyla yükseköğretimin kuruluşu tamamlanmış ve bu kanuna 130 ile 131'inci maddeler konulmuştur. Böylece farklı türlerde ifade edilen üniversiteler, akademiler, bakanlıklara bağlı yüksekokullar ve konservatuarlar, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Eğitim Enstitüleri ve Yaykur gibi yaygın yükseköğretim kurumları tek bir yapı altında toplanmıştır. Yani bugün geniş ve farklı toplum kesimlerince tartışılan YÖK yapısı ilk kez bu dönemde oluşturulmuş ve bu yapı altında toplam 19 üniversite yer almıştır. 1981 yılından 2006 yılı sonuna kadar, 2547 sayılı kanunda değişiklik yapan 27 adet kanun ve 12 adet de kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır.

YÖK Kuruluşundan günümüze kadar geçen 28 yılda, yukarıda bahsedildiği üzere Türkiye'nin gündeminden düşmemiş, değişik dönemlerde farklı şekillerde eleştirilmiştir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında YÖK'ün yükseköğretim sistemine önemli katkılarının yanında, kendisinin yükseköğretim sistemi içerisinde sorunları olduğu, Yükseköğretim Kurulunun işleyişinden sorumlu kişiler tarafından da ifade edilmektedir. Son otuz yıllık döneme bakıldığında 1981 yılından 2007 yılına kadar ciddi sayılabilecek bir makro ve stratejik planlamadan yoksun bir şekilde yükseköğretim yapılanması ve işleyişinin olduğu görülmektedir. İlk kez 1991 yılında ve daha sonra da özellikle 2007 yılında kapsamlı olarak hazırlanan stratejik plan oluşturulmuştur.

Kuruluşundan yıllar sonra stratejik bakış açısıyla yükseköğretimin yapılandırılmaya çalışılmış olması sorunların temel kaynağını göstermektedir. 2013 tarihi itibariyle YÖK yapısı altında 109 devlet üniversitesi 70 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 179 üniversite yer almaktadır. Sayı olarak çoğalmakla birlikte ülkenin tüm kentlerinde en az bir üniversite kurulmuştur. Ancak bu üniversitelerin öncelikli olarak öğretim elemanı ihtiyacı olmak üzere (Güçlüol, 1990: 227), üniversitelere ayrılan kaynak düzeyinin üniversiteler arasında farklılıklar göstermesi (Adem, 1993: 179), yönetimin yapısı ve işleyişi (Çoban, 1999: 147) gibi temel sorunları da bulunmaktadır. Karşılaşılan sorunların çözümü genellikle mevzuatta yapılan düzenlemelerle giderilmeye çalışılmış fakat bu yetersiz kalmıştır.

Literatür incelemesinde görüldüğü gibi ülkenin bugünü ve geleceğinde hayati derecede önemli sayılabilecek rol taşıyan Türk Yükseköğretiminin sorunları çok sayıda ve farklı niteliklerdedir. Süreç içerisinde değişmekle birlikte sorunların sayı ve kapsam olarak artığı görülmektedir. 1982 yılında YÖK'nun oluşturulmasından itibaren onlarca kez mevzuatta yapılan değişikliklere rağmen, temel sorunların çözümüne esas teşkil edecek bir yapılanma ve işleyiş kazandırılamamıştır. Buna ilaveten yükseköğretim sistemini oluşturan YÖK, ÜAK ve üniversite gibi temel organların yapısından ya da işleyişinden kaynaklanan sorunlar, durumu daha da güçleştirmiştir. Yukarıdaki bilgilerin ışığında bu çalışmanın temel amacı, sistematik ve analitik bir yaklaşımla yükseköğretim sisteminin başlıca sorunlarını önceliklendirmeye çalışmaktır.

Sorunların önem düzeylerinin belirlenmesi çözüm aşamasında izlenecek yöntem ve gereksinim duyulan kaynakların tahsisi bakımından önemli olacaktır.

I. YÖNTEM

Bu çalışma yöntem olarak literatürde çok ölçütlü karar verme tekniklerini konu edinen çalışmaların (Yüksel ve Dağdevirenin, 2008; 100) izlemiş ve kullanmış oldukları yöntem ve tekniklerle yapılmıştır. Giriş bölümünde verilen çalışmanın amacı bu yaklaşım ve tekniklerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi) ve TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) teknikleri kullanılmıştır. Analitik hiyerarşi prosesi tekniği Saaty (1980) tarafından geliştirmiş çok ölçütlü karar verme tekniklerinden biridir. Analitik hiyerarşi prosesi tekniğinin temel özelliği problemin yapısını oluşturan nitel ve nicel değişkenleri birlikte değerlendirebilen matematiksel yöntem olmasıdır. AHP tekniği bu üstünlüklerinden dolayı, çalışmada TOPSIS tekniğinin gereksinim duyduğu verilerin elde edilmesinde kullanılmıştır. TOPSIS tekniğinde sıralama, kriterlerin ağırlıkları esas alınarak yapılmaktadır. Bu çalışmada da yüksek öğretim organlarının ağırlıkları AHP tekniğiyle hesaplanmıştır.

Bu üstünlüğünden dolayı, AHP karar verme problemlerinde sıkça kullanılan başlıca bir tekniktir (Yüksel, 2006). Yukarıda ifade edildiği gibi araştırmada kullanılan bir diğer teknik ise Hwang ve Yoon (1981) tarafından geliştirilmiş olan TOPSIS tekniğidir. Bu teknikte esas itibariyle çok kriterli sıralama tekniğidir. TOPSIS tekniğinde ideal çözümün belirlenmesinde pozitif ideal çözüme uzaklık ve negatif ideal çözüme uzaklık birlikte değerlendirilmektedir. TOPSIS tekniğinde pozitif ideal çözüm fayda kriterlerini maksimize ederken maliyet kriterlerini ise minimize etmektedir. Yine bu tekniğe göre en iyi çözüm pozitif ideal çözüme en yakın olan, negatif ideal çözüme ise en uzak olan çözümdür. (Yüksel ve Dağdeviren, 2008: 25). Bu çalışmada TOPSIS tekniğinin kullanılmasının temel nedeni en iyi çözümü verebilecek şekilde çok sayıda faktörün belirli kriterler temelinde sıralamasını yapabilmesidir.

Bilindiği gibi AHP ve TOPSIS tekniğinde veriler uzman görüşüne bağlı olarak sağlanmaktadır. Bu çalışmada da AHP ikili karşılaştırmaları ve TOPSIS tekniği için gerekli olan verilerin güvenirliğine özen gösterilmiştir. Bu nedenle çalışmada AHP ikili karşılaştırmaları ve

TOPSIS tekniğinde sorunların organlara göre değerlendirilmesinde YÖK'te 20 yıl bürokrat olarak ve bir üniversitenin kuruluşunda görev yapmış bir uzmanın görüşünden yararlanılmıştır.

II. BULGULAR

Türk yükseköğretiminin sorunlarını farklı bakış açılarıyla kategorize etmek ya da değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmada sorunların sınıflandırılmasında YÖK (2007: 159)'nun hazırlamış olduğu "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi" adlı raporu esas alınmıştır. Anılan raporda "yükseköğretim sisteminin yönetim yapısı konusunda stratejik seçmeler" başlığı altında "günümüzde, yükseköğretim kurumlarında tüm düzeyler için önem taşıyan başlıca ilkeler" açıklanmıştır. Bunlar;

- Akademik özgürlük
- Yönetsel özerklik
- Üretkenlik
- Kalite
- Etkin kaynak kullanımı
- Mali özerklik
- Saydamlık
- Farklılaşma
- Esneklik
- Katılım
- Toplumla ilişkiler
- Uluslararası ilişkiler

Stratejik raporda belirtilen ilkelerin aslında günümüzde yükseköğretimin karşılaştığı temel sorunlar da olduğu görülmektedir. Bu sorunlar yükseköğretimin işleyişinde farklı derecelerde etkili ya da belirleyici olan konulardır. Karşılaşılan bu sorunların yükseköğretimin yapısı ve işleyişindeki ağırlıklarının belirlenmesi alınacak önlemler ve geliştirilecek çözüm yöntemlerine ışık tutacaktır.

Bu nedenle bu çalışmada yukarıda ifade edilen 12 öğe sorun olarak tanımlanmış ve bu sorunların öncelikleri AHP ve TOPSIS teknikleriyle belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada

sorunların belirlenmesinden sonra sorunların kaynağı olabilecek organların rollerinin düzeyi, Analitik Hiyerarşi Prosesi tekniği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 2'de görüldüğü gibi bu çalışmanın kapsamına başlıca üç organ alınmıştır: Bunlar YÖK, ÜAK ve Üniversitedir. Araştırmada öncelikle üç organın ikili karşılaştırması Tablo 1'deki değerlendirmeye göre yapılmıştır.

Tablo 1. Önem Değerleri ve Tanımları

a_{ij}	Tanım	Açıklama
1	Eşit önemli	İki seçenek de eşit derecede öneme sahip
3	Biraz önemli	Bir ölçüt diğerine karşı biraz üstün
5	Kuvvetli derecede önemli	Bir ölçüt diğerine karşı oldukça üstün
7	Çok kuvvetli derecede önemli	Bir ölçüt diğerine göre üstün sayılmıştır
9	Kesin önemli	Bir ölçütün diğerinden üstün olduğunu gösteren kanıt çok büyük güvenilirliğe sahiptir
2,4,6,8	Ara değerler	Uzlaşma gerektiğinde kullanılmak üzere iki ardışık yargı arasındaki değerler

Tablo 2'de organların ikili karşılaştırmaları yapılmış ve organların bu sorunlar temelindeki ağırlıkları Expert Choice 2000 programı ile hesaplanmıştır. Tablo 2'de görüldüğü gibi YÖK'ün ağırlığı % 57,5, ÜAK' un ağırlığı % 8,2 ve üniversitenin ağırlığı %3,4'tür. Yine araştırmada yapılan ikili karşılaştırmaların tutarlılığını belirlemek amacıyla tutarsızlık oranı hesaplanmış ve bu oranın 0,02 olduğu görülmüştür. AHP tekniğinin varsayımlarına göre tutarsızlık oranının 0.10'dan küçük olması istenmektedir. Bu çalışmadaki oranın kabul edilebilir bir aralıkta olduğu ve dolayısıyla ikili karşılaştırma matrisinin tutarlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2: Yükseköğretim Sistemini Oluşturan Organların Sorunlar Bakımından Ağırlıkları

Organlar	YÖK	ÜAK	Üniversite	Ağırlıklar
YÖK	1	6	2	0.575
ÜAK	1/6	1	1/5	0.082
Üniversite	1/2	5	1	0.343

Organların sorunlara kaynak olma ağırlıklarının belirlenmesinden sonra araştırmada yükseköğretim sorunlarının TOPSIS tekniğiyle sıralaması yapılmıştır. Bunun için öncelikle sorunların organlara göre değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir (Tablo 3). Değerlendirme 1–10 ölçeği ile yapılmıştır. Değerlendirmede 10 çok kuvvetli bir değerlendirmeyi ifade ederken 1 ise en az düzeyi göstermektedir.

Tablo 3: Sorunların Yükseköğretim Organlarına Göre Değerlendirilmesi

Sorunlar	YÖK	ÜAK	Üniv.
Akademik özgürlük	4	2	6
Yönetsel özerklik	7	1	6
Üretkenlik	2	3	8
Kalite	4	3	7
Etkin kaynak kullanımı	1	1	3
Mali özerklik	6	1	5
Saydamlık	2	2	4
Farklılaşma	3	1	3
Esneklik	2	1	2
Katılım	3	1	2
Toplumla ilişkiler	1	1	3
Uluslararası ilişkiler	1	1	2
TOPLAM	36	18	51

Araştırmada sıralamanın TOPSIS tekniğiyle yapılabilmesi için matris (Tablo 3) normalize edilmiştir. Bir diğer deyişle matrisin her bir değeri sütun toplamına bölünerek normalleştirilmiş matris (Tablo 4) elde edilmiştir.

Tablo 4: Normalleştirilmiş Matris

	YÖK	ÜAK	Üniv.
Akademik özgürlük	0,1111	0,1111	0,1176
Yönetsel özerklik	0,1944	0,0556	0,1176
Üretkenlik	0,0556	0,1667	0,1569
Kalite	0,1111	0,1667	0,1373
Etkin kaynak kullanımı	0,0278	0,0556	0,0588
Mali özerklik	0,1667	0,0556	0,0980
Saydamlık	0,0556	0,1111	0,0784
Farklılaşma	0,0833	0,0556	0,0588
Esneklik	0,0556	0,0556	0,0392
Katılım	0,0833	0,0556	0,0392
Toplumla ilişkiler	0,0278	0,0556	0,0588
Uluslararası ilişkiler	0,0278	0,0556	0,0392

Elde edilen normalleştirilmiş matris ile daha önce AHP tekniği ile hesaplanan ağırlıklar çarpılmış ve sorunların TOPSIS tekniği ile sıralaması belirlenmiştir. Buna göre normalleştirilmiş matris ile ağırlık vektör çarpımı ise şöyledir:

$$\begin{vmatrix} 0,1111 & 0,1111 & 0,1176 \\ 0,1944 & 0,0556 & 0,1176 \\ 0,0556 & 0,1667 & 0,1569 \\ 0,1111 & 0,1667 & 0,1373 \\ 0,0278 & 0,0556 & 0,0588 \\ 0,1667 & 0,0556 & 0,0980 \\ 0,0556 & 0,1111 & 0,0784 \\ 0,0833 & 0,0556 & 0,0588 \\ 0,0556 & 0,0556 & 0,0392 \\ 0,0833 & 0,0556 & 0,0392 \\ 0,0278 & 0,0556 & 0,0588 \\ 0,0278 & 0,0556 & 0,0392 \end{vmatrix} \quad X \quad \begin{vmatrix} 0,575 \\ 0,082 \\ 0,343 \end{vmatrix} =$$

Yukarıdaki iki matrisin çarpım sonucunda elde edilen değerler ve belirlenen sıralamalar ise Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: TOPSIS ile sıralaması

	Ağırlık	Sıralama
Akademik özgürlük	0,1134	4
Yönetsel özerklik	0,1567	1
Üretkenlik	0,0994	5
Kalite	0,1246	3
Etkin kaynak kullanımı	0,0407	10
Mali özerklik	0,1340	2
Saydamlık	0,0680	7
Farklılaşma	0,0726	6
Esneklik	0,0500	9
Katılım	0,0659	8
Toplumla ilişkiler	0,0407	10
Uluslararası ilişkiler	0,0340	11
Toplam	1.0000	

Türk yükseköğretim sorunları bir bütün olarak düşünüldüğünde, Tablo 5'de görüldüğü gibi; yönetsel özerklik % 15,6, mali özerklik % 13,4, kalite % 12,4, akademik özgürlük % 11.3, üretkenlik % 9.9, farklılaşma % 7.2, katılım % 6.5, esneklik % 5, toplumla ilişkiler ve etkin kaynak kullanımı % 4 ve uluslararası ilişkiler sorunu ise % 3.4 düzeyinde bir ağırlığa sahiptir. Bu ağırlıkları taşıyan sorunların sıralaması ise (Tablo 5) araştırma neticesinde şu şekilde bulunmuştur:

- Yönetsel özgürlük
- Mali özerklik
- Kalite
- Akademik özgürlük
- Üretkenlik
- Farklılaşma
- Saydamlık
- Katılım
- Esneklik
- Toplumla ilişkiler
- Etkin kaynak kullanımı
- Uluslararası ilişkiler

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada yapılan değerlendirmelere göre yükseköğretim sorunları arasında öncelikli sorunun yönetsel özgürlük olduğu görülmektedir. Bu sorunu mali özerklik, kalite, akademik özgürlük, üretkenlik, farklılaşma, saydamlık, katılım, esneklik, toplumla ilişkiler, etkin kaynak kullanımı ve uluslararası ilişkiler izlemektedir.

Sorunların içerik olarak değerlendirilmesinde yönetsel özgürlük, akademik özgürlük, mali özerklikte önemli düzeyde YÖK'ün doğrudan rolünün olduğu söylenebilir. YÖK'ün kalite, farklılaşma, saydamlık, esneklik, etkin kaynak kullanımı sorunlarında da rolü olmakla birlikte üniversitelerin ve ÜAK' un rolü daha önemli görülmektedir. Katılım ve uluslararası ilişkiler

sorunlarının üniversitenin organlarının yapı ve işleyişinden kaynaklanan sorunlar olduğu görülmektedir.

Yükseköğretim sorunlarının çözümü öncelikle sorunların sistematik bir yaklaşımla incelenmesi ve bunun ışığında geliştirilecek alternatifler ile mümkündür. Kuşkusuz sorunların tanımlanması ve çözüm alternatiflerinin saptanması yeterli olmayacaktır. Sorunların yapılarının farklı içeriklerde olduğu görülmektedir. Örgütlenme yapısı, işleyiş, kaynak, yasal düzenleme, insan faktörü gibi çeşitli değişkenlerin sorunların yapısını oluşturduğu görülmektedir. Sorunların tamamını eşzamanlı olarak çözmek mümkün olmayabilir. Bu nedenle sorunların önem düzeyi esas alınarak yükseköğretimde amaçlanan misyonu gerçekleştirmek ve düşünülen vizyona ulaşmaya çalışmak mümkün olabilir.

Bu çalışmada AHP ikili karşılaştırmaları ve TOPSIS tekniğindeki sorunların organlara göre değerlendirilmesinde bir uzman görüşünden yararlanılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçlarının genelleştirilmesi olası değildir. Bundan sonraki çalışmalarda daha fazla sayıda uzman görüşü alınarak çalışmanın yapılması sonuçların genellenebilirliğine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ADEM, Mahmut; (1993), Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı ,A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

BROWN, J.D., (1969), The Liberal University: An Institutional Analiysis, McGraw-Hill, New York

ÇOBAN, Ahmet (1999), Türkiyede Yükseköğretim ve Yönetim Sorunları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler EnstitüsüYayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

EXPERT Choice; (2000), Analytical Hierarchy Process (AHP) Software, Version 9.5, Expert Choice, Pittsburg, USA.

GÜÇLÜOL, Kemal; (1990), Yükseköğretimde öğretim elemanlarının Yetiştirilmesi, Yükseköğretim'de Değişmeler, TED Yayınları, Ankara

HWANG C.L., K. YOON; (1981), Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications, A State of the Art Survey, Springer-Verlag, New York.

MINOGUE, K.R.; (1973), The Concept of a University, Berkeley University of California Pres.

PERKIN, H.; (1983), The Changing Social Function of the University: A Historical Perspective, CRE.

SAATY, T.L.; (1980), The Analytic Hierarchy Process, McGraw-Hill International Book Company, USA.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU; (2007), Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Ankara.

YÜKSEL, İhsan; (2006), "Kariyer Değerlerinin Analitik Hiyerarşi Proses Yöntemiyle Önceliklendirilmesi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(25), ss.59-67.

YÜKSEL, İhsan; M. DAĞDEVİREN; (2008), İşletmelerarası Kıyaslamanın ANP ve TOPSIS Teknikleri İle Yapılması, 5. Kobiler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

YÜKSEL, İhsan, M. DAĞDEVİREN; (2009), Kritik Başarı Faktörleri Temelinde Göreli Rekabet Üstünlüğünün Belirlenmesi, 6. Kobiler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

AŞAĞI ÇEKME SENDROMUNDA EBEVEYNLERİN ETKİSİ

Ahmet Hakan ÖZKAN[1]

ÖZET

Aşağı çekme sendromu, yaygın olmasına rağmen toplum tarafından neredeyse hiç fark edilmeyen bir durumdur. Literatüre yeni girmiş olan bu kavramın detayları çok fazla ortaya konmamıştır. Bu çalışma ile bu sendromun ortaya çıkış aşamasında ebeveynlerin oynadığı rol araştırılmıştır. Bu sendromun, psikopat ve depresif etkileri, ebeveyn etkisi ile şiddetlenmektedir. Bazı aşağı çekme sendromu vakaları da gözlemlenmiş, edinilen izlenimler buraya aktarılmıştır.

Anahtar kelimeler: Aşağı çekme sendromu, ebeveyn etkisi, psikopat, depresif.

PARENT IMPACT ON THE SYNDROME OF PULLING DOWN

ABSTRACT

Syndrome of pulling down is very common, but it is almost never realized by the society. This concept has just entered the literature and the details are not elaborated. With this study, the role of parents on the appearing of this syndrome. The pychopatic and depressive impacts of this syndrome intensifies with the impact of parents. Some of the cases of pulling down syndrome have been monitored and the observations are noted.

Keywords: Syndrome of pulling down, parent impact, psychopat, depressive

[1] Lecturer, Aydin University,Faculty of Economics and Administrative Sciences, Business Administration in English

GİRİŞ

Bireylerin yetişme tarzı ve çocukken yaşadıkları onların tüm hayatlarına etki eder. Yaşanan bazı olaylar ve koşullandırmaların izleri bazen ömür boyu silinemez. İnsanların bu izleri silmek ve yerine yeni bir koşullandırma getirme şansları olmasına rağmen çoğu zaman bunu yapmazlar. Çünkü bunu yapmak için onlara gereken kendine güven ve kararlılık onlar tarafından tanınan bir duygu değildir.

Aşağı çekme sendromu, yukarıda bahsettiklerimizin bir ispatı niteliğindedir. Aşağı çekme sendromu içerisindeki bireyler, hayatları boyunca başarı değil, başarısızlık peşinde koşarlar. Bunun sebebi de ebeveynleri tarafından başarısız olmaya koşullandırılmalarıdır. Burada bahsettiğimiz ebeveynler, psikopat eğilimleri olan, ben merkezci ve değiştirilmesi neredeyse imkansız olan davranış ve düşünme kalıplarına sahip olan bireylerdir. Kimi zaman bu bireylerin çocukları ile hep aynı kelime ve cümlelerle konuştuğuna şahit olmak mümkündür. Bu ebeveynler aynı zamanda mükemmeliyetçidir ve olayları kontrol altında tutma düşüncesine saplantılıdır. Bu saplantıları yüzünden doğal davranmak yerine önceden planladıkları şekilde hareket etmeyi daha fazla tercih ederler. Duygusal olarak asla bağlanamazlar, duygusal çöküntüleri ancak kendilerinden kaynaklanabilir. Başkalarından kaynaklanan bir endişe yaşamazlar.

Mevzubahis ebeveynler psikopat eğilimlerini ancak toplumun izin verdiği ölçüde ortaya çıkarırlar (Belmore ve Quinsey, 1994). Diğer bir deyişle toplumun kabul ettiği oranda şiddet göstermek ve karşısındakine acı çektirmek onlar için olağan bir şeydir. Acı çektirdikleri kişinin kim olduğu onlar için çoğu zaman fark etmez. Çünkü kendilerinden başka hiç kimse için aslında güçlü bir duygu geliştirmezler.

Bu kişiler aslında sadece psikopat eğilimli, aşırı "ego-centric" yani ben merkezli kişilerden başkası değillerdir. Bu kişilerin en önemli özelliği asla kimseyi takdir etmemeleridir. Memnun olmaktansa şikayet etmeyi tercih ederler. Bu gibi ebeveynlerin çocukları "takdir edilme" duygusundan çok fazla mahrum kalmışlardır ve buna çok ihtiyaç duyarlar. Ancak bu ebeveynler çocuklarına ancak başarısız oldukları zaman ilgi gösterirler. Çünkü onların egolarını başarı değil başarısızlık tatmin edecektir. Bu nedenle başarısızlıklar daha fazla ilgilerini çeker.

Ben merkezci ebeveynler psikopat taraflarını gizlemek için mükemmeliyetçi bir tavır sergilerler. Aslında mükemmeliyetçi oluşları, karşılarındakine saldırmak için bir bahane aramalarından ileri gelir. Aşağı çekme sendromu da işte bu noktada ortaya çıkar. Mükemmeliyetçi yapıyı taklit eden çocuk üstün çaba göstererek bir noktaya kadar yüksek başarı yakalayabilir. Ancak ebeveynleri ona sadece başarısızlıkları sırasında ilgi gösterdiği için ilgiye ihtiyaç duyduğu zaman kendisini başarısız kılması kaçınılmaz olacaktır. Bu eğilim defalarca kez tekrar eder, her ilgiye ihtiyaç duyulduğunda bu güdülenme yeniden kişiyi yönlendirir. Kişi kendini çok sefer frenlese bile en sonunda büyük veya küçük bir başarısızlık yaşayacaktır.

I. AŞAĞI ÇEKME SENDROMU VAKALARI

Aşağı çekme sendromu için görüşülen kişilerden biri devlet memuru iken işini maça gitmek için tehlikeye atmış ve işten atılmış. Bir anda durduk yere "takımımın maçına gitmekten beni kimse alıkoyamaz" demiş ve ikazlara aldırmadan maça gitmiştir. Oysa takımının her maçına gidemeyeceği zaten oldukça aşikar ve kimseye tanınan bir ayrıcalık değildir. Görüşme döneminde kişi güvenlik görevlisi olarak çalışmaktaydı ve çalıştığı yerden atılmış ve 2 aylık maaşını alamamıştı.

Kişinin temel özelliklerinden biri sürekli eleştiri yapması ve karşısındakini rahatsız etmekten büyük keyif almasıydı. Oğlu yalan söylemeye alışmıştı, ama oğlunun oldukça başarılı sosyal ilişkileri vardı. Babasının aksine oğlu tasarruf ediyor ve geleceğini düşünüyordu. Aynı duruma düşmekten o kadar korkuyordu ki, bunun uğruna pek çok şeyi harcamaya hazırdı. Arkadaşlarına, akrabalarına önem veriyor gibi görünse de kendi çıkarı için hepsini eli ile itebiliyordu. Yalan söylemek, geleceğini korumak için kullandığı en önemli araç haline gelmişti. Ancak vicdanı nedeniyle bazen yalanları üzerine fazla odaklanıyordu. Suçluluk duygusu yüzünden bir süre sonra sadece olmayan borçları üzerinde konuşur hale gelmişti. Babasının mütemadiyen kendisinden para istemesi ve ancak para verdiği zaman babası tarafından kabul görebilmesi nedeniyle biriktirdiği paraları saklamaktan utanıyor ve suçluluk duyuyordu. Çünkü birikimini saklı tutma eylemi, babası tarafından kabul görmeyen bir davranıştı ve yapılmamalıydı. Bir süre sonra suçluluk duygusu saplantı haline geldi ve müthiş bir ikileme girdi. Hem suçluluk duygusu nedeniyle baskı altına giriyor, hem de gelecek endişesi nedeniyle suçluluk duygusu hissedecek şekilde hareket ediyordu. Bu ikilemini de sürekli para

harcama hikayeleri, borç ve kredi hikayeleri anlatarak gidermeye çalışmaktaydı. Ancak bir süre sonra arkadaşları ile paylaşabileceği ve konuşabileceği bir konu kalmadı.

Diğer aşağı çekme sendromu vakası ise bir fakülte öğrencisiydi. Okulunu bitiremiyordu. Kendisini başarısız kılmakta oldukça kararlı olduğu için mezun olması çok zor görünüyordu. Örneğin, yükseltmek için seçtiği dersleri zaten önceden "FF" aldığı ve çok başarılı olmadığı dersleriydi. Böylelikle 4 dersini transkript üzerinde şu sıra ile görmek mümkün oldu: "FF-DD/DC-FF". Bu dört dersi 4 kez almak zorunda kaldı. Bu öğrenci, diğer vakanın aksine psikopat değil, depresif eğilimdeydi. Depresyondan önceki manik hallerindeyken sosyal ilişkilerinde oldukça başarılıydı. Bu durum, depresif eğilimli kişiler için alışıldık bir durumdur (Ünal, 2011).

II. AŞAĞI ÇEKME SENDROMU YARATAN EBEVEYNLER

Aşağı çekme sendromu yaratan ebeveynler üzerine odaklanacak olursak karşımıza öncelikle kendini yüceltme isteği çıkacaktır. Çocuklarının kendilerini övmelerini isterler, onlardan kendilerini yüceltecek sıfatlar beklerler. Hatta kimi zaman kendi dünyalarında birer imparator gibi davranırlar ve çocuklardan da üstün bir çaba beklerler.

Çocukları başarılı olduğu zaman çekinirler. Çünkü aynı Nixon örneğindeki gibi (Volkan, 2004), temelde güçsüz, zayıf ve korkak biri vardır. Bu yönlerinin görünmesini istemezler. Herhangi bir başarı durumunda bu taraflarının ortaya çıkmasından çok korkarlar. Gerçekten de bu kişiler başkalarını pek nadir yönlendirebilirler ve toplumda haklarını koruyamayacak olan kişilerdir. Bu nedenle başarıları her zaman görmezden gelirler.

Bahane olmadan insanlara saldırmaktan da çok korkarlar. Toplum tarafından kabul görmek onlar için iyi bir zırhtır. Bu korkak insanlar ancak bu zırhı giyerek saldırıya geçebilir. Toplum tarafından kabul görmek için de kimi zaman mükemmeliyetçilik kavramına sarılırlar (Blasi, 1995). Aslında kafalarında net olarak böyle bir kavram yoktur. Onların mükemmeliyetçiliği dipsiz bir kuyu gibidir.

Bu belirttiğimiz üç etki ile beraber kaçınılmaz olarak aşağı çekme sendromu bir noktada başlar:

Psikopat ebeveynlerin bireyi olumsuz hedeflere koşullandırmaları + Bireyin aileden aldığı sosyopatlık sonucu diğer insanlarla fazla yakınlaşınca huzursuz olması + psikopat ebeveynlerin sadece kendilerine müdahale bahanesi olarak kullandıkları mükemmeliyetçilik = başarısızlık yaratan hareket

Birey, kendisine sürekli müdahale olunca huzursuz olacaktır. Sosyal davranışları da eleştirildiği için sosyal olarak da başarılı olması zorlaşacaktır. Tüm bu eleştiri ve müdahaleler, mükemmeliyetçilik maskesi ile "daha iyi olman için yapıyorum" gibi sonsuz bir iyi niyet içerisinde sunulacaktır. Birey, karşısındaki bu yüce gönüllü insanlara istediğimi veremediği için kendini suçlayacak ve hiç bitmeyecek bir döngüyü başlatacaktır. Utanç ve suçluluk duygusu çok derine inebilen ve saplantılı davranış biçimleri sağlayabilen duygulardır (Lewis, 1971). Kendine güveni olmadığı ve kendini uyumsuz hissettiği için girdiği sosyal ortamlarda çok sevilse bile kendisini değerli ve kabul görmüş hissetmeyecek ve sosyal başarısızlıklar yaşayacaktır.

Kendi işlerini yaparken mükemmeliyetçilik fikrine odaklanacaktır. Ama onun bildiği mükemmeliyetçilik "dipsiz bir kuyu" olduğu için sadece kendini aşırı zorlayacak, bundan farklı bir şey yapmayacaktır. Aşırı zorlanan, bedenen veya zihnen aşırı yorulan birey bir noktaya kadar başarı sağlasa da, çok çalışmaktan bulanan zihni bir süre sonra bilincinin kontrolünden çıkacak ve koşullanmalar ile hareket edecektir. Koşullanmalara bakıldığı zaman önce diğer insanların yanında eleştirileceği ve yanlış bir şey yaptığı korkusu ile huzursuz olma koşullandırması gelecek ve bu endişe ile kişinin iyice şuurunu kaybetmesi neticesinde huzur arayışı ile başarısızlık gelecektir. Zihnin bulanması ile içgüdü ve koşullandırmaların ortaya çıkması sık rastlanılan bir durumdur (Ishikawa vb., 2001). Başarısızlık, onun huzur arayan zihnine sahte bir mutluluk olacaktır. Çünkü ailesi, kişi başarısız olunca kısa bir süre için de olsa onu olduğu gibi kabul edebilmektedir. Bu da kişinin mutlu olduğu yegane zamanlardan biri olarak içine işlemiştir. En kuvvetli koşullandırmalar arasında yerini almıştır.

Aşağı çekme sendromu yaratan ebeveynle aslında toplum tarafından tanınmakta ve çocuklarının kendilerine ihtiyacı kalmamasından korkan ebeveynler olarak adlandırılmaktadır. Fakat aslında bu durum bu kadar basit değildir. Bu ebeveynler çocuklarına karşı öfkeli davranmaktan aslında hoşlanırlar. Bunun farkında olmayabilirler, ama bu gerçekten böyledir. Zaten hoşlanmasalar bunu durdurmaya çalışırlar. Örneğin çocuklarının ağlaması ve

mızmızlanması onların hoşuna giden bir şeydir. Bu nedenle bu ebeveynlerin çocuklarının en belirgin özelliği mızmız ve huysuz olmalarıdır.

Mızmız ve huysuz çocuklar için iki yol olacaktır: birincisi kendilerine verileni almak ve hayat boyu ağlayarak, güçsüz durarak kendi başına bir şeyler başaramamaya devam etmek, ikincisi ise bir daha ağlamayarak güçlü durmaya karar vermek ve hayat boyunca birşeyler başarmaya çalışmak. Aşağı çekme sendromu depresyon ve psikopatlık arasında olduğu için ilk durumun depresif bir yapıya ikinci durumun da psikopat bir yapıya sahip olması normaldir. Psikopat yapıda olan kişiler kendi mükemmeliyetçilik oyunlarını oynamaya devam ederler, ama patlamaya hazır bomba gibidirler. Kendi hayatlarını direk mahfetmeseler de küçük başarısızlıklar, kendine zarar verecek olaylar için zemin yaratmaya devam ederler. Birinci gruptaki depresif kişiler ise yardım alırsa düzelebilecek yapıdadır. Irvin Yalom'un yas tedavisi için yedi yıl vermesine benzer olarak, bu kişilerin de düzelebilmesi en az yedi yıl alacaktır. Bu süre içerisinde de doğru kişilerden yardım almaları gerekir. Yoksa aşağı çekme sendromu nükseder.

Depresif bireyler daha avantajlıdır, çünkü daha fazla ağladığı için kendi iç dünyası ile daha fazla iletişim kuracaklardır (Kroanke ve Spitzer, 2002). Bu kişiler ağlamayı kendisi ile özdeşleştirerek daha insancıl bir yaşam sürmek ve ebeveynleri gibi olmamak için çaba sarfedebilir.

Psikopat insanların aslında özünde daha çekingen veya korkak bir yapıya sahip olması nedeniyle, bu kişilerin ebeveynlerini taklit ederek daha korkakça bir yaşam sürdüklerini görnek şaşırtıcı olmayacaktır. Kendisi gücü kabul eden bir hayatı seçmiştir. Ailesi onun için bir güç sembolüdür ve o da güç istemektedir. İstediği gücü elde etmek için gücü elinde tutanları taklit etmesi son derece normaldir. Diğer taraftan bu davranış biçimini seçen bireylerin kimlikleri hiçbir zaman tam anlamıyla oluşmaz. Kohlberg'in (1969) teorisinde belirtilen etik gelişimleri sadece birinci safhada kalır. Yani toplumun kabul ettiği etik kuralları kabul ederler. Kendi etik kurallarını hiçbir zaman geliştiremeyebilirler. Sürekli planlı bir hayat yaşadıkları için kendileri gibi olamazlar. Bunun yerine planladıkları gibi olmayı tercih ederler. Plan olarak kastedilen planlı yaşamak değildir. Plan, insanlara ve olaylara karşı strateji geliştirmek anlamına gelir.

Ebeveynleri ile de bu yolla başetttiklerini düşünürler. Hayat ile de bu şekilde başedeceklerine çok inanırlar.

Depresif yolu seçmek insanlar için oldukça zordur. Çünkü insanın doğası ile örtüşmez. Hiçbir insan sürekli ağlamayı ve sürekli acı çekmeyi kabul etmez. Öğrendiklerinin dışına çıkmayı denemek ise yazılmış bir kitabı silerek baştan yazmayı denemeye benzer. Ebeveynlerinden öğrendikleri yıllarca zihnine kazınmış olan insan kolay kolay bu kalıpların dışına çıkmayı başaramaz. İnsanın davranışsal ve duygusal kalıpları çocuklukta oluşur ve geniş yer tutar. Bu kalıpların yerine yeni bir kalıp koymak sağlam bir karar verme sürecini de beraberinde getirecektir. Yine de Kohlberg'in teorisinde belirtilen üçüncü safhaya ancak bu kişiler geçebilecektir. Diğer taraftan her gün sokakta gördüğümüz evsiz kişilerin büyük çoğunluğu da bu gibi kişilerdir. Koşullanma ve ebeveyn sevgileri o kadar kuvvetlidir ki, bu insanların çoğu kötü yaşayarak hayatları boyunca ebeveynlerini mutlu etme mutluluğu yaşarlar. Bu kulağa saçma gelse de, kimisinin en hassas ve savunmasız yıllarında yetişkinlerin birkaç dakika bile dayanamayacağı azarlamalara her gün saatlerce ve yıllar boyu katlandıkları dikkate alındığında önem kazanacaktır. Bu kadar büyük bir şiddetten korunmanın tek yolu, belki de kötü yaşamaktır.

Her iki grup da hayatın gerçeğidir. Depresif grup ailesinin düşünce yapısını benimsemeyen grup olduğu için daha çok acı çekecektir. Ailesine benzeme eğilimi olmadığı için onlarla empati kuramayacaktır. Muhtemelen mükemmeliyetçi ebeveynler "ben anneyim, ben babayım, çok önemliyim" mesajını telkinlerle bu gruptaki kişilerin zihnine yerleştirmiş olacaklardır. Bu gruptaki kişiler böylelikler müthiş bir ikilemde kalırlar. New York'ta iki milyon evsizin yaşadığı tahmin edilmektedir. Yaşadıkları ikilemin içinden çıkamayan, ilk gruba göre psikopat eğilimleri daha az olan bu kişilerin sonu buna benzer şekillerde olabilir. Diğer taraftan bu gruptaki insanların arasından bu ikilemi aşabilenler çok başarılı olabilir.

Psikopat grup, ebeveynlerinin bir uzantısıdır. Diğer taraftan ebeveynlerinin etkisi ile mükemmel bir kopya olamazlar. Ebeveynleri mükemmeliyetçi ve obsesif yapılarının verdiği güç ile çocuklarına kendilerini üstün bir varlık olarak hissettirmeyi başarmışlardır. Kendini yüce bir varlık olarak gören bu kişiler egolarının getirdiği eziklikler ve utanma duygusu ile mutluluk

duygusundan uzak yaşayacaklardır. Richard Nixon gibi egolu diktatörlerin yapısının da buna benzer bir şekilde oluştuğu tahmin edilmektedir.

Günümüz dünyası mükemmeliyetçi ebeveynlerin ve psikopat grubun varlığını korur ve sürdürmesini sağlar yönde gelişmektedir. Kahramanların adeta bir süper kahraman olduğu ve sıklıkla gereksiz şiddetin yerleştirildiği çizgi film, filmler ve televizyon programları, kullananların üstün insan olduğu düşüncesini insanlara benimsetmeye çalışan markalar, egoları besleyen duygudan yoksun müzikler hep bu insanların taleplerine cevap verir niteliktedirler. Duygusal olmak, duygulanmak bu insanlara göre saçmadır. Çünkü müthiş egoları yüzünden bu gibi insani duygusal tepkileri onları küçültecek şeyler gibi görürler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Psikopat eğilimli aşağı çekme sendromu sahibi insanlar hayatları boyunca kendilerini bir filmin yıldızı gibi görüp kendi filmlerini yaşıyor olabilirler. Pek çok davranış biçimi onlara göre utanılacak şeyler olduğundan sosyal çevreleri geniş değildir. Karşılarındakinin herhangi bir hareketinden de tedirgin olabilirler. Çünkü kendileri planlı yaşamaya ve hareket etmeye alışmıştır, karşılarındaki kişilerden de aynı şeyi beklerler. İyi niyetten çok çıkarcı yaklaşıma inanırlar. Onlara göre çıkarı olmadan bir kimse diğerine iyi davranmayı pek de istemez. Aksine karşısındakini ezme fırsatını kaçırmamak ister. Ama bunu yapması için de ödeyeceği bir bedel olmaması gerekir. Örneğin, kendi sosyal statüsünden fedakarlık etmez.

Psikopat ebeveynlerin çocukları üzerinde diğer bir baskıları da onların çok iyi olmaları yönündedir. Diğer psikopat dost ve arkadaşları sürekli kendilerini eleştirdiği gibi çocuklarını da eleştireceklerdir. Onlar da bu nedenle çocuklarını sürekli eleştirecek ve sürekli en iyi olmaları gerektiği duygusunu aşılayacaklardır. Diğer taraftan bu amaçlarını bahane ederek çocukları üzerinde baskı kurma ve psikopatça duygularını giderme şanslarını arttıracaklardır. Ebeveynler çeşitli nedenlerle, örneğin “kıyafetine daha fazla dikkat et, daha güzel diksiyonla konuş, onu neden o şekilde söylüyorsun?” denir. Ama yol gösterilmez. Net olarak yapması gereken söylenmez. Sadece eleştiri getirilir.

Bu ailelerin çocuklarının hatalarını düzeltmek gibi bir amacı aslında yoktur. Çocuklarının hataları onları psikopatça tepkiler vermeleri için haklı bir neden, kendi bilinçli

taraflarına psikopatça hareket ettiklerini göstermemek için kullanılan bir perdedir. Çocuklarına kızmak ve bağırmak tek başına yapıldığında psikopatçadır. Oysa çocuklarının hataları nedeniyle kızmak, bağırmak, hatta dövmek toplumca kabul edilebilir bir şeydir. Psikopatlar yüksek egoları nedeniyle toplumda kabul edilmek isterler. Bu nedenle toplumca kabul edilebilir şekilde çocuklarına saldırmak isterler.

Psikopat ebeveynler çocuklarını takdir etmezler. Zaten çocukları onlara göre tanrıyı oynamaları için bir fırsattır. Çocuğu olan ebeveyn kendisini üstün bir güç, üstün bir varlık olarak görür. Çocuğu da ona göre bir tebadan ibarettir. Bu duygu her zaman aşikar değildir. Ama zaman zaman aşikar hale gelir, kendini gösterir. Örneğin çocuğu ile asla arkadaş olmaz, asla eşit olmayı sevmez. Asla yaptıklarını takdir etmez. Her zaman ondan daha iyi olmak ister. Ona yardım etmek ister, onun ihtiyaçlarına cevap vermek için müthiş bir çaba sarfeder. Ama bunun sebebi onun daha iyi konuma gelmesi değildir. Aksine çocuğun kendisine ihtiyacı olduğunu hissetmek ve bu ihtiyaçlara cevap verebilen üstün varlığı oynama isteği bu davranışlara neden olur. Böylece egosu daha fazla tatmin olacak ve çocuğu da kendisini ona daha fazla muhtaç hissedecektir. Bu durum aynı zamanda çocuğu karşısında daha özgür bir hareket alanı demektir. Çocuğunu artık üzse bile çocuğu belki de ona muhtaç olduğu için bir şey demeyecektir.

Sonuç olarak çocuklarda üstünlük duygusu gelişir, daha doğrusu diğer arkadaşlarından daha üstün olma gerekliliği hissi gelişir. Yani çocuk arkadaşlarından daha iyi olması gerektiğini hisseder. Ama bunun için ne yapması gerektiğini bilmemektedir. Sürekli eleştirme korkusu içerisinde rahat hareket edemez, utanç her an ortaya çıkabilir. Ailesi tarafından sürekli ve tahmin edemediği zamanlarda eleştirildiği ve büyük tepkiler gördüğü için arkadaşlarına karşı da paranoyak davranabilir ve her an ani çıkışlar yaparak gereğinden büyük tepkiler verebilir.

Tahmin edilemeyen zamanlarda çıkışlar yapılıyor olması çocuğun kendine güvenine, çevresindeki insanlara güvenine ve kişiliğine büyük zarar verir. Peki bu tahmin edilemeyen zamanlarda çıkışa uğramanın sebebi nedir? Ebeveynler tepki verilmesi gereken davranışlara hemen tepki vermezler. Çünkü verirlerse “yavrum bunu yapma” demek yeterli olacaktır. Oysa birkaç yanlış davranış sonrasında kendilerinde “yeter” diye başlayarak büyük çıkışlar yapma hakkını görürler. Zaten istedikleri ve bekledikleri budur. Psikopatlar insanlarla ilişki kurma

ihtiyaçlarını bu ve benzer şekiller de giderirler. “Bak, bu yaptığın doğru değil. Şu şekilde hareket edersen daha iyi tepkiler alabilirsin.” Gibi insancıl açıklamalar yapmak ve daha insani ilşkiler kurmak onlara göre değildir.

Çocuğa geri dönersek, kendisi gibi davranamayan ve toplum içerisinde rahat edemeyen yapısının öne çıktığını görürüz. Bunun nedeni sadece üstün olması gerektiği hissi değildir. Aynı zamanda bunun için yapacağı şeylerin yanlış olacağı korkusudur. Ailesi tarafından eleştirilmekten artık çok çekinir olmuştur. Benzer şekilde üstün olmak için yapacağı şeylerinde yanlış olmasından çekinir. Zaten ne yapması gerektiğini de tam olarak bilemez. Farklı olma fikri ile hareket ederek değişik hareket edebilir, arkadaşları arasında sivri hareketleri ile göze çarpabilir. Sivri ve farklı hareketleri arkadaşlarını azarlaması da takip edebilir. Sonuç olarak toplumda kabul görmeyen kişi olabilir. Üstün olduğu hissi nedeniyle toplumun doğrularını anlamakta da zorluk çeker. Ona göre oluşan herhangi bir farklılık normal olabilir. Yani bir farklılık oluşmuşsa bu muhtemelen onun üstün olması nedeniyle oluşmuştur.

Üstünlük duygusunun çocuklarda gelişmesinin diğer bir sebebi de ebeveynlerin kendilerine muhtaç çocuklar istemesidir. Bu nedenle de çocuklarını aşırı şımartırlar. Aşırı şımarık çocuklar sürekli mutsuz olacak birşeyler bukacaktır. Bu da psikopat kişilerin istediği şeydir. Onlar mutlu insandan ziyade üzgün insan görmeyi sever.

Kişilik oluşumu bu çocuklarda yıllarca devam edebilir. Bu kişileri her gördüğünüzde farklı birini görmüş gibi olabilirsiniz. Bazı huyları ve beğenileri sürekli değişebilir. Toplum karşısında rahat hareket edemeyebilirler. Karşılarına ebeveynlerinin yerine koyabilecekleri biri çıktığı zaman kişilik oluşumları daha kolay şekillenebilir.

KAYNAKÇA

BELMORE, M. F. ve QUINSEY, V. L; (1994). Correlates of psychopathy in a noninstitutionalized sample. Journal of Interpersonal Violence, 9, ss. 339–349.

BLASI, A. (1995). Moral understanding and the moral personality: The process of moral integration. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), Moral development: an introduction (pp. 229–253). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

ISHIKAWA, S. S., RAINE, A., LENCZ, T., BIHRLE, S. ve LACASSE, L. (2001). Autonomic stress reactivity and executive functions in successful and unsuccessful criminal psychopaths from the community. Journal of Abnormal Psychology, 110(3), 423–432.

KROANKE, K. ve SPITZER, R.L; (2002). The PHQ-9: A new depression diagnostic and severity measure. Psychiatric Annals 32: ss. 1–7.KOHLBERG, L; (1969). Stage and sequence: The cognitive developmental approach to socialization. In D. A. Goslin (Ed.), Handbook of Socialization Theory and Research. Chicago: Rand McNally

LEWIS, H. B.; (1971). Shame and guilt in neurosis. New York: International Universities Press.

ÜNAL, Süheyla; (2011), Depresyon ve Kişilik, www.cty.com.tr, Erişim tarihi: 13.05.2011.

VOLKAN, Vamık; (2004), Blind trust, First Edition, Pitchstone Publishing, Virginia.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

ORTAÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREV YAPAN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL DESTEK VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dursun EĞRİBOYUN(*)

ÖZET

Araştırmanın amacı; ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmanın evrenini Bolu il merkezinde bulunan ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırma grubu, 72 yönetici ve 529 öğretmen olmak üzere toplam 601 eğitimciden oluşmaktadır.

Bu araştırma, ilişkisel tarama (survey) modelinde bir çalışmadır. Araştırmada veriler, yönetici ve öğretmenlerden ölçek yolu ile toplanmıştır. Araştırmada iki ölçme aracı kullanılmıştır. Birincisi, yönetici ve öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek algılarını belirlemek amacıyla kullanılan Örgütsel Destek Ölçeği (Eisenberger vd., 1986), diğeri ise yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık algılarını belirlemek amacıyla kullanılan Örgütsel Bağlılık Ölçeği (Allen ve Meyer, 1990)'dir.

Araştırmada, yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek algıları ile örgütsel bağlılık algıları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bulgular doğrultusunda araştırma sonucunun; çalışanların, örgütlerinin kendilerine destekçi olduğunu hissettiklerinde, örgütsel bağlılıklarının da daha güçlü olduğunu ortaya koyduğu söylenebilir. Bu araştırmada elde edilen verilere dayalı olarak ulaşılan bulguların sonucunda Bolu il merkezinde bulunan ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiye ilişkin olarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel destek ve örgütsel bağlılık.

(*) Dr. Dursun Eğriboyun halen K.K.EDOK K.lığında uzman eğitici olarak görev yapmaktadır. İletişim adresi: Yüzyıl Mah.Nenehatun Cad.No.1A/4 Çankaya 06460 ANKARA, Telefon No.05321734586, e-posta: degriboyun@gmail.com

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

RELATION AMONG ORGANIZATIONAL SUPPORT AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT OF THE ADMINISTRATORS/TEACHERS WHO ARE CHARGED IN SECONDARY EDUCATION SCHOOLS

ABSTRACT

The main aim of this research is to determine relation among organizational support and organizational commitment of the administrators/teachers who are charged in secondary education schools. 601 usable surveys have been gathered for this research.

This research is a survey in the form of model. The datas in the research were collected from administrators and teachers via a scale. Two survey instruments were used in the research. These were Survey of Perceived Organizational Support (Eisenberger et al., 1986) and Organizational Commitment Questionnaire (Allen & Meyer, 1990).

According to research's results, statistically a meaningful relation was found among perceptions of organizational support and organizational commitment of the administrators/teachers. According to the findings of this research, we can state that the organizational commitments of the administrators/teachers will be stronger when they feel that their organizations are supporter in them. It was made suggestions relating to relation among organizational support and organizational commitment by reason of achieved findings based on the accessed datas in this research.

Key words: Organizational support and organizational commitment.

GİRİŞ

Çağımız büyük bir değişim yaşamaktadır. İçinde yaşadığımız çağ, değişimin en fazla ve en hızlı gerçekleştiği bir çağdır (Erdoğan, 2004:1). Bu nedenle, eğitim alanında oluşturulacak stratejilerin ve bu stratejilerin hayata geçirileceği okullarda uygulanacak olan yöntemlerin de çağa uygun olarak düşünülmesi gerekmektedir. Bu ortamın oluşması ancak iyi eğitim almış çalışanların varlığıyla beraber bu personele karşı insan merkezli politikaların uygulanmasını gerektirir (Rossen, 1999). Bu da çok iyi planlanmış ve uygulanabilir eğitim politikaları ile gerçekleştirilebilir.

Çağımızda hem bireyin hem de ulusun mutluluğu açısından, eğitimin önemi ve gücü önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda eğitim; bireylerin ve ulusun mutluluğunu sağlamak için geçerli bir araç olarak kullanılmakta ve her geçen gün önemini artırarak güç kazanmaktadır (Başaran, 1999). Bu nedenle eğitimin bireysel, toplumsal ve ekonomik işlevlerini yerine getirebilmesi için toplumun sosyal ve ekonomik gelişme amaçları ile eğitimin amaçları arasında bir denge ve uyumun olması gerektiği söylenebilir. Böyle bir denge ise çalışanların yaptıkları işte desteklenmeleri ve örgütsel bağlılıklarının geliştirilerek verimliliklerinin artırılması ile sağlanabilir.

Örgütler belli amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelen insanlardan oluşan yapılardır. Örgütlerin bu amaçlarına ulaşabilmek ve rekabetçi dünyada devamlılıklarını sağlayabilmek için en önemli kaynaklarından birisi olan insan unsurunu etkin kullanmaları gerekmektedir (Topaloğlu, 2010:1). Ayrıca günümüzde başarılı olmanın yolu eğitimli, verimli, örgütsel amaçlarla uyumlu ve örgüte bağlı bireylere sahip olmaktan geçmektedir. Bu durum örgütleri insan odaklı politikalar üretmeye yönlendirirken, örgütsel bağlılık konusundaki ilgiyi de artırmaktadır (Çetinel, 2008:1).

Sosyal sistemlerin varlıklarını sürdürme ve verimli faaliyetlerde bulunma şeklinde ifade edilebilecek görevleri de mevcuttur. Bu kapsamda bir örgütte insan kaynaklarını örgütsel rollerini yerine getirmek konusunda motive eden faktörleri bulmak ve bunları geliştirmek örgütsel etkililik ve verimlilik açısından büyük önem taşımaktadır (Akalın, 2006:1). Örgütler de çalışanların örgütsel bağlılıklarını artıracak yöntemler geliştirmekte, çalışanların örgütsel bağlılıklarına neden olan faktörleri araştırmakta, bağlılığın örgüte sağlayacağı yararlar

konusunda değerlendirmelerde bulunmakta ve bu faktörlerle örgütsel bağlılık arasındaki ilişkileri incelemektedirler. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar sonucunda elde edilen bulgulara göre örgütsel destek kavramının örgütsel bağlılığı etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu değerlendirilmiştir (Kaplan, 2010:106).

Eğitim kurumlarında örgütsel destek ve örgütsel bağlılık yeni keşfedilmiş bir olgu değildir. Örgütsel destek ve örgütsel bağlılık uzun zamandır bilinen, yararına inanılan ve uygulanan yaklaşımlardır. Ancak bu uygulamalar kişilerle sınırlı kalmakta ve yeterince kurumsallaştırılamamaktadır. Alan yazında örgütsel destek ve örgütsel bağlılık konusunda psikoloji, işletme, sağlık, turizm vb. gibi değişik alanlarda farklı araştırmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalarda, özellikle resmi eğitim kurumlarında, örgütsel destek ve örgütsel bağlılık konusundaki uygulamalara rastlanılma sıklığı oldukça sınırlıdır. Yapılan bu araştırmada; ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıları ile aralarındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır.

I. ÖRGÜTSEL DESTEK

Son yıllarda örgütlerde etkililiğin ve verimliliğin artırılmasına yönelik davranışlar, alan yazında geniş bir biçimde incelenmektedir. Özellikle örgütsel destek konusu, 21'inci Yüz Yıl iş dünyasında rekabetin, kaosun, belirsizliğin yarattığı ortamlardan dolayı büyük önem kazanan konulardan biri olmuştur. Bu nedenle örgütlerin, çalışanlarının ihtiyaçlarına eğilmesi ve onları tatmin etmeye çalışması; çalışanların kendisini değerli, yetenekli, yararlı ve gerekli hissetmelerini sağlamaktadır. Bu da beraberinde örgütsel destek kavramını gündeme getirmektedir (Köse ve Gönüllüoğlu, 2010:87). Örgütsel destek çalışanların, çalıştıkları örgütün katkılarına ne derece değer verdiğine ve refahlarını ne derece önemsediğine dair geliştirdikleri inançlardır (Akalın, 2006:9).

Günümüzün iş dünyasında, çalışanlar insan psikolojisi gereği çalıştıkları örgüt içerisinde destek alma ihtiyacı hissederler. Çalışanlar için son derece önemli olan örgütsel destek; saygı duyulma, kabul ve onay görme, değer verilme gibi duygusal ihtiyaçların karşılanması için önemli kaynaklardan birisi olmuştur. Örgütsel destek ile örgüt, çalışanlarının örgüte olan katkılarının farkında olduğunu, onların refahına önem verdiğini ve onlarla birlikte

çalışmaktan hoşlandığını belirterek bireyin ait olma, saygı görme ve onaylanma ihtiyacını karşılar (Armeli vd., 1998, aktaran: Özdemir, 2010:133; Martin, 1995, aktaran: Akın, 2008:142).

Örgütsel destek teorisinde Eisenberger vd. (1986:500); çalışanların, örgüt tarafından kendilerinin gösterdikleri çabalara değer verilmesi ve mutluluklarının önemsenmesi oranında çalıştıkları kuruma yönelik genel inançlar oluşturduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca yaptıkları tanımlamada örgütün çalışanın katılımına önem vermesi ve iyiliğini önemsemesine yönelik algılar yanında çalışanları etkileyen kural, politika ve eylemlerin örgüt tarafından gönüllü olarak mı yoksa dışsal etkilerle mi gerçekleştirilmiş olduğuna dayanan algılar üzerinde de durmuşlardır. Çünkü çalışanların lehine olan örgütsel faaliyetlerin örgüt tarafından gönüllü olarak gerçekleştirildiğine duyulan inancın, algılanan örgütsel desteği olumlu yönde etkileyeceği belirtilmektedir (Eisenberger vd., 1986:504). Araştırmacıların yapmış oldukları tanımlardan çıkan kavramlar; örgütün çalışanların katkısına değer vermesi, örgütün çalışanların mutluluğunu önemsemesi ve çalışanları etkileyen politika, kural ve faaliyetlerin gönüllülük esasına dayanması olarak değerlendirilebilir.

Örgütsel destek teorisine göre; Byrne ve Hochwarter (2008, aktaran: Kaplan, 2010:41) çalışanların, tutumsal ve davranışsal tepkiler üzerindeki etki ve güçte değişiklik gösteren değişim ilişkilerini geliştirerek örgütü kişiselleştirdiklerini ve sosyo-duygusal ihtiyaçların karşılandığı ölçüye kadar çalışanların örgütsel üyeliklerini kendi kimlikleri ile birleştirmelerinin, sosyal değişim ilişkilerini güçlendirdiğini ve performans düzeylerini artırdığını ifade etmektedir. Bu ilişkiler örgütsel destek teorisince öngörülen; çalışanın örgütün tavrının kendi arzusundan kaynaklandığına dair inancı, örgüte yardım etmeye zorunluluk hissetmesi, sosyo-duygusal ihtiyaçların tatmini ve işin başarılması-ödül beklentisi olarak ifade edilebilecek psikolojik süreçlere bağlıdır (Rhoades ve Eisenberger, 2002:699).

Rhoades ve Eisenberger (2002:699-701) algılanan örgütsel desteğin sonuçları üzerinde dururlarken algılanan örgütsel desteği etkileyen faktörleri; adalet, yönetici desteği, tanıma-ödeme-terfi gibi örgütsel ödüller, iş güvenliği, özerklik, stres yaratan faktörler, eğitim, örgütün büyüklüğü gibi iş koşulları, çalışanların kişilik-demografik nitelikler gibi özellikler olarak tanımlamakta sonuçlarını ise; örgütsel bağlılık, iş doyumu ve olumlu ruh hali gibi işe ilişkin

etki, işe ilgi, işi başarma, gerilim, örgütte kalma arzusu ve örgütten ayrılma davranışı olarak ifade etmektedirler.

II. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Bağlılık genel olarak, Maranto ve Skelly (2003) tarafından bir örgüte bağlı olan bireyin psikolojik gücü olarak karakterize edilmiş, Lahiry (1994) tarafından da bir bireyin örgütle özdeşleşmesinin ve belirli bir örgüte dâhil olmasının nisbi gücü olarak değerlendirilmiştir (Aktaran: Puusa ve Tolvanen, 2006:31).

Mowday vd. (1979:225) ise bağlılığı aynı zamanda bağ ve sadakat olarak görmektedirler. Araştırmacılar bağlılığın, örgütün değer ve hedeflerine bağlılık, örgüte ait olma arzusu ve örgüt yararına çaba gösterme isteği gibi üç bileşeni olduğunu belirtmektedirler. Bu değerlendirmeden, Çetin (2004:90)'in de belirttiği gibi örgütsel bağlılıkla genel olarak işe katılma, sadakat ve örgüt değerlerine olan inanç da dâhil olmak üzere bireyin örgüte olan psikolojik bağlılığının ifade edildiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Örgütsel bağlılık ise bugüne kadar yapılan araştırmalarda genellikle psikolojik bağlanma olarak anlaşılmış ve bu yönde tanımlamalarda bulunulmuştur. Bu tanımlara göre örgütsel bağlılık; çalışanın örgütte kalma ve onun için çaba gösterme arzusu ile örgütün amaç ve değerlerini benimsemesi, örgütte kalma isteği duyarak örgütün amaç ve değerleriyle birincil hedef olarak maddi kaygılar gütmeksizin özdeşleşme, çalışanın işyerine psikolojik olarak bağlanmasıdır (Balay, 2000:16; Beckeri, Randal ve Riegel, 1979, aktaran: Tella vd., 2007:6; Yüksel, 2003:176).

Günümüzde örgütsel bağlılık kavramı, üzerinde önemle durulması gereken çağdaş kavramlardan biri olmuştur. Allen ve Meyer (1990:2) tarafından geliştirilen örgütsel bağlılık modelinde ise bağlılık yaklaşımı; duygusal, devam ve normatif bağlılık olarak tanımlanmaktadır. Duygusal bağlılık; örgüte sıkı sıkıya bağlı bireylerin kendisini örgütle ifade ettiği, örgütle bütünleştirdiği ve örgütün üyesi olmaktan memnun olduğunu sergilediği alandır. Devam bağlılığı; işe devam edildiğinde kazanım, işe devam edilmediğinde de bir bedel oluştuğu durumlardır. Normatif bağlılık ise bireyin örgüte karşı duyduğu sorumluluk ve inancıdır.

Örgütsel bağlılık basit şekilde, Raza ve Nawaz (2011:269) tarafından bireylerin çalıştığı örgüte göre biçimlendiği bağlılık veya bağlanma; Mowday vd. (1979:226) tarafından bireyin belirli bir örgütle özdeşleşme ve örgüte sarılma düzeyi; Allen ve Meyer (1990:14) tarafından bireyi örgüte bağlayan (örneğin ayrılma olasılığını azaltan) psiklojik durum; Northcraft ve Neale (1996, aktaran: Tella vd., 2007:6) tarafından da çalışanın örgüte bağlılığını gösteren tutum ve örgüt üyelerinin örgüt, örgütün devam eden başarısı ve iyi olması için ilgilerini belirttikleri devamlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda Atak (2009:89)'ın araştırmasında kullandığı örgütsel bağlılığın göstergelerinin örgütsel bağlılığın tanımlarını özetlemek için güzel bir örnek olacağı değerlendirilmektedir. Atak (2009) tarafından örgütsel bağlılığın göstergeleri olarak;

(a) Örgütsel amaç ve değerleri benimseme,
(b) Örgüt için olağanüstü çaba ve fedakârlıkta bulunabilme,
(c) Örgütte kalmak için güçlü bir istek duyma,
(d) Örgütle özdeşleşebilme ve
(e) Örgütsel amaç ve değerleri içselleştirme kabul edilmektedir.

Örgüte bağlılık kavramının örgüt açısından önemi, kapsamı ve etki derecesini saptamak üzere değişik araştırmacılar tarafından çeşitli ölçekler geliştirilmiş; ancak zaman içerisinde konuyu tek boyutta ele alan ölçeklerin yetersizliği nedeniyle çok boyutlu ölçek geliştirme çabaları ağırlık kazanmıştır. Meyer ve Allen'in üç boyutlu örgüte ve işe bağlılık ölçeği bu alanda geliştirilmiş ölçekler arasında en çok üzerinde çalışma yapılan ölçektir. Allen ve Meyer (1987, aktaran: Choong vd., 2011:41) ilk olarak örgütsel bağlılığın doğal olarak çok boyutlu olduğunu açıklamışlar, 1990'lı yıllarda bireyin davranışsal bağlılığının duygusal, devam ve normatif bileşenlerinin hem konsept yönünden hem kuramsal olarak birbirinden ayrı oldukları konusundaki ilk bulgularını sunmuşlar ve üç boyutlu bir örgütsel bağlılık modelini önermişlerdir.

Meyer ve Allen'in geliştirdikleri ölçek hem işe bağlılık ile örgüte bağlılık kavramları arasında ayırım yapmakta, hem de her iki alanda bağlılığın nedenlerini belirleyici alt değişkenleri kapsamaktadır. Daha sonra örgütsel bağlılığın üç bileşenli modeli, devam eden araştırma çabaları ile çok yönlü olarak geliştirilmiş ve her bileşenin ölçüsü duygusal bağlılık,

devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılık olarak yapılandırılmıştır (Allen ve Meyer, 1990:3). Bu bileşenler aynı zamanda birbirlerinden farklı ve ölçülebilir boyutlara sahiptirler.

İlerleyen yıllarda Allen ve Meyer, örgütsel bağlılık modelinin perspektifini daha da genişlettiler ve 1991 yılında yaptıkları çalışmalarında araştırma alanyazınında hızla artan bağlılığın birçok tanımını tümlemek üzere yeni bir evrensel bağlılık modeli geliştirdiler. 1997 yılında örgütsel bağlılığı, bireyin örgütsel yükümlülüğünü nasıl aradığı sorusu ve örgütte kalmaya devam etme isteği ile ilgili psikolojik bir durum olarak tanımladılar. Bu araştırma Meyer ve Allen (1997:2)'in üç bileşenli bağlılık modeline göre, çalışanın örgüte bağlılığı olarak karakterize edilen üç eğilimin bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu kapsamda çalışanların örgüte duygusal olarak bağlanması, özdeşleşmesi ve katılımı "duygusal bağlılık" ile ifade edilmektedir (Çetin, 2004:95). Duygusal bağlılık aynı zamanda çalışanın duygusal bağı, özdeşleşme ve örgüte dâhil olma şeklinde tasvir edilebilir. Çalışanların örgütten ayrılmanın maliyetleri ile örgütte kalmanın maliyetlerini karşılaştırması sonucu örgüte bağlanmaları da "devamlılık bağlılığı" ile ifade edilmiştir. Örgütten ayrılmanın maliyetlerinin örgütte kalmanın maliyetlerinden daha büyük olduğunu algılayan çalışan, ihtiyacı olduğu için örgütte kalır (Çetin, 2004:95). İşgörenlerin örgüte yükümlülük duygusu ile bağlanmaları ise "normatif bağlılık" olarak ifade edilmektedir. Bu bağlılık türü, çalışanların kişisel bağlılık ya da sadakat nedeniyle kendilerinin bulundukları örgütte sürekli olarak kalmak zorunda olduklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır (Çetin, 2004:96). Araştırma kapsamda her üç tanım ile ilgili çalışmalara ağırlık verildiği ve diğer değişkenlerle ilişkisi incelendiği için bu tanımlar üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

III. ÖRGÜTSEL DESTEK VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ

Alan yazında yapılan araştırmalarda örgütsel destek ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu gösteren değişik araştırmalara rastlanılmaktadır. Meyer vd. (2002) tarafından yapılan araştırmada örgütsel desteğin örgüte yönelik bağlılığı artırma konusunda bir araç olduğu, Sacks (2006) tarafından ise algılanan örgütsel destek ile iş ve işyerine yönelik bağlılık arasında olumlu bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Aktaran: Tokgöz, 2011:369).

Lynch vd. (1999, aktaran: Tokgöz, 2011:369) ve Cordona vd. (2004, aktaran: Turunç ve Çelik, 2010:211) tarafından yapılan araştırmalarda da yüksek düzeyde örgütsel destek algısına sahip çalışanların örgütün amaçlarına katkı sağlama konusunda kendilerini daha çok zorlayacakları ve örgütleriyle daha yüksek bağlara sahip olacakları, Boezaman ve Ellemers (2007, aktaran: Tokgöz, 2011:370) tarafından yapılan araştırmada algılanan örgütsel desteğin normatif ve duygusal bağlılıkla ilişkili olduğu, Buchanan (1974:533) tarafından yapılan araştırmada ise duygusal bağlılık ile örgütün çalışanları desteklemeleri arasında pozitif bir ilişki olduğu ileri sürülmektedir.

Gouldner (1960) algılanan örgütsel destek ve örgütsel bağlılık ilişkisinin toplumsal değiş-tokuş teorisine ve karşılıklılık ilkesine dayandığını belirtirken, Armeli vd. (1998) algılanan örgütsel desteğin zorunluluk hissi uyandırarak veya çalışanların örgütsel üyeliğin rol ve statüsünün toplumsal kimliğe dâhil edilmesini sağlayan saygı, takdir, sevgi gibi sosyo-duygusal ihtiyaçlarını tatmin ederek duygusal bağlılığı artırabileceğini belirtmektedirler (Aktaran: Akalın, 2006:39).

Örgütün kendisine bağlı olduğunu hisseden çalışanlar, bunun karşılığında örgüte bağlılık gösterecektir. Yani algılanan örgütsel destek ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki toplumsal değiş-tokuş teorisi ile de açıklanabilmektedir. Bu nedenle Eisenberger vd., (2001:42) ile Akalın (2006:40) örgütten destek gören çalışanların bunun karşılığı olarak örgüte yönelik daha yüksek seviyede duygusal bağlılık göstereceklerini ve örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesinde çabalarını artırarak yardım edeceklerini belirtmektedirler. Meyer, Allen ve Gellatly (1990, aktaran: Özdevecioğlu, 2003:117)'nin araştırma bulguları da bu sonucu desteklemektedir.

Köse ve Gönüllüoğlu (2010:89) örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi değerlendirirlerken konuya değişik bir perspektiften yaklaşmışlar ve örgütsel destek ile örgütsel bağlılığın eksikliğinin işten ayrılma, işe geç gelme, devamsızlık gibi örgüt açısından verimliliği azaltıcı davranışlara sebep olduğunu; beraberinde ise değerli insan kaynağının kaybının gerçekleşeceğini belirtmektedirler. Bu değerlendirmeyle, hem her iki kavram arasındaki ilişki vurgulanmakta hem de konunun önemine işaret edilmektedir.

Önderoğlu (2010:16) algılanan örgütsel desteğin bağlılığı güçlendirmesinin bazı özgül mekanizmalar yoluyla olduğunu belirtmektedir. Araştırmacıya göre öncelikle algılanan örgütsel destek çalışanda örgütün iyiliğine katkıda bulunması ve örgütün amaçlarına ulaşmasına yardımcı olması konusunda bir zorunluluk, yükümlülük duygusu oluşturur; çalışanlar da örgüte bağlılık gösterip işteki çabalarını artırarak karşılık verirler. İkinci olarak algılanan örgütsel destek onaylanma, saygı, yakınlık gibi sosyo-duygusal ihtiyaçları doyurarak örgüte bağlılığı artırır. Son olarak algılanan örgütsel destek çalışana desteklendiğini ve değer verildiğini hissettirerek çalışanı olumlu bir duygu durumuna sokar. Bu da çalışanın örgüte olan bağlılığının artması ile sonuçlanır (Stinglhamber ve Vandenberghe, 2003, aktaran: Önderoğlu, 2010:16).
Algılanan örgütsel desteğin örgütsel bağlılık ve iş doyumu gibi örgüt açısından önem taşıyan birçok faktör üzerinde etkili olduğu da çeşitli araştırma sonuçları ile gösterilmiştir (Eser, 2011, s.365). Bu savı desteklercesine Rhoades ve Eisenberger (2002:701) de algılanan örgütsel desteğin duygusal bağlılık, devam bağlılığı, yönetici desteği ve iş doyumu gibi birçok değişkenle ilişkili olduğunun yapılan araştırmalar sonucunda değişik araştırmacılar tarafından da ortaya çıkarıldığını belirtmekte ve örgütsel bağlılığın, örgütsel desteğin bir sonucu olduğunu ifade etmektedirler.

Araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde örgütsel desteğin daha çok duygusal bağlılıkla ilgilendiği sonucu düşünülebilir (Hutchison, 1970, aktaran: Rhoades vd., 2001:827). Hatta örgütsel destek teorisinin örgütün refahı için bir yükümlülük yaratarak örgütlerdeki çalışanların duygusal bağlılığını açıklamada yardımcı olabileceği de söylenebilir (Eisenberger vd., 1986, aktaran: Rhoades vd., 2001:827). Örgütün çalışanların katkısını değerlendirmesi veya refahlarına dikkat etmesi açıkça bir değer, yakınlık, duygusal destek ve kabul sağlar (Armeli vd., 1998, aktaran: Rhoades vd., 2001:827).

Böyle bir duygusal tatmin deneyimi çalışanları örgütün refahı ile kendilerini özdeşleştirmeye ve kendilerini duygusal olarak örgüte bağlı hissetmeye sevk eder. Çalışanlar örgütlerine karşı duyduğu borçluluğu yerine getirmek için de duygusal bağlılıklarını ve çabalarını artırırlar. Bunun sonucu olarak borçluluk duygusu performans ve duygusal bağlılığa aracılık eder. Algılanan örgütsel destek aynı zamanda sosyal kimlik içerisinde; örgüt üyeliği,

görev dağılımı, saygınlık, onaylanma ve üyelik için gereken ihtiyaçları yerine getirerek duygusal bağlılığı artırmaktadır (Rhoades vd., 2001:827).

Rhoades vd. (2001:826) araştırmalarında ayrıca duygusal bağlılığın; örgütsel desteğin önemli belirleyicileri olan örgütsel adalet, örgütsel ödüller ve yönetici desteği ile de pozitif yönde ilişkili olduğunu da belirtmektedirler. Çünkü cömert ödüller, çalışanları etkileyen kararların alınmasında adil prosedür ve yönetici tarafından sağlanan yardımsever davranışlar duygusal bağlılığı ve algılanan örgütsel desteği artırabilmektedir. Diğer taraftan Rhoades vd. (2001:826) örgütsel destek teorisine göre, ödüllerin; çalışanların katkılarının pozitif değerlendirilmesini ve böylece algılanan örgütsel desteğe katkı sağlamasını ve bu katkının da duygusal bağlılığın artmasına neden olduğunu ileri sürmektedirler. Bundan dolayı takdir edilme, ücret ve yükselmenin algılanan örgütsel destek ile gerçekten olumlu yönde ilişkili olduğunu belirtmektedirler.

Örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin incelenmesi sonucunda genel bir değerlendirme yapmak gerekirse aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir. Bütün bu sonuçlar incelendiğinde de örgütsel destek ile özellikle duygusal örgütsel bağlılık arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Çünkü;

(a) Algılanan örgütsel destek örgütün refahına katkıda bulunmak ve örgütün hedeflerine ulaşmasına yardım etmek için bir zorunluluk hissi yarattığından dolayı çalışanlar bunu örgüte daha fazla bağlılık hissederek ve daha fazla çaba göstererek öderler.

(b) Algılanan örgütsel destek duygusal bağlılığı itibar, onaylanma vb. gibi sosyo-duygusal ihtiyaçları tatmin ederek artırır, bu da çalışanların örgüte duygusal yönden daha fazla bağlanmasına neden olur.

(c) Çalışanların örgüt tarafından katkılarına önem verildiği ve iyiliklerinin düşünüldüğü hissi, kendilerinde çalışanlara değer verildiği ve örgüt tarafından desteklendiklerine dair olumlu bir ruh hali yaratmaktadır. Bunun sonucu olarak da bu algılanan destek çalışanlarda daha fazla duygusal örgütsel bağlılık yaratmaktadır (Eisenberger vd., 1986:500-501; Eisenberger vd., 2001:42).

IV. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı; Bolu il merkezinde bulunan ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaca ulaşmak üzere araştırmada "Ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin; örgütsel destek ve örgütsel bağlılıkları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir ilişki var mıdır?" sorusuna yanıt aranmıştır.

V. YÖNTEM

Ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ve örgütsel bağlılık ile aralarındaki ilişki türü ve düzeyini saptamaya çalışan bu araştırma, ilişkisel tarama (survey) modelinde bir çalışmadır. Araştırma amacı bakımından da, hem tanımlayıcı hem de açıklayıcı niteliktedir. Çünkü çalışmanın kuramsal temellerinde örgütsel destek ve örgütsel bağlılık konusu bütün yönleriyle ele alınmış ve çeşitli bakış açıları ve yaklaşımlarından hareket edilerek tanımlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Bolu iline bağlı Merkez ilçede bulunan ortaöğretim okullarında görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenler oluşturmaktadır. Bolu İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan bilgilere göre il merkezinde 17 ortaöğretim okulu bulunmaktadır. Dağıtılan veri toplama araçları kontrol edildikten sonra geri alınarak incelemeleri yapılan 72'si yönetici ve 529'u öğretmenlere ait olmak üzere toplam 601 veri toplama aracının araştırma için uygun oldukları kabul edilmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Araştırma ile ilgili veriler, örgütsel destek ve örgütsel bağlılık ile ilgili alan yazın taraması ve değişkenleri ölçmek üzere hazırlanan veri toplama aracı (ölçek)'nın uygulanmasıyla elde edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle araştırma ile ilgili kaynaklar tespit edilerek yerli ve yabancı araştırma, yayın ve kitaplar taranmış, yabancı dilde olanlar Türkçe'ye çevrilmiş ve araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

Araştırmada iki ölçme aracı kullanılmıştır. Birincisi, yönetici ve öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destekği belirlemek amacıyla Eisenberger vd. (1986) tarafından geliştirilen ve Akın (2008) tarafından Türkçe'ye adapte edilen Örgütsel Destek Ölçeği'dir. Ölçme aracının güvenirlik, açıklayıcı faktör analizi ve geçerlilik testleri Eisenberger vd. (1986)

tarafından yapılmış ve iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) α=.97 olarak hesaplanmıştır.

Örgütsel Destek Ölçeği; tek boyuttan oluşan 36 maddelik bir ölçme aracıdır. Ancak bu ölçme aracı, ölçeği geliştiren araştırmacılar tarafından ölçekteki maddeler arasından seçilerek oluşturulmuş 16 maddelik kısa form şeklinde de kullanılabilmektedir. Bu araştırmada da kısa formundan yararlanılmıştır. Bu sorulardan 2, 3, 5, 6, 9, 12 ve 13'üncü sorular anketin İngilizce orijinal metninde ters soru olarak düzenlenmiş ve Türkçeye çevrilip uygulanan şeklinde de bu özellikleri korunmuştur.

İkinci bölümde yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık algılarını belirlemek amacıyla Allen ve Meyer (1990) tarafından geliştirilen ve Wasti (2000) tarafından Türkçe'ye adapte edilen Örgütsel Bağlılık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçme aracının güvenirlik, açıklayıcı faktör analizi ve geçerlilik testleri Allen ve Meyer (1990) tarafından yapılmış ve iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) duygusal bağlılık için α=.87, devam bağlılığı için α=.75 ve normatif bağlılık için α=.79 olarak hesaplanmıştır.

Örgütsel Bağlılık Ölçeği; duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olmak üzere üç alt boyuttan oluşan 24 maddelik bir ölçme aracıdır. Duygusal bağlılık alt boyutu 8 maddeden oluşmakta ve 1-8'inci maddeleri, devam bağlılığı alt boyutu 8 maddeden oluşmakta ve 9-16'ncı maddeleri ve normatif bağlılık alt boyutu 8 maddeden oluşmakta ve 17-24'ncü maddeleri ihtiva etmektedir. Bu sorulardan 4, 5, 6, 8, 9, 12, 18, 19 ve 24'üncü sorular anketin İngilizce orijinal metninde ters soru olarak düzenlenmiş ve Türkçeye çevrilip uygulanan şeklinde de bu özellikleri korunmuştur.

Her iki ölçme aracı 1(hiç katılmıyorum), 2 (katılmıyorum), 3 (genellikle katılmıyorum), 4 (kararsızım), 5 (genellikle katılıyorum), 6 (katılıyorum) ve 7 (tamamen katılıyorum) şeklinde Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir.

Araştırmaya başlamadan önce, uygulamada karşılaşılacak olası hataları engellemek ve ölçme araçlarındaki maddelerin doğru anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek ve ölçme araçlarının faktör yapıları itibarı ile güvenirlik düzeylerini test etmek için bir pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmada, Bolu il merkezinde bulunan bir ortaöğretim okulunda 60 eğitimciye veri toplama aracı (ölçek) uygulanmış ve soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmiştir. Hazırlanan ölçek, yönetici ve öğretmenlerin her ikisine de aynı şekilde uygulanmış

ve aynı sorular yöneltilmiştir. Ayrıca bu uygulama ile birlikte Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde bu konuda bilgi verebilecek üç öğretim üyesiyle görüşmeler yapılarak, alınan görüş ve öneriler de değerlendirilmiş ve veri toplama aracına son şekli verilmiştir.

Bu araştırmada güvenirlik için hem pilot uygulama ile test-tekrar test yöntemi uygulanmış; hem de pilot uygulama ve çalışma grubunun tamamı üzerinde yapılan asıl araştırmada Cronbach Alpha değerleri kullanılmış ve araştırmanın sonuçları değerlendirilirken düzeltilmiş madde toplamlarının korelasyonları incelenerek her maddenin ayırt ediciliğine bakılmıştır. Pilot uygulama, ön test ve son test şeklinde 15 gün arayla yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Pilot uygulama sonuçları

ÖLÇEK		**α**	**r**	**p**
Örgütsel Destek	Ön Test	,931	,565	0,00*
	Son Test	,945		
Örgütsel Bağlılık	Ön Test	,817	,527	0,00*
	Son Test	,881		
Duygusal Bağlılık	Ön Test	,737		
	Son Test	,762		
Devam Bağlılığı	Ön Test	,682		
	Son Test	,702		
Normatif Bağlılık	Ön Test	,750		
	Son Test	,851		

* $p<0,01$

Tablo 1 incelendiğinde örgütsel destek ve örgütsel bağlılık ön ve son testleri arasında orta düzeyde doğru (pozitif) yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Ural ve Kılıç, 2005:220). Ön ve son testlerden elde edilen verilere göre yapılan faktör analizlerinde de faktörlerin genel olarak uygun dağılım gösterdikleri, toplam varyansın % 50'sini açıkladıkları ve öz değerlerinin 1'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırmada soru formunun yapı, içerik ve uygulama geçerliliğini değerlendirmek üzere uzman kişilerle görüşülerek ilk adımda araştırma soruları incelenmiş, daha sonraki adımda bu soruların test edileceği istatistiksel analiz yöntemi ve yönteme uygun veri toplama aracı

bulunmuştur. Son olarak da oluşturulan veri toplama aracı ölçeğin içeriği ve anlaşılırlığını değerlendirmeyi de amaçlayarak uygulama geçerliliğinin sağlanması için 60 kişilik bir örneklem grubunda denenmiştir. Ölçek maddeleri ile ilgili olarak konu alanı uzmanların görüş ve önerilerinin alınması ve pilot uygulama sırasında ölçeğin içeriği ve anlaşılırlığı konusunda herhangi bir sorunla karşılaşılmaması nedeniyle de ölçme araçlarının içerik geçerliliğine sahip oldukları değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçekler farklı bir kültürde ve farklı bir örneklemde kullanıldığı için verilerin faktör analizine tabi tutulması ve ortaya çıkan faktörlere ilişkin güvenirliklerinin de elde edilmesi gereklidir. Bu nedenle yapılan araştırmada örgütsel destek ve örgütsel bağlılık ölçümünde kullanılan ölçeklerin yapısal geçerliliğinin denenmesinde faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin faktör yapısının, ölçeği geliştiren araştırmacılar tarafından önerildiği gibi aynı boyutlara sahip olup olmadığını görmek için ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlikleri test edildikten sonra ayrıca LISREL programıyla doğrulayıcı faktör analizleri de yapılmıştır.

Yapılan çalışmada ortak varyanslara ilişkin istatistikler (communalities) incelenirken 0,30 değeri esas alınmıştır. 0,30'un altında faktör yüküyle ilgili değerlere yüklenen maddeler elenmiştir. Bu durum, maddelerin ilgili oldukları boyutların ölçülmesinde anlamlı bir biçimde katkıda bulunduklarını göstermiştir. Faktör analizinde varimaks döndürmesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya güvenirlik analizi (Yapı Geçerliliği-Construct Validity by Using Consistency Criteria) ile başlanılmıştır. Daha sonraki adımda Çoklu Korelasyonların Karesi (Squared Multiple Correlation) ve Düzeltilmiş Madde Toplamlarının Korelasyonu (Corrected Item- Total Correlation) değerleri de incelenmiştir. Araştırmada alt değerler olarak her iki değer için de 0,20 değeri esas alınmıştır. Güvenirlik analizi uygulanırken, Cronbach-Alpha katsayıları da hesaplanmıştır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler sonucunda aşağıda, her bir ölçek için elde edilen faktör yapıları ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları verilmiştir.

Örgütsel destek 16 madde ile ölçülmüştür. İç tutarlılık katsayısı $\alpha = .921$ olarak hesaplanmıştır. Örgütsel destek maddelerinin tek faktör altında toplanması öngörülmüştür. Varimax rotasyonlu faktör analizi sonucunda, beklenildiği gibi tek faktörün belirdiği gözlenmiştir. Düzeltilmiş madde korelasyon değeri ve çoklu korelasyonların karesi 0.20'nin altında olan değer bulunamamıştır. Bu katsayılar faktörlerin kendi içinde oldukça güvenilir

olduğunu ve içsel geçerlilikleri olduğunu göstermektedir. Döndürme işlemi sonucunda oluşan faktör matrisi incelenerek faktörde yer alan faktör yükleri de belirlenmiştir. Bu değerler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Örgütsel destek ölçeği maddeleri ve bileşen yükleri

FAKTÖR	İLGİLİ DEĞERLER	FAKTÖR YÜKÜ
Faktör 1:	öd1	,691
Örgütsel Destek	öd2	,612
	öd3	,743
	öd4	,587
	öd5	,745
	öd6	,775
	öd7	,650
	öd8	,636
	öd9	,781
	öd10	,635
	öd11	,581
	öd12	,735
	öd13	,740
	öd14	,697
	öd15	,654
	öd16	,582
Açıklanan toplam varyans:% 46,404		Madde öz değeri: 7,425

Örgütsel bağlılık ise ortak varyanslara ilişkin istatistikler (communalities) ve düzeltilmiş madde korelasyon değeri ile ilgili olarak yapılan incelemelerden sonra 16 madde ile ölçülmüştür. Örgütsel bağlılık maddelerinin duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olmak üzere üç faktör altında toplanması öngörülmüştür. Varimax rotasyonlu faktör analizi sonucunda, beklenildiği gibi üç faktörün belirdiği gözlenmiştir. Birinci faktör altı maddeden oluşmaktadır ve duygusal bağlılık olarak, ikinci faktör beş maddeden oluşmaktadır ve devam bağlılığı olarak, üçüncü faktör beş maddeden oluşmaktadır ve normatif bağlılık olarak adlandırılmıştır. Ortak varyanslara ilişkin istatistikler (communalities) ve düzeltilmiş

madde korelasyon değeri incelenerek yapılan güvenirlik analizi sonucunda örgütsel bağlılık iç tutarlık katsayısı α = .859; duygusal bağlılık iç tutarlık katsayısı α = .829; devam bağlılığı iç tutarlık katsayısı α = .705 ve normatif bağlılık iç tutarlık katsayısı α = .771 olarak bulunmuştur. Bu faktörlerde yer alan değişkenleri tespit etmek için döndürme işlemi de yapılmıştır. Bu işlem varimaks metoduyla gerçekleştirilmiştir. Döndürme işlemi sonucunda oluşan faktör matrisi incelenerek faktörlerde yer alan değişkenler ve faktör yükleri de belirlenmiştir. Bu değerler Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Örgütsel bağlılık ölçeği maddeleri ve bileşen yükleri

FAKTÖR	İLGİLİ DEĞERLER	FAKTÖR YÜKÜ	FAKTÖR YÜKÜ	FAKTÖR YÜKÜ
Faktör 1:	öb1	,628		
Duygusal Bağlılık	öb4	,482		
	öb5	,769		
	öb6	,845		
	öb7	,594		
	öb8	,782		
Açıklanan toplam varyans:% 21,993		Madde öz değeri: 5,272		
Faktör 2:	öb11		,609	
Devam Bağlılığı	öb12		,556	
	öb14		,787	
	öb15		,725	
	öb16		,523	
Açıklanan toplam varyans:% 16,487		Madde öz değeri: 1,932		
Faktör 3:	öb17			,678
Normatif Bağlılık	öb20			,719
	öb21			,702
	öb22			,652
	öb23			,607
Açıklanan toplam varyans:% 15,699		Madde öz değeri: 1,464		

Araştırmada, gerek elde edilen değerlerin incelenmesi gerekse kuramsal yapıların test edilmesi amacıyla LISREL paket programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) de yapılmıştır. Yapılan bu araştırmada uyum indekslerinin yorumlanmasında x^2/Sd, RMSEA

(Yaklaşık hataların ortalama karekökü), S-RMR (Standartlaştırılmış ortalama karekökün artığı), NNFI (Normlaştırılmamış uyum indeksi) ve CFI (Karşılaştırmalı uyum indeksi) değerleri ölçüt olarak kabul edilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda; araştırmada kullanılan DFA için ölçüt indeks değerleri ve elde edilen değerler Tablo 4 ile Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 4. Araştırılan ilişkinin değerlendirme öncesi uyumluluk indeks değerleri

UYUM ÖLÇÜSÜ	İYİ UYUM	KABUL EDİLEBİLİR UYUM	DEĞERİ	UYUM DURUMU
x^2/Sd	$0<x^2/Sd<2$	$2<x^2/Sd<3$	3,59	UYUM YOK
RMSEA	,00<RMSEA<,05	,05<RMSEA<,08	,066	KABUL EDİLEBİLİR UYUM
SRMR	,00 <RMR<,05	,05 <RMR<,10	,067	KABUL EDİLEBİLİR UYUM
NNFI (TLI)	,95 <NNFI<1,00	,90 <NNFI<,95	,95	İYİ UYUM
CFI	,95 <NNFI<1,00	,90 <NNFI<,95	,96	İYİ UYUM

Not: x^2 =4361,44; Sd = 1214

Araştırma modelinin doğrulayıcı faktör analizi için yapısal eşitlik modeli path analizi kullanılmış, elde edilen değerler temel gereklilik T değerleri ile de doğrulanmıştır. Path analizinde örgütsel destek ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmış, temel gereklilik T değerleri ile araştırılan ilişkinin yollarının anlamlı olup olmadığına bakılmıştır. Yapılan ilk analiz sonucunda elde edilen değerler yukarıda Tablo 4'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre uyum değerlerinin istatistikî bakımdan kabul edilebilir düzeyde olmadığı görülmüştür. Sonuçlara göre 4361,44 ki-kare değeri ve 1214 serbestlik derecesinin birbirine oranı 3,59 olup önerilen 3 değerinden büyük olması nedeniyle kabul edilebilir düzeyde değildir. Bu değerlere göre araştırılan ilişkinin kabul edilebilirliği istenilen düzeyde değildir.

Araştırılan ilişki tekrar değerlendirilerek düşük faktör yük değerlerine sahip değişkenlerle düzeltilmiş madde toplamlarının korelasyonu ve çoklu korelasyonların karesi uygun olmayan değişkenlerin analiz dışı bırakılması sonucu yapılan inceleme sonrasında elde edilen model uyum indeks değerleri ise aşağıdaki Tablo 5'de verilmiştir. Elde edilen bu değerler ise kabul edilebilir değerler içerisinde yer almıştır (x^2 =2305,56 ; Sd = 807 ve x^2/Sd = 2,86) . Elde edilen x^2/Sd, RMSEA ve SRMR değerleri araştırılan ilişkide kabul edilebilir bir uyum

olduğunu; NNFI (TLI) ve CFI değerleri ise iyi bir uyum olduğunu göstermektedir. Ölçme aracının DFA sonucunda elde edilen değerleri, path analizi ve temel gereklilik T değerleri incelendiğinde, araştırma için düşünülen ilişkinin uygun olduğu ifade edilebilir.

Tablo 5. Araştırılan ilişkinin değerlendirme sonrası uyumluluk indeks değerleri

UYUM ÖLÇÜSÜ	İYİ UYUM	KABUL EDİLEBİLİR UYUM	DEĞERİ	UYUM DURUMU
x^2/Sd	0<x^2/Sd<2	2<x^2/Sd<3	2,86	KABUL EDİLEBİLİR UYUM
RMSEA	,00<RMSEA<,05	,05<RMSEA<,08	,056	KABUL EDİLEBİLİR UYUM
SRMR	**,**00 <RMR<,05	,05 <RMR<,10	,056	KABUL EDİLEBİLİR UYUM
NNFI (TLI)	**,**95 <NNFI<1,00	,90 <NNFI<,95	,97	İYİ UYUM
CFI	**,**95 <NNFI<1,00	,90 <NNFI<,95	,97	İYİ UYUM

Not: **x^2** =2305,56; Sd = 807

Çalışmada yapılan tüm istatistiksel analizler .95 güvenirlikle gerçekleştirilmiş; analiz sonucunda elde edilen bulgular, araştırmanın amacına ve cevap aradığı sorulara uygun olarak tablolara dönüştürülerek yorumlanmıştır. Ayrıca araştırılan algılar arasındaki ilişki, LISREL programı ile standardize edilmiş katsayılara ait path diyagramı ve T değerlerine ait path diyagramı ile de doğrulanmıştır. Araştırmada her iki ölçme aracından elde edilen analizler (betimsel istatistik sonuçları) yorumlanırken ortalama puanlar ve derecelendirilmesi için Likert derecelendirme ölçeğine uygun olarak sınıf aralığı yöntemi kullanılmıştır.

Veri toplama aracı uygulandıktan ve toplandıktan sonra, tüm analizler geçerli kabul edilen veri toplama aracı sayısı üzerinden yapılmıştır. Araştırmada temel betimleyici analizler kapsamında yönetici ve öğretmenlerin ölçekte yer alan maddelere verdikleri yanıtlar yer almaktadır. Araştırma amaçları doğrultusunda toplanan veriler çözümlenirken; SPSS istatistik programı kullanılmıştır. Betimleyici bulguların ortaya konulmasından sonra ilişkisel bulgular için LİSREL programından da yararlanılmış ve bu doğrultuda gerekli doğrulayıcı analizler de yapılmıştır.

VI. BULGULAR VE YORUMLARI

Araştırmanın birinci aşamasında; ortaöğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin örgütsel desteğe ilişkin algıları incelenmiştir. Sonuçlara göre; yöneticilerin örgütsel desteğe ait algıları $\bar{x}$=5,20 (s.s=0,96), öğretmenlerin örgütsel desteğe ait algıları ise $\bar{x}$=5,30 (s.s=0,93) olarak hesaplanmıştır. Bu durumda gerek yöneticilerin gerekse öğretmenlerin çalıştıkları kurumda örgütsel desteğin sağlandığına dair görüşleri "Genellikle katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar da konuyla ilgili alan yazında elde edilen bulguları desteklemektedir. Birçok araştırmacı yaptıkları araştırmalarında örgütsel desteğin değişik kurumlarda farklı düzeylerde algılandığını, olumlu yönde etkili bir faktör olduğunu, örgüt kültürü, örgütsel adalet, örgüt temelli öz saygı, etiksel iklim, işten ayrılma eğilimi, örgütsel güven ve örgütsel bağlılık gibi diğer örgütsel faktörler açısından da aracılık etkisinin bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmanın ikinci aşamasında; ortaöğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık ve alt boyutlarına (duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık) ilişkin algıları incelenmiştir. İnceleme sonucunda yöneticilerin örgütsel bağlılığı önem sırasına göre duygusal bağlılık ($\bar{x}$ = 4,99; s.s=1,229), normatif bağlılık ($\bar{x}$ = 4,90; s.s=1,052) ve devam bağlılığı ($\bar{x}$ = 4,58; s.s=1,081) şeklinde algıladıkları görülmektedir. Buna göre çalıştıkları kurumda örgütsel bağlılığın alt boyutlarına ilişkin görüşleri "Genellikle katılıyorum" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genel olarak örgütsel bağlılık düzeyi ise $\bar{x}$ = 4,84 (s.s=0,854) olarak hesaplanmıştır. Bu durumda yöneticilerin çalıştıkları kurumda örgütsel bağlılığın bulunduğuna dair görüşleri de "Genellikle katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir.

Öğretmenlerin de örgütsel bağlılığı önem sırasına göre duygusal bağlılık ($\bar{x}$ = 5,25; s.s=1,188), normatif bağlılık ($\bar{x}$ = 4,95; s.s=1,054) ve devam bağlılığı ($\bar{x}$ = 4,87; s.s=0,975) şeklinde algıladıkları görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin çalıştıkları kurumda örgütsel bağlılığın alt boyutlarına ilişkin görüşleri de "Genellikle katılıyorum" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi genel olarak $\bar{x}$ = 5,04 (s.s=0,865) şeklinde

hesaplanmıştır. Bu durumda öğretmenlerin de çalıştıkları kurumda örgütsel bağlılığın bulunduğuna dair görüşleri "Genellikle katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada örgütsel bağlılık ve alt boyutları arasında her hangi bir ilişki olup olmadığı ve varsa yönünü belirlemek amacıyla korelasyonel ilişkileri de araştırılmıştır. Bu maksatla Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre yönetici ve öğretmenlerden elde edilen değerler normal dağılıma uymadıkları ($p<0,05$) için iki değişken arasındaki ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek amacıyla araştırmada Spearman Analizi kullanılmıştır. Yöneticilerle ilgili olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

-Yöneticilerin örgütsel bağlılık algıları ile duygusal bağlılık (pozitif yönlü, kuvvetli bir ilişki), devam bağlılığı (pozitif yönlü, kuvvetli bir ilişki) ve normatif bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) algıları arasında $p <0,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır. Örgütsel bağlılık algıları arttıkça duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

-Yöneticilerin duygusal bağlılık algıları ile devam bağlılığı (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) ve normatif bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) algıları arasında $p <0,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır. Duygusal bağlılık algıları arttıkça devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

Öğretmenlerle ilgili olarak da aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Öğretmenlerin örgütsel bağlılık algıları ile duygusal bağlılık (pozitif yönlü, kuvvetli bir ilişki), devam bağlılığı (pozitif yönlü, kuvvetli bir ilişki) ve normatif bağlılık (pozitif yönlü, kuvvetli bir ilişki) algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p <0,01$). Örgütsel bağlılık algıları arttıkça duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

- Öğretmenlerin duygusal bağlılık algıları ile devam bağlılığı (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) ve normatif bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p <0,01$). Duygusal bağlılık algıları arttıkça devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

- Öğretmenlerin devam bağlılığı algıları ile normatif bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) algıları arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($p <0,01$). Devam bağlılığı algıları arttıkça normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar da alan yazında bu konuda elde edilen araştırma bulgularını desteklemektedir. Yapılan araştırmalarda birçok araştırmacı örgütsel bağlılığın kurumlarda değişik düzeylerde algılandığını, olumlu yönde etkili bir faktör olarak değerlendirildiğini, iş doyumu, örgütsel vatandaşlık, örgütsel adalet, etiksel iklim, öğrenen örgüt, etik liderlik, iş motivasyonu, kariyer yönetimi, örgütsel güven ve örgütsel destek gibi diğer örgütsel faktörlerle birlikte değerlendirildiğinde belirleyici ve pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu ve kişisel (demografik) özelliklerle anlamlı bir ilişki içerisinde görüldüğünü ifade etmişlerdir.

Bu araştırma alan yazında ulaşılan genel değerlendirmeler ile de uyumludur. Yapılan birçok araştırmada örgütsel bağlılık algıları elde edilen değerlere ve önem sırasına göre tasnif edilirken öncelikle duygusal bağlılık müteakiben normatif ve devam bağlılıkları açıklanmaktadır. Duygusal bağlılığın özellikle okullar için önemli ve olumlu bir bağlılık olduğu söylenebilir. Duygusal bağlılığı daha fazla algılayan yönetici ve öğretmenlerin okullarına, yönetici ve meslektaşlarına karşı da olumlu duygular taşıyacakları değerlendirilebilir. Bunun yanında duygusal bağlılığın yüksek olduğu örgütlerde çalışanların beklentilerinin de genel olarak karşılandığı söylenebilir.

Araştırmanın üçüncü aşamasında; ortaöğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıları arasında anlamlı ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Örgütsel destek ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıların düzeyini ve yönünü belirlemek amacıyla Shapiro-Wilk normal dağılım testi yapılmıştır. Sonuçlara göre yöneticilerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıları normal dağılıma uyduğu için yapılan hesaplamada Basit Korelasyon Analizi; öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıları normal dağılıma uymadığı için Spearman Analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Yöneticilerin örgütsel destek algıları ile örgütsel bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) ve duygusal bağlılık (pozitif yönlü, kuvvetli bir ilişki) algıları arasında $p < 0,01$ düzeyinde; normatif bağlılık algıları arasında $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır. Örgütsel destek algıları arttıkça örgütsel bağlılık, duygusal bağlılık ve normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

Öğretmenlerin örgütsel destek algıları ile örgütsel bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki), duygusal bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki), devam bağlılığı (pozitif yönlü, düşük düzeyde bir ilişki) ve normatif bağlılık (pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki) algıları arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0,01$). Örgütsel destek algıları arttıkça örgütsel bağlılık, duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları da artmaktadır.

Ayrıca LISREL analizi ile yapılan ilişkisel modelde örgütsel destek-örgütsel bağlılık yol katsayısının anlamlı $r=.88$ ($p < 0,01$) ve pozitif olması bu iki faktör arasındaki ilişkinin önem düzeyi ve yönünü ortaya koymaktadır. Diğer yandan bu faktörler arasındaki ilişkide $t>1,96$ ($t=34,18$), ki-kare=2305,56 df=807 ve RMSEA=.056 olarak gerçekleşmiştir. Bu bulgulara göre de örgüt içinde yönetici ve öğretmenlerin algıladığı desteğin örgüte olan bağlılığı artırdığı söylenebilir.

Alan yazın incelendiğinde de örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunduğuna dair birçok bulguya rastlanabilir. Ngang (2012), Asgari vd. (2008) araştırmalarında yönetici desteği ile çalışanların örgütsel bağlılıkları arasında kuvvetli ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Kaplan (2010) araştırmasında örgütsel bağlılığın en önemli öncüllerinden bir tanesinin örgütsel destek olduğunu ortaya koymuştur. Özdevecioğlu (2003), Köse ve Gönüllüoğlu (2010) ile Demir (2012) yaptıkları araştırmalarında örgütsel destek faktörleri ile örgütsel bağlılık faktörleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu belirtmektedir. Araştırmacılara göre bireylerin örgütsel bağlılıklarını etkileyebilecek pek çok faktör bulunmaktadır. Örgütsel destek de bu faktörlerden bir tanesidir. Hughes vd. (2008), Rhoades vd. (2001), Eisenberger vd. (1990), Eisenberger vd. (2001) ile Akalın (2006) ise yaptıkları araştırmalarında algılanan örgütsel desteğin duygusal bağlılık üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Rhoades ve Eisenberger (2002) araştırmalarında algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık ve duygusal bağlılık arasında pozitif yönde; devam bağlılığı arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ifade etmektedirler. Kaplan (2010) da algılanan örgütsel destek ile duygusal ve normatif bağlılık arasında pozitif yönlü; devam bağlılığı arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Gadot ve Talmut (2010) ile Yih ve Lawrance (2011) ise yaptıkları araştırmalarında sağlanan destek ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ifade etmişlerdir. Uçar ve

Ötken (2010) ise araştırmalarında örgütsel destek ile duygusal ve normatif bağlılık arasında anlamlı bir ilişki tespit ederlerken devam bağlılığı ile örgütsel destek arasında anlamlı herhangi bir ilişkiye rastlayamamışlardır.

Araştırmada da yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek algıları ile örgütsel bağlılık algıları orta düzeyde anlamlı bulunmuştur. Yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek algıları da önem sırasına göre beklenildiği gibi öncelikle duygusal, müteakiben normatif ve devam bağlılığı şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar; örgütten daha fazla destek algılayan çalışanların örgütte kalma eğilimi gösterdiklerini ve bunun sonucu olarak da örgütsel desteğin çalışanlarda örgütün amaç ve hedeflerini gerçekleştirme konusunda aidiyet duygusu yaratarak örgütsel bağlılık algılarını artırdığını ortaya koymaktadır. Araştırmada ulaşılan bu sonuçlar da yapılan değerlendirmeleri desteklemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmanın amacı; yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırma, Bolu il merkezinde bulunan ortaöğretim okullarında yapılmış ve çalışma grubunu farklı bireysel özelliklere sahip 72'si yönetici ve 529'u öğretmen olmak üzere 601eğitici oluşturmaktadır. Yapılan araştırmanın sonucunda;

a. Araştırmada gerek yöneticilerin gerekse öğretmenlerin, kurumlarında örgütsel desteği algıladıkları tespit edilmiştir.

b. Yöneticilerin örgütsel bağlılık algıları ile duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılıkları; duygusal bağlılıkları ile de devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Öğretmenlerin ise örgütsel bağlılık algıları ile duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılıkları; duygusal bağlılıkları ile devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları ve devam bağlılığı algıları ile de normatif bağlılık algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Gerek yöneticiler gerekse öğretmenler kurumlarında örgütsel bağlılığın bulunduğunu ifade etmektedirler. Yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılığı önem sırasına göre alan yazında belirtildiği şekilde duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve devam bağlılığı şeklinde algıladıkları görülmektedir.

c. Yöneticilerin örgütsel destek algıları ile örgütsel bağlılık, duygusal bağlılık ve normatif bağlılık algıları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Öğretmenlerin örgütsel destek algıları ile örgütsel bağlılık, duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık algıları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek algıları önem sırasına göre duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve devam bağlılığı şeklinde gerçekleşmiştir.

Ayrıca LISREL programı kullanılarak araştırılan ilişkinin sonuçlarına göre de örgütsel desteğin örgütsel bağlılık ile ilişkilerinin anlamlı olduğu da görülmektedir.

KAYNAKÇA

AKALIN, Ç. (2006), Duygusal Örgütsel Bağlılık Gelişiminde Çalışanların Algıladığı Örgütsel Destek ve Ara Değişken Olarak Örgüt Temelli Öz-saygı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

AKIN, M.; (2008), "Örgütsel Destek, Sosyal Destek ve İş/Aile Çatışmalarının Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkileri", Bozok Üniversitesi SBE Dergisi, 25 (2), ss.141-170.

ALLEN, N. J., J. P. MEYER; (1990), "The Measurement And Antecedents of Affective, Continuance And Normative Commitment To The Organization", Journal of Occupational Psychology, 63, ss.1-18.

ASGARİ, A., A. D. SİLONG, , A. AHMAD ve B. A. SAMAH; (2008), "The Relationship Between Transformational Leadership Behaviors, Organizational Justice, Leader-Member Exchange, Perceived Organizational Support, Trust In Management And Organizational Citizenship", European Journal of Scientific Research, 23 (2), ss.227-242.

ATAK, M. (2009), Öğrenen Örgüt ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

BALAY, R.; (2000), Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

BAŞARAN, İ. E.; (1999), Eğitime Giriş, Dördüncü Baskı, Umut Yayın Dağıtım, Ankara.

BUCHANAN, B.; (1974), "Building Organizational Commitment: The Socialization of Managers In Work Organizations", Administrative Science Quarterly, 19, ss.533-546.

CHOONG, Y., K. WONG ve T. LAU; (2011), "Intrinsic Motivation And Organizational Commitment In The Malaysian Private Higher Education Institutions: An Empirical Study", International Refereed Research Journal, 2 (4), ss.40-50.

ÇETİN, M. Ö.; (2004), Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

ÇETİNEL, E. (2008), Örgütsel Güven İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Olay, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

DEMİR, M.; (2012), "Örgütsel Destek, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Eğilimi İlişkisi: Havalimanı Yer Hizmetleri İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma", İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 14 (1), ss.47-64.

EISENBERGER, R., R. HUNTINGTON, S. HUTCHISON ve D. SOWA; (1986), "Perceived 0rganizational Support", Journal of Applied Psychology, 71 (3), ss.500-507.

EISENBERGER, R., S. ARMELI, B. REXWINKEL, P.D. LYNCH ve L. Rhoades; (2001), "Reciprocation of Perceived Organizational Support", Journal of Applied Psychology, 86 (1), ss.42-51.

EISENBERGER, R., P. FASOLO ve V. DAVIS-LAMASTRO; (1990), "Perceived Organizational Support And Employee Diligence, Commitment, And Innovation", Journal of Applied Psychology, 75 (1), ss.51-59.

ERDOĞAN, İ.; (2004), Eğitimde Değişim Yönetimi, İkinci Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

GADOT, E. V., I. Talmud; (2010), "Organizational Politics And Job Outcomes: The Moderating Effect of Trust And Social Support", Journal of Applied Social Psychology, 40 (11), ss.2829-2861.

HUGHES, L. W., J. B. AVEY ve S. M. Norman; (2008), "A Study of Supportive Climate, Trust, Engagement And Organizational Commitment", Journal of Business &Leadership:Research, Practice and Teaching, 4 (2), ss.51-59.

KAPLAN, M. (2010), Otel İşletmelerinde Etiksel İklim ve Örgütsel Destek Algılamalarının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Kapadokya Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

KÖSE, S., S. GÖNÜLLÜOĞLU; (2010), "Örgütsel Desteğin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27, ss.85-94.

MEYER, J. P., N. J. ALLEN; (1997), Commitment In The Workplace. SAGE Publications, Thousand Oaks.

MOWDAY, R. T., R. M. STEERS ve L. W. PORTER; (1979), "The Measurement of Organizational Commitment", Journal of Vacational Behavior, 14, ss.224-247.

NGANG, T. K.; (2012), Relationship Between Perceived Organizational Support And Trust With Teacher's Commitment, http://ikp.um.edu.my/images/ipk/doc/DrTangKeow Hang.pdf,Erişim Tarihi: 01.01.2012.

ÖNDEROĞLU, S. (2010), Örgütsel Adalet Algısı, İş Aile Çatışması ve Algılanan Örgütsel Destek Arasındaki Bağlantılar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZDEMİR, A. (2010). İlköğretim okullarında algılanan örgütsel desteğin öğretmenlerin kişiler arası öz yeterlik inançları ile ilişkisinin incelenmesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30 (1), 127-146.

ÖZDEVECİOĞLU, M; (2003), "Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 180 (2), ss.113-130.

PUUSA, A., U. TOLVANEN; (2006), "Organizational Identity And Trust", EJBO Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies, 11 (2), ss.29-33.

RAZA, M. A., M. M. NAWAZ; (2011), "Impact of Job Enlargement On Employees' Job Satisfaction, Motivation And Organizational Commitment: Evidence From Public Sector of Pakistan", International Journal of Business and Social Science, 2 (18), ss.268-273.

RHOADES, L., R. EISENBERGER,(2002), "Perceived Organizational Support: A Review of The Literature", Journal of Applied Psychology, 87 (4), ss.-714.

RHOADES, L., R. EISENBERGER ve S. ARMELI; (2001), "Affective Commitment To The Organization: The Contribution of Perceived Organizational Support", Journal of Applied Psychology, 86 (5), ss.825-836.

ROSSEN, H. R; (1999), İnsan Yönetimi, Çev. G. Bulut, BZD. Yayıncılık, İstanbul.

TELLA, A., C. O. AYENİ ve S. O. POPOOLA; (2007), "Work Motivation, Job Satisfaction, And Organizational Commitment of Library Personnel In Academic And Research Libraries In Oyo State, Nigeria", Library Philosophy and Practice, ss.1-16.

TOKGÖZ, N.; (2011), "Örgütsel Sinisizm, Örgütsel Destek ve Örgütsel Adalet İlişkisi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6 (2), ss.363-387.

TOPALOĞLU, I. G. (2010), İşgörenlerin Adalet ve Etik Algılar Açısından Örgütsel Güven İle Örgütsel Bağlılık iİlişkisi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TURUNÇ, Ö., M. ÇELİK; (2010), "Algılanan Örgütsel Desteğin Çalışanların İş/Aile Çatışması, Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (1), ss.209-232.

UÇAR, D., B. ÖTKEN; (2010), "Algılanan Örgütsel Destek ve Şirkete Bağlılık: Örgüt Temelli Öz-saygının Rolü", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25 (2), ss.85-105.

URAL, A, İ. Kılıç; (2005), Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara.

WASTİ, S. A. (2000), Meyer ve Allen Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi, 8.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 25-27 Mayıs 2000, Kayseri.

YIH, W. W., S. H. LAWRANCE; (2011), The Impacts of Perceived Organizational Support, Job Satisfaction, And Organizational Comitment On Job Performance In Hotel Industry, The 11th International DSI and the 16th APDSI Joint Meeting, 12–16 July 2011, Taipei, Taiwan.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI

Dursun KELEŞ [1]
Ümit KELEŞ [2]

ÖZET

Küreselleşen dünyada artan teknolojik olanaklarla birlikte karmaşıklaşan ticari iş süreçleri ve buna bağlı olarak artan mali nitelikteki suçların çözümünde yargı mensupları ile suç bilimi araştırmacıları yetersiz kalmaktadırlar. Yeterli eğitim, deneyim ve bilgi düzeyine sahip olan adli muhasebeciler, bu noktada doğan ihtiyaca cevap verebilmektedirler. Adli muhasebe, dünyada son 30 yılda yoğun olarak uygulanmaya başlanan; muhasebe, hukuk, denetim, araştırma ve bunlar gibi birçok ilgili disiplini içine alan, mahkemelere intikal etmiş olan hukuki durumun çözümüyle ilgilenen, aynı zamanda hile ve usulsüzlük gibi sorunların tespit edilmesi, önlenmesi ve çözümüyle de ilgilenen bir meslek alanıdır. Türkiye'de ise, çok kısa bir geçmişe sahiptir ve daha yeni sayılabilecek bir konumdadır. Avrupa'daki örneklerindeki gibi kurum ve kuruluşlar ülkemizde bulunmamaktadır. Yine eğitim noktasında da çok fazla yetersizlik bulunmaktadır. Türkiye'deki uygulamaların yasal bir düzenleme bulunmamasına rağmen, adli muhasebecilik mesleğinin uygulama alanlarından olan hile denetçiliği ve dava destek danışmanlığı kapsamında sayılabilecek uygulamaları ile bazı kurumlarda verilmekte olan eğitimler bulunmakta ise de, dünyadaki örneklerini yakalayamamıştır. Bunun için adli muhasebeciliğin meslek olarak kabul edilmesi, meslek mensubunun sertifika sahibi yapılması ve adli muhasebecilik eğitimin dünyadaki örneklerine benzer şekilde verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adli Muhasebe, Hile Denetçiliği

[1] Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, dursun.keles@adalet.gov.tr
[2] SMMM, Ordu Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, umtkls@hotmail.com.tr

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

FORENSIC ACCOUNTANCY PROFESSION AND APPLICATIONS IN TURKEY

ABSTRACT

Globalizing world with increasingly sophisticated technological facilities of a fiscal nature of commercial business processes and consequently increasing the judiciary and crime science researchers are insufficient to solve the crimes. Adequate training, experience and forensic accountants who have a level of knowledge, able to respond to needs arising from this point. Forensic accounting, in the world started to be applied intensively the last thirty years, accounting, legal, audit, research and many related disciplines such as these into the field, who have appeared before the courts are interested in solving the legal situation in a professional field. At the same time, forensic accounting, fraud and irregularity to detect such problems, a profession is also interested in the prevention and solution space. In this profession, Turkey has a history of very short and relatively new field. In our country, institutions and organizations in Europe have similar examples. In this area, too many deficiencies in terms of training are available as well. Although there is a legal arrangement in Turkey, applications, forensic accountancy profession in the areas of application can be considered within the scope of fraud auditing and litigation support consulting practices in some institutions have training programs in the world, catch up with examples. For this, the judicial acceptance of bookkeeping as a profession, and forensic accounting done, professional education certificate holder must be given in a manner similar to examples in the world.

Key Words: Forensic Accountant, Fraud Auditing

GİRİŞ

İşletmelerin oluşumu ve sayılarının hızlı bir şekilde artması, ticari hayatta hile ve usulsüzlükleri de beraberinde getirmiş ve toplumun her alanında olduğu gibi işletmelerde de hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Bu usulsüzlükleri ortaya çıkarabilmek için, daha fazla uzmanlaşma ve eğitime ihtiyaç duyulmuş, bu konuda uzmanlık eğitimi almış, konuyu gerek muhasebe gerekse hukuk açısından değerlendirebilecek kişilere olan ihtiyaç artmıştır.

Bu kapsamda, 1980'li yıllardan itibaren ABD başta olmak üzere bazı batılı ülkelerde muhasebe ve denetim alanında yeni sayılabilecek bir meslek ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu meslek orijinal ismiyle "Forensic Accounting" olarak adlandırılmış, dilimize de "Adli Muhasebecilik" ismiyle geçmiştir.

Türkiye'de henüz yeni anlaşılmaya başlanan bu meslek 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girecek, kurumsal yönetim ilkelerinin esas alındığı, tamamı ile denetim odaklı hazırlanmış olan 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile hız kazanacaktır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Türkiye'de henüz mesleki anlamda uygulama alanı bulamayan adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı, özellikleri ve Türkiye'de adli muhasebecilik mesleğine yönelik uygulamalar hakkında bilgi vermektir.

I. ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

A. Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Kavramları

Adli muhasebe kavramı 1946 yılında Maurice E. Peloubet tarafından literatüre kazandırılmıştır. Peloubet, adli muhasebeyi ilk olarak, sadece yasal davalarla ilgili işlemler için kullanmasına karşın, zamanla bunun dışındaki işlemler için finansal tabloların hazırlanması ve denetimi gibi işlemler için de kullanılmaya başlanmıştır (Crumbley, 2002:16).

1980'li yıllardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere batılı ülkelerde, muhasebe ve denetim alanında yeni sayılabilecek adli muhasebecilik mesleği gelişirken orijinal ismiyle "Forensic Accounting" olarak anılmaya başlanmıştır. Forensic kelimesinin sözcük anlamı, "mahkemeye ait", "adli davalarda bir standart kabul edilme" şeklinde ifade edilmektedir. İngilizcedeki "forensic" kelimesi Türkçe'ye "adli" karşılığı ile

geçmiş ve dilimizde kavram olarak adli muhasebecilik bu şekilde doğmuştur (Bozkurt, 2000a:58).

Adli bilimlerin genel amacı; bilimsel veriler ile beceri ve gerçeklerin, özellikle mahkeme sürecinde kullanılarak, ortaya çıkan yasal sorunların çözümüne yardımcı olmasıdır (Kuloğlu, 2007:3).

En genel tanımıyla adli muhasebe; herhangi bir hukuk yönteminin desteğiyle ya da işbirliğiyle yapılan tüm muhasebe işlemlerini kapsamaktadır. Bu tanımlama "forensic" kelimesinin sözlük anlamıyla da uyumludur (Oberholzer, 2002:5).

Adli muhasebe için literatürde genel kabul gören tek bir tanım kullanılmamakla birlikte, kullanılacak alan ve amacına yönelik olarak farklı şekillerde tanımlanmıştır:

Adli muhasebe, "mevcut deliller kapsamında finansal konulardaki yeteneklerin ve araştırmacılık mantığının çözülmemiş sorunlara uygulanmasıdır" (Kaya, 2005:51).

Adli muhasebe, "muhasebenin, denetimin ve hukuk kavram, ilke ve tekniklerin bir araştırma kapsamında kullanıldığı, yasal, finansal ve sosyal anlaşmazlıkların çözümlendiği bir hizmet türüdür" (Özkul, 2009:62).

Adli muhasebe, "uyuşmazlıkların çözümü, mahkemede uyuşmazlıklara bir temel oluşturulması için uygun muhasebe analizleri sağlamaktır" (forensicaccounting.com/one.htm#start, 08.03.2012).

Adli muhasebe, "muhasebe, denetleme ve araştırma becerilerinden oluşan bir saha" olarak tanımlanmaktadır (Pazarçeviren, 2005:2).

Artan teknolojik olanaklar ile birlikte giderek karmaşıklaşan ticari iş hayatı, mali suçların çözümünde yargı mensupları ve suç bilimi araştırmacılarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu gerçek, beyaz yakalılar tarafından işlenen suçları ve ticari anlaşmazlıkları artırdığı gibi, terörizmin finansmanı gibi suç faaliyetlerini de artırmaktadır (Toraman, 2009:33).

Adli muhasebecilik mesleği, muhasebe ve hukuk arasında ilişki kurarak, muhasebeye yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Adli muhasebeciler tam bu noktada, doğan ihtiyaca cevap verebilmek için belirli bir eğitim, deneyim ve bilgi düzeyine sahip, alanı ile ilgili yetkin olan meslek elemanlarıdır. Adli muhasebeciler bunun dışında, yaygın bir şekilde boşanma davaları,

ticari davalar, kişisel tazminat davaları, rüşvet, yolsuzluk ve hileli işlemlere ilişkin davalarda görev almaktadırlar (McMillan, 2006:111).

Gelişmiş ülkelerde yaygın uygulama alanı bulan adli muhasebeciliğin amacı; mahkeme ve bazı diğer hukuki amaçlar için yapılan uzman muhasebeci çalışmalarında, avukatlar ve muhasebeciler arasındaki bilgi alışverişinde köprü kurmaktır (Pazarçeviren, 2005:1).

Adli muhasebeyi tanımladıktan sonra, bu mesleği icra eden adli muhasebecilerin kimler olduğu, nerelerde çalıştıkları ve yetkinliklerinin neler olduğu konularını açıklamak bu mesleği daha iyi anlamak adına faydalı olacaktır.

Adli muhasebeciler, olaylara geleneksel denetleme anlayışından farklı bir gözle yaklaşmaktadırlar. Adli muhasebeciler, sonuç çıkarmak ve değerleri hesaplamak için detaylı şekilde dokümanları incelerler. Adli muhasebeciler, finansal ve finansal olmayan verileri, şüpheli işlemler bulunabileceği ve bunların dolandırıcılık suçuna konu olabileceği şüphesiyle soruştururlar. Adli muhasebeciler, yalnızca sayılara değil, bu sayıların arka planlarındaki gerçekleri ortaya çıkarmaya da çalışmaktadırlar.

B. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Tarihsel Gelişimi

Adli muhasebecilik mesleğinin temeli, 1824 yılında bir muhasebecinin, İskoçya'da reklam amaçlı dağıttığı bir el ilanına kadar gitmektedir (Bozkurt, 08.03.2012).

1900'lerin ilk yıllarına kadar, ABD ve İngiltere'de muhasebecilerin uzman ifadelerini düzgün bir şekilde nasıl verebileceklerine dair talimatlar içeren eğitici makaleler yayınlanmaya başlanmış ve adli muhasebe disiplini için düzenleyici kanunlar artmıştır (Bozkurt, 08.03.2012). 1900'lü yıllarda adli muhasebecilik konusuyla ilgili çalışmalar hız kazanmış, çeşitli makaleler yazılmaya başlanmış, konuya ilişkin yasal düzenlemelerin sayısında artışlar gözlenmiştir. "Forensic Accounting" kavramını ilk kullanan kişi "Forensic Accounting: Its Place in Todays Economy-Adli Muhasebe: Bugünün Ekonomisindeki Yeri" isimli çalışmasıyla Maurice Peloubet'dir (Oberholzer, 2002:3).

Daha sonra 1960'lı yıllarda Kanada'da, ilk uzman ekonomik suç birimi olan Royal Canadian Mounted Police (RCMP) kurulmuş, daha sonra bu birimlerin sayısı artırılmıştır. Böylece ekonomik suçların değerlendirilmesinde, muhasebe tecrübesi ve uzmanlığına olan

ihtiyaç artmıştır (Aktaş ve Kuloğlu, 2008:109). Bu durum 1970'li ve 1980'li yıllar boyunca devam etmiş, bu yıllardan sonra bilişim sektöründeki hızlı gelişme ve değişimlere paralel şekilde önemi artarak günümüze kadar gelmiştir.

C. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Ortaya Çıkma Nedenleri

1980'li yıllardan sonra yaşanan büyük şirket skandalları, ilgililere sunulan finansal tabloların güvenilirliğinin azalmasına ve düzenlemelerde değişiklik yapılmasına neden olmuştur. Yapılan muhasebe hileleri, yalnızca şirket sahiplerinin ve yatırımcıların değil, çalışanlar, kreditörler, devlet ve denetim firmaları gibi işletmenin çevresinin de zarar görmesine, ekonomik kayıpların yaşanmasına neden olmuştur (Akyel, 2009:71).

Bu gelişmeler, şirketlerin finansal durumlarının ortaya konmasında dikkati, muhasebeci ve denetçilere yönelterek, muhasebe denetiminin hangi konularda yeterli veya yetersiz olduğunu, denetçinin çalışmalarının işletmede her noktayı kapsayamayacağı gerçeğini göz önüne sermiştir. Günümüzde denetçilerin sadece işletmelerin finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilke ve politikalarına uygun olup olmadığına dair görüş bildirmekle görevli oldukları, işletmelerdeki hile ve usulsüzlüklerin tespiti gibi konularda yardımcı olamadıkları gerçeği anlaşılmış bulunmaktadır. Skandalları önlenme çabaları başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkelerde önemli bir meslek alanının oluşmasına ortam hazırlamıştır.

D. Adli Muhasebecilerin Özellikleri

Adli muhasebeciler iş dünyasındaki sorunların gerçekliğini görüp, sayıların ötesine geçecek şekilde eğitilirken, geçmişten gelen muhasebe konusundaki bilgi, tecrübe ve becerisini kanun önündeki durumlar için kullanırlar (forensicaccounting.com/three.htm, 08.03.2012).

Amerika Gelirler Servisi (Internal Revenue Service-IRS)'nden emekli olmuş bir adli muhasebeci olan Robert R. Roche adli muhasebecinin tanımını şöyle vermiştir: "Kayıtların görünen değerini kabul etmeyip arka planına bakan, dokümanlar hakkında şüphe duyan, gerçek niyeti araştıran, bilirkişi raporu hazırlayan, özellikle birilerinin yalan söyleme ihtimali olduğu durumlarda ortaya çıkan, bireylerle çok detaylı mülakatlar yaparak gerçeği ayrıntılarıyla ortaya koyan kişidir" (Crumbley, 1995:23). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere adli muhasebecilerin

normal muhasebeciler veya denetçilerden farklı olarak; şüphecilik, ısrarcılık, güvenilirlik ve yaratıcılık gibi birtakım özellikler taşımaları ve bazı konularda derinlemesine bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Bu özelliklerin yanında adli muhasebecilerin bir dedektif gibi hareket etmeleri gerekmektedir. Yurt dışında yapılan bir çalışmada, adli muhasebecilik mesleği ile ünlü dedektif Sherlock Holmes arasında bir ilişki kurulmuş, adli muhasebecilerin veri toplama ve analiz etmede tıpkı bir dedektif gibi titiz çalışmaları gerektiği vurgulanmıştır (Crumbley, 08.03.2012).

Hile araştırmacısı olarak çalışan bir adli muhasebecinin, hilenin ne olduğu ve nasıl çalıştığı konularıyla ilgili insanların, nasıl ve niçin çalıştıkları konuları hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir (Bologna, 1995:27). Genel olarak bir adli muhasebecinin taşıması gereken kişisel özellikler şunlardır (Pazarçeviren, 2005:10).

- **Meraklı ve Şüpheci Olmak:** Adli muhasebeci, mesleğiyle ilgili gelişmelere karşı ilgili ve meraklı olmalı, üzerine aldığı her olayda şüphelerini korumalı ve doğruluklarını araştırmalıdır.
- **Dirençli ve Israrcı Olmak:** Adli muhasebeci, karşılaştığı olumsuzluklar karşısında hemen pes etmemeli, savunduğu durumu ispat etmede ısrarlı olmalıdır.
- **Yaratıcılık:** Adli muhasebeci, uyması gereken genel ilke ve standartlar yanında mümkün olduğunca yaratıcı olmalıdır.
- **Sezgi:** Adli muhasebeci, olayları hem genel olarak hem de ayrıntılı olarak derinden incelemelidir. İyi bir işletme sezgisine sahip olmalı, muhakeme gücü sağlam olmalı, kararlarında net ve mantıklı düşünceyi hakim kılmalıdır.
- **Güvenilirlik:** Adli muhasebeci, dikkatlice dinlemesini bilmeli, yazılı ve sözlü iletişimde başarılı olmalı, insan ilişkilerini sağlıklı bir biçimde kurabilmelidir.
- **Bağımsızlık:** Adli muhasebe soruşturması, işletme içinden ya da hukuki yollar aracılığıyla işletme dışından gelen sebeplerle yapılsın, adli muhasebeciler soruşturma yaptıkları faaliyet alanından bağımsız olmalıdırlar (Thornhill, 1995:36).
- **Mesleki Yeterlilik ve Tam Sorumluluk:** Adli muhasebeciler, sürekli devam eden bir mesleki eğitimle teknik yeterliliklerini artırmalıdırlar. (Thornhill, 1995:37).

- **Objektiflik ve Güvenilirlik:** Adli muhasebeciler, meslekleri gereği kendilerine güven duyulması gereken objektif, tarafsız uzmanlardır. Bir adli muhasebecinin güvenilirliği, açık sözlülüğü ve dürüstlüğü de beraberinde getirmektedir (Thornhill, 1995:37).

E. Adli Muhasebe Ekibi

Adli muhasebe birçok faaliyeti içine aldığından, her biri farklı alanlarda uzmanlaşmış kişilerden oluşan bir ekibe ihtiyaç duyulmaktadır ve üstlenilen soruşturma farklı alanlarda uzmanlaşmış bu kişilerden oluşturulmuş ekiple yürütülmelidir. Tüm ekip personeli, soruşturma ekibi içindeki görevine ilişkin teknik yeterlilik, eğitim ve deneyime sahip olmalıdır (Thornhill, 1995:36).

F. Adli Muhasebede İşlem Süreci

Her adli muhasebe görevi kendine özgüdür. Bu nedenle adli muhasebeyi ilgilendiren olayda izlenecek yollar da konuya göre özel olacaktır. Bununla birlikte genel olarak, adli muhasebe işlemi aşağıda detaylandırılan adımları içerir (Pazarçeviren, 2005:12-13).

- **Müşteriyle Buluşma:** Olayın içindeki aktörlerin, sorunların ve önemli olayların anlaşılması açısından yardımcı olur, olayın tanımlanması aşamasıdır.
- **Çatışmanın Tespiti:** Taraflar ortaya çıkar çıkmaz hemen bir uyuşmazlık kontrolü, çatışma tespiti yapılmalıdır.
- **Öncül (Başlangıç) Araştırması:** Detaylı bir eylem planı (dava taslağı, yapılacak işler) yapmadan önce bir ön araştırma yapmaktır. Bu öncül araştırma, sorunun daha iyi anlaşılmasına temel oluşturacak ve sonraki planların yapılmasına örnek teşkil edecektir.
- **Bir Eylem Planı Hazırlanması:** Bu plan, müşteriyle görüşerek ve öncül araştırmayı yaparak elde edilen verilerin, hedeflerin ve hedeflere ulaşmak için kullanılacak metodolojinin en iyi şekilde kullanımını sağlar.
- **Doğru Kanıtların Elde Edilmesi:** Olayın niteliği temel alınarak, dokümanların tespiti, ekonomik veriler, kişi, kurum ve olayın gerçekleştiğine ilişkin kanıt ve bilirkişi raporlarının incelenmesi bu kapsamda yer alır.

- **Analiz Etme:** Analiz, olayın niteliğine bağlı olmakla birlikte mali kaybın hesaplanması, işlemlerin özeti, aktiflerin takibe alınması, iskonto oranından faydalanılarak şimdiki (cari/bugünkü) değerin bulunması ve analizin tablolarla açıklanmasını içerebilir.
- **Raporun Hazırlanması:** Rapor, görevin niteliğine, araştırmanın kapsamına, uygulanacak yaklaşıma göre çeşitli bölümlere ayrılarak yazılabilir. Raporda, bulguların uygun bir şekilde desteklenmesi için, tablo ve grafikler de kullanılabilir.

G. Adli Muhasebecilik Eğitimi Ve Meslek Mensubu Olma Süreci

Adli muhasebeci olabilmek için, normal bir lisans eğitimi ön koşul olmakla birlikte, yeterli olmamaktadır. ABD'de sertifikalı adli muhasebeci olabilmek için, lisans eğitimi yanında çeşitli aşamalardan geçilmektedir (Bozkurt, 2000a:60-61).

Bunlar;

-Muhasebe ağırlıklı bir lisans eğitimi,

-İki yıl süreyle mesleki deneyim,

-ABD'de faaliyet gösteren Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE)'nun sınavlarında başarılı olmaktır.

ACFE, adli muhasebecilik ve hile denetçiliği konularında faaliyet gösteren kurumlar arasında en önemlisi olarak kabul edilmekle birlikte, bu alanlarda eğitimler, seminerler düzenlemekte ve yayınlar yapmaktadır. ACFE'nin meslek sınavlarında, finansal işlemler, hile araştırmaları, yasal unsurlar ve suç bilimi olmak üzere dört ana bölüm bulunmaktadır (Bozkurt, 2000a:61).

ACFE haricinde, adli muhasebecilik mesleğine katkı sağlayan ve çeşitli çalışmalarda bulunan diğer kurumlara örnek olarak;

-The Canadian Institute of Chartered Accountants-CICA

-The Chartered Accountants-CA

-National Association of Certified Fraud Examiners-CR-NACFE

gibi kurumlar gösterilebilir (Pazarçeviren, 2005:16-17).

II. ADLİ MUHASEBECİLİĞİN MESLEKİ FAALİYETLERİ

Adli muhasebeciler, çalışma ortamındaki aldatma amaçlı hileli işlemler ve yolsuzlukların tespit edilmesi ve önlenmesi için soruşturma gerçekleştirebilir, finansal boyutlu işlemlerde ve hukuki davalarda adli muhasebeci olarak hesap denetimi, değerlendirme veya adli muhasebenin herhangi bir yönüne ait denetleme ve değerlendirme işleri başkalarınca yapıldığı zaman, avukatlara yardımcı olabilir ve elde ettiği bulgulara dayanarak mahkemede ifade verebilirler. Adli muhasebe çok yönlü bir uzmanlık alanıdır. Özü itibariyle adli muhasebe mesleğini üç ana faaliyete ayırmak mümkündür (forensicaccounting/three.htm, 08.03.2012).

- Dava Destek Danışmanlığı
- Uzman Tanıklık
- Hile Denetçiliği ve Hile Araştırmacılığı

Adli muhasebeciler, işletme içi sahip, ortak ve yöneticileri ile üçüncü kişilerden gelebilecek hile ile ilgili taleplerin değerlendirilmesi aşamasında *hile denetçiliği ve hile araştırmacılığı*, mahkemelerde ilgili avukata yardımcı olabilmek amacıyla *dava desteği*, dava sırasında hakimlerin fikirlerinin şekillenmesine yardımcı olmak için *uzman tanıklık* yaparlar (Akyel, 2009:139).

A. Adli Muhasebeciliğin Dava Destek Danışmanlığı Faaliyeti

Dava desteği, bir adli dava öncesinde ya da dava sırasında, avukatın görüşünü şekillendiren ve savunmasına dayanak teşkil etmesi için, ilgili avukata sağlanan muhasebe desteğidir (Thornhill, 1995:199).

Adli muhasebeci, hem davalı hem de davacı taraf için çalışabilmektedir. Bu durumda davacı ile çalıştığı zamanlarda muhasebe işlemleri veya kayıtlarıyla ilgili dolandırıcılığı kanıtlamaya yönelik faaliyette bulunurken; davalı taraf için çalıştığında ise, tam tersi söz konusudur. Adli muhasebeci, mahkeme adına da, hakimin muhasebe yönünün yetersiz kaldığı durumlarda görev alabilmektedir. Davanın oluşumu ve yürütülmesi sürecine muhasebeciler tarafından yardım sağlayan bir alan olan dava destek danışmanlığının uygulama alanı oldukça geniştir (Thornhill, 1995:11-12).

Adli muhasebecilerden; yolsuzluk davalarında, işletme değerlemelerinde, hasar ve zarar tahminlerinde, sigorta anlaşmazlıklarında, anlaşmalardan doğan sorunlarda, patent, hak ve markalarla ilgili doğan sorunlarda, işletmelerle ilgili ayrılma veya birleşme davalarında, iflas davalarında, boşanma ile ilgili mali anlaşmazlıklarda ve işletmeler arası sorunlarda dava desteği istenmektedir (Gülaçtı, 2004:81).

Dava Destek Danışmanlığı aşağıdaki yararları sağlamaktadır (forensicaccounting/information.com, 08.03.2012).

- Bir iddiayı reddetmek veya desteklemek için gerekli dokümanları temin etmek ve güvenliğini sağlamak,
- Eksik noktaları belirlemek ve durumun öncül bir değerlendirmesini yapmak için dokümanları incelemek,
- Finansal durumun anlaşılmasını ve sorulacak ek soruların bildirimini kolaylaştıracak olan bulguların incelenmesi sürecine katılmak,
- Davanın sonuca bağlanılmasına (feragata) yönelik görüşme, toplantı ve tartışmalara yardımcı olmak.

B. Adli Muhasebeciliğin Uzman Tanıklık Faaliyeti

Uzman tanıklık, bazı karmaşık muhasebe davalarında mahkemenin, taraflarca sunulan bilgilerin, açıklığa kavuşturulması amacıyla uzman kişilerden yararlanmasıdır. Adli muhasebeci, uzman tanıklık hizmeti ile avukatlara ve hâkimlere, dava konusu olayın anlaşılması zor teknik yönüyle ilgili bilgi vermektedir. Teknik yön ile kastedilen herhangi bir olayın finansal yönünün ortaya koyulması, yorumlanmasıdır (Pazarçeviren, 2005:9-10).

Adli makamlar adli muhasebecilerden; muhasebecilik, idari veya işlem dolandırıcılığı, mülk hırsızlığı, fonların kötüye kullanımı, sigorta hileleri veya kazanç için kundaklama, rüşvet, yolsuzluk, vergi kaçırma, zimmete para geçirme, uygun olmayan muhasebe işlemleri, kanunun yürürlüğe konmasına, takibine ve hatta dava destek danışmanlığında da olduğu gibi medeni veya cezai hatalarda hem iddia hem savunma tarafı için uzman tanık olarak yararlanılmaktadır (Akyel, 2009:159).

Bir adli muhasebeci, uzman bilirkişi olarak, dava konusu ile ilgili gerekli araştırmaları yapıp gerekli verileri toplar, sonra bu verilerden hareketle bir sonuca ulaşmaya çalışır ve daha sonra ulaştığı sonucu mahkemeye sunar (Kuloğlu, 2008:17).

C. Adli Muhasebeciliğin Hile Denetçiliği Faaliyeti

Hile; Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun ve entrikalar" şeklinde tanımlanmıştır.

Geniş anlamda hilenin tanımı; muhasebe ile ilgili olayın oluşumu, belgelenmesi, kaydedilmesi ve rapor edilmesi aşamalarında kötü niyetle ve kasten ulusal ve uluslararası mevzuata aykırı davranmak, davranmaya teşvik etmek veya suça iştirak etmek şeklindedir (Çalıyurt, 2007:202).

Hile, bir işletmenin kaynaklarının ve varlıklarının kasıtlı olarak yanlış kullanımı ve suistimal edilerek, işletmenin kayıt ve belgelerini tahrip ederek kişisel yarar sağlama olarak da tanımlanabilir (Bozkurt, 2000b:1).

Hile denetimi, hile denetçileri tarafından uygulanan uzmanlık ile gerçekleştirilebilir. Hile denetçiliği, işletme sahiplerinin, ortaklarının ya da yöneticilerin isteği ile işletmedeki hile iddialarının varlığını araştırma şeklinde uygulanan bir denetim türüdür (Şahin, 2011:49).

Hile araştırmacılığı olarak da bilinen hile denetçiliği, hilenin kim tarafından, neden, ne zaman ve nasıl gerçekleştirildiğinin tespiti amacıyla, gerekli bilgilerin toplanması ve analiz edilmesine yönelik yapılan bir eylemdir. Adli muhasebecilerin, araştırmacı muhasebeci kimliğiyle yardımcı olabilecekleri konular, aşağıdaki gibidir (forensicaccounting.com/three.htm, 08.03.2012):

- Hileli bir işlemin yapıldığına dair şüphe duyulması durumunda, hileli işlemin kanıtları ile birlikte ortaya çıkarılması,
- Mevcut (gerçek) durumun analizi ve yapılacaklara ilişkin öneriler,
- Varlıkların korunması ve iyileştirilmesinde destek sağlanması,
- Diğer uzmanlar ile işbirliği yapılması ve bunların koordinasyonunun sağlanması,

III. TÜRKİYE'DE ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİ VE UYGULAMALARI

Küreselleşme ile birlikte mali sistemde meydana gelen gelişmelere paralel olarak, ekonomik suçlar da aynı oranda artmış ve suç gelirlerinin aklanması ile terörün finansmanın önlenmesi amacıyla kullanılan yöntemler de artmıştır. Mali suçlarla mücadele etmek, ülkeler için bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Bu kapsamda G-7 ülkeleri tarafından kurulan Mali Eylem Görev Gücü (FATF-Financial Action Task Force) önderliğinde bazı önlemler alınmaya başlanmıştır. Buna göre, mali suçların önlenmesinde finansal kuruluşların aklama ve terörün finansmanında araç olarak kullanılmasına yönelik uygulamalar yer almaktadır (http://www.fatf-gafi.org, 10.03.2012).

Türkiye'de de bu hususlar dikkate alınarak, uluslararası standartlara uyum amacıyla 'avukat', 'serbest muhasebeci ve mali müşavirler' ile 'yeminli mali müşavirler' de aklama ve terörün finansmanı kapsamında 01.04.2008 tarihinden itibaren yükümlü gruplar arasına dahil edilmiştir (Kurt, 2009:166). Türkiye'de adli muhasebecilik mesleği, yasal bir çerçeveye sahip olmamasına rağmen adli muhasebeciliğe yönelik görev yapan meslek grupları bulunmaktadır.

A. Türkiye'de Adli Muhasebecilik Mesleği Kapsamında Sayılabilecek Düzenleme Yapan Kuruluşlar ve Meslek Unvanları

Türkiye'de adli muhasebecilik mesleği kapsamında, hile denetçiliği ve araştırmacı muhasebecilik çerçevesinde tanımlanabilecek nitelikte düzenleme yapan kuruluşları, aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür.

Tablo 1: Türkiye'de Adli Muhasebe Mesleği Kapsamında Düzenleme Yapan Kuruluşlar ve Meslek Unvanları

MALİYE BAKANLIĞI BÜNYESİNDE OLANLAR	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI HAZİNE KONTROLÖRLERİ KURULU	İSMMMO AKADEMİ
1-) MALİ SUÇLARI ARAŞTIRMA KURULU BAŞKANLIĞI (MASAK) -Mali Suçları Araştırma Uzman Yardımcısı -Mali Suçları Araştırma Uzmanı **2-)VERGİ DENETİM KURULU BAŞKANLIĞI** -Vergi Müfettiş Yardımcısı -Vergi Müfettişi -Vergi Başmüfettişi **3-) GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI** -Devlet Gelir Uzman Yardımcısı -Devlet Gelir Uzmanı -Mali Hizmet Uzman Yardımcısı -Mali Hizmet Uzmanı	-Hazine Kontrolörü -Stajyer Hazine Kontrolörü **BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU** -Bankalar Yeminli Murakıbı -Bankalar Yeminli Murakıp Yardımcısı -Bankacılık Uzmanları -Bankacılık Uzman Yardımcıları **SERMAYE PİYASASI KURULU** -SPK Uzmanı -SPK Uzman Yardımcısı -SPK Uzman Hukukçusu -SPK Uzman Hukukçu Yardımcısı	-Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı Sertifika Programı **BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ SÜREKLİ EĞİTİM MERKEZİ** -Adli Muhasebecilik Uzmanlığı Temel Eğitim Sertifika Programı Yine adli muhasebecilik meslek unvanı olmamasına rağmen üniversitelerdeki ilgili bölümlerde görev yapan finans, muhasebe ve denetim kürsülerinde çalışan öğretim elemanları, mahkemelerde bilirkişilik ve dava destek danışmanlığı yapmaktadır.

(Kaynak: Kurt, 2009:167)

1. Maliye Bakanlığı Bünyesinde Yapılan Uygulamalar

Maliye Bakanlığı bünyesinde olan kuruluşların başında, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) gelmektedir. Bunun yanı sıra Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı ve Gelir İdaresi Başkanlığı bünyelerinde, adli muhasebecilik mesleği kapsamında sayılabilecek düzenlemeler mevcuttur. Bunlarla ilgili detaylı açıklamalar aşağıdaki şekilde incelenebilir.

a. Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK)

MASAK, Maliye Bakanlığı bünyesinde, ana hizmet birimi statüsünde ve doğrudan Maliye Bakanı'na bağlı olarak görev yapan bir birimdir.

MASAK'ın temel fonksiyonu, suç gelirlerinin aklanması alanındaki gelişmeler ile aklama suçunun önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik yöntemler konusunda araştırmalar yapmak, önlemler geliştirmek, veri toplamak, toplanan verileri analiz etmek ve değerlendirmek, araştırma ve incelemeler yapmak ile elde edilen bilgi ve sonuçları ilgili makamlara iletmektir (Kurt, 2009:168).

5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun, 18.10.2006 tarihinde yürürlüğe girerek, terörün finansmanının önlenmesi kapsamında bilgi toplamak, şüpheli işlem bildirimlerini almak, analiz etmek ve değerlendirme işlemleri de MASAK'ın görevleri arasına dahil edilmiştir (masak.gov.tr, 13.04.2012).

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı faaliyetlerini, Mali Suçları Araştırma Uzman Yardımcısı ve Mali Suçları Araştırma Uzmanları tarafından yerine getirmektedir.

b. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı

Maliye Bakanlığı bünyesinde adli muhasebecilik mesleği kapsamında değerlendirilebilecek diğer bir birim de Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'dır. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı bünyesinde, risk odaklı ve çağdaş denetim teknikleri kullanarak, vergi incelemeleri yapma, vergi kayıp ve kaçağının neden olduğu kayıt dışı ekonomiyi en aza indirmek ve böylelikle mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu artırma, idarenin etkin ve hukuka uygun işleyişinin sağlanması amacıyla teftiş ve soruşturma yapma ve maliye

politikalarının oluşturulmasına yönelik hukuki düzenlemelerin hazırlanması kapsamında faaliyetler yürütülmektedir. (http://www.vdk.gov.tr/kurumsal.html, 13.04.2012).

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı faaliyetlerini, Vergi Müfettiş Yardımcısı, Vergi Müfettişi ve Vergi Başmüfettişi aracılığıyla yerine getirmektedir.

c. Gelir İdaresi Başkanlığı

Gelir İdaresi Başkanlığı da adli muhasebe kapsamında düzenlemeler yapmakta ve faaliyette bulunmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın temel görevi, toplumsal refahın artırılmasına destek sağlamak üzere, yeterli geliri, adalet, tarafsızlık, verimlilik ilkeleri çerçevesinde toplamak, vergi sisteminin basitleştirilmesi ve uyumun artırılmasına katkıda bulunmak olup, bu kapsamda vergi kayıp ve kaçağı ile mücadele etmek, bu konuda gerekli önlemleri almak, vergi yükümlülerine ilişkin görüş ve önerilerde bulunmak gibi faaliyetleri yerine getirmektedir (gib.gov.tr/index.php?id=94, 13.04.2012).

Gelir İdaresi Başkanlığı faaliyetlerini, Devlet Gelir Uzman Yardımcısı, Devlet Gelir Uzmanı, Mali Hizmet Uzman Yardımcısı ve Mali Hizmet Uzmanları aracılığıyla yerine getirmektedir.

2. Hazine Müsteşarlığı Bünyesinde Yapılan Uygulamalar

Hazine Müsteşarlığı Hazine Kontrolörleri Kurulu da adli muhasebecilik mesleği kapsamında faaliyette bulunmaktadır. Hazine Müsteşarlığına bağlı olarak faaliyette bulunan bu birim, kamu sektörü ve özel sektörde denetim yapmaktadır (hazine.org.tr/hakkimizda.php, 13.04.2012). Hazine Kontrolörleri Kurulu faaliyetlerini, Stajyer Hazine Kontrolörü, Hazine Kontrolörü ve Hazine Başkontrolörleri aracılığıyla yerine getirmektedir.

3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Bünyesinde Yapılan Uygulamalar

Adli muhasebecilik mesleği kapsamında düzenleme yapan diğer bir kurum, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'dur. BDDK, bankacılık alanında hukuk ve bilişim destekleri

sağlanarak denetim faaliyetlerini yerine getirmektedir (bddk.org.tr/websitesi/default.aspx, 13.04.2012).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu faaliyetlerini, Bankalar Yeminli Murakıp Yardımcıları, Bankalar Yeminli Murakıpları, Bankacılık Uzman Yardımcıları, Bankacılık Uzmanları aracılığıyla yerine getirmektedir.

4. Sermaye Piyasası Kurulu Bünyesinde Yapılan Uygulamalar

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) da adli muhasebecilik mesleği kapsamında faaliyette bulunmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu, sermaye piyasasına yatırım yapan tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak, piyasaların adil ve etkin çalışmalarını sağlamak amacıyla gözetim ve denetim faaliyetlerini yerine getirmektedir (spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=153&fn=153 .pdf, 13.04.2012).

SPK'nın temel amaçları, sermaye piyasasının işleyiş kurallarını belirlemek, piyasadan fon kullanan şirketlerin belli kurallara uygun olarak en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak, sermaye piyasasına yatırım yapan tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak ile piyasaların adil ve etkin çalışmasını sağlamaktır.

SPK faaliyetlerini, SPK Uzman Hukukçu Yardımcısı, SPK Uzman Hukukçusu, SPK Uzman Yardımcısı ve SPK Uzmanları tarafından yerine getirmektedir.

Yukarıda açık bir şekilde anlatıldığı gibi, Türkiye'de adli muhasebecilik mesleğinin doğrudan bir uygulaması bulunmamakla birlikte, Maliye Bakanlığı başta olmak üzere, birçok kurumun adli muhasebecilik alanına ilişkin düzenlemeleri bulunmaktadır.

Yine adli muhasebecilik mesleğinin uygulama alanlarından olan dava destek danışmanlığı faaliyeti kapsamında Türkiye'de yasal bir uygulama bulunmamakla birlikte, mahkemede görülmekte olan davalarla ilgili olarak; çözümü, uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren ve ihtiyaç duyulan konularda, bu alanlarda gerekli yeterliliklere sahip bilirkişilerin oy ve görüşünün alınmasına karar verilebilmektedir. Bu kapsamda adli muhasebeciler, mali konularla ilgili davalarda mahkemelerde bilirkişi olarak görev yapabilmektedirler.

Adli muhasebecilik mesleğinin diğer bir uygulama alanı olan uzman tanıklık faaliyeti kapsamında ise, Türkiye'de herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Tanıklık, herhangi bir

olayın tanığı olmuş bir kişinin, bu olayla ilgili yetkili makamlarda, bizzat edinmiş olduğu bilgi ve görgüsünü anlatmasıdır. Buradan anlaşılacağı üzere, Ceza Muhakemesi Yasası ve Hukuk Muhakemeleri Yasası bakımından, sadece olayın tanığı olmuş kişiler tanıklık yapabilmektedirler. Adli muhasebecilik mesleği kapsamında uzman tanıklıkta ise, olayın tanığı olma hususu önemli değildir. Uzman tanıklık faaliyeti bakımından yasalarda ve bilirkişilik mevzuatında herhangi bir düzenleme bulunmadığından, ülkemizde uygulanabilmesi söz konusu değildir.

B. Türkiye'de Adli Muhasebecilik Mesleği Kapsamında Eğitim Hizmeti Veren Kurumlar

Türkiye'de adli muhasebecilik uygulamalarıyla ilgili yasal bir düzenleme bulunmamasına rağmen, adli muhasebecilik mesleği alanında temel yetkinliklerin kazandırılabilmesi amacıyla, özellikle adli muhasebecilik mesleğinin uygulama alanlarından olan hile denetçiliği kapsamında, aşağıda belirtilen kurumlarda eğitimler verilmektedir.

1.İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Tarafından Verilen Eğitimler

İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Akademi tarafından, "Bağımsız Adli Muhasebe Programı" ismiyle eğitim verilmektedir. Bu eğitim programı, adli muhasebecilik alanında uzman yetiştirerek, sertifika almalarını sağlamak ve bu uzmanların, adli muhasebecilik mesleği kapsamında, yetki belgesine bağlanmasını hedeflemektedir (ismmmoakademi.com.tr, 10.04.2012).

İSMMMO Akademi tarafından düzenlenen Bağımsız Adli Muhasebe Programı kapsamında, konularında uzman olan ve birçoğu öğretim üyeleri ile üst düzey sektör yöneticileri tarafından, 7 ay süren, 360 saatlik eğitim verilmektedir (ismmmoakademi.com.tr, 10.04.2012).

2. Bahçeşehir Üniversitesi Tarafından Verilen Eğitimler

İSMMMO haricinde, adli muhasebecilik alanında eğitim veren diğer bir kurum da Bahçeşehir Üniversitesi'dir. Bahçeşehir Üniversitesi bünyesinde bulunan Sürekli Eğitim Merkezi tarafından verilen "Adli Muhasebecilik Uzmanlığı Temel Eğitim Sertifika Programı"

isimli bu eğitimin amacı, adli muhasebecilik alanında dünyadaki yeni gelişmelerin takip edilmesini ve hile, suistimal ve dolandırıcılıkların önlenmesi konularında uzman olmak isteyenlere, temel bilgi ihtiyaçlarının kazandırılmasıdır (busem.bahcesehir.edu.tr, 10.04.2012).

Bahçeşehir Üniversitesi tarafından düzenlenen Adli Muhasebecilik Temel Düzey Sertifika Programı kapsamında, alanlarında uzman olan eğitmenler tarafından 72 saatlik eğitim verilmektedir (busem.bahcesehir.edu.tr, 10.04.2012). Bu eğitimler sonunda katılımcılara Bahçeşehir Üniversitesi tarafından onaylanmış bir sertifika verilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi toplumu sürecinde, son yıllarda yaşanan hızlı değişim, tüm mesleklerde olduğu gibi muhasebe mesleğinde de bazı değişimlere neden olmuştur. Muhasebe mesleğinin faaliyet alanının genişlemesiyle birlikte, muhasebe ve denetim alanında yeni sayılabilecek bir meslek alanı ortaya çıkmıştır.

"Adli Muhasebecilik" olarak ifade edilen bu meslek, denetleme ve inceleme becerilerinin kullanılarak, herhangi bir konudaki soruşturmanın yürütülmesine ve sonuçlandırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu yardım, dava konusu olmayan bir olayda hile denetçiliği şeklinde, usulsüzlüklerin ortaya çıkarılması olabileceği gibi, dava konusu olan olaylarda da avukatlara yardımcı olacak analizler yapmak veya mahkemelerde uzman şahit olarak görüş bildirmek şeklinde de olabilmektedir.

Geleneksel muhasebecilik anlayışından farklı bir uygulama alanı olan adli muhasebecilik mesleğine olan ihtiyaç, ülkemizde son yıllarda yaşanan hile, usulsüzlük ve bu alanda özellikle davalarda ihtiyaç haline gelen bilirkişi gerekliliği nedeniyle artış göstermektedir. Bu konuda, özellikle Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Sermaye Piyasası Kurulu bünyesinde adli muhasebecilik mesleği faaliyet alanlarından olan hile denetçiliği kapsamında sayılabilecek uygulamalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra dava destek danışmanlığı kapsamında da mali konularda avukatlara destekte bulunmak ve mahkemelerde bilirkişi olarak görev alınabilmektedir.

Adli muhasebecilik, Avrupa ve ABD'de yaklaşık 30-40 yıllık bir geçmişe sahip olmakla birlikte, 1990'lı yılların başından itibaren hız kazanmaya başlamıştır. Türkiye'de ise, adli

muhasebecilik daha yeni sayılabilecek bir konumdadır. Avrupa'daki örneklerine benzer kurum ve kuruluşlar tam anlamıyla ülkemizde bulunmamaktadır. Yine, eğitim noktasında da çok fazla yetersizlik bulunmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı Türkiye'de adli muhasebecilik mesleğinin uygulama alanı için gerekli kurum ve kuruluşlar ile yasal düzenlemelerin hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için ABD ve diğer Avrupa ülkelerindeki örneklerine paralel yasal düzenlemeler yapılmak suretiyle gerekli kurumların oluşturulması ve adli muhasebecilik mesleğinin Türkiye'de de meslek alanı olarak tanımlanması gerekmektedir.

Ayrıca, adli muhasebecilik konusunda üniversiteler ve meslek odalarına da görevler düşmektedir. Bahçeşehir Üniversitesi ve İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası tarafından verilen eğitimlere benzer şekilde diğer üniversitelerde ve meslek odalarında da eğitimler verilmesi ile adli muhasebecilik mesleğinin Türkiye'deki gelişimi hız kazanacaktır.

Sonuç olarak; yapılacak bu girişimlerle birlikte, muhasebecilik mesleğinin hali hazırda uzmanlık alanları olan, Yeminli Mali Müşavirlik ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik meslekleri yanında, Adli Muhasebecilik mesleği de yerini alarak, hukuk ile muhasebenin kesiştiği noktada meslek alanı olarak kendine yer edinmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Adli Muhasebecilik Temel Düzey Sertifika Programı http://www.busem.bahcesehir.edu.tr/files/forensic_accounting_nisan25. Pdf, (10.04.2012)

AKTAŞ, Hüseyin, Gökhan Kuloğlu (2008), "Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği," **Muhasebe ve Denetime Bakış**, ss.109

AKYEL, Nermin (2009), "**Adli Muhasebecilik ve Türkiye'de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler**", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.

BOLOGNA, G. Jack, Robert J. Lindguist (1995), "**Fraud Auditing and Forensic Accounting, New Tools and Techniques**", Second Edition, USA: John Wiley&Sons.

BOZKURT, Nejat (2000a), "Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik," **Yaklaşım Dergisi**, ss.58.

BOZKURT, Nejat (2000b), "KOBİ'lerde Yapılan Hileler, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi," **Yaklaşım Dergisi**, ss.96

BOZKURT, Nejat "Adli Muhasebenin İçeriği, Gelişimi ve Türkiye Uygulamaları" İSMMMO Seminer Notları, (Çevrimiçi)http://www.webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oXLJLXor5oJ:archive.ismmmo.org.tr/docs/seminer/02112010_NejatBozkurt.ppt+Adli+Muhasebenin+%C4%B0%C3%A7eri%C4%9Fi,+Geli%C5%9Fimi+ve+T%C3%BCrkiye+Uygulamalar%C4%B1&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&source, Erişim Tarihi: 08.03.2012

CRUMBLEY, D. Larry, Nicolas Apostolou (2002), "Forensic Accounting: a New Growth Area In Accounting," Ohio CPA Journal, Vol.61, No.3, Aktaran: Uğur Kaya, "Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği," **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, ss.51

CRUMBLEY, D. Larry, (1995), "Forensic Accountants Appearing in the Literature", New Accountant, **Glen Head**, Apr., Vol.10, Is.7, ss.23-25

CRUMBLEY, D. Larry, Stanley H. Kratchman, L.Murphy Smith "Sherlock Holmes and Forensic Accounting", (Çevrimiçi), http://acct.tamu.edu/ kratchman/holmes.htm, Erişim Tarihi: 08.03.2012

ÇALIYURT, Kıymet (2007), "Muhasebede Hile Eğitiminde Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Açısından Değerlendirme", *26.* **Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu,** Antalya.

Bağımsız Adli Muhasebe Programı, http://www.ismmmoakademi.com.tr/docs/brosurler/Ekim2011/AdliMuhasebe.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2012

GÜLAÇTI, Metin (2004), "**Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi**", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KULOĞLU, Gökhan, Hüseyin Aktaş (2008), "Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği," **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, ss.25

KULOĞLU, Gökhan (2007), "**Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği**", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Manisa.

KURT, Ganite (2009), "Adli Muhasebecilik Mesleği ve Adli Muhasebeci Olabilme Sürecinin Türkiye'deki ve Amerika'daki Yasal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması," **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, ss.2

MCMILLAN, Edvard J. (2006), "**Policies&Procedures to Prevent Fraud and Embezzlement: Guidance, Internal Controls and Investigation**" USA: John Wiley&Sons.

OBERHOLZER, Corne (2002), "**Quality Management in Forensic Accounting**" Gordon Institute of Business Science Universty of Pretoria.

ÖZKUL, Fatma Ulucan, Pınar Pektekin (2009), "Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecilerin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması," **MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, ss.62

PAZARÇEVİREN, Selim Yüksel (2005), "Adli Muhasebecilik Mesleği," **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, ss.2

PEHLİVAN, Abdulkadir (2010), "**Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye'de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma**", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi Erzurum.

ŞAHİN, Burca (2011) "**Adli Muhasebecilik Mesleği ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından İncelenmesi**", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TORAMAN, C., Hasan Abdioğlu, Burcu İşgüden (2009), "Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları**," Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, ss.33

THORNHİLL, William T. (1995), "**Forensic Accounting: How to Investigate Financial Fraud**" USA: Business One Irwin Professional Publishing Accounting Library.

http://www.forensicaccounting-information.com/forensic-accounting-careers.htm, Erişim Tarihi: 08.03.2012

http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=153&fn=153.pdf, Erişim Tarihi: 13.04.2012

http://www.forensicaccounting.com/one.htm#start, Erişim Tarihi: 08.03.2012

http://www.forensicaccounting.com/three.htm, Erişim Tarihi: 08.03.2012
http://www.fatf-gafi.org, Erişim Tarihi: 10.03.2012
http://www.masak.gov.tr, Erişim Tarihi: 13.04.2012
http://www.vdk.gov.tr/kurumsal.html, Erişim Tarihi: 13.04.2012
http://www.gib.gov.tr/index.php?id=94, Erişim Tarihi: 13.04.2012
http://www.hazine.org.tr/hakkimizda.php, Erişim Tarihi: 13.04.2012
http://www.bddk.org.tr/websitesi/default.aspx, Erişim Tarihi: 13.04.2012

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

SOSYAL FORUM SİTELERİNDE PAYLAŞILAN ÖNERİ VE YORUMLARIN SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNE ETKİSİ: FACEBOOK ÖRNEĞİ

Ekrem CENGİZ[1]
Zeynep ASLAN[2]

ÖZET

Geleneksel ağızdan ağıza iletişim birbirini tanıyan kişiler arası ticari amaç gütmeden kullanılan sözlü iletişim türüdür. Elektronik ağızdan ağıza iletişim ise insanların ve kurumların internet aracılığıyla belirli bir ürün ya da şirket hakkında potansiyel, gerçek ya da eski müşterileriler tarafından yapılan bütün olumlu veya olumsuz bildirimlerini ifade eder. Teknoloji ile birlikte ağızdan ağıza iletişim yerini elektronik ağızdan ağıza iletişime bırakmıştır. Elektronik ağızdan ağıza iletişim en yaygın olduğu ortamlar ise sosyal forum siteleridir. Bu araştırmanın amacı; Facebook arkadaşlarının bir ürün ya da hizmet ile ilgili birbirleriyle paylaştıkları öneri ve yorumların satın alma tercihleri ve davranışları üzerine etkisinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir. Bu amaçla Gümüşhane Üniversitesi öğrencileri ve personelinden facebook sitesi kullananlara bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuca göre sosyal forum sitelerinde gerçekleşen ağızdan ağıza iletişim bireylerin satın alma süreçlerini etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağızdan Ağıza İletişim, Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim, Facebook.

THE EFFECT OF SHARED ADVICE AND REVIEWS ON SOCIAL FORUM SITES ON BUYING BEHAVIOR: EXAMPLE OF FACEBOOK

ABSTRACT

Traditional Word of mouth communication is a verbal communication type which have been used without commercial purpose between people who are familiar to each other. Electronic word of mouth communication states whole positive and negative notifications which have been done by potential, real or old customers about a product or a firm by using internet. Word of mouth communication gave place to electronic word of mouth communication by the technology progress. The most common communication environment for electronic word of mouth communication is Facebook. The aim of this research is to specify the effect of shared advice and reviews which have been written by Facebook friends about a product or a service on buying behaviours. For this purpose, a questionnary applying has been done on Gümüşhane University personnels and students who are using Facebook site. Obtained result is that, word of mouth which actualized on socail media affects customers' buying behaviours.

Key Words: Word of Mouth Communication, Electronic word of mouth communication, Facebook.

[1] Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ekremkayseri@yahoo.com.tr
[2] Yüksek Lisans öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi

GİRİŞ

Müşteriler ürün veya hizmet satın almadan önce bunlar hakkında çeşitli yollarla bilgi edinme ihtiyacı duyarlar. Bilgi edinmenin birçok yöntemi mevcutken, ürün veya hizmeti daha önce satın almış ve kullanmış olan başka bir müşterinin fikirlerine başvurmak bu yöntemler arasında en güveniliridir. Bilgi paylaşımının olduğu kişiler birbirlerini kısmen de olsa tanıyorlarsa bu etki daha da önemli olacaktır. Ağızdan ağıza iletişim olarak tanımlanan bu etkileşim türü sözlü iletişimin en yaygın şeklidir.

Teknoloji kullanımının yaygınlaşmasıyla, geleneksel olarak yüzyüze gerçekleştirilen bilgi paylaşımı elektronik olarak yapılmaya başlamış ve tüketicilerin herhangi bir ürün veya hizmet hakkında bilgi sağlamaları ve paylaşmaları kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. İnternet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bilgi paylaşımı internet sitelerinin, forum ve sosyal paylaşım sitelerinin etki alanına dahil olmuştur.

Dünya çapında en fazla kullanım oranına sahip sosyal paylaşım sitelerinden biri olan Facebook birçok uygulaması açısından elektronik ağızdan ağıza iletişim için oldukça etkin bir iletişim aracı olarak görülebilir. Facebook'un sohbet, gönderi, ileti ve resim paylaşım gibi uygulamaları kişilerin ürün veya hizmet satın almadan önce ihtiyacını duydukları bilgiye ulaşabilmeleri açısından önemli bir etkiye sahiptir. Bu çalışmada, Facebook arkadaşlarının bir ürün ya da hizmet ile ilgili birbirleriyle paylaştıkları öneri ve yorumların satın alma tercihleri ve davranışları üzerine etkisinin bulunup bulunmadığı araştırılacaktır.

Bu makalede ilk olarak konunun kavramsal çerçevesi ele alınmış, ikinci kısımda konuyla ilgili Gümüşhane Üniversitesi'nde yapılan araştırmanın sonuçları yorumlarıyla birlikte aktarılmış ve son kısımda da sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

I.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Geleneksel ağızdan ağıza iletişim birbirini tanıyan kişiler arası ticari amaç gütmeden kullanılan sözlü iletişim olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş kapsamlı bir tanımda ise; ticari bir algı olmadan bir marka, bir ürün, bir kuruluş veya hizmet ile ilgili alıcılar arasındaki gayri resmi, kişiden kişiye aktarılan bir iletişim türüdür (Harrison and Walker, 2001). Ağızdan ağıza iletişimin uzun yıllar insanların bildiklerine ve hissettiklerine ciddi derece de etkisi olduğu

bilinmektedir (Buttle, 1998). Ağızdan ağıza iletişimde insanlar; karar verme aşamasında başkalarının kişisel etkilerinde kalıp, inandırıcı ya da bilgili kaynaklardan görüşler toplamak eğilimindedirler (Haywood, 1989).

Ağızdan ağıza iletişimimin zamanla yeni bir form kazandığı görülmektedir. Genel olarak ağızdan ağıza iletişimin bu yeni formunda bilgi, diğer kullanıcıların önerilerinin çeşitli yetkililerce değerlendirilip analiz edildiği bir öneri sistemi haline gelmiştir (Kim vd., 2010). Yani süreç içerisinde temel tanımlarından uzaklaşıp ticari bir faktör olmuştur. Sonuç olarakta ağızdan ağıza iletişim, bir şirketin mevcut veya potansiyel müşterileri arasında en güçlü ve etkili pazarlama yöntemlerinden biri (Stanoevska vd., 2009) ve beklenen bir fenomene (Yoon, 2008) dönüşmüştür.

Ticari açıdan önemi ortaya çıktıkça iletişimin yöntemi de değişmektedir. Teknoloji ile birlikte ağızdan ağıza iletişim yerini elektronik ağızdan ağıza iletişime bırakmaktadır. Diğer bir deyişle ağızdan ağıza iletişim evrim geçirmiş ve elektronik ağızdan ağıza iletişim haline gelmiştir (Cheung and Thadani, 2010). Elektronik ağızdan ağıza iletişim, insanların ve kurumların internet aracılığıyla belirli bir ürün ya da şirket hakkında potansiyel, gerçek ya da eski müşterileriler tarafından yapılan bütün olumlu veya olumsuz bildirimlerini ifade eder (Cheng and Zhou, 2010).

Elektronik ağızdan ağıza iletişimde internet taban teknolojisi sayesinde geleneksel ağızdan ağıza iletişime göre sosyal ilişkilerin daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Bunun sebebi ise ürün veya hizmet bilgilerine ulaşmakta geleneksel ağızdan ağıza iletişimden daha hızlı, daha düşük maliyetli ve bilgi alışverişinde daha etkili olmasından kaynaklanmaktadır (Loh, 2011).

Günümüz teknoloji çağı ve yoğun iş koşullarında en sık karşılaşılan problemlerden birisi zaman kısıtıdır. Dolayısıyla insanlar bu zaman kontrolünü sağlamak adına günlerinin büyük bir bölümünü internet üzerinden ihtiyaçlarını karşılayarak çözmeye çalışmaktadırlar. Bu durum sosyal ağları internetin vazgeçilmezi halini getirmiştir. Daha önce bilim adamları internetin insanların izolasyonunu arttıracağına inanıyordu. Ancak son çalışmalar (Boyd ve Ellison, 2008; Park ve Lee, 2009) aslında sosyal ağ sitelerinin insan etkileşimini kolaylaştırdığını göstermiştir (Lo, 2010).

Bu alanda yapılan çalışmalar elektronik ağızdan ağıza iletişimin tüketiciler için yeni fırsatlar oluşturduğunu göstermektedir. Elektronik ağızdan ağıza iletişim tüketici davranışlarını incelemede ve ürün satın alım kararlarında (Zhang and Tran, 2011) yararlı bir kaynaktır. Özellikle elektronik ağızdan ağıza iletişimin kaynağı olan site içi yorum ve değerlendirmeler, online alışveriş kararlarında çok önemli bir rol oynamaktadır (Park vd., 2011). İnternet ile birlikte tüketicilerin ürün hakkında tarafsız bilgi toplamak için seçenekleri genişlemiş ve tüketicilere elektronik ağızdan ağıza iletişime katılarak kendi tüketimi ile ilgili tavsiyelerde bulunabilme fırsatı doğmuştur (Thurau vd., 2004). Thomson ve Yeong (2003) tüketici kararlarının elektronik ortama taşındığını, karar vermenin bilişsel ve sosyal bağlam itibariyle henüz kısmen anlaşıldığını ve daha da değişeceğini belirtmişlerdir. Elektronik ağızdan ağıza iletişim hem tüketiciler üzerinde bireysel etki oluşturmakta hem de şirketler için bir pazarlama stratejisi haline gelmektedir. Lee ve Lee (2009) çalışmalarında bu durumu, pazar düzeyinde analiz ve birey düzeyinde analiz olarak iki düzeyde sınıflandırmıştır. Pazar düzeyi analizinde, araştırmacılar pazar seviyesi parametreleri (örneğin, ürün satış) üzerinde durmuşlardır. Birey düzeyindeki analizler de ise kişilerin karar alma süreçleri üzerine odaklanılmıştır (Cheung and Thadani, 2010).

Elektronik ağızdan ağıza iletişimin yoğun olarak ortaya çıktığı sosyal ağ siteleri (bloglar, twitters ve facebook vb.) muhtemel bireysel etkileşim ve iletişim kurabilme kanallarını oluşturmaktadırlar. Mangold ve Faulds'a (2009) göre sosyal medya gibi bazı farklı internet tabanlı etkileşim siteleri de bireyler üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin; sosyal ağ siteleri (facebook, mySpace, friendster vb.), yaratıcılık çalışmaları ve paylaşım siteleri (örneğin you tube ve flickr), ortak web siteleri gibi online bilgi paylaşım platformları, (wikipedia vb.) ve mikro blogging siteleri (twitter vb.) (Themba and Mulala, 2013).

Bireylerin etkileşim ve iletişim kurmak için kullandıkları internet toplulukları sanal olarak görülmektedir (Loh, 2011). Fakat Dholakia vd. (2004) tarafından bu internet topluluklarının oluştuğu sanal ve sosyal ağlarda birelerin sosyal kimliklerinin kolayca ifade edebildikleri tespit edilmiştir. Aynı durum şirketler için de söz konusu olabilir. Şirketler kendilerini bu sanal ağlarda ifade etme ve tanıtma imkanı bulabilirler. Örneğin, şirketler tüketici etkileşimi ve elektronik ağızdan ağıza iletişimi teşvik etmek için Facebook'ta resmi bir sayfa

açabilir ve sorusu olanlara, ipuçları ve satın alma tavsiyesi isteyenlere ve şirketin web sitesinde ürün yorumu yazmak isteyenlere imkan sunabilir (Soetarto vd., 2009). Bu durum hem birey adına hem de şirketin ürün pazarlama stratejisi adına oldukça faydalı olacaktır.

Facebook'un internet üzerindeki en popüler sosyal ağ sitesi olduğu çeşitli çalışmalar tarafından ortaya konmuştur (Alghamdi, 2012). Bu nedenle elektronik ağızdan ağıza iletişimin Facebook'taki etkinliği önem arz etmektedir. Facebook arkadaşlığı sayesinde kişiler birçok konuda fikir alışverişinde bulunabilmekte, tavsiye veya uyarı edinebilmektedir (Svensson, 2011). Facebook sosyal etkileşimi kolaylaştırabilen çeşitli işlevleri olan kapsayıcı bir sosyal etkileşim sitesidir. Facebook kişisel bilgiler, arkadaşlar bölümü, durum güncellemeleri ve haber alma olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır (Lo, 2010).

Özellikle Facebook arkadaşlığı elektronik ağızdan ağıza iletişimde etkin bir rol oynar. Çünkü, ağızdan ağıza iletişimin temelinde herhangi bir konu hakkında tanıdıklar arasındaki paylaşımlar öne çıkmaktadır. Facebook arkadaşlığıda bu kapsamda düşünüldüğünde çok daha etkin, hızlı ve maliyeti düşük bir arkadaşlık çeşidi olmaktadır. Shear'a göre (2010) bir kişi talep edilen bir Facebook arkadaşlığını onayladığı taktirde Facebook arkadaşlığı kurmuş olacaktır fakat bu durum o kişiyle bir araya gelmek ya da etkileşim kurmak gibi zorunlulukları ortaya çıkarmayacaktır. Dolayısıyla kişi Facebook ağında yakın çevresindeki insan sayısından çok daha fazla kişiye ulaşabilir. Bu durum ise bireyler için bir ürün ya da hizmet hakkında alabileceği daha fazla bilgi ve tavsiye demektir. Alghamdi (2012) çalışmasında tüketicilerin Facebook arkadaşlarından ürün önerileri elde etmek için bir bilgi kaynağı olarak Facebook'u kullandıklarını ve satın alma kararlarında bu önerilerin etkili olduğunu tespit etmiştir.

II. ARAŞTIRMA

A. Metodoloji

Bu araştırmanın amacı; Facebook arkadaşlarının bir ürün ya da hizmet ile ilgili birbirleriyle paylaştıkları öneri ve yorumların satın alma tercihleri ve davranışları üzerine etkisinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir. Bu sayede ürün hakkında fikir edinebilmek açısından önemli bir bilgi alanı oluşturabilir. Aynı zamanda bu araştırmanın firmaların ürün tanıtımı stratejileri için de fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma Gümüşhane Üniversitesinde aktif olarak internet kullanıcısı olan öğrenci ve personel üzerinde uygulanmıştır. Araştırmada seçici olabilmek için, internet aracılığı ile Gümüşhane Üniversitesi öğrenci ve personelinin kullandığı Sosyal Paylaşım Siteleri, e-Platformlar ve e-Forum siteleri üzerinden elektronik anket (e-anket) yöntemi kullanılmıştır. Araştırma anketi 06/05/2013 ve 01/06/2013 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmaya 200 kişi katılmış bunların arasından Facebook kullanmayan 3 kişi sonuçlara dahil edilmemiş toplam 197 kişinin yanıtları dikkate alınmıştır.

Zaman ve maliyet kısıtlarından dolayısı araştırma evreni Gümüşhane Üniversitesini kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Örnekleme yöntemi olarak tesadüfi olmayan örnekleme metotlarından biri olan kolayda örnekleme metodu kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın sonuçları yalnızca anket uygulanan kişiler için geçerli olup genellenemez. Bu araştırma çıkarımsal bir nitelik arz etmemektedir. Betimleyici özelliğe sahip olup, konuyu etkileyen değişkenlerin belirlenmesine yöneliktir. Dolayısıyla betimleyici istatistik teknikleri (frekans analizi, tablo ve grafikler) kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan 5'li Likert tipi ölçeğin sınırlılıkları da sonuçların güvenirliliğini etkilemektedir.

B. Bulgular

Araştırmanın ilk bölümünde araştırmaya konu olan 197 kişinin demografik özellikleri ve Facebook hesabı kullanım durumları yer almaktadır. Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmada Facebook kullanan kişilerin 104'ü erkek, 93'ü ise kadındır. Bu kişilerin yaş oranlarının büyük çoğunluğu 22-25 yaş aralığı (77 kişi) ve 26-35 yaş aralığında (78 kişi) oldukları belirlenmiştir. Eğitim durumları göz önüne alındığı taktirde ise en yüksek oranın üniversite mezunu kişiler (134 kişi) olduğu görülmüştür. Ayrıca 197 kişiden 70'i öğrenci, 51'i devlet memuru, 25'i akademisyendir. Çalışma süresine bakıldığında deneklerin çoğunun çalışma süresinin1-5 yıl aralığında olduğu (129 kişi) tespit edilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	f	%		f	%
Cinsiyet			**Meslek**		
Erkek	104	52,7	Öğrenci	70	35,5
Kadın	93	47,3	Akademisyen	25	12,6
Yaş			Devlet Memuru	51	25,8
18-21	33	16,7	Özel Sektör (Çalışan)	26	13,1
22-25	77	39,1	Sağlık Çalışanı	2	1
26-35	78	39,5	İşçi	4	2
36-45	2	1	Uzman	1	0,5
46 ve üstü	7	3,5	Teknik Eleman	1	0,5
			Çalışmıyor	10	5
Eğitim Durumu			Diğer	7	3,5
İlköğretim	1	0,5			
Lise	31	15,7	**Çalışma Yılı**		
Üniversite	134	68	1-5 Yıl	129	65,4
Yüksek Lisans	20	10,1	6-10 Yıl	30	15,2
Doktora	11	5,5	11-15 Yıl	16	8,1
			16 yıl ve üstü	22	11,1

Araştırmanın ikinci bölümü (Tablo 2) yedi sorudan oluşmaktadır. Soru 1'de 197 kişiye ne kadar süre Facebook hesabı kullandıkları sorulmuştur. Beş yıldır Facebook hesabı kullananların oranı % 25,8; dört yıldır Facebook hesabı kullananların oranı ise % 21,4'dür ve bu iki toplam oran toplam Facebook kullanıcılarının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Soru 2'de ise kullanıcıların gün içinde yaklaşık olarak ne kadar süre sosyal paylaşım sitesinde vakit geçirdikleri sorulmuştur. Yine deneklerin çoğunluğunun 30-59 dakika arası (% 26,9) ve 60-120 dakika arası (% 25,8) Facebook'u aktif olarak kullandıkları bulunmuştur. Soru 3'de Facebook arkadaşlarının sayısı sorulmuştur. Sonuç ise % 34,5'i 101-300 kişi arasında, % 29,4'ü ise 301-500 kişi arasında arkadaşa sahiptirler. Soru 4 ve Soru 5'te sırasıyla "Facebook'un en çok hangi özelliğini kullanıyorsunuz" ve "Facebook hesabını niçin açtınız" soruları sorulmuştur. Soru 4'e verilen cevaplara bakıldığında bu kullanıcıların % 60,4'lük kısmının Facebook'u en çok sohbet için kullandığı tespit edilmiştir. Soru 5'e verilen yanıtlardan ise deneklerin % 64'8'inin mevcut arkadaşlarla ve eski arkadaşlarla irtibat kurmak için Facebook hesabı kullanmaya başladığı görülmüştür. Soru 6'da ise Facebook'taki ürün hakkındaki bilgi alış verişi sonucu hangi ürünün denekler tarafından en çok alındığı sorulmuştur. Deneklerin % 69'u bu soruya hiç almadım

cevabını vermişlerdir. Soru 7'de evet cevabını veren % 31'lik gruba ürün çeşidi hakkında bilgi sorulmuştur. Deneklerin % 8,6'sı kitap ve % 8,1'i giyim şeklinde ifade vermiştir.

Tablo 2. Facebook'la İlgili Sorular

	f	%		f	%
1.Facebook kullanma yılı			**2. Sosyal paylaşım sitesinde gün içinde yaklaşık olarak geçen süre**		
1 yıl ve daha az	8	4,1			
2 yıl	26	13,1	10 dakikadan az	13	6,5
3 yıl	34	17,2	10-29 dakika	35	17,7
4 yıl	42	21,3	30-59 dakika	53	26,9
5 yıl	51	25,8	60-120 dakika	51	25,8
6 yıl	23	11,6	121-240 dakika	22	11,1
7 yıl ve daha fazla	13	6,5	241 dakikadan fazla	23	11,6
3. Facebook arkadaş sayısı			**4. Facebook'un en çok kullanılan özelliği**		
50 ve daha az	8	4			
51-100 arkadaş	22	11,1	Sohbet özelliği	119	60,4
101-300 arkadaş	68	34,5	İleti özelliği	38	19,2
301-500 arkadaş	58	29,4	Duvar yazısı	35	17,7
501-700 arkadaş	21	10,6	Grup tartışmaları	4	2
701 ve daha fazla	20	10,1	Diğer	1	0,5
5. Facebook açma nedeni			**6-7. Facebook'taki ürün hakkındaki bilgi alış verişi sonucu hangi ürünün en çok alındığı**		
Eski arkadaşlarla irtibat	65	32,9			
Mevcut arkadaşlarla irtibat	63	31,9			
Aile ile irtibat	3	1,5	Kitap	17	8,6
Gönderi/resim takibi	20	10,1	Bilgisayar veya ekipmanı	3	1,5
Yeni arkadaş edinmek	8	4	Cep telefonu	8	4,1
Eski arkadaşları bulmak	6	3	Aksesuar	3	1,5
Yorum yapmak	2	1	Giyim	16	8,1
Sosyal etkinlik	5	2,5	Sosyal etkinlik bileti	3	1,5
Kişisel paylaşım	2	1	Yazılım ve uygulama	1	0,5
Akademik amaçlı	3	1,5	Müzik	7	3,5
Flört amaçlı	2	1	Mutfak aletleri	1	0,5
Alışkanlık	15	7,6	Film, TV program	2	1
Diğer	3	1,5	Hiç almadım	136	69

Araştırmanın üçüncü bölümünde Facebook'ta ürün tavsiyesi durumu tespit edilmiştir. Sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Facebook'ta ürün tavsiyesi

	(1) Kesinlikle katılıyorum, (2) Katılıyorum, (3) Kısmen Katılıyorum, (4) Katılmıyorum (5) Kesinlikle katılmıyorum						
			1	**2**	**3**	**4**	**5**
8	Bir ürün satın almayı planladığımda sıkça Facebook'taki arkadaşlarımdan tavsiyeler alırım.	f	64	75	46	5	7
		%	32	37,5	23	2,5	3,5
9	Bir ürün satın almayı planladığımda çoğunlukla Facebook'taki arkadaşlarımın tavsiyesini uyarım.	f	62	68	45	16	6
		%	31	34	22,5	8	3
10	Facebook'ta ürün tavsiyesi aramayı faydalı bulurum.	f	57	57	55	21	6
		%	28,5	28,5	27,5	10,5	3
11	Facebook'ta ürün ile ilgi tavsiyesi edinmek, ürün hakkında fikirlerimi daha da geliştirir.	f	41	55	58	32	11
		%	20,5	27,5	29	16	5,5
12	Facebook'ta ürün ile ilgili tavsiyeler edinmek hayatımı kolaylaştırıyor.	f	48	60	58	26	5
		%	24	30	29	13	2,5
13	Facebook'ta ürün ile ilgili tavsiye bulmak kolaydır.	f	33	45	56	47	14
		%	16,5	22,5	28	23,5	7
14	Facebook'ta ürün önerisinin nasıl bulunacağı kolay öğrenilir.	f	30	43	61	52	10
		%	15	21,5	30,5	26	5
15	Facebook'ta ürün tavsiyesi edinmek zevklidir.	f	42	67	64	19	5
		%	21	33,5	32	9,5	2,5
16	Facebook'ta ürün tavsiyesi edinmek eğlencelidir.	f	45	65	58	23	6
		%	22,5	32,5	29	11,5	3
17	Facebook'ta ürün tavsiyesi edinmek ilginçtir.	f	43	71	48	28	6
		%	21,5	35,5	24	14	3
18	Facebook'taki arkadaşlarımın ürün hakkında bilgi sahibi olduklarını düşünürüm.	f	36	62	68	26	5
		%	18	31	34	13	2,5
19	Facebook'taki arkadaşlarımın ürün hakkında tartışırken yetkin olduklarını düşünürüm.	f	43	75	55	18	6
		%	21,5	37,5	27,5	9	3
20	Facebook'taki arkadaşlarımın ürünü tartışırken daha da uzmanlaştıklarını düşünüyorum.	f	43	73	44	28	9
		%	21,5	36,5	22	14	4,5
21	Facebook'taki arkadaşlarımın ürün ile ilgili tavsiyelerinin inandırıcı olduğunu düşünüyorum.	f	40	68	59	23	7
		%	20	34	29,5	11,5	3,5
22	Facebook'taki arkadaşlarımın ürün ile ilgili tavsiyelerine güvenirim.	f	39	60	72	17	9
		%	19,5	30	36	8,5	4,5
23	Facebook'taki arkadaşlarımın ürün ile ilgili sağlam tavsiyeler verdiklerine inanırım.	f	42	61	66	16	12
		%	21	30,5	33	8	6

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Elektronik ağızdan ağıza iletişimde ürün tavsiyesiyle ilgili cevaplara bakıldığında genelde Facebook kullanıcılarının ürün tavsiyesi ile ilgili konulara olumlu yaklaştıkları görülmektedir. 'Bir ürün satın almayı planladığımda sıkça Facebook'taki arkadaşlarımdan tavsiyeler alırım' maddesine deneklerin % 69,5'i katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. 'Bir ürün satın almayı planladığımda çoğunlukla Facebook'taki arkadaşlarımın tavsiyesini uyarım' maddesine deneklerin % 65'i olumlu yaklaşmışlardır. 'Facebook'ta ürün tavsiyesi aramayı faydalı bulurum' maddesine ise deneklerin % 57'si katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. 'Facebook'ta ürün ile ilgi tavsiyesi edinmek, ürün hakkında fikirlerimi daha da geliştirir' maddesine % 48 oranında olumlu yaklaşılmıştır. 'Facebook'ta ürün ile ilgili tavsiyeler edinmek hayatımı kolaylaştırıyor' sorusuna ise denklerin %54'ü katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu yanıtlardan da anlaşılacağı gibi denekler bir ürünün farklı özellikleri, kullanılışlılığı, dayanıklılığı, performansı ve işlevselliği gibi konularda sosyal medyadan faydalanmakta, arkadaşlarının tavsiyelerine önem vermekte ve bu bilgi edinme şeklinin hayatlarını kolaylaştırdığını düşünmektedirler.

'Facebook'ta ürün ile ilgili tavsiye bulmak kolaydır' sorusuna deneklerin % 39'u olumlu yanıt verirken, % 30,5'i ise olumsuz yaklaşmıştır. 'Facebook'ta ürün önerisinin nasıl bulunacağı kolay öğrenilir' maddesine ise deneklerin % 36,5'i katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. 'Facebook'ta ürün tavsiyesi edinmek zevklidir' maddesine % 54,5 oranında olumlu yaklaşılmıştır. 'Facebook'ta ürün tavsiyesi edinmek eğlencelidir' maddesine ise deneklerin % 54,5'i katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. 'Facebook'ta ürün tavsiyesi edinmek ilginçtir' maddesine ise deneklerin % 57'si katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde olumlu cevap vermişlerdir. Araştırma kapsamındaki bireylerin Facebook'ta ürün tavsiyesine ulaşmakta bir zorluk yaşadıkları görülmektedir. Ama bunun aksine Facebook'ta ürün tavsiyesi ile ilgili konularda ilgili ve eğlenceli bir tutumda oldukları görülmektedir. Facebook bir sosyal medya olarak bunu dikkate alıp, arayüzünü ve erişebilirliliğini tekrar gözden geçirip, bireylerin ürün tavsiyesi için konuşabilecekleri ayrı bir sohbet odası yapması kullanım oranını artıracak ve kullanıcılarının

müşteri memnuniyetini geliştirebilecektir. Müşteriler ürün tavsiyesini bu siteden almayı ilginç ve eğlenceli bulmakla birlikte bazı zorluklar yaşamaktadırlar.

'Facebook'taki arkadaşlarımın ürün hakkında bilgi sahibi olduklarını düşünürüm' sorusuna deneklerin % 49'u olumlu yanıt vermiştir. 'Facebook'taki arkadaşlarımın ürün hakkında tartışırken yetkin olduklarını düşünürüm' maddesine ise deneklerin % 59'u katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. 'Facebook'taki arkadaşlarımın ürünü tartışırken daha da uzmanlaştıklarını düşünüyorum' maddesine % 58 oranında olumlu yaklaşılmıştır. 'Facebook'taki arkadaşlarımın ürün ile ilgili tavsiyelerinin inandırıcı olduğunu düşünüyorum' maddesine ise deneklerin % 54'ü katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. 'Facebook'taki arkadaşlarımın ürün ile ilgili tavsiyelerine güvenirim' maddesine ise deneklerin % 49,5'i katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde olumlu cevap vermişlerdir. 'Facebook'taki arkadaşlarımın ürün ile ilgili sağlam tavsiyeler verdiklerine inanırım' maddesine ise deneklerin % 51,5'i olumlu yanıt vermişlerdir. Bu sonuçlardan Facebook kullanıcılarının araştırma kapsamındaki bireyler için ürün tavsiyesi anlamında güvenilir bir sosyal medya aracı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü denekler tavsiye verenlerin inandırıcı, güvenilir olduklarını düşünmektedirler. Bununla birlikte denekler ürün tavsiyesi verenlerin alanlarında yetkin ve bilgili kişiler olduklarını düşünmektedirler. Bu durumda güveni daha da fazla artırmaktadır.

Her ne kadar bu araştırma kapsamı içindeki bireylerin algılamaları için geçerli olsa da bir veri olarak ele alınıp değerlendirilebilir. Sosyal medya araçları ürün tavsiyesi için ayrı bir başlık açabilirler. Bu başlığı güvenilir kılmak içinde alanında uzman kişilerden faydalanıp, bu kişilere ayrı bir link verebilirler. Firmalar açısından bakıldığında ise, firmalar sosyal medyanın ürün alma karar süreçlerinde önemine dikkat ederek bu sosyal medya sitelerinde reklamlar verebilirler, uzmanlarının bu sitelerde cevap vermelerini sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

ALGHAMDI, M. A. (2012), "The Influence Of Facebook Friends On Consumers' Purchase Decisions", Master of Science at the University of Otago, Dunedin, New Zealand, March, pp.50-115.

BOYD, D. M. ve ELLISON, N. B. (2008), "Social Network Sites: Definition, History, And Scholarship", **Journal of Computer-Mediated Communication**, 13(11) http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html, Erişim tarihi: 01.05.2013.

BUTTLE, F. A. (1998), "Word of Mouth: Understanding And Managing Referral Marketing", **Journal Of Strategic Marketing**, 6, pp. 241-254.

CHENG, X. ve ZHOU, M. (2010), "Study on Effect of e-WOM: A Literature Review and Suggetions for Futurre Research", The Institute of Electrical and Electronics Engineers, Management and Service Science (MASS), 2010 International Conference, pp. 2-14.

CHEUNG, C. M. K. ve THADANI, D. R. (2010), "The Effectiveness of Electronic Word-of-Mouth Communication: A Literature Analysis", 23rd Bled e-Conference e-Trust: Implications for the Individual, Enterprises and Society, June, pp. 328-331.

DHOLAKIA, U. M., BAGOZZI, R. P. ve PEARO, L. K. (2004), "A Social Influence Model Of Consumer Participation in Network- And Small-Group-Based Virtual Communities", **International Journal Of Research in Marketing**, 21(April), pp. 241-263.

HARRISON-WALKER, L. J. (2001), "The Measurement Of Word-Of-Mouth Communication And An Investigation Of Service Quality And Customer Commitment As Potential Antecedents", **Journal Of Service Research**, 4(1), pp. 60-75.

HAYWOOD, K. M. (1989), "Managing Word Of Mouth Communications", **Journal Of Services Marketing**, 3(2), pp. 55-67.

KIM, J. K., KIM, H. K., OH, H. Y. ve RYU, Y. U. (2010), "A Group Recommendation System for Online Communities", **International Journal of Information Management**, 30(3), pp. 212-219.

LEE, J. ve LEE, J. N. (2009), "Understanding The Product Information Inference Process in Electronic Word-Of-Mouth: An Objectivity–Subjectivity Dichotomy Perspective", **Information Management,** 46(5), pp. 302-311.

LOH, A. (2011), "A Study on Influence of Trust, Social identity, Perceived Risk and EWOM on Consumer Decision-Making Process in the context of Social Network Sites", Master's Thesis in Business Administration, MBA programme pp. 71-77.

LO, J. P. (2010), "The Effectiveness Of Wom By Using Facebook As An Implementation in Movie Industry", Master Thesis of communication, California State University, pp. 12-25.

MANGOLD, W. G. ve FAULDS, D. J. (2009), "Social Media: The New Hybrid Element Of The Promotion Mix", **Business Horizons**, 52, pp. 357-365.

PARK, C. ve LEE, T. M. (2009), "Information Direction, Website Reputation And Ewom Effect: A Moderating Role Of Product Type", **Journal Of Business Research**, 62, pp. 61-67.

PARK, C., WANG, Y., YAO, Y, ve KANG, R. Y. (2011), "Factors Influencing eWOM Effects: Using Experience, Credibility, and Susceptibility", **International Journal of Social Science and Humanity**, 1(May), pp. 72-76.

SHEAR, B. (2010), "The Legal Definition of a Facebook Friend", http://www.shear socialmedia.com/2010/01/legal-definition-of-facebook-friend.html, Erişim tarihi: 15 Haziran 2013.

SOETARTO, B., YAP, K. B. ve SWEENEY, J.C. (2009), "Electronic Word-of-Mouth: An Exploration into the Why, What, and How", Presented at Australia and New Zealand Marketing Academy Conference, 17, November, pp. 4-7.

STANOEVSKA-SLABEVA, K., WOZNIAK, T., HOFFEND, I. ve EBERMANN, J. (2009), "Towards A Concept For Inclusion Of Social Network Information As Context Information", International Conference On Ultra Modern Telecommunications And Workshops IEEE, October, pp. 1-5.

SVENSSON, A. (2011), "Facebook the Social Newspaper That Never Sleeps A Study of Facebook e-WOM's Persuasiveness on the Receivers", Master Thesis, University of Gothenberg, School Of Business, Economics And Law, No. 187, pp. 1-12

THEMBA, G. ve MULALA, M. (2013), "Brand-Related e-WOM and Its Effects on Purchase Decisions: An Empirical Study of University of Botswana Students", **International Journal of Business and Management**, 8(March), pp. 30-34.

THOMPSON, S. H. T. ve YEONG, Y. D. (2003), "Assessing The Consumer Decision Process in The Digital Marketplace", **Omega**, 31(5), pp. 349-363.

THURAU, T. H., GWINNER, K. P., WALSH, G. ve GREMLER, D. D. (2004), "Electronic Word-Of-Mouth Via Consumer Opinion Platforms: What Motivates Consumers To Articulate Themselves On The Internet?", **Journal Of Interactive Marketing**, 18(1), pp. 39-42.

YOON, S. N. (2008), "The Effects Of Electronic Word-Of-Mouth Systems (E-WOMS) On The Acceptance Of Recommendation", **ETD collection for University of Nebraska,** 1(January), pp. 2-14.

ZHANG, R. ve TRAN, T. (2011), "A Helpfulness Modeling Framework for Electronic Word-of-Mouth on Consumer Opinion Platforms", **ACM Transactions on Intelligent Systems and Technology (TIST)**, 2(3), pp. 1-9.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

ÇALIŞMA HAYATININ BİR SORUNU OLARAK MOBBİNG VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA ETKİSİ: TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN OTELLERİNDE BİR UYGULAMA

Elbeyi PELİT*

İbrahim KILIÇ**

ÖZET

Kişinin yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği iş yaşamında karşılaştığı önemli sorunlardan olan mobbing, iş tatminsizliği, motivasyon kaybı, performans ve örgütsel bağlılıkta azalış gibi sonuçları itibari ile örgütleri önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan bilimsel çalışmalar; uygulamada çalışanların mobbinge maruz kalma düzeylerinin azaltılmasına yönelik atılacak adımlara ve çalışanların örgüte olumlu bir tutum sergilemelerinde önemli rol oynayacaktır. Bu araştırmada, çalışanların mobbinge maruz kalma düzeylerinin örgütsel bağlılık düzeyi üzerindeki etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Veri toplama tekniği olarak kullanılan anket, Türkiye'de ve Kazakistan'da faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerindeki toplam 910 çalışana uygulanmıştır. Verilerin analizi için bağımsız örneklemler için t testi, varyans analizi (ANOVA), korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırma bulguları, her iki ülke için çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin orta seviyenin üzerinde, mobbinge maruz kalma düzeylerinin ise orta seviyenin altında olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, mobbingin örgütsel bağlığı negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mobbing, Örgütsel bağlılık, Otel çalışanları, Türkiye, Kazakistan.

MOBBING AS A PROBLEM OF WORKING LIFE AND ITS EFFECT ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A STUDY IN TURKEY AND KAZAKHSTAN HOTELS

ABSTRACT

Mobbing as a major problem in person's work life which he spends most of his life has a significant negative impact on organizations and organizational commitment as job dissatisfaction, loss of motivation and decrease in performance. In this context, the scientific studies will play an important role in reducing employees' levels of exposure to mobbing and increasing employees positive attitude to organization. In this study, it is aimed to find the effect of levels of employees' exposure to mobbing on the level of organizational commitment. Survey technique was used as data collection method. The survey was used on 910 employees working in five-star hotels in Turkey and in Kazakhstan. For the analysis of data t test, analysis of variance (ANOVA), correlation and regression analysis were used for independent samples. According to research findings, the levels of organizational commitment of employees were over moderate levels for both countries, exposure levels to mobbing were below moderate levels. However, it was concluded that mobbing affects organizational commitment negatively.

Key words: Mobbing, Organizational commitment, Hotel employees, Turkey, Kazakhstan.

* Doç.Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi (elbeyipelit@aku.edu.tr)
** Yrd.Doç.Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Biyoistatistik Anabilim Dalı (kilicibrahim@aku.edu.tr)

GİRİŞ

Çalışma yaşamında, kişiyi özellikle duygusal ve ruhsal yönden rahatsız eden, kişinin işletmeye karşı geliştireceği tutumuna gerek doğrudan, gerekse dolaylı olarak etkide bulunan mobbing, işletmelerin faaliyetlerini daha sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmek için üzerinde eğilme ihtiyacı duydukları önemli konular arasındadır. Mobbing, neden ve sonuçları itibarı ile bir örgüt üzerindeki etkisi dikkate alındığında, özellikle örgüt psikolojisi alanındaki araştırmacılar (Leymann, 1996; Zapf et al., 2001; Nolfe et al., 2007; Pacevicius et al., 2009) başta olmak üzere, akademik alanda üzerinde durulan önemli bir konudur. Genel olarak işyerinde mobbing; bastırma, sindirme, yok sayma, psiko-terör gibi uygulamalarla gündeme gelen ve örgütsel çatışma, verimsizlik ve motivasyon kaybı gibi sorunlara yol açarak, örgütün varlığını tehlikeye düşüren bir olgu olarak kabul edilmektedir (Leymann, 1996; Davenport et al., 2003; Tınaz, 2006; Nolfe et al., 2007; Yıldırım, 2007). Mobbing, iş yaşamının içinde olan kişiler tarafından yaşanılan, ancak genellikle kişiye özgü nedenlerle kişi tarafından açıklanamayan, açıklanmaktan çekinilen ve kimi zamanlarda da bilmezden gelinen karmaşık ve çok boyutlu bir konudur (Tınaz, 2006: 13). Bu nedenle söz konusu kavram faaliyet alanı ne olursa herhangi bir organizasyonun üzerinde durmayı gerektiren konular arasındadır. Özellikle bireyin örgütteki görevini yerine getirirken, psikolojik, ruhsal ve fiziksel davranışlarına yansıyacak olguları içerisinde barındırması, mobbing kavramının çalışana ve işletmeye etki derecesinin incelenmesine dönük çalışmaları önemli hale getirmektedir (Mikkelsen et al., 2001; Liefooghe et al., 2001; Cemaloğlu 2007). Nitekim konuyla ilgili olarak değişik ülke ve sektörlerde yapılan çalışmalar (Neumann, 2000; Vartia, 2001; Salin, 2005; Demirçivi, 2008; Pacevicius et al., 2009; Tengilimoğlu vd. 2009; Avcı vd. 2010), mobbingin işletmelere olumsuz etkilerini ortaya koyacak sonuçları içermektedir. İşyerinde mobbingin mevcudiyeti, örgüt içinde gerilimin ve çatışmalı bir iklimin oluşmasına neden olan tüm psikolojik faktörlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkan, örgüt sağlığını bozan, çalışanların iş doyumu, çalışma barışını ve örgütsel bağlılıklarını olumsuz yönde etkileyen temel bir örgütsel sorundur (Davenport et al., 2003; Acar vd. 2008; Çarıkçı vd. 2009). Öte taraftan, örgütlerde olumsuz bir etkiye neden olan söz konusu bu olgunun, özellikle üretimin büyük çoğunluğunun insan emeğine dayalı olduğu hizmet işletmeleri açısından detaylı olarak incelenmesini daha da önemli hala getirmektedir.

Çünkü yapısı gereği emek yoğun bir özellik gösteren ve faaliyetlerinin büyük bir kısmının insan emeğine dayandığı ve bu doğrultuda çalışan sayısının diğer işletme türlerine oranla daha fazla olduğu otel, işletmelerinde, çalışanın üretimin merkezinde yer alması, doğal olarak özellikle örgütte meydana gelen/gelebilecek olumsuz olaylardan (ayrımcılık, şiddet, baskı, taciz vb.) etkilenme olasılığını artırmaktadır. Bu durum ise gerek çalışanların örgüte karşı geliştirdikleri algılarına, gerekse üretilen mal ve hizmetlerin kalitesine yansıyabilmektedir. Özellikle çalışanların ruhsal sağlığını bozacak davranışları ve örgüte karşı geliştirdiği tutumlarında önemli bir etken olan mobbingin ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetlerin uygulanabilmesi için, mobbinge neden olan unsurların ve etki derecelerinin ve mevcut durumun ortaya çıkarılmasına ilişkin araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bu araştırmada, çalışma yaşamında mobbing ve örgütsel bağlılık olgusu üzerinde durulmuş ve gerçekleştirilen uygulamalı bir çalışmayla bir hizmet işletmesi olan otel işletmeleri çalışanlarının mobbinge maruz kalma düzeylerinin örgütsel bağlılıkları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Diğer taraftan, araştırma Türkiye ve Kazakistan'daki beş yıldızlı otel çalışanlarıyla sınırlı olup, araştırmaya ilişkin bulguların da bu kısıtta değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

I. MOBBİNG KAVRAMI, BOYUTLARI VE ETKİLERİ

İş yaşamında mobbing kavramı, ilk kez Leymann'ın (1990), çalışanlar arasında benzer şekilde uzun dönemli düşmanca ve saldırgan davranışların olduğuna yönelik araştırma sonuçlarına paralel olarak akademik alanda üzerinde durulan konular arasında yer almaya başlanmıştır. Mobbing, iş yaşamı ile ilişkili olarak psiko-sosyal bir şiddet unsurunu içermekte ve işletmelerde çalışanların fiziksel ve psikolojik durumları üzerinde ciddi etkiler bırakan bir problem olarak ele alınmaktadır (Einarsen, 2000; Kudielka, 2004). Leymann (1990) mobbingi, bir tür "psiko-terör" olarak tanımlamakta ve nedeninin, düşünce ve inanç ayrılığından, kıskançlık ve cinsiyet ayrımına kadar her türlü faktörü kapsadığını belirtmektedir. İşyerinde mobbing, örgüt içinde gerilimin ve çatışmalı bir iklimin oluşmasına neden olan tüm psikolojik faktörlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkan, örgüt sağlığını bozan, çalışanların iş doyumu ve çalışma barışını olumsuz yönde etkileyen temel bir örgütsel sorundur (Acar, vd. 2008).

Leymann (1990), işyerinde mobbing sürecini; tanımlama, anlaşmazlık, saldırganlık, kurumsal güç ve işine son verilmesi aşamaları kapsamında değerlendirmekte ve mobbinge ilişkin süreci; iletişim biçimi ve etkileri, sosyal ilişkilere saldırı, itibara saldırı, yaşam ve iş kalitesine saldırı ve doğrudan sağlığı etkileyen saldırılar şeklinde beş boyutta ele almaktadır.

Mobbing kavramı konuyla ilgili literatürde farklı terimler ve tanımlarla ifade edilmekle birlikte, genel olarak kavrama ilişkin geliştirilen tanımlamaların; Leyman (1990, 1996)'ın geliştirdiği ve diğer taciz durumlarından genelde ayrılan ve "uygulayan kişi tarafından bilinçli olarak belirli aralıklarla tekrarlanan; bezdirme, yıldırma, rahatsız etme gibi amaçlarla kişinin moral, motivasyon ve performansında olumsuz yönde etkiler oluşturulması hedeflenen eylemler" çerçevesinde "*bir işyeri sorunu"* olarak ele alındığını belirtmek mümkündür.

İlgili literatürde mobbingin nedenleri, mobbingin gerek kişi gerekse örgüte etkilerine yönelik çeşitli araştırmalar mevcuttur. Vartia (2001), mobbingin nedenlerine yönelik araştırmasında; örgüt yapısı, işin özellikleri, liderlik tarzı, örgüt kültürü ve grup süreçleri gibi faktörlerin mobbing ile ilişkisi olduğuna dair bulgular elde etmiş ve mobbinge uğrayan mağdurlarda iş tatminsizliği, stres belirtileri, depresyon, işe gelmeme gibi rahatsızlıkların oluştuğunu tespit etmiştir. Field (2002) ise gerçekleştirmiş olduğu araştırmada, eksik ve yetersiz yönetimlerde, düşük iş tatmininin oluşması durumunda, çalışanlar arasındaki moralsizliğin artması halinde, çalışanlara yetki verilmediğinde, örgütsel sağlık azaldığında, işyerlerindeki monotonluk arttığında, işyerlerinde zaman ve enerji ekonomik şekilde kullanılmadığında, çalışanların işyerinden soğutulması durumlarında ve sürekli çatışmalar sonucu oluşan kötü örgüt iklimi gibi etkenlerin, işyerinde mobingin oluşmasında başrolü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Genel olarak mobbingin çalışan ve örgüt üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalarda (Einarsen et al., 1994; Leymann, 1996; Hoel et al., 2000; Samırkaş vd. 2011) kişilerin ruhsal sağlığına zarar verdiği, kişilerdeki stresi artırdığı ve iş tatmini düşürdüğü de üzerinde durulan hususlardandır.

Vartia (1996), zorlayıcı ve kötü örgüt ikliminin neden olduğu karmaşıklıklar ve çalışanlar arasındaki rekabet sonucunda mobbingin oluştuğunu belirtmiştir. Mobbing konusuyla ilgili olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan çalışmalarda mobbingin en çok görüldüğü ülkelere-sektörlere tavsiye niteliğinde düzenlemelere yer verilmiştir (Özgün,

2011). Söz konusu çalışmalarda özellikle ekonomik küreselleşmenin bir sonucu olan pazar payı kapma yarışının, çalışanlar üzerindeki psikolojik baskıyı artırmasının bu duruma yol açan en önemli nedenlerden biri olduğu ifade edilmektedir (Ferrari 2004; DiMartino et al., 2003). Konuyla ilgili çalışmalarda özellikle insan kaynağına yoğun ihtiyaç duyan hizmet sektörlerinin başında yer alan ulaşım, iletişim, otel, restoran, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki çalışanların mobbing ile yaşamak zorunda kaldıklarına vurgu yapılmaktadır (Niedl, 1996; Hubert et al., 2001; Yücetürk vd. 2005).

Çalışkan (2005)'ın Türkiye'deki turizm işletmelerinde yaptığı çalışmada, çalışanların yüksek düzeyde mobbinge maruz kaldıkları ve mobbing ile iş tatmini arasında negatif, işte kalma niyeti arasında ise pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, özellikle çalışanların işe ve işletmeye karşı olumsuz tutumlarının, işe devamsızlık ve işgören devir hızını artırması gibi işletmeler için oldukça maliyetli sorunlara yol açması, işletmeleri çalışanların iş ve işletmeye karşı geliştirdikleri tutumları ölçmeye yönelik çalışmalara yönelten sebepler arasındadır (Porter et al., 1974; Tütüncü vd. 2002).

Makineleşme oranının yüksek olduğu üretim işletmelerine oranla, hizmet işletme türlerinden biri olan turizm işletmelerinin üretimde yanlış yapma olasılığı daha yüksek olmaktadır. Çünkü bu işletmelerdeki üretimin büyük ölçüde insan emeğine dayanması, müşteriye standart hizmet sunulmasını güçleştirmektedir. Örneğin; önemli bir turizm işletme türü olan otel işletmesinde aynı çalışan tarafından verilen aynı türdeki hizmetlerde bile farklılık gözlenebilmektedir. Çalışanların işe ve işletmeye karşı beslediği düşünce, tutum, hizmet verdiği sırada taşıdığı duygu ve düşünceler, hizmetin kalitesini etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, otel işletmelerinde çalışanların duygu ve düşünceleri ile müşterinin memnuniyeti -hizmetin kalitesi- arasında pozitif ilişki bulunmaktadır (Ehtiyar, 1996:109). Bundan dolayı özellikle çalışanların işletmeye karşı olan duygu ve düşüncelerini olumlu hale getirmeye, diğer bir anlatımla örgütsel bağlılık düzeylerinin artırılmasına yönelik gerçekleştirilen çalışma sonuçları, işletmelerin faydalanması açısından önemli ölçüde veri kaynağı sağlayacaktır. Bu kapsamda, çalışmanın izleyen kısmında söz konusu bu olgunun (örgütsel bağlılık) kişi ve örgütlere etkilere yönelik bilgilere yer verilmiştir.

II. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK KAVRAMI, BOYUTLARI VE ETKİLERİ

Örgütsel bağlılık tanımlarının önemli bir bölümü çalışanların amaçları ile örgütün amaçlarındaki paralelliğe vurgu yapmaktadır. Mowday et al., (1979) örgütsel bağlılığı; "çalışanların örgüt amaç ve değerlerine yüksek düzeyde inanması ve kabul etmesi, örgüt amaçları için yoğun gayret sarf etme isteği ve örgütte kalmak ve örgüt üyeliğini sürdürmek için duydukları güçlü bir arzu" şeklinde tanımlamaktadırlar (Boylu vd. 2007). Buna ilave olarak örgütsel bağlılığı; duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık şeklinde üç boyutta ele alan tanımlamalar da (Mowday et al., 1982) söz konusu kavramın tanımlanmasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu üçlü yaklaşımda, bireylerin örgüt içinde devam etme isteklerinin, esas unsur olduğu belirtilmektedir. Bireyleri örgüte bağlayacak unsurlarda, elbette bireylerin kişisel özellikleri ve içinde bulundukları ortamsal faktörler de etkili olmaktadır. Dolayısıyla, örgütsel bağlılığı artıracak olan faktörlerle ilgili ancak genel değerlendirmeler yapılabilir (Özdevicioğlu, 2003: 114). Öte yandan örgütsel bağlılığa ilişkin şimdiye kadar geliştirilen tanımlardaki görüş ayrılıklarına rağmen, bağlılığın ya tutumsal ya da davranışsal bir temele dayandığı konusunda yazarlar ortak noktada buluşmaktadırlar (Mathieu et al., 1990; Çöl 2004). Bu doğrultuda, örgütsel davranış alanında çalışan bilim adamları, daha çok tutumsal bağlılık üzerinde dururlarken, sosyal psikologlar, daha çok davranışsal bağlılık üzerinde yoğunlaşmışlardır (Mowday et al., 1982; Boylu vd. 2007). Tutumsal bağlılık, genellikle kişinin örgütle bütünleşmesinin ve örgüt katılımının gücü olarak (Porter et al., 1974), davranışsal bağlılık ise daha çok kişinin geçmişteki davranışları nedeniyle örgüte bağlı kalma süresini ilgilendiren bir kavram olarak ele alınmaktadır (Mowday et al., 1982; Meyer et al., 1997).

Bir sonuç değişkeni olan örgütsel bağlılık pek çok faktörün etkisi altındadır. Mowday et al., (1982), bu faktörleri; kişisel özellikler, rol ve iş özellikleri, yapısal özellikler ve iş deneyimi ve çalışma ortamı olmak üzere dört başlık altında ele almıştır. Schwenk (1986) tarafından yapılan diğer bir sınıflandırmaya göre bağlılığı etkileyen faktörler; kişilerin geçmişteki iş yaşantıları, durumsal, örgütsel - görevsel ve kişisel - demografik faktörler olarak ele alınmaktadır. Oliver (1990), demografik faktörlerin örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinin daha az, örgütsel ödüller ve iş değerlerinin ise daha güçlü olduğunu, bu doğrultuda güçlü katılımcı değerler sergileyen çalışanların daha yüksek düzeyde örgütsel bağlılık gösterdiklerini

belirtmiştir. Mathieu et al., (1990) örgütsel bağlılıkla çok sayıda çalışma davranışının arasında ilişki bulunduğunu belirtmiş, fakat bunlardan sadece medeni durum, yetenek, ücret, yetenek çeşitliliği ve faaliyet alanı, görev bağlılığı, lider iletişimi ve katılımcı liderlik kavramlarının bağlılıkla doğrudan ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Buna ilave olarak, örgütsel bağlılık konusuyla ilgili olarak, değişik araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda farklı iş kolları esas alınmak suretiyle, yukarıdaki faktörlerle bağlılık ilişkisini inceleyen çeşitli araştırmalar (Kirkman et al., 2001; Mathieu et al., 1990; Testa, 2001; Baysal et al., 1999; Çöl vd. 2005; Güçlü, 2006; Boylu vd. 2007; Hemdi, 2009; Kılıç vd. 2010; Öğüt vd. 2011) yürütülmüş ve ilgili çalışmaların büyük bir çoğunluğunda söz konusu değişkenlerle örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir ki, özellikle iş yaşamında önemli bir sorun olarak kabul edilen mobbingin de bunlardan biri olduğunu belirtmek mümkündür.

III. MOBBING VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ

Çalışanların örgütüne bağlı olarak çalışması, bütün yetenek ve bilgisini örgütü için kullanması, örgüt yönetimini ilgilendiren en önemli konular arasındadır. Bu doğrultuda yöneticiler de doğal olarak örgütsel bağlılık düzeyi yüksek çalışanlara sahip olmak isterler. Bunun nedeni, işletmenin hedeflerine ulaşma sürecinde karşılaşılan zorlukların, ancak örgütün amaçlarına inanmış çalışanla aşılabileceği düşüncesidir. Örgütsel bağlılığı yüksek veya düşük çalışanın özellikleri, işletmenin başarısı için önemli bir yol gösterici niteliğindedir (Tekin 2002). Bu nedenle her sektör ve her örgüt için çalışanlarının örgüte bağlı olması çok önemlidir. Öte yandan, turizm endüstrisi içerisinde önemli bir yere sahip olan otel işletmeleri örgüte bağlı çalışan istihdam etme konusunda büyük zorluklar ile karşı karşıya kalmaktadır (Güçlü, 2006). Otel işletmelerinde personel devir oranının yüksek olması (Birdir, 2000; Tarlan vd. 2001), çalışanların örgütsel bağlılıklarını arttırma konusunda büyük çaba gösterilmesini gerektirmektedir. Çünkü çalışanların örgütsel bağlılıklarının yüksek olması sonucunda, örgütteki personel devri azalmakta, verimlilik, kişilerin iş tatmini, performansları ve kendilerine olan güvenleri artmaktadır (Yalçın vd. 2005). Otel işletmelerinde istihdam edilecek çalışanların niteliği ve örgüte karşı geliştirdikleri tutumları, örgüt açısından ve müşteri tatmininin sağlanması açısından da önemlidir. Nitekim La Lopa (1997), çalışanların örgütsel bağlılıkları ile

müşteri ile iyi ilişkiler kurma arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan çalışanların iş ve işletmeye karşı geliştirilen duygularında önemli bir yeri olduğu belirtilen mobbingin, çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri üzerindeki etkisine yönelik yapılan çalışmalarda (Einarsen et al., 1994; Vartia, 1996; Zapf et al., 1996; Namie et al., 2000; Çekmecelioğlu, 2005; Özler vd. 2008; Demirgil, 2008; Demirçivi 2008; Tengilimoğlu vd. 2010; Yüksel vd. 2011) mobbingin çalışanların işletmeye olan sadakatlerini olumsuz etkilediği, bunun sonucunda da işten ayrılma niyetinin oluştuğu vurgulanmaktadır.

Emek yoğun bir özellik taşıyan otel işletmelerinde çalışanların işe ve işletmeye karşı beslediği düşünce ve tutumların, örgüte bağlılık konusunda önemli bir etkiye sahip olduğu düşünüldüğünde, sektördeki mevcut durumun ortaya konulması, gerek konuyla ilgili literatüre, gerekse önlemlerin alınması noktasında sektöre ve işletme yöneticilerine katkı sağlayacaktır. Öte taraftan, özellikle gerçekleşen turistik hareketin önemli bir çoğunluğunun iş turizmi kapsamında gerçekleştirildiği tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan ve sağlık turizmi açısından da önemli tesisleri olan Kazakistan, ülke turizm endüstrisinin uzun vadede düzenlemesi amacıyla önemli atılımlar içerisindedir. Bu kapsamda Kazakistan Cumhuriyeti'nde, 1993 yılında turizm endüstrisinin geliştirilmesi amacıyla "Ulusal Program" oluşturulmuş ve 1997'de ise 2030 yılına kadar uzanan bir turizm stratejisi geliştirilmiştir. Bu atılımlardan sonra özellikle Kazakistan'ın yatak kapasitesinde 2003 ve 2006 yılları arasında ciddi gelişmeler olduğu dikkat çekmekte ve Kazakistan'ın yatak kapasitesi 50'bini aşmış bulunmaktadır (Türsab, 2011). Söz konusu bu yatak kapasitesi artışında özellikle ülkenin belli başlı şehirlerinde (Almatı, Astana vb.) açılmaya başlanan modern yapı ve olanaklara sahip otel işletmelerinin önemli bir yeri vardır. Söz konusu bu otel işletmelerinde fiziksel yönden yaratılan bu gelişmeye karşın, yönetim yapı ve olanaklarının da geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin önemli sorunlarından biri olan modern yönetim uygulamalarının işletmelerde tesis edilememesi sorunu, Kazakistan'daki otel işletmeleri açısından da araştırılması gereken konular arasındadır. Bu kapsamda, özellikle kültürel yapı bakımından Türkiye'ye benzeyen Kazakistan'daki otel işletmelerinde aynen Türkiye'de olduğu gibi önemli bir insan kaynağı sorun gruplarından birini oluşturan mobbing olgusunun mevcut durumunun ve söz konusu bu olgunun çalışanların

işletmelerine karşı bağlılıklarında ne derece rol oynadığının ortaya konulması, konuyla ilgili ülkelerdeki sektör ve işletmelere de önemli katkılar sunacaktır.

Öte taraftan, örgüt üyeleri içlerinde bulundukları geniş toplumsal kültür birikimlerinden etkilenmekte, bunları da üyesi oldukları örgütlere taşımaktadırlar. Toplumsal kültür ve örgütsel kültür arasında böylece, toplumsal kültürden öğrenilenlerin taşınması ile bir bağ kurulmaktadır. Bunun sonucu olarak da örgütler arasındaki kültürel profil veya örgüt kültürü farklılıklarının gösterilmesinde toplumsal kültür önemli bir etkendir. Örgütsel farklılıklara rağmen örgüt kültürü, toplumsal kültürden o kadar etkilenmektedir ki kimi çalışmalarda ortaya konduğu üzere örgüt üyeleri toplumsal kültürleri ile örgüt kültürlerini aynı kavramlarla tanımlamaktadırlar. Konuyla ilgili çalışmalarda, toplumsal kültürel boyutların örgüt kültürü boyutları üzerinde doğrudan etkisi olduğu belirtilmiş, örgütsel kültür boyutları ile toplumsal kültür boyutları arasında paralellikler olduğu da ortaya konulmuştur (Öz, 2009: 1). Söz konusu toplumsal kültürün örgüt kültürü üzerindeki etkilerini inceleyen önemli çalışmalardan birisi de GLOBE (House et al., 2004; Öz, 2009) çalışmasıdır. Toplumsal kültürel uygulamalar ile örgütsel kültürel uygulamalar arasında ve toplumsal kültürel değerler ile örgütsel kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya çıkaran GLOBE çalışmasına göre, örgüt kültürü toplumsal kültürel özellikleri yansıtmaktadır (Öz, 2009: 2). Bu kapsamda, bu çalışmada da her ne kadar birbirlerine benzer özellikleri olsa da, (coğrafi yakınlık, din ve dilsel ortaklık vb.) iki farklı kültür ortamında (Türkiye ve Kazakistan), faaliyet gösteren otel işletmelerindeki çalışanların, araştırmanın konusu olan mobbing ve örgütsel bağlılık algılamalarının farklılaşabilme özelliğinden hareketle, söz konusu bu farklılığın mevcut olup olmadığı da belirlenmiş olacaktır. Böylelikle bu çalışmanın diğer bir özelliği de, faaliyet ve kültür özelliği ne olursa olsun bir işletme için önemli olgulardan olan mobbing ve örgütsel bağlılık konularının kültürel çeşitlilik bağlamında ele alınmış olmasıdır.

Yukarıda sunulan kuramsal bilgiler çerçevesinde, mobbingin otel işletmeleri işgörenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanan bu araştırmanın temel hipotezi şu şekilde belirlenmiştir:

Hipotez: *Otel işletmelerindeki işgörenlerin mobbinge maruz kalma düzeyleri arttıkça, örgütsel bağlılık düzeyleri negatif (olumsuz) yönde etkilenmektedir. (İşgörenlerin*

mobbinge maruz kalma düzeyleri azaldıkça, örgütsel bağlılık düzeyleri pozitif -olumlu- yönde etkilenmektedir).

Araştırmanın amacının gerçekleştirilmesi, gerek konuyla ilgili literatüre gerekse sektöre yönelik ilgili işletme/kurum-kuruluşlar ile yönetici ve çalışanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

IV. YÖNTEM

A. Evren ve Örneklem

Türkiye ve Kazakistan'daki beş yıldızlı otel işletmelerinin çalışanları bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada zaman, maliyet ve mesafe gibi kısıtlardan dolayı örneklem alınma yoluna gidilmiş ve aşamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, tabakalı örnekleme yöntemi ile beş yıldızlı otel işletmeleri konumlarına (Türkiye ve Kazakistan) göre tabakalanmış ve daha sonra her bir tabakayı (ülkeyi) temsilen küme örnekleme yöntemi ile oteller seçilmiştir. Söz konusu kümeler (otel işletmeleri) seçilirken her iki ülkede de otel işletmelerinin yoğun olduğu şehirlere ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'de Antalya (4), İstanbul (3), Muğla (2), Ankara (2), Afyonkarahisar (2) şehirlerinden 13 ve Kazakistan'da Almatı (3) ve Astana (3) şehirlerinden 6 olmak üzere toplam 18 adet beş yıldızlı otel işletmesi küme olarak belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğünü hesaplamak için sınırsız evrenler (N>10.000) ve nicel araştırmalar için önerilen formül ($n=\sigma^2.z_\alpha^2/d^2$) (NEA, 1965; Sekaran, 2003) kullanılmıştır. Buna göre, Antalya ve Afyonkarahisar'daki iki otel işletmesinde gerçekleştirilen 50 kişilik pilot uygulama ile formülü oluşturan parametrelerden; standart sapma değeri σ=1.0; etki genişliği (effect size) d=0.10 ve α=0.05 anlamlılık düzeyine karşılık gelen teorik değer $z_{0.05}$=1.96 olarak alınmış ve bu formül aracılığı ile minimum örneklem büyüklüğü (samples size) her bir tabaka için 384 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda Türkiye ve Kazakistan otelleri için minimum örneklem büyüklüğü (samples size) 768 (384+384) çalışan olarak belirlenmiştir.

B. Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan anket kullanılmıştır. Anketin birinci bölümünde çalışanların bazı bireysel özelliklerine (cinsiyet, eğitim durumu, yaş, işletmede

çalışma süresi, çalışılan departman) yer verilmiştir. İkinci bölümde, çalışanların Mobbing'e maruz kalma düzeylerini belirlemek için Leymann (1990;1996)'ın mobbing ölçeği (LIPT-Leymann Inventory of Psychological Terror) kullanılmıştır. Leymann, ölçekte mobbing davranışlarını 5 grup-boyut (kendini gösterme ve iletişim oluşumuna saldırılar, sosyal ilişkilere saldırılar, kişinin itibarına saldırılar, kişinin yaşam kalitesine ve meslek durumuna saldırılar ve kişinin sağlığına doğrudan saldırılar) altında toplamış olup toplam 45 ifadeyi içermektedir. Bu araştırmada, Leymann'ın mobbing tipolojisindeki 45 madde (davranış) içerisinden pilot uygulama sonucunda güvenilirlik katsayısını düşüren 15 madde ölçekten çıkarılmıştır. Buna göre, 30 maddeden oluşan mobbing ölçeğindeki her bir davranış 5'li likert tipi derecelendirmeye (1:asla; 5:her zaman) tabi tutulmuştur. Anketin üçüncü bölümünde çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini ölçmek amacıyla ise, Mowday et al., (1979)'nin geliştirdiği örgütsel bağlılık ölçeğinden faydalanılarak oluşturulan ölçek kullanılmıştır. Araştırmada çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçek 20 ifadeyi içermektedir. Ölçekte yer alan ifadeler için 5'li Likert tipi derecelendirme (1:kesinlikle katılmıyorum; 5:kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket Türkçe'ye ek olarak Kazakistan'da aynı zamanda Kazakça ve Rusçaya çevrilerek yukarıda belirlenen örneklem büyüklüğü dikkate alınarak toplam 950 çalışana uygulanmış ve Türkiye için 515 ve Kazakistan için ise 395 olmak üzere toplam 910 anket geçerli sayılarak değerlendirmeye alınmıştır.

C. Verilerin Analizi

Verilerin SPSS 14.01 programıyla analiz edildiği araştırmada, öncelikle ölçeklerin yapı geçerliğine yönelik faktör analizi yapılmış ve güvenirlik analizi için Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Çalışanların mobbinge maruz kalma düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeylerinin bireysel özelliklerine göre karşılaştırılmasında (veriler parametrik test varsayımlarını sağladığından) parametrik testlerden bağımsız örneklemler için t testi ve tek faktörlü varyans analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır. Diğer taraftan mobbing ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır.

V. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu araştırmaya katılan toplam 910 çalışanın %47.5'i kadın, %52.5'i erkektir. Katılımcıların yaş dağılımlarında en yüksek grubu 25 ve altı (%31.3) ve 26-30 (%34.9) yaş aralığındaki kişiler oluştururken, katılımcıların yarıdan fazlası (%56.6) ortaöğretim seviyesinde bir eğitime sahiptirler.

Araştırmaya katılanların çoğunluğu (%83.7) 0-5 yıl arasında aynı işletmede çalışma tecrübesine sahip olup, %13.6'sı önbüro, %34.9'u yiyecek-içecek, %14.6'sı kat hizmetleri, %11.4'ü muhasebe, %9.5'i teknik servis, %2.3'ü satış-pazarlama, %1.6'sı insan kaynakları ve %12.0'ı da diğer (halkla ilişkiler, güvenlik, animasyon vb.) departmanlarda çalışmaktadırlar (Tablo 1). Anket katılımcıların 515'i Türkiye'deki otel işletmelerinde, 395'i de Kazakistan'daki otel işletmelerinde çalışmaktadırlar.

Tablo 1: Katılımcıların Bireysel Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%	Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Erkek	478	52.5	Eğitim Düzeyi	İlköğretim	156	17.1
	Kadın	432	47.5		Ortaöğretim	515	56.6
Yaş Grubu	25 ve altı	285	31.3		Üniversite	239	26.3
	26-30 arası	318	34.9	Departman	Önbüro	124	13.6
	31-35 arası	201	22.1		Yiyecek-içecek	318	34.9
	36-40 arası	79	8.7		Kat hizmetleri	133	14.6
	41 ve üstü	27	3.0		Muhasebe	104	11.4
İşletmede	0-2 yıl	465	51.1		Teknik servis	86	9.5
Çalışma Süresi	3-5 yıl	297	32.6		Satış-pazarlama	21	2.3
	6-8 yıl	85	9.3		İnsan kaynakları	15	1.6
	9 ve üstü	63	6.9		Diğer	109	12.0

Mobbing ölçeğinin yapı geçerliliğine yönelik uygulanan faktör analizi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Kaiser-Meyer-Olkin değerleri örneklem hacminin yeterliğini (KMO=0.945), Bartlett testi ise faktör analizinin uygulanabilirliğini ($p<0.001$) ortaya koymuştur. Mobbing ölçeğinin toplam varyansın %73.509'unu açıklayan 5 faktör altında toplandığı belirlenmiştir. Tablo 2'de madde faktör yüklerinin tamamının 0.40 değerinin üzerinde ve her bir faktörün güvenirlik katsayılarını ifade eden Cronbach's Alpha değerlerinin ise 0.70'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Mobbing ölçeğinde yer alan her bir faktöre ilişkin aritmetik ortalamalar incelendiğinde (Tablo 2), 1.28 ile 1.76 arasında değiştiği görülmektedir. Bu değerler, otel işletmelerinde mobbinge maruz kalma düzeylerinin oldukça düşük olduğunu ortaya koymakta olup, "sosyal ilişkilere saldırılar" boyutunda en yüksek ($\overline{X}$=1.76); "kişinin yaşam kalitesine ve meslek durumuna saldırılar" boyutunda ise en düşük ($\overline{X}$=1.28) ortalama değeri hesaplanmıştır.

Konuyla ilgili olarak Çalışkan vd. (2008) tarafından yapılan çalışmada ise bu sonucun tersine, otel işletmeleri çalışanlarının en fazla düzeyde maruz kaldıkları mobbing boyutunun "kişinin yaşam kalitesine ve mesleki durumuna saldırılar" olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte araştırmadaki bu sonucu destekler nitelikteki çalışmalardan da bahsetmek mümkündür. Örneğin Avcı vd. (2010)'nin otel çalışanları üzerinde yapmış olduğu araştırmada sosyal ilişkilere saldırılar en yüksek faktör yüküne sahip mobbing boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 2: Mobbing Ölçeğine İlişkin Faktör Yükleri, Güvenirlik Katsayıları ve Bazı Betimsel İstatistikler

Maddeler	Faktör Yükleri				
	Faktör 1	**Faktör 2**	**Faktör 3**	**Faktör 4**	**Faktör 5**
Üstüm kendimi gösterme olanaklarını kısıtlar		0.435			
Sözüm kesilir		0.538			
Meslektaşlarım veya birlikte çalıştığım kişiler kendimi gösterme olanaklarımı kısıtlar		0.661			
Yüzüme bağırılır ve yüksek sesle azarlanırım		0.646			
Yaptığım iş eleştirilir		0.657			
Sözlü tehditler alırım		0.538			
Jestler- bakışlar yolu ile ilişkilerim reddedilir		0.617			
Konuşmak için başkalarına ulaşmam engellenir					0,452
Bana diğerlerinden ayrılmış bir iş yeri-ofis verilir					0,483
Meslektaşlarımla iletişim sorunu yaşamama neden olunur					0,607
Sanki orada değilmişim gibi davranılır					0,466
Hakkımda asılsız söylentiler ortada dolaşır	0.771				
Gülünç durumlara düşürülürüm	0.813				
Beni gülünç düşürmek için yürüyüşüm, jestlerim veya sesim taklit edilir	0.764				
Milliyetim veya dini-siyasi görüşümle alay edilir	0.637				
Özel yaşamımla alay edilir	0.632				
Öz güvenimi olumsuz etkileyen bir iş yapmaya zorlanırım	0.565				
Kararlarım sorgulanır	0.462				
Alçaltıcı isimlerle anılırım	0.496				
Benim için özel görev yoktur			0.464		
Bana verilen işler geri alınır kendime yeni bir iş bile yaratamam			0.517		
Sürdürmem için bana anlamsız işler verilir			0.647		
Sahip olduğumdan daha az yetenek gerektiren işler verilir			0.711		
İşim (görevim) sürekli değiştirilir			0.740		
Öz güvenimi etkileyecek işler verilir			0.780		
İtibarımı düşürecek şekilde, niteliklerimin dışındaki işler verilir			0.568		
Fiziksel olarak ağır işler yapmaya zorlanırım				0.430	
Fiziksel şiddet tehditleri alırım				0.650	
Gözümü korkutmak için hafif şiddet uygulanır				0.681	
Doğrudan cinsel tacize uğrarım				0.770	
Özdeğerler	**6.29**	**5.08**	**4.73**	**3.34**	**1.97**
Varyans yüzdesi	**21.605**	**17.448**	**16.236**	**11.460**	**6.760**
Cronbach's Alpha	**0.834**	**0.845**	**0.854**	**0.746**	**0.726**
Ortalama ($\bar{x}$)	**1.38**	**1.76**	**1.51**	**1.28**	**1.51**
Standart sapma	**0.57**	**0.77**	**0.72**	**0.57**	**0.68**

KMO=0.945; Bartlett's Test: Chi-Square=11833.559; P=0.000; Faktör1: Kendini Gösterme ve İletişim Oluşumuna Yönelik Saldırılar; Faktör2: Sosyal İlişkilere Saldırılar; Faktör3: Kişinin İtibarına Saldırılar; Faktör4: Kişinin Yaşam Kalitesine ve Meslek Durumuna Saldırılar; Faktör5: Kişinin Sağlığına Doğrudan Saldırılar.

Konuya yönelik farklı sonuçları içeren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Palaz vd. (2008)'nin yürütmüş olduğu bir araştırmada çalışanların mobbing kapsamında en fazla karşılaştıkları olumsuz davranışlar "itibara yönelik saldırılar", "kendini gösterme iletişime yönelik saldırılar" ve "yaşam kalitesi ve mesleğe yönelik saldırılar" boyutunda gerçekleşmiştir. Bu araştırmanın yürütüldüğü işletmelerin insan ilişkilerinin son derece önemli olduğu bir hizmet işletmesi türü olması durumu göz önüne alınırsa, gerek bireysel gerekse örgütsel etkinlik açısından sosyal ilişkilerin öneminin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ilgili işletmelerdeki bu konuya yönelik baskıcı bir ortamdan ziyade olumlu bir örgütsel iklimin tesis edilmesine çaba gösterilmelidir.

Örgütsel bağlılık ölçeğinin ise toplam varyansın %68.642'sini açıklayan tek faktör altında toplandığı tespit edilmiş olup ölçeğe ilişkin Cronbach's Alpha değerleri ise 0.912 olarak hesaplanmıştır (Tablo 3). Bu araştırmada, örgütsel bağlılığa ilişkin aritmetik ortalama değeri orta düzeyin üzerinde ve $\bar{X}$=4.1 olarak hesaplanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Örgütsel Bağlılık Ölçeğine İlişkin Faktör Yükleri, Güvenirlik Katsayıları ve Bazı Betimsel İstatistikler

Maddeler	**Faktör**
Kendimi bu işletmeye ait hissediyorum.	0.617
Bu işletmede çalışanlardan istenilen tutum ve davranışlar, kendi düşüncelerim ve değer yargılarım ile uyum içerisindedir.	0.650
Çevremdekilere bu işletmenin bir çalışanı olduğumu söylemekten gurur duyuyorum.	0.611
Bu işletmenin geleceği benim için önemlidir.	0.510
Bu işletmenin sorunlarını kendi sorunlarım olarak görürüm.	0.506
Bu işletmede sorumluluk bilinciyle çalışmaktayım.	0.452
Çalıştığım işletmenin beklentileri, kişiliğim ve yeteneklerime uygundur.	0.370
Arkadaşlarıma, bu işletmenin çalışılabilecek mükemmel bir yer olduğunu söylerim.	0.397
Bu işletmenin başarılı olması için daha çok çaba göstermeye hazırım.	0.452
Bu işletmede çalışmaya devam edebilmek için verilecek her türlü görevi yapmaya hazırım.	0.404
Bu işletme, iş performansımın artması açısından beni olumlu yönde etkilemektedir.	0.434
Bu işletmedeki çalışma koşulları (fiziki ortam, çalışma saatleri, iş yükü vb.) benim için uygundur.	0.675
Bu işletmede çalıştığım sürece hak ettiğim yere geleceğime inanıyorum.	0.711
Bu işletmede çalışmaya devam etmenin bana mesleki açıdan katkı sağlayacağına inanıyorum.	0.669
Bu işletmenin çalışanlar ile ilgili uygulamalarını her zaman onaylıyorum.	0.557
Benim için bu işletme çalışılabilecek işletmeler arasından en iyisidir.	0.553
Mesleki bilgi ve deneyimlerimi her zaman bu işletmede kullanmak isterim.	0.494
Bu işletmeden ayrıldığım takdirde başka bir işletmede aynı statüde iş bulamam.	0.404
Bu işletmede terfi ederek daha üst görevlere geleceğime inanıyorum.	0.434
Bu işletmeden, maddi kayıplarım olacağını düşündüğüm için ayrılmak istemem.	0.418
Özdeğerler	**5.54**
Varyans yüzdesi	**68.642**
Cronbach's Alpha	**0.912**
Ortalama ($\bar{X}$)	**4.1**
Standart sapma	**0.55**

KMO=0.834; Bartlett's Test: Chi-Square=10742.321; P=0.000

Konuyla ilgili otel çalışanları üzerinde gerçekleştirilen bir başka çalışmada (Kılıç vd. 2010) ise söz konusu bu değer 3.4 civarlarında gerçekleşmiştir. Çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini inceleyen pek çok araştırma (La Lopa 1997; Lam vd. 2002; Hemdi 2009; Öğüt vd. 2011), genel olarak ülke, bölge, sektör, işletme türü ve şartlarına göre değişik sonuçları içerse de, aynı paralelde bir hizmet işletme türü olan otel işletmeleri çalışanları üzerindeki örgütsel bağlılıkla ilgili çalışma (Güçlü, 2006; Gümüş vd. 2006; Kılıç vd. 2010) sonuçları da farklı sonuçları içermektedir. Lam et al., (2002) ve Güçlü (2006), tarafından otel işletmeleri çalışanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda, genel olarak düşük bir örgütsel bağlılık gözlenirken; Gümüş vd. (2006)'nin yapmış olduğu çalışmada yüksek düzeyde örgütsel bağlılıktan söz etmek mümkündür. Özellikle turizm sektörünün taşıdığı çeşitli özellikler nedeniyle işgören devir hızının yüksek olduğu bazı araştırmalarla (Türker 1998; Birdir 2000; Zengin vd. 2007) ortaya konulmuştur. Bu nedenle turizm sektöründe işgören devir hızını düşürmek ve dolayısıyla kalifiye işgörenleri örgüte bağlamak söz konusu işletmeler açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim örgütsel bağlılığa ilişkin turizm alanında yapılan araştırmalar (Feinstein, 2001; Sökmen, 2000; Lam et al., 2002; Yalçın vd. 2005; Güçlü, 2006; Kılıç vd. 2010; Hemdi, 2009), örgütsel bağlılık konusunun turizm sektöründeki işletmelerin rekabet edebilirliği, devamlılığı ve hizmet kalitesi açısından önemini ortaya koymaya yönelik sonuçları içermektedir.

Bu çalışmada, otel işletmeleri çalışanlarının mobbinge maruz kalma ve örgütsel bağlılık düzeyleri ülkelere göre karşılaştırılmış olup Türkiye ve Kazakistan'daki beş yıldızlı otel çalışanları arasında önemli bir farklılık tespit edilmemiştir ($P>0.05$). Diğer taraftan, otel işletmeleri çalışanlarının mobbinge maruz kalma ve örgütsel bağlılık düzeyleri bireysel özelliklerine göre karşılaştırılmış ve sadece cinsiyet ve işletmede çalışma sürelerine göre önemli farklılıklar tespit edilmiştir ($P<0.05$). Buna göre, kadın çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri ($\overline{X}=4.20$), erkek çalışanlardan ($\overline{X}=4.06$) daha yüksek gerçekleşmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Örgütsel Bağlılık ve Mobbingin Cinsiyet ve Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması

Ölçekler	Cinsiyet				İşletmede Çalışma Süresi			
	Gruplar	$\overline{X}$	s.s.	P	Gruplar	$\overline{X}$	s.s.	P
Örgütsel Bağlılık	Kadın	4.20	0.56	***	0-2 yıl	4.17 a	0.54	**
	Erkek	4.06	0.54		3-5 yıl	4.14 a	0.57	
					6-8 yıl	3.96 b	0.59	
					9 ve +	4.02 b	0.60	
Mobbing	Kadın	1.42	0.53	***	0-2 yıl	1.47 a	0.55	*
	Erkek	1.55	0.55		3-5 yıl	1.43 a	0.53	
					6-8 yıl	1.53 b	0.52	
					9 ve +	1.54 b	0.61	

**P<0.05; **P<0.01; ***P<0.001; a,b:farklı harfleri içeren gruplar arasındaki farklar önemlidir (P<0.05).*

Konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda genel olarak cinsiyetin örgütsel bağlılıkla ilişkisi olduğuna yönelik araştırma sonuçlarının çelişkili olduğunu belirtmek olasıdır. Zira, bazı çalışmalarda (Angle et al., 1981; Aven et al., 1993; Grusky, 1966; Ferreira, 2007; Gürses vd. 2009; Öğüt vd. 2011) kadınların erkeklerden daha fazla örgüte bağlılık gösterdikleri; bazı çalışmalarda (Peter et al., 1993; Aven et al., 1993; Önal, 1999) ise tam tersi şekilde, erkeklerin örgütsel bağlılık düzeylerinin kadın çalışanlara göre daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Bu durum söz konusu kavramın, cinsiyetle beraber diğer bazı değişkenlerden (rol özellikleri, çalışma süresi vb.) de etkilenme olasılığından kaynaklanabilmektedir. Diğer taraftan, örgüte bağlılık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını ortaya koyan çalışma sonuçlarına da rastlamak mümkündür (Aven et al., 1993; Marsden et al., 1993; Sungurlu, 1994; Tsang, 1998; Erol, 1998; Xiong et al., 2000; Al-Qarioti et al., 2004; Salami, 2008). Bu kapsamda gerçekleştirilen bu çalışmadaki örgütsel bağlılık düzeyinin kadınlar lehine ağırlıkta olması, özellikle kadın çalışanlara yönelik ilgili ülkelerdeki çalışma şartlarına ilişkin politikaların kadınların lehine olacak şekilde geliştirilmesinin devlet-hükümet düzeyinde teşvik edilmesi ve bu doğrultuda da işletmelerin bu konuda eyleme geçmiş olmalarından kaynaklanıyor olabilmektedir. Böylelikle çalışma şartları eskiye göre iyileşme eğiliminde olan kadın çalışanların da örgüte karşı duygularında olumlu bir seyir görülmektedir. Diğer taraftan Angle et al. (1981), tarafından yapılan bir araştırmada, kadınların işlerini ve çalıştıkları kurumu değiştirmekten hoşlanmamaları nedeniyle, erkeklere oranla örgüte daha fazla bağlı oldukları belirlenmiştir. Bazı araştırmalarda ise kadınların erkeklere göre daha çok ayrımcılığa maruz kalmalarından dolayı örgütlerine ve işlerine daha çok bağlı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır

(Kamer, 2001: 28). Mowday et al. (1982), ise kadınların örgüte erkeklere göre daha fazla düzeyde bağlı olmalarını; kadınların örgütte bulundukları pozisyonları elde etmede erkeklerden daha çok engel aştıkları ve bunun da onlar açısından örgüte üyeliği daha önemli kılması olarak açıklamışlardır.

İşletmede çalışma süresine göre en yüksek düzeyde örgütsel bağlılık düzeyine sahip grubu ise 0-2 ($\overline{X}$=4.17) ve 3-5 yıldır ($\overline{X}$=4.15) bir çalışma tecrübesine sahip gruplar oluştururken 6-8 ($\overline{X}$=3.96) ve 9 ve üstü bir süredir işletmede çalışan kişiler ($\overline{X}$=4.02) görüşlerinde daha olumsuzdur (Tablo 4). İşletmedeki çalışma tecrübesi/süresi daha az olan çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri daha fazladır. Diğer bir ifadeyle çalışmada, işletmede çalışma süresi arttıkça örgütsel bağlılık düzeyinde bir azalma görülmektedir. Çalışanların işletmedeki tecrübesi/çalışma süresiyle örgütsel bağlılık düzeyleri arasında ilişki bulunmadığına yönelik çalışmalara (Buchanan, 1974; Grusky, 1996; Jalonen et al., 2006; Güçlü, 2006) rastlamak mümkün olmakla birlikte, genelde işletmede çalışma süresi artıkça örgütsel bağlılığın arttığı yönündeki çalışmalar (Cohen, 1993; Gökmen, 1996; Buchko et al., 1998; Erol, 1998) çoğunluktadır. Diğer taraftan ilgili literatürde, tam tersi şekilde aynen bu çalışmada olduğu gibi işletmede çalışma süresinin artmasıyla örgütsel bağlılık düzeyinin düştüğü sonuçlarını içeren çalışmalara (Ferik, 2002) da rastlamak mümkündür. Nitekim bu husus, özellikle işletmedeki şartların çalışanların istediği bir biçimde olmaması, diğer taraftan ekonomik gelir kaynağı ve diğer nedenlerle işletmede kalma zorunluluğundan kaynaklanabilmekte ve bu durum da çalışanlarda bıkkınlık, yıpranma, tükenmişlik gibi olumsuz sonuçları gündeme getirerek onların örgüte bağlılıklarını zayıflatabilmektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde çalışan erkeklerin ($\overline{X}$=1,55), mobbinge maruz kalma düzeylerinin kadınlardan ($\overline{X}$=1,42) daha fazla olduğu belirlenmiştir. Konuyla ilgili bazı çalışmalar (Björkqvist et al., 1994; DiMartino et al., 2003; Salin, 2003; Scutt, 2005; Kelly, 2006; Özler vd. 2008), kadınların işyerlerinde daha fazla düzeyde mobbinge maruz kaldıklarına yönelik sonuçları içerse de, Einarsen (2000), söz konusu bu sonuçların ilgili literatürde yaygın olarak elde edilen bir sonuç olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, özellikle Batı (Avrupa, Amerika) ülkelerinin dişisel değer yargıları ve bireyselliğin egemen olduğu kültürel yapıya sahip olması ve kadınların kendilerini erkekler kadar (belki daha fazla) koruyabilecekleri ve

işyerinde güçlü kişilikleri olabileceği durumuyla açıklanabilir (Hofstede, 1980; Çalışkan vd. 2008). Bununla birlikte, mobbing algısının cinsiyete göre değişmediğine yönelik bulgular içeren çalışmalardan da (Vartia et al., 2002; Çalışkan vd. 2008; Acar vd. 2008; Deniz vd. 2010) bahsetmek olasıdır.

Araştırmadan çıkan mobbing ile cinsiyet ilişkisi, yukarıda belirtilen örgütsel bağlılık ile cinsiyet ilişkisine yönelik sonuçlarla örtüşmektedir. Nitekim çalışmada kadınların örgütsel bağlılık düzeylerinin yüksek çıkması, mobbing algılamalarının da daha düşük olduğuna yönelik destekleyici yönde bir ipucudur. Bu durum yine yukarıda belirtildiği üzere, özellikle çalışmanın yürütüldüğü ülkelerdeki çalışma şartlarının ve ilişkilerinin özellikle 2000'li yıllardan itibaren kadınların lehine olacak şekildeki düzenlemesinden kaynaklanabilir.

Çalışmada, beş yılın altında çalışma tecrübesine sahip grupların mobbinge maruz kalma düzeylerinin, tecrübesi 6 yıl ve üzerinde olanlara göre daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, yukarıda belirtilen ve tecrübenin yükselmesiyle birlikte bağlılığın düştüğünü ifade eden örgütsel bağlılık ve tecrübe ilişkisini de doğrular niteliktedir. Einarsen et al. (1996), tarafından yapılan çalışmada da tecrübe yükseldikçe mobbinge maruz kalma düzeyinin arttığı bildirilmiştir. Buna karşılık, zaman ilerledikçe mobbinge maruz kalma düzeylerinde azalma olacağına yönelik sonuçlar içeren çalışmalar da (Leymann 1990; Demirçivi 2008) vardır. Demirçivi (2008) bu durumu, bireylerin gerek işletmede gerekse görevlerinde deneyim kazanmaya başladığı ve işinde yükselmeye çalıştığı bir süreye denk gelmesinin ortaya çıkardığı fazla yıpranma ve çalışma ilişkileri ağındaki yoğunluktan kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

Çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin ve mobbing algılarının eğitim düzeyi, yaş ve departmanlara göre önemli farklılıklar gösterdiğini vurgulayan bazı çalışmalara (Angle vd. 1981; Mowday et al., 1982; Gilbert et al., 1999; Çalışkan vd. 2008; Demirçivi, 2008; Tengilimoğlu vd. 2009) karşılık bu çalışmada söz konusu değişkenler arasında önemli bir ilişki tespit edilmemiştir ($P>0.05$). Tablo 5'te mobbing ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik pearson korelasyon katsayıları yer almaktadır.

Tablo 5: Mobbing İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Mobbing ve Boyutları		**Örgütsel Bağlılık**
Kendini gösterme ve iletişim oluşumuna yönelik saldırılar	r	-0.735
	P	0.000*
Sosyal ilişkilere saldırılar	r	-0.636
	P	0.000*
Kişinin itibarına saldırılar	r	-0.662
	P	0.000*
Kişinin yaşam kalitesine ve meslek durumuna saldırılar	r	-0.635
	P	0.000*
Kişinin sağlığına doğrudan saldırılar	r	-0.568
	P	0.000*
Genel Mobbing	**r**	**-0.788**
	P	**0.000***

**P<0.001*

Tablo 5'teki ilgili verilere göre, mobbing ve alt boyutları ile örgütsel bağlılık arasındaki korelasyon katsayılarının tamamı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (P<0.001). Diğer bir ifade çalışanların maruz kaldığı mobbing düzeyi arttıkça, örgütsel bağlılık düzeylerinde azalma olmaktadır. Korelasyon katsayıları incelendiğinde mobbing ile örgütsel bağlılık arasında negatif ve kuvvetli bir ilişki (r=-0,778) olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, örgütsel bağlılık ile en yüksek düzeyde ilişkili bulunan mobbing boyutunun "kendini gösterme ve iletişim oluşumuna yönelik saldırılar" (r=-0,735) boyutu olduğu, en düşük düzeyde ilişkili bulunan mobbing boyutunun ise "kişinin sağlığına doğrudan saldırılar" (r=-0,568) boyutu olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu korelasyon katsayıları Türkiye ve Kazakistan'daki otel işletmeleri çalışanları için çok yakın değerler içermekte olup önemli farklılık göstermemiştir. Tablo 5'te verilen korelesyon katsayılarının yanı sıra neden-sonuç bağlamında bir yorumlama olanağı vermesi bakımından, araştırmada bağımsız değişken olarak ele alınan mobbingin, bağımlı değişken olan örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinin matematiksel bir modelle açıklanabilmesi için regresyon analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6 ve Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 6: Mobbingin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisine Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model	β_i	Standart Hata	Beta	t	P	ANOVA
Sabit	5.326	0.033	-	161.189	*	F=1485.215 P=0.000*
Mobbing	-0.804	0.021	-0.788	-38.538	*	

*Bağımlı Değişken: Örgütsel Bağlılık: *P<0,001; R^2= 0,621*

Tablo 6'daki sonuçlara göre, otel çalışanlarının mobbing ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=1485,215; p<0,001). Buna göre, basit doğrusal regresyon modeli için regresyon katsayılarının sıfıra eşit olduğu şeklindeki H_0 hipotezi (H_0:β_j=0) reddedilir. Tablodaki istatistiklerden β_i katsayısı, işgörenin maruz kaldığı mobbing düzeyindeki bir birimlik artışın, örgütsel bağlılığında 0,804 birimlik azalmaya yol açtığını ortaya koymaktadır. Hesaplanan determination katsayısı (R^2) dikkate alındığında, örgütsel bağlılıktaki değişimlerin %62'sinin bağımsız değişken olan mobbing'ten kaynaklandığı söylenebilir. Bu bulgu Tablo 5'te mobbing ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçlarını da desteklemektedir. Diğer bir ifadeyle işletmelerdeki mobbing uygulamaları çalışanların örgütsel bağlılıklarını azaltıcı yönde bir etki meydana getirmektedir.

Tablo 7'deki sonuçlara göre, mobbing ile örgütsel bağlılık arasındaki çoklu doğrusal regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş (F=337.571; p<0.001) olup, regresyon katsayılarının tamamı istatistiksel olarak anlamlı (sıfırdan farklı) bulunmuştur. Tablo'daki istatistiklerden (β_i) de anlaşılacağı üzere "kendini gösterme ve iletişim oluşumuna yönelik saldırılar" boyutu, örgütsel bağlılık üzerinde en fazla etkiye sahip olan boyutu oluşturmaktadır. Söz konusu boyuta ilişkin β_i katsayısına göre işgörene yönelik "kendini gösterme ve iletişim oluşumuna yönelik saldırılar"daki bir birimlik artış işgörenin örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde 0,323 birimlik azalma yarattığı belirlenmiştir. Söz konusu bu bulgu, Tablo 5'te mobbing ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçlarını da desteklemektedir.

Tablo 7: Mobbing Boyutlarının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisine Yönelik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model	β_i	Standart Hata	Beta	t	P	ANOVA
Sabit	5.341	0.032	-	166.379	**	F=337.571 P=0.000**
Kendini gösterme ve iletişim oluşumuna saldırılar	-0.323	0.019	-0.446	-16.982	**	
Sosyal İlişkilere saldırılar	-0.105	0.024	-0.128	-4.304	**	
Kişinin itibarına saldırılar	-0.122	0.033	-0.124	-3.732	**	
Kişinin yaşam kalitesine ve meslek durumuna saldırılar	-0.132	0.023	-0.169	-5.777	**	
Kişinin sağlığına doğrudan saldırılar	-0.091	0.027	-0.093	-3.417	*	

*Bağımlı Değişken: Örgütsel Bağlılık: *P<0.01 **P<0,001 R^2= 0.651*

Korelasyon ve regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlar, araştırmanın gerek kavramsal çerçevesinin oluşturulmasında gerekse kurgulanmasındaki temel hipotez olan "mobbingle örgütsel bağlılık düzeyi arasındaki negatif yönde ilişki" olduğuna yönelik hipotezin desteklendiğini ortaya koymuştur. Konuyla ilgili farklı sektörlerde gerçekleştirilen çalışmalarda mobbing ile örgütsel bağlılık arasında farklı sonuçlara rastlamak mümkündür. Tengilimoglu vd. (2010)'nin yapmış oldukları çalışmada çalışanların mobbing algılamalarıyla genel örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Öte yandan Demirgil (2008) 'in gerçekleştirmiş olduğu başka bir çalışmada söz konusu olgular arasında anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Konuyla ilgili Yüksel vd. (2011)'nin yapmış olduğu araştırmada, örgütsel bağlılığın Allen and Meyer (1990)'in geliştirmiş olduğu üç boyutlu (duygusal, normatif ve devam) ölçekle ölçüldüğü araştırmada, mobbing ile duygusal bağlılık arasında negatif düzeyde anlamlı ilişkiler belirlenirken, normatif ve devam bağlılığı ile arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir. Yine konuyla ilgili olarak Özler vd. (2008), tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırmada da mobbingin "kendini gösterme ve iletişim oluşumuna yönelik saldırılar, "yaşam kalitesi ve mesleki durumuna saldırılar", kişinin itibarına saldırılar" ve kişinin sağlığına saldırılar" boyutlarıyla duygusal bağlılık arasında istatistiksel olarak ters yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu; "sosyal ilişkilere saldırı" boyutuyla ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı; mobbingin "kendini gösterme ve iletişim oluşumuna saldırılar", "sosyal ilişkilere saldırılar," "kişinin yaşam kalitesi ve meslek durumuna saldırılar" ve "kişinin sağlığına saldırılar" boyutları ile devam bağlılığı arasında istatistiksel olarak ters yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İlgili çalışmada genel olarak aynen bu çalışmada olduğu gibi, mobbing

ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu, yani çalışanların mobbinge maruz kalma düzeylerinin artmasıyla örgütsel bağlılık düzeylerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Genellikle işletmelerde mobbing davranışlarına maruz kalan çalışanların örgütsel bağlılığının zayıfladığı görülmektedir (Özler vd. 2008). Nitekim konuyla ilgili gerçekleştirilen pek çok çalışmada (Einarsen et al., 1994; Vartia, 1996; Zapf et al., 1996; Randall, 1997; Namie et al., 2000; Özler vd. 2008) yine aynen bu çalışmada olduğu gibi, mobbing ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönlü ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Özellikle ilgili çalışmalarda işletmelerde mobbingin mevcudiyetinin doğal olarak örgütsel bağlılık düzeyinde bir azalış meydana getireceği hususuna vurgu yapılmaktadır.

Konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde (Vartia, 2001; Halaç vd., 2010), mobbingi oluşturan unsurların (saldırı, taciz, incitme, psikolojik şiddet vb.) işletmelerde mevcut olmasının çalışanları sadece örgütsel bağlılık duyguları azaltmakla kalmayıp, bir çok yönden (tükenmişlik, iş tatminsizliği, stres belirtileri, fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları, psikosomatik şikayetler vb.) yıpratmakta ve bu doğrultuda işletmelerine karşı olumsuz bir tutum geliştirme eğilimine yol açtığı ortaya konulmuştur (Rayner, 1997; Hoel et al., 2000; Mikkelsen et al., 2001; Field, 2002; Matthiesen et al., 2007; Zukauskas et al., 2011). Bu araştırmanın kapsamında yer alan işletmelerin bir hizmet işletme türü olması ise, olayın önemini gerek çalışan gerekse işletme açısından daha da artırmaktadır. Özellikle hizmet sektöründe insan kaynağı son derece önemli olup, teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin insan emeğine/kaynağına duyulan ihtiyacın önem düzeyini düşürmemektedir. Bu doğrultuda çalışma sonuçlarında da görüldüğü üzere, çalışanların örgüte bağlılık düzeylerini olumsuz etkileyen ve konuyla ilgili gerçekleştirilen bir çok çalışmada üzerinde durulan diğer konularla (tükenmişlik, çalışma şartları, yoğun iş yükü, baskıcı bir yönetim politikasının izlenmesi vb) birlikte çalışanlarda olumsuz duyguları ve etkileri ortaya çıkaran mobbing konusunda, işletme yöneticilerinin çok hassas olmaları gerekmektedir. Özellikle konuyla ilgili mevcut yasal düzenlemelerin giderek ülkelerin hukuk sistemlerinde yer almaya başlaması, bu konuda mobbing mağdurlarının elini güçlendirmektedir. Bu doğrultuda çalışanlar bilinçli olarak haklarının takipçisi olmalı ve mobbinge maruz kaldıklarını hissettiklerinde gerekli girişimlerde bulunmalıdırlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma yaşamında mobbing olgusu gerek yasa koyucuların, gerek işletme çalışanları ve yöneticilerinin, gerekse araştırmacıların üzerinde durduğu önemli konular arasındadır. İş hayatının önemli bir sorunu olan mobbing, özellikle faaliyetlerin yürütülmesinin ağırlıklı olarak el emeğine dayandığı ve bu doğrultuda insanların yoğun ilişki içinde olduğu hizmet sektörlerinde daha sık görülen bir olgudur. Bu kapsamda bir hizmet işletmesi olan otel çalışanları üzerinde iki ülkede (Türkiye ve Kazakistan) gerçekleştirilen bu çalışmada ulaşılan sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, çalışanların fazla düzeyde mobbinge maruz kalmadığı, öte taraftan mobbing düzeyi yüksek olan çalışanların, bazı çalışmalardaki sonuçlar gibi (Özler vd. 2008, Avcı vd. 2010; Yüksel vd. 2011) örgütsel bağlılık düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Diğer bir anlatımla çalışanların mobbinge maruz kalma düzeyleri arttıkça tam tersi yönde örgütsel bağlılık düzeyleri azalmaktadır. Çalışanların mobbinge maruz kalma ve örgütsel bağlılık düzeyleri her iki ülkedeki otel çalışanları açısından da aynı sonuçları vermesi, söz konusu her iki ülkede seçilen otel işletmeleri çalışanlarının, beş yıldız seviyesinde otellerde çalışıyor olmasından kaynaklanabilir. Nitekim ilgili oteller yerel şartlardan etkilense de özellikle profesyonel yönetim yapısı ve hizmet standartlarını sağlama konusundaki faaliyetler-uygulamalar bakımından benzerdirler.

Diğer sektörlerde olduğu gibi özellikle 1990'lı yıllardan itibaren turizm alanında önemli atılımlar içerisinde olan Kazakistan'ın önemli turizm işletme türlerinden olan otel işletmelerinde, konuya ilişkin mevcut durumunun ortaya konulmasına yönelik böyle bir çalışmanın gerçekleştirilmemesi bu çalışmanın önemini artıran etkenlerdendir. Özellikle söz konusu ülkede araştırma kapsamındaki otel işletmelerindeki mevcut durumun Türkiye'deki otel işletmeleriyle önemli ölçüde farklılaşmaması/benzerlik göstermesi sonucu, bu ülkedeki otel işletmelerinin modern yönetim yapı ve olanaklarına işlerlik kazandırdıklarına ilişkin önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilinir. Bu durumda, özellikle ilgili ülkede 1993 yılında turizm endüstrisinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan "Ulusal Program" doğrultusunda geliştirilen "Turizm Stratejisi"nin önemli bir yerinin olduğunu belirtmek olasıdır.

Araştırmada erkek katılımcıların mobbinge maruz kalma düzeyleri kadınlardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Mobbingle örgütsel bağlılık arasındaki araştırmadan çıkan negatif

yönlü ilişki sonucu dikkate alındığında, bu bulgu işletmede mobbing olduğunu dile getiren erkeklerin, örgütsel bağlılık düzeylerinde de bir düşüş meydana getirmesi beklenir ki, nitekim beklendiği gibi çalışmada erkek çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri, kadın çalışanlardan daha düşük gerçekleşmiştir. Çalışmadan çıkan bir başka sonuçta, işletmede çalışma süresi arttıkça örgütsel bağlılık düzeyinde bir azalma, buna karşın mobbinge maruz kalma düzeylerinde bir artma meydana geldiğidir. Bu da yine yukarıda belirtildiği gibi, mobbing ile örgütsel bağlılık arasındaki negatif yöndeki ilişki sonucunu destekler niteliktedir. Bu husus özellikle mobbinge maruz kalan bir çalışanın süre geçtikçe ve başka nedenler (ekonomik koşullar, yeni bir iş bulma güçlüğü, kariyer alanı vb.) sebebiyle örgütten ayrılma ihtimalinin olmamasından dolayı örgütlerine karşı olan tutumlarının da olumsuz yönde gelişme eğilimde olmasından kaynaklanıyor olabilir.

İşletmelerde disiplini sağlamak, verimliliği artırmak gibi sebeplerle insan kaynaklarını olumsuz etkileyecek uygulamalar (fazlasıyla hiyerarşiye dayalı bir yapı, açık kapı politikasının olmaması, yetersiz iletişim, zayıf liderlik, yetersiz sorun çözebilme yeteneği ya da etkisiz çatışma yönetimi, ekip çalışmasının yetersiz olması vb.) ve kötü yönetimin işletme içinde mobbingin artmasına fırsat vereceği muhakkaktır. Bu çerçevede yöneticiler; işletmelerde mobbing davranışlarını ve olumsuz etkilerini azaltmak veya yok etmek için, bu konuyu temel insan hakları çerçevesinde ele alıp, mevcut yasalardan da yararlanmak suretiyle kendi içlerinde politikalar geliştirmelidirler. Bu noktada, özellikle örnek uygulamaları olan ve gerek iç, gerekse dış müşteriye yönelik faaliyetleriyle sosyal sorumluluk bilinci içerisinde faaliyette bulunan ve bu yönde politikalar uygulayan işletmelerle işbirliğine girebilirler. Yine bu konuda işletmeler, kendi çalışanlarının mobbing düzeyini ölçüp önlemlerini erken alabilir. Söz konusu bu işlemlerin maliyetinin, işletmelerin mobbing sonucu maruz kalacağı zararlardan daha az olacağı muhakkaktır. Bu çerçevede işletme yöneticileri, istenmeyen mobbing davranışlarını engellemek için gerekli yapısal ve yönetimsel uygulamaları devreye sokmalıdır. Çünkü mobbingin çalışanlar üzerinde yaratacağı olumsuz etki, örgütsel açıdan da olumsuz sonuçları beraberinde getirecektir. Nitekim bu çalışmadan çıkan önemli bir sonuç olan, mobbingin örgütsel bağlılık üzerindeki olumsuz yöndeki etkisi, kişilerin gerek yaptıkları işe gerekse örgütlerine karşı

olumsuz bir tutum sergilemesine neden olacak ve bu da işletme için telafisi güç kayıp-zararlara yol açacaktır.

Mobbinge maruz kalma olasılıklarının daha çok insan ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı, emek yoğun işletmelerde ortaya çıkması ve bu doğrultuda bu işletme yöneticilerinin örgüt ortamında sağlayacakları olumlu bir atmosferle mobbinge maruz kalma durumuna meydan vermemesi, çalışanların gerek kişisel başarı, gerekse örgütlerine karşı besleyecekleri tutuma olumlu yönde katkıda bulunacaktır. Bir hizmet işletmesi türü olan otel işletmeleri için de bu husus en önemli konular arasındadır ve otel işletmelerindeki insan kaynağının yönetim biçimi, işletmenin başarısını ve verimliliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Her ne kadar ülkelerin ekonomik koşullarına bağlı olarak, işini kaybetme riskini göze almayarak, işletmede mobbinge direnilse, ya da yokmuş gibi davranılsa da uzun vadede bu durum kişinin ruhsal sağlığını bozacak düzeyde sonuçları da beraberinde getirecektir. Hali hazırda bu konuyla ilgili gerçekleştirilen ve çalışma içerisinde de sunulan araştırmalarda bu konunun altı çizilmektedir.

İşletmelerde mobbing konusuyla ilgili önemli bir husus da mobbingin kim tarafından yapıldığıdır. Bu çerçevede bazı nedenlerle (anketlerin doldurulması sırasında iş arkadaşları veya yöneticilerden etkilenme dolayısıyla sağlıklı veri toplayamama vb.) iş yaşamında mobbingin kim (yönetici, iş arkadaşları vb.) tarafından yapıldığının ayrıntılı olarak tespit edilememesi, bu araştırmanın kısıtlarından birini oluşturmaktadır. Kaldı ki, özellikle konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar mobbingin daha çok gücü elinde bulunduran yöneticiler tarafından, astlarına yönelik yapıldığı sonuçlarını içermekte olup, özellikle bu konuda çalışanların da artık mobbingin direkt olduğu gibi dolaylı olarak başka kanunlar aracılığıyla suç sayılmaya yoğun olarak başlandığı günümüzde, haklarının hukuksal yolla takibini sağlamalıdırlar. Bu noktada, çalışanların bilinçli olması ve konuya yönelik delilleri saklamaları ve yeri geldiğinde de bunları kullanmaları önemlidir. Bu husus, yöneticilik görevini yerine getiren kişiyi de yasal açıdan suç işleyeceği bir eylemden uzaklaştırmada faydalı olacaktır.

Çalışmanın diğer bir kısıtı ise özellikle konunun mobbing ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyle ve çalışma kapsamının da Türkiye ve Kazakistan'daki beş yıldızlı otel çalışanlarıyla sınırlandırılmasıdır. Özellikle çalışma içerisinde genel olarak üzerinde durulan farklı kültürlerin, örgüt içerisindeki olay ve olgulara karşı tutum ve algılarının da farklılık

göstereceği hususundan hareketle, konunun daha farklı kültürel ortam/örgütlerde araştırılması önerilebilir. Bu çerçevede derinlemesine mülakat, gözlemle desteklenerek yapılacak araştırmalarda, mobbingin kim tarafından yapıldığını da içerecek şekilde etki alanını da genişletilerek (iş doyumu, tükenmişlik, örgütsel vatandaşlık, özdeşleşme vb.) ve daha geniş evrenler üzerinde araştırmalar yapılması, konuyla ilgili mevcut durumun ortaya konularak sorunların ortaya çıkarılması ve bu doğrultuda alınacak önlemlere ve literatüre katkıda bulunması açıdan önemlidir.

KAYNAKÇA

ACAR, A. Beyhan ve Gönen DÜNDAR; (2008), "İşyerinde Psikolojik Yıldırmaya (Mobbing) Maruz Kalma Sıklığı İle Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi** 37(2), ss.111-120.

ALLEN, J. Natalie and John P. MEYER; (1990), "The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization", **Journal of Occupational Psychology,** 63, pp.1-18.

AL-QARIOTI, M. Q. Ahmad and Awadh AL-ENEZİ; (2004), "Organizational Commitment of Managers in Jordon: A Field Study", **International Journal of Public Administration**, 27(5), pp.331-352.

ANGLE, L. Harold and James L. PERRY; (1981), "An Emprical Assesment of Organizational Commitment and Organizational Effectivenes", **Administrative Science Quarterly**, 26, pp.1-14.

AVCI, Umut ve Ufuk KAYA; (2010), "Yıldırma (Mobbing) ve Kişilik İlişkisi: Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 12(2), ss.51-79.

AVEN, Forrest, Barbara PARKER and Glenn M. MCEVOY; (1993), "Gender and Attitudinal Commitment to Organizations: A Meta- Analysis", **Journal of Applied Psychology**, 72, ss.642-648.

BAYSAL, C. Ayşe ve Mahmut PAKSOY; (1999), "Mesleğe ve Örgüte Bağlılığın Çok Yönlü İncelenmesinde Meyer-Allen Modeli", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 28(1), ss.7-15.

BİRDİR, Kemal; (2000), "Türkiye'de Otel Genel Müdürlerinin İş Devir Süreleri ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 11, ss.142-148.

BJÖRKQVIST, Kaj, Karin ÖSTERMAN and Monika HJELT-BÄCK; (1994), "Aggression Among University Employees", **Aggressive Behavior**, 20(3), pp.173-184.

BOYLU, Yasin, Elbeyi PELİT ve Evren GÜÇER; (2007), "Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", **Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 44(511), ss.55-74.

BUCHANAN, Bruce; (1974), "Building Organizational Commitment: The Socialization of Managers in Work Organizations", **Administrative Science Quarterly**, 19, pp.533-546.

BUCHKO, A. Aaron, Laurence G. WEİNZİMMER and Alexander V. SERGEYEV; (1998), "Effect of Cultural Context on the Antecedents, Correlates, and Consequences of Organizational Commitment", **Journal of Business Research**, 43(3), pp.109-116.

CEMALOĞLU, Necati; (2007); "Örgütlerin Kaçınılmaz Sorunu: Yıldırma", **Bilig**, 42, ss.111-126.

COHEN, Aaron; (1993), "Age and Tenure in Relation to Organizational Commitment: A Meta-Analysis", **Basic and Applied Social Psychology**, 14(2), pp.143-159.

ÇALIŞKAN, Osman; (2005), Turizm İşletmelerinde Çalışanlara Yapılan Yıldırma Davranışları, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

ÇALIŞKAN, Osman ve Mustafa TEPECİ; (2008), "Otel İşletmelerinde Ortaya Çıkan Yıldırma Davranışlarının İş Tatmini ve İşte Kalma Niyetlerine Etkileri", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 19(2), ss.135-148.

ÇARIKÇI, H. İlker ve Hüseyin YAVUZ; (2009), "Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısı: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10, ss.47-62.

ÇEKMECELİOĞLU, G. Hülya; (2005), "Örgüt İkliminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(2), ss.23-29.

ÇÖL, Güner; (2004), "Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi", **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi** 6(2), ss.31-45.

ÇÖL, Güner ve Hasan GÜL; (2005); "Kişisel Özelliklerin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkileri ve Kamu Üniversitelerinde Bir Uygulama", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(1), ss.291-306.

DAVENPORT, Noa, Ruth S. DİSTLER and Gail P. ELLİOTT; (2003), **Mobbing, İşyerinde Duygusal Taciz.** Çev: Osman C. Önertoy, Sistem yayıncılık, İstanbul.

DEMİRÇİVİ, M. Burak; (2008); "Otel İşletmelerinde Yıldırma Eylemlerinin İşgören Verimliliğine Etkisi ve İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DEMİRGİL, Aslı; (2008), "İşletmelerde Mobbing Uygulamaları ile Örgütsel Bağlılık İlişkisinin İncelemesine Yönelik Bir Araştırma", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DENİZ, Derya ve Pınar ÜNSAL; (2010), "İşyerinde Yıldırmaya Uğramada Dışadönük ve Nevrotik Kişilik Yapıları ile Cinsiyetin Rolü", **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 12(1), ss.7-22.

DI MARTINO, Vittorio, Helge HOEL and Cary L. COOPER; (2003), Preventing Violence and Harassment in the Workplace, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

EHTİYAR, Rüya; (1996), "Otel İşletmelerinde Çalışan Personelin İş Tatmini ve Antalya Yöresinde Yapılan Bir Araştırma", **Verimlilik Dergisi,** 4, ss.104-111.

EINARSEN, Stale; (2000), "Harrasment and Bullying at Work: A Review of the Scandinavian Approach", **Aggression and Violent Behavior,** 5(4), pp.379-401.

EINARSEN, Stale, Björn I. RAKNES and Stig B. MATTHIESEN; (1994), "Bullying and Harassment at Work and Their Relationships to Work Environment Quality: An Explatory Study", **European Work and Organizational Psychologist,** 4(4), pp.381-401.

EINARSEN, Stale and Anders Skogstad (1996). "Bullying at Work: Epidemiological Findings in Public and Private Organizations", **European Journal of Work and Organizational Psychology,** 5(2), pp.185-201.

EROL, Vedat; (1998), "İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık". Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

FEINSTEIN, Andrew H.; (2001), "A Study of Relationship Between Job Satisfaction and Organizational Commitment Among Restaurant Employees", **Journal of Hospitality, Tourism and Leisure Science**, 2, ss.1-26.

FERİK, Funda; (2002), "Yetenekli Çalışanları İşte Tutabilmek", http://www.insankaynaklari.com/bireyler/trends/makale/yetenekli_tut.asp, Erişim Tarihi: 05.11.2011.

FERREIRA, Maria M. F. (2007). "Nurses Organizational Commitment the Disciriminating Power of Gender, **Nursing Administration Quarterly**, 31(1), ss.61-67.

FIELD, Tim; (2002), "There's No Accounting for Bullying", **British Medical Journal E-Letters,** http://bmj.com/cgi/eleters/324/7342/878#21719, Erişim Tarihi:05.11.2011.

GILBERT, A. Jacqueline and John M. IVANCEVİCH; (1999), "Organizational Diplomacy: The Bridge for Managing Diversity", **Human Resource Planning**, 22(3), ss.1-29.

GÖKMEN, Süheyla; (1996), İşletmeye Bağlılık Anketini Türkçe'ye Uyarlama ve Geçerlik ve Güvenirlik Katsayılarını Belirleme Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

GRUSKY, Oscar; (1996), "Career Mobility and Organizational Commitment", **Administrative Science Quarterly**, (10), ss.488-503.

GÜÇLÜ, Hatice; (2006), "Ege Bölgesi Örnekleminde Örgütsel Bağlılık Birleşenlerini Etkileyen Yapısal Faktörler Üzerine Bir Araştırma", II. Ulusal Turizm Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

GÜMÜŞ, Murat ve Bahattin HAMARAT; (2006), "Business Excellence and Organizational Commitment in Seasonal Hotels", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, ss.1-12.

GÜRSES, Nedim ve Emine DEMİRAY; (2009), "Organizational Commitment of Employees of TV Production Center (Educational Television Etv) for Open Education Faculty, Anadolu Unıversity", **The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET**, 8(1), ss.39-52.

HALAÇ, Seçkin D. and Çağrı BULUT; (2010), "Mobbing: A Review of Turkish Literature", *Social Responsibility*, Professional Ethics, and Management Proceedings of the 11th International Conference, 24-27 November, Ankara, pp.223-246.

HOUSE, R.J., , P.J.HANGES., M.JAVIDAN, P.W.DORFMAN and V.GUPTA; (2004), **Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies**, Sage Publication, California.

HEMDİ, A. Mohamad; (2009), "Investigating Hotel Employees' Organizational Commitment: The Influence of Human Resource Management Practices and Perceived Organizational Support", **Journal of Tourism, Hospitality and Culinary Arts**, pp:1-18.

HOEL, Helge and Cary L. COOPER; (2000), "Descructive Conflict and Bullying at Work". Manchester: School of Management, University of Manchester Institute Science and Teknology (UMIST), The British Occupational Health Research Foundation (BOHRF), http://www.csren.gov.uk/UMISTreportHelgeHoel1.PDF, Erişim Tarihi: 12.10.2007.

HOFSTEDE, Geert; (1980), **Culture Consequences: International Differences in Work-Related Values**, Sage Publications, London.

HUBERT, Adrienne B. and Marc van VELDHOVEN; (2001), "Risk Sectors For Undesirable Behavior and Mobbing". **European Journal of Work And Organizational Psychology**, 10(4), ss.415-424.

JALONEN, Paivi, Marianna VIRTANEN, Jussi VAHTERA, Makro ELOVAINIO and Mika KİVİMAKİ; (2006), "Predictors of Sustained Organizational Commitment Among Nurses With Temporary Job Contracts", **Journal of Nursing Administration**, 36(5), pp.268-276.

KAMER, Meltem; (2001), Örgütsel Güven, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkisi, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KELLY, Diana J.; (2006), "Workplace Bullying, Women and Workchoices, in Proceedings of Our Worklives", National Conference on Women and Industrial Relations, http://ro.uow.edu.au/artpapers/24, Erişim Tarihi: 05.11.2011.

KILIÇ, Gonca ve Yüksel ÖZTÜRK; (2010); "Kariyer Yönetimi Sistemi ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, 10(3), ss.981-1011.

KIRKMAN, Bradley L. and Debra L. SHAPIRO; (2001), "The Impact of Cultural Values on Job Satisfaction and Organizational Commitment in Self-Managing Work Teams: The Mediating Role of Employee Resistance", **Academy of Management Journal**, 44(3), pp.557-569.

KUDIELKA, Brigitte M.; (2004), "Cortisol Day Profiles in Victims of Mobbing", **Journal of Psychosomatic Research**, 56, pp.149-150.

LALOPA, Joseph M.; (1997), "Commitment and Turnover in Resort Jobs", **Hospitality Research Journal**, 21(2), pp.11–26.

LAM, Terry, Ada Lo and Jimmy CHAN; (2002), "New Employees' Turnover Intentions and Organizational Commitment in the Hong Kong Hotel Industry", **Journal of Hospitality and Tourism Research** 26(3), pp.217-234.

LEYMANN, Heinz; (1990), "Mobbing and Psychological Terror at Workplaces", **Violence and Victims**, 5(2), pp.119-126.

LEYMANN, Heinz Leymann, H.; (1996), "The Content and Development of Mobbing at Work", European Journal of Work and Organizational Psychology, (2), pp.165-184.

LIEFOOGHE, Andreas P. D. and KateKenzie MAC DAVEY; (2001), "Accounts of Workplace Bullying: The Role of the Organization", **European Journal of Work and Organizational Psychology**, 10(4), pp.375-392.

MARSDEN, Peter, V., Arne L. KALLEBERG and Cynthia R. COOK; (1993), "Gender Differences in Organizational Commitment: Work Positions, Family Roles, and Selection into the Labor Force", **Work and Occupations: An International Sociological Journal**, 20, pp.368-390.

MATTHIESEN, Stig Berge and Stale EINARSEN; (2007), "Perpetrators and Targets of Bullying at Work: Role Stress and Individual Differences", **Violence and Victims**, 22(6), pp.735-753.

MATHIEU, John E. ve Dennis M. ZAJAC; (1990), "A Review and Meta-Analysis of The Antecedents Correlates and Conseqences of Organizational Commitment", **Psychological Bulletin,** 108(2), pp.171-194.

MEYER, John P. and Natalie J. ALLEN; (1997), **Commitment in the Workplace**, SAGE Publications, Thousand Oaks CA.

MIKKELSEN, Eva G. and Stale EINARSEN; (2001), "Bullying in Danish Work-Life: Prevalence and Health Correlates", **European Journal of Work and Organizational Psychology**, 10(4), pp.393-413.

MOWDAY, Richard T., Richard M. STEERS and Lyman W. PORTER; (1979), "The Measurement of Organizational Commitment", **Journal of Vocational Behavior,** 14, pp.224-247.

MOWDAY, Richard T., Richard M. STEERS and Lyman W. PORTER; (1982), **Employee Organization Linkages; The Psychology of Commitment, Absenteeism and Turnover**. Academic Press, New York.

NAMIE, Gary and Ruth NAMIE; (2000), **The Bully at Work. What You Can Do to Stop the Hurt and Reclaim Your Dignity on the Job**, Sourcebooks, Inc, Narperville.

NATIONAL EDUCATION ASOCIATION (NEA) (1965). **Sampling and Statistic Handbook for Surveys in Education,** National Education Asociation Press, Washington.

NEUMAN, Joel H; (2000), "Injustice Stress and Bullying Can Be Expensive", Workplace Bullying Conference Paper, http://www.worktrauma.org/research02.htm, California. Erişim Tarihi:05.11.2011.

NIEDL, Klaus; (1996); "Mobbing and Wellbeing: Economic and Personnel Development Implications", **European Journal of Work and Organizational Psychology**, 5(2), pp.239- 249.

NOLFE, Giovanni, Claudio PETRELLA, Francesco BLASI, Gemma ZONTINI and Giuseppe NOLFE; (2007), "Psychopathological Dimensions of Harassment in the Workplace (Mobbing)", **International Journal Of Mental Health**, 36(4), pp.67-85.

OLIVER, Nick; (1990), "Rewards, Investments, Alternatives and Organizational Commitment: Empirical Evidence and Theoretical Development", **Journal of Occupational Psychology**, 63, pp.19-31.

ÖĞÜT, Adem, Metin KAPLAN and Selçuk KARAYEL; (2011), "Organizational Commitment in Hotel Businesses: An Analysis of the Differences in terms of Demographic Variables", 14th International Business Research Conference. 28-30 April 2011, Dubai, UEA.

ÖNAL, Kevser; (1999), Çalışanın Kuruma Bağlılığı: Bir Özel Hastane Uygulaması, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZ, Taygun; (2009), Çok Uluslu Örgütler ve Şube Kültürleri Etkileşimi: Uygulamalı Bir Araştırma, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ÖZDEVECIOĞLU, Mahmut; (2003), "Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18(2), ss.113-130.

ÖZGÜN, A. Kemal; (2011), "İşyerinde Mobbing ve Hukuki Değerlendirmesi-II", http://hayatadokun.net/bz-kmz-/katkda-bulunanlar/itemlist/date/2011/1/18?format=feed&type=atom, Erişim Tarihi: 12.12.2011.

ÖZLER, E. Derya, Meltem D. ŞAHİN ve Ceren G. ATALAY; (2008), "Mobbing'in Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22, ss.37-60.

PACEVICIUS, Jonas and Erika JANULYTÉ; (2009), "Mobbing As a Problem of Organizational Life: The Evaluation and Analysis of Reasons, Expressions and Consequences", **Ekonomika İr vadyba: Aktualijos İr Perspektyvos I,** 14, pp.187-196.

PALAZ, Serap, Sultan ÖZKAN, Necla SARI, Fehim GÖZE, Nurdan ŞAHİN ve Ömrüye AKKURT; (2008), "İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Bandırma Örneği", **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 10(4), ss.41-58.

PORTER, W. Lyman, Richard M. STEERS, Richard T. MOWDAY and Paul V. BOULİAN; (1974), "Organizational Commitment, Job Satisfaction and Turnover Among Psychiatric Technicians", **Journal of Applied Psychology**, 59(15), pp.603-609.

QUINE, Lyn; (2002), "Workplace Bullying, Psychological Dstress and Job Satisfaction in Junior Doctors", **Cambridge Quartely Of Healthcare Ethics**, 12, pp.91-101.

RANDALL, Peter; (1997), **Adult Bullying: Perpetrators and Victims**, Routledge, London.

RAYNER, Charlotte; (1997), "The Incidence of Workplace Bullying", **Journal of Community and Applied Social Psychology**, 7(3), pp.199-208.

SALAMİ, O. Samuel; (2008), "Demographic and Psychological Factors Predicting Organizational Commitment among Industrial Workers", **Anthropologist**, 10(1), pp.31-38.

SALIN, Denise; (2003), "Explaining Workplace Bullying: A Review of Enabling, Motivating and Triggering Faktors in the Work Environment", http://hum.sagepub.com/ cgi/content/abstract/ 56/10/1213, Erişim tarihi:18.12.2005.

SALIN, Denise; (2005); "Workplace Bullying Among Business Professionals: Prevalence, Gender Differences and the Role of Organizational Politics", **Pistes**, 7(3), pp.11-21.

SAMIRKAŞ, Meryem ve Osman Çalışkan; (2011); "Örgütlerde İşyeri Terörü: Yıldırma Kavramı ve Önleme Çabaları", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4(7), ss.27-37.

SCANDURA, Terri A. and Melenie J. LANKAU; (1997); "Relationships of Gender, Family Responsibility and Flexible Work Hours to Organizational Commitment and Job Satisfaction", **Journal of Organizational Behavior**, 18, pp.377-391.

SCHWENK, R. Charles (1986). "Information, Cognitive Biases and Commitment to A Course of Action". **Academy of Management Review**, 11(2), pp.298-310.

SCUTT, Jocelynne; (2005), "Women and Workplace Mobbing". **Women in the Workplace Seminar Series,** Department for Community Development Government of Western Australia.

SEKARAN, Uma; (2003), **Research Methods for Business,** John Wiley High Education Yayınları, New York:.

SÖKMEN, Alptekin; (2000), Ankara'daki Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Ampirik Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi. Yayınlanmamış Master Tezi, Ankara.

SUNGURLU, Melek; (1994), Güç Tarzları ve Organizasyona Bağlılık", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TARLAN, Deniz ve Özkan TÜTÜNCÜ; (2001), "Konaklama İşletmelerinde Başarım Değerlemesi ve İş Doyumu Analizi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(2), ss.141-163.

TEKİN, Ahmet; (2002), İşletmelerde Örgütsel Bağlılık ve Bir Karşılaştırma (Türkiye- Pakistan) Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TENGİLİMOĞLU, Dilaver ve Fatma M. AKDEMİR; (2009), "İşletmelerde Uygulanan Mobbing'in (Psikolojik Şiddet) Örgütsel Bağlılığa Etkisi", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 1(3), ss.69-84.

TENGİLİMOĞLU, Dilaver, Fatma M. AKDEMİR and Sophia F. DZİEGİELEWSKİ; (2010), "The Effect of the Mobbing on Organizational Commitment in the Hospital Setting: A Field Study", **Journal of Social Service Research,** 36(2),pp.128-141.

TESTA, R. Mark; (2001), "Organizational Commitment, Job Satisfaction, and Effort in the Service Environment", **The Journal of Psychology,** 135(2), pp.226-236.

TINAZ, Pınar; (2006), **İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing),** Beta Basım Yayım, İstanbul.

TSANG, Albert H. C.; (1998), "A Strategic Approach to Managing Maintenance Performance". **Journal of Quality in Maintenance Engineering**, 4(2), pp.87-94.

TÜRKER, Nuray; (1998), "Konaklama İşletmelerinde İşgörenlerin İşten Ayrılma ve Çıkarılma Nedenleri ve İşgücü Devri: Uygulamalı Bir Çalışmanın Değerlendirilmesi", **Turizmde Seçme Makaleler,** 30, ss.37-62.

TÜRSAB; (2011), "Türkiye'nin Sessiz Büyüyen Pazarı: Kazakistan", http://www.tursab.org.tr/dosya/981/kazak_981_4909543.pdf, Erişim tarihi: 12.12.2011.

TÜTÜNCÜ, Özkan ve Mahmut DEMİR; (2002), **Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve İşgücü Hareketlerinin Analizi,** Turhan Kitabevi, Ankara.

XIONG, Zhen Chen and Anne Marie FRANCESCO; (2000), "Employee Demography, Organizational Commitment, and Turnover Intentions in China: Do Cultural Differences Matter?", **Human Relation**, 53(6), pp.869- 882.

VARTIA, Maarit; (1996), "The Sources of Bullying- Psychological Work Environment and Organizational Climate", **European Journal of Work and Organizational Psychology**, 5(2), pp.203-214.

VARTIA, Maarit; (2001), "Consequences of Workplace Bullying with Respect to the Well-Being of Its Targets and The Observers of Bullying", **Scandinavian Journal of Work, Environment and Health**, 27(1), pp.63-69.

VARTIA, Maarit and Jari HYYTİ; (2002), "Gender Differences in Workplace Bullying Among Prison Officers", **European Journal of Work and Organizational Psychology**, 11(1), pp.113-126.

YALÇIN, Azmi ve Fatma Nur İPLİK; (2005), "Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4(1), ss.395-412.

YILDIRIM, Aytolan and Yıldırım DİLEK; (2007), "Mobbing in the Workplace by Peers and Managers: Mobbing Experienced by Nurses Working in Healthcare Facilities in Turkey and Its Effect on Nurses", **Journal of Clinical Nursing**, 16, pp.1444-1453.

YÜCETÜRK, Elif ve Kemal M. ÖKE; (2005), "Mobbing and Bullying: Legal Aspects Related to Workplace Bullying in Turkey", **South-East Europe Review**, 2, pp.61-70.

YÜKSEL, Murat and Bedriye TUNÇSİPER; (2011), "The Relationship Between Mobbing and Organizational Commitment in Workplace", **International Review of Management and Marketing**, 1(3), pp.54-64.

ZAPF, Dieter, Carmen KNORZ and Matthias KULLA; (1996), "On the Relationship Between Mobbing Faktörs and Jop Content, Social Work Environment and Health Outcomes", **European Journal of Work and Organizational Psychology**, 5(2), pp.215-237.

ZAPF, Dieter and Stale EİNARSEN; (2001), "Bullying in the Workplace: Recent Trends in Research and Practice an Introduction", **European Journal Of Work And Organizational Psychology**, 10(4), pp.369-373.

ZENGİN, Burhanettin ve Lütfi Mustafa ŞEN; (2007), "Türkiye'deki Otel İşletmelerinde Yönetici Sirkülasyonu: İstanbul'daki 4-5 Yıldızlı Otellerde Bir Alan Çalışması". I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi, Sakarya Üniversitesi ss: 247-260., 7-8 Eylül 2007, Sakarya

ZUKAUSKAS, Pranas and Jolita VEİNHARDT; (2011), "Mobbing Diagnosis Instrument: Stages of Construction, Structure and Connectedness of Criteria", **Journal of Business Economics and Management**, 12(2), pp.400-416.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN SAHİP OLDUKLARI EĞİTİM FELSEFELERİNE İLİŞKİN ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Fikriye KANATLI[1]
Sinan SCHREGLMAN[2]

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı, ilköğretimdeki öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşlerinin mesleğe bakış açısı, hizmet yılı ve branş değişkenleri açısından incelenmesidir. 2013-2014 Eğitim ve Öğretim yılında, Hatay il sınırları içinde yer alan ilköğretim okullarında yürütülen bu araştırmanın çalışma grubu, belirlenen okullarda görev yapan 81 sınıf ve 63 branş öğretmeni olmak üzere toplam 144 öğretmenden oluşmuştur. Verilerin toplanmasında Wiles ve Bondi (1984, 80) tarafından geliştirilen ve Doğanay ve Sarı tarafından Türkçeye çevrilen "Felsefî Tercih Değerlendirme" ölçeği kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde frekans dağılımı, aritmetik ortalama ve standart sapma hesaplamaları ile t-testi, güvenirlik analizi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda ilköğretimdeki sınıf ve branş öğretmenlerinin sahip oldukları eğitim felsefelerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamakta ve mesleğe bakış açısı, hizmet yılı değişkenleri açısından bazı istisnalar dışında anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Felsefesi, Felsefî Görüş Değerlendirme Formu, Sınıf Öğretmeni, Branş Öğretmeni

EVALUATION OF THE PERCEPTIONS ABOUT THE PHILOSOPHY OF EDUCATION THAT PRIMARY SCHOOL TEACHERS HAVE

ABSTRACT

The overall objective of this research is to investigate the opinions regarding the philosophy of education that primary school teachers have in terms of variables such as point of view to the profession, year of service, branch. The study group of this research that is conducted in primary schools located in the province of Hatay, in 2013-2014 School Year, consists of 144 teachers 81 of which are class teacher and 63 of which are branch teacher who work in the determined schools. The rating scale "Philosophical Preference Assessment" developed by Wiles and Bondi (1984, 80) and adopted by Doğanay and Sarı is used in the collection of the data. Frequency distribution, the t-test with arithmetic mean and standard deviation calculations, reliability analysis and one-way analysis of variance were used in the analysis of the data. There is no meaningful difference between the perceptions regarding the philosophy of education that class teachers and branch teachers have and they don't become different in terms of the variables such as point of view to the profession, year of service with certain exceptions.

Key Words: Educational Philosophy, Philosophic Perceptions Evaluation Form, Classroom Teacher, Subject Matter Teacher

[1] Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, fikriyekanatli@gmail.com
[2] Öğr.Gör., Sütçü İmam Üniversitesi, Enformatik Bölümü, sinansch@gmail.com

GİRİŞ

Felsefe kişisel inanç ve değerlerimizle ilgilenmemize, kim olduğumuzu, var olma nedenimizi ve bir ölçüde nereye gideceğimizi anlamamıza yardımcı olur. Gerek bireyi gerekse toplumu ve konu alanını ele alırken neye önem verileceğinin temelinde felsefi görüş ve tutumlar vardır. Felsefe, gerçeğin temellendirilmesine dayalı bir bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen ürünlerin dirik bir bütünüdür (Demirel, 2009, 18).

Eğitim, felsefeden ayrıldığında yanında köpeği olmadığı zaman yolunu kaybedecek körün durumuna düşecektir. Bu anlamda felsefe ve eğitim birlikte yürür, karşılıklı olarak birbirlerini oluşturur, düşünce ve eylem sürecinde birbirleriyle alışverişte bulunurlar. Birbirlerinin aracı ve amacıdır, süreç ve üründürler. Eğitim felsefesi, bu derin düşünme ve edimsel eylemin bütünleşmesiyle tanımlanabilir(Brauner & Burns, 1965). Eğitim felsefesi eğitimin kuramsal yapısını konu alan çözümleyici bir etkinliktir (Ünal & Ada, 1999).Yani eğitim felsefesi, eğitimi bir bütün olarak ele alan, eğitim politikalarına ve uygulamalara yön veren bir disiplin veya sistemli fikir ve kavramlar bütünüdür. “Eğitim felsefesi süreç olarak ele alındığında, eğitimi engelleyen sorunlar kadar, eğitime yön veren kavramları, düşünceleri ve ilkeleri açıklama etkinliği olarak belirtilebilir” (Büyükdüvenci, 1987: 53).

Birçok eğitim felsefesi vardır. Ancak bunların içinden belirgin olarak, aşağıda isimleri yer alan beş tanesini seçip çıkarmak mümkün ve araştırmanın amacına hizmet etmesi açısından incelenmesi önemlidir. Genel olarak bu felsefeler, okulların ne olması ve ne yapmaları gerektiği; ders içerikleri ve öğretmenlerin sorumlulukları hakkında geniş bir düşünce perspektifini temsil etmektedir.

Esasicilik(Essentialism) akımına göre insan, genel olarak toplumsal ve kültürel bir varlıktır. Doğuştan hiçbir bilgiyle donanımlı değildir. Bilgi aposterioridir ve onu elde etmek için genellikle tümevarım yönetimi kullanılır. Tümevarım yolu ile elde edilen bilgi, mutlak (kesin) doğrudur. Bu tür bilgi ve teknikler toplumda sürekli artış gösterir. Bununla birlikte birtakım felsefi görüşlerle uyum içindeyken bir bölümüyle de uyuşmamaktadır. Örneğin esasiciliği herhangi bir felsefi görüşe bağlamak yerine, onun çeşitli felsefelerden faydalanmaya çalışır ve esasicilik akımının kökeninde Realist ve İdealist felsefeleri bulunur. (Varış, 1998, Tozlu, 2003, Sönmez 2005, Erden, 2004). Bu kapsamda okulun görevi de bu bilgiyi öğrenciye aktarmaktır.

Bu nedenle okul, bir reform değil; öğretim kurumudur. Bu kurumun işlevi, geçmişten şimdiye dek oluşan başat kültür değerlerini öğrenciye kazandırmak ve bu yolla da onun topluma uyumunu sağlamaktır. Topluma uyan insan, ahlaklı ve erdemlidir. Gerçek olan değişim değil, değişmemektir. O nedenle, geçmişte elde edilen kesin doğrular, yeni kuşaklara aktarılarak hem kuşaklardaki değişme hem de kuşaklar arasındaki çatışma engellenmelidir(Karadağ ve diğerleri, 2009).

Daimicilik (Perennialism) görüşünü savunanlar eğitimin evrensel nitelikteki değişmez gerçeklere göre şekillendirilmesi üzerinde dururlar. Bunlara göre insanın doğası ve ahlaki ilkeleri değişmez. İnsanların bu değişmez gerçeklere göre yetiştirilmesi gerekir (Wiles ve Bondi, 1993: 44). Eğitim; sağlam ve doğru karakterli insan tipi yetiştirme işiyle uğraş verilmelidir. İnsan doğarının en önemli yanı akıldır. Bu nedenle, eğitimde insan zihninin gelişmesine (entelektüel eğitime) önem verilmesi gerekir. Eğitim programının merkezinde beşeri bilimler olmalı, eğitim hayatın kopyası değil, ona hazırlık olmalıdır. Yeni kuşaklara dünyanın hem manevi hem de maddi gerçeklerini tanıtacak bilgiler verilmeli bunun için de klasiklerin öğretimine önem verilmelidir (Demirel, 2009, 22).

İlerlemecilik(Progressivism), faydacı felsefenin eğitime uygulanışıdır. Pragmatik felsefe, değişmeyen gerçeğin esası olarak görür. Bu nedenle de eğitimin sürekli bir gelişim içinde olduğu öne sürülür. Eğitimin özü tecrübenin sürekli olarak yeniden inşa edilmesidir. İlerlemeciliğin ilkelerine göre eğitim aktif ve çocuğun ilgilerine göre olmalı, öğretimde problem çözme yöntemi esas alınmalı, okul yaşama hazırlık olmaktan çok yaşamın kendisi olmalıdır. Ayrıca öğretmenin görevi yönetmek değil rehberlik etmek olmalıdır. Okul, öğrencileri yarıştırmaktan çok iş birliğine özendirmeli ve yöneltmeli, demokratik bir eğitim ortamı olmalıdır(Demirel, 2009, 24; Toprakçı, 2005).

Deneyselcilik; Özünü pragmatizm felsefesinden alan deneyselcilik felsefesi, değişmeyi gerçeğin temeli olarak görür. Bu nedenle de eğitimin sürekli bir gelişim içinde olduğu öne sürülür. Çocuk kendi ilgileri doğrultusunda düzenlenen eğitim ortamlarında aktif olmalıdır. Yaşantıları edinmede, geliştirmede ve yeniden düzenlemede önemli bir araç olan bilgi, etkileşim içinde ve çocuğun bilgilerine bağlı olarak kazanılmalıdır. Eğitimin özünü deneyimlerin sürekli olarak yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Bilimsel yöntem ve problem çözme bilgi

edinmede esastır. Okul yaşama hazırlık olmaktan çok, yaşamın kendisidir. Öğretmenin görevi öğrencilere rehberlik etmektir. Okul demokratik eğitim ortamlarında öğrencileri yarıştırmaktan çok işbirliğine özendirmelidir (Demirel, 2005, 25-26).

Varoluşçuluk (Existentialism) yirminci yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Fransa'da ortaya çıkan, en önemli temsilcileri Martin Heidegger, Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre, Gabriel Marcel ve Maurice Merleau-Ponty olan bir felsefik akımdır. Existentializm, "özgürlük ve sorumluluk seçimini insana bırakan ve onun var oluşunu özünden önce gören" (Küçükahmet, 1997: 45) bir felsefi akımdır. Bu eğitim felsefesine göre, insan hangi yolu seçeceğine karar verebilir ve bu seçme özgürlüğü onu evrendeki diğer tüm varlıklardan ayırmaktadır. Herkes kendi doğru ve yanlışının yargıcıdır. Okulun temel işlevi bireysel otonomiyi geliştirmektir (Doğanay & Sarı, 2003).

Erişen'e göre: "Varoluşçuluğa göre eğitimin amacı, bireye insan özgürlüğünün her şeyden üstün olduğunu öğreterek, kendi bireyselliğini geliştirme imkânı sağlamaktır. Eğitim daha çok karakter inşasına yönelik bir etkinliktir. Eğitimde esas olan, bireyin kendi gücünü ve durumunu görmesine engel olan karışıklıklardan zihni kurtarmaktır. Varoluşçu eğitimde, öğrencinin kendini gerçekleştirmesini sağlamak için farklı programlara yer verilmeli, araç, gereç, konu ve kaynaklar çok çeşitli olmalı ve öğrenciye her an sunulmalıdır."

Alt Amaçlar

1. İlköğretimdeki sınıf ve branş öğretmenlerinin sahip oldukları eğitim felsefeleri nedir ve bu eğitim felsefelerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

2. Öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşleri mesleğe bakış açısı, hizmet yılı değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?

I.YÖNTEM

Bu araştırma ilköğretimdeki öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşlerinin hizmet yılı, branş ve mesleğe bakış açısı değişkenleri açısından değerlendirilmesine yönelik tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

A. Örneklem

Araştırmanın çalışma grubu, Hatay ili merkez ilçelerindeki ilköğretim okulları arasından kurayla belirlenen ilköğretim okullarında görev yapan ve anketlerin uygulandığı gün okullarında bulunan toplam 144 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerden 81'i sınıf öğretmeni diğerleri ise branş öğretmenidir.

B.Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, Wiles ve Bondi (1993, 80) tarafından geliştirilen "Felsefi Tercih Değerlendirme Formu" (FTDF) (Philosophy Preference Assesment) kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama aracının uyarlanmasında, araştırmacılar tarafından orijinal form önce Türkçeye daha sonra geri çevirisi yapılarak tekrar ingilizce'ye çevrilmiştir. Daha sonra tekrar Türkçeye çevrilerek 20 kişi üzerinde pilot çalışması yapılmış ve testin dil bakımından anlaşılırlığı kontrol edilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda düzeltilen ve son şekli verilen formun birinci bölümü, likert tipi beş derecelendirmeli 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları çerçevesinde, iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve Cronbach alpha değerinin ise .81 olduğu görülmüştür. Ölçeğin iki yarısının tutarlığını incelemek amacıyla yapılan test yarı test analizinde ise, ilk yarıya ait alpha değerinin .63, ikinci yarıya ait alpha değerinin ise .74 olduğu görülmüştür. Guttman Split-half değeri ise .74 olarak hesaplanmıştır.(Doğanay ve Sarı, 2002) Bu araştırma da ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Bu değerler dikkate alındığında, ölçeğin iç tutarlılık gösterdiği ve öğretmenlerin felsefi eğilimlerini belirlemede rahatlıkla kullanılabileceği söylenebilir. Ayrıca Sınıf ve branş öğretmenlerin hangi eğitim felsefesini ilk tercik olarak belirttikleri "Felsefi Görüş Değerlendirme Formu'ndan aldıkları aritmetik ortalamalara göre belirlenmiştir. Formdaki 6, 8, 10, 13, 15, 31, 34 ve 37. maddeler daimicilik; 9, 11, 19, 21, 24, 27, 29 ve 33. maddeler idealizm; 4, 7, 12, 20, 22, 23, 26 ve 28. maddeler realizm; 2, 3, 14, 17, 25, 35, 39 ve 40. maddeler deneyselcilik; 1, 5, 16, 18, 30, 32, 36 ve 38. Maddeler de varoluşçu felsefeye ilişkin maddelerdir. Öğretmenlerin beşli bir derecelendirme üzerinden bu maddelere verdikleri yanıtlar toplanarak her bir eğitim felsefesinin toplam puanı ve aritmetik ortalaması hesaplanmıştır. Buna göre en yüksek ortalamaya sahip

eğitim felsefesi öğretmenlerin ilk tercihleri olarak kabul edilmiş ve değerlendirmeler de bunun üzerinden yapılmıştır.

C. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde, tek yönlü varyans analizi, güvenirlik analizi, bağımsız gruplar t testi yapılmış ve verilerin frekans, aritmetik ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir.

II. BULGULAR

Öğretmenlerin branşlarına göre hangi eğitim felsefesini ilk tercih olarak belirttikleri Tablo1.'de gösterilmiştir.

Tablo1: İlköğretimdeki Sınıf ve Branş Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerinin Dağılımı

Öğretmen Tipi/ Eğitim Felsefesi	Daimicilik f %	Realizm f %	İlerlemecilik f %	Varoluşçuluk f %	Toplam f %
Sınıf öğretmeni	7 4,40	29 18,10	43 26,90	2 1,30	81 50,60
Branş öğretmeni	10 6,30	13 8,10	54 33,40	2 1,30	79 49,40
Toplam	17 10,60	42 26,30	97 60,60	4 2,50	160 100

Tablo1 incelendiğinde, hangi eğitim felsefesine sahip olduğu belirlenen 81 sınıf ve 79 branş öğretmeni olmak üzere toplam 160 öğretmenin %60,6'sının ilerlemecilik felsefesine sahip olduğu görülmektedir. Bunun ardından %26,3 ile realizm, %10,6 ile daimicilik, %2,5 ile varoluşçuluk felsefesini ilk tercih olarak belirtmiştir. İdealist eğitim felsefesini ilk tercih olarak hiçbir öğretmen belirtmemiştir.

Araştırmanın birinci alt amacında "İlköğretimdeki sınıf ve branş öğretmenlerinin sahip oldukları eğitim felsefeleri nedir ve bu eğitim felsefelerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir

farklılık bulunmakta mıdır?" sorusuna yanıt aranmıştır. Öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefelerine ilişkin algıları Grafik 1'de verilmiştir.

Grafik 1: Sınıf ve Branş Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine ilişkin Algıları

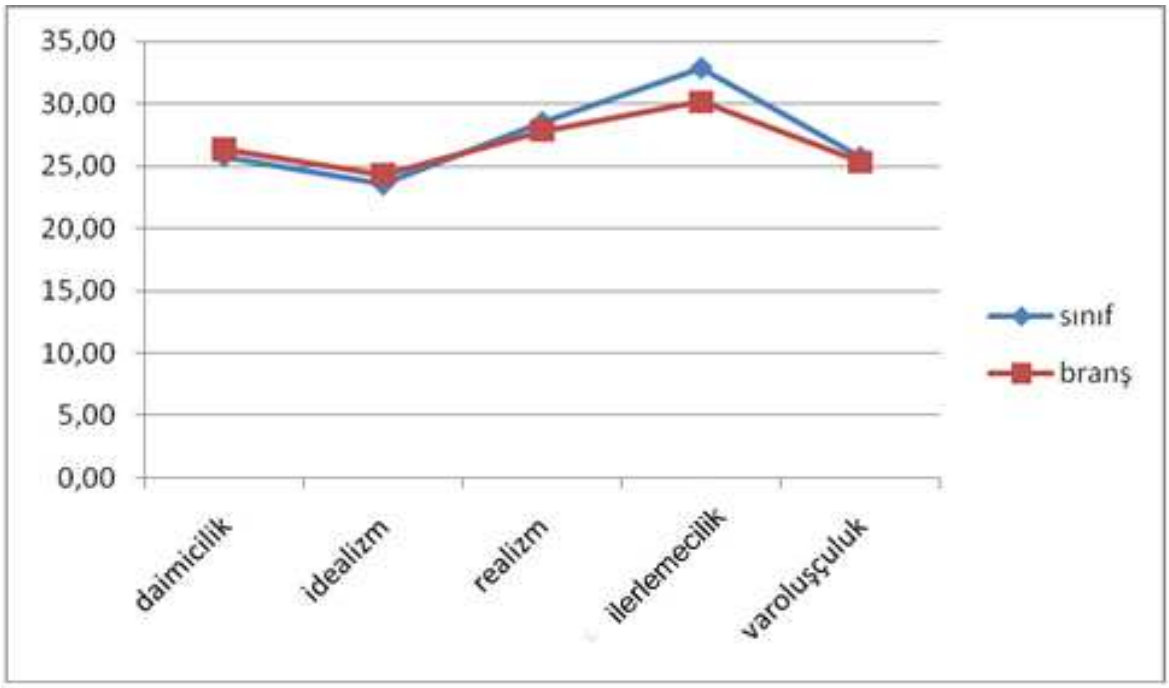

Grafik 1 incelendiğinde, çalışma grubunu oluşturan sınıf ve branş öğretmenlerinin sahip oldukları eğitim felsefesini daha çok deneyselcilik (sınıf öğretmenlerinin ortalaması 32,86, branş öğretmenlerinin ortalaması 30,15) olarak belirttikleri ve idealizmin her iki grupta da en az kabul gören eğitim felsefesi olduğu görülmektedir. Tablo1 de ise öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalama, standart sapma t ve p değerleri verilmiştir.

Tablo2: Öğretmenlerin Sahip Oldukları Eğitim Felsefesine İlişkin Görüşlerinin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma T Ve P Değerleri

Eğitim Felsefesi	Sınıf Öğretmeni			Branş Öğretmeni			t	p
	N	X	Ss	N	X	Ss		
Daimicilik	81	25,79	3,45	79	26,37	3,58	-1,038	0,301
İdealizm	81	23,54	2,96	79	24,33	3,30	-1,587	0,114
Realizm	81	28,56	3,35	79	27,84	3,03	1,426	0,156
İlerlemecilik	81	30,31	4,02	79	30,15	3,96	0,248	0,804
Varoluşçuluk	81	25,72	4,16	79	25,32	3,27	0,674	0,501

Tablo 2 incelendiğinde, Sınıf öğretmenlerinde en düşük ortalamaya sahip eğitim felsefesi idealizm (23,54) iken, daha sonra varoluşçuluk (25,72), daimicilik (25,79) ve realizm (28,56) gelmektedir. Branş öğretmenlerinde de en düşük puana sahip eğitim felsefesinin yine idealizm (24,33) olduğu, ardından varoluşçuluk (25,32), daimicilik (26,37) ve realizm (27,84) felsefelerinin geldiği görülmektedir. Ayrıca 0,05 anlamlılık düzeyinde t ve p değerlerine bakıldığında anlaşılan üzere ilköğretimdeki sınıf ve branş öğretmenlerinin sahip oldukları eğitim felsefelerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Araştırmanın ikinci alt amacında "Öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşleri mesleğe bakış açısı, hizmet yılı ve branş değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?" sorusuna yanıt aranmış ve yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu Tablo3'te verilmiştir.

Tablo3: Öğretmen Görüşlerinin, Mesleğe Olan Yaklaşım ve Hizmet Yılı Değişkenlerine Göre Dağılımı(Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları)

		Daimicilik		**İdealizm**		**Realizm**		**İlerlemecilik**		**Varoluşçuluk**	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss	X	Ss	X	Ss
Mesleği Sevip Sevmeme	evet	25,14	3,70	23,96	3,64	28,31	3,60	30,66	4,69	25,83	4,08
	hayır	26,29	3,21	24,21	2,41	28,45	2,37	30,29	2,75	26,34	3,70
	kararsızım	27,17	3,17	23,69	2,93	27,87	3,19	29,62	3,67	24,50	3,09
	df	2		2		2		2		2	
	f	5,34		0,30		0,44		1,03		3,17	
	p	0,006		0,742		0,646		0,360		0,060	
Hizmet Yılı	0-5 yıl	26,28	3,54	23,99	3,31	28,22	3,32	30,23	4,18	25,45	3,67
	6-10 yıl	23,40	2,01	23,30	1,34	27,50	2,32	30,40	2,41	27,00	4,74
	11 yıl ve daha fazla	25,78	3,49	23,78	1,64	28,67	2,06	30,00	1,66	24,89	3,76
	df	2		2		2		2		2	
	f	3,27		0,23		0,33		0,02		0,93	
	p	0,041		0,794		0,716		0,976		0,396	

Tablo3 incelendiğinde Öğretmen görüşleri mesleği sevip sevmeme bakımından incelendiğinde yalnızca daimicilik ilk tercih olarak belirten öğretmenlerin görüşlerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Farkların kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucu incelendiğinde anlamlı farklılığın mesleği seven kişilerin, mesleği sevmeyen öğretmenlerin lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmen görüşleri hizmet yılı bakımından incelendiğinde ise yine aynı şekilde yalnızca daimiciliği ilk tercih olarak belirten öğretmenlerin görüşlerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Farkların kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucu incelendiğinde 11 yıldan daha fazla görevinin başında bulunan öğretmenlerin, mesleğe yeni başlayan, daha 5 yılını doldurmamış öğretmenlerin lehine olduğu ortaya çıkmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlköğretimdeki öğretmenlerin kendi eğitim felsefelerine ilişkin algıları incelendiğinde, hem sınıf hem de branş öğretmenlerinin kendi eğitim felsefelerini en yüksek oranda (sınıf öğretmenlerinde ortalama 30.31, branş öğretmenlerinde ise 30.15) “ilerlemecilik” olarak

algıladıkları belirlenmiştir. Bu sonuçlarla Doğanay & Sarı'nın (2003) araştırmasında elde edilen bulgular örtüşmektedir. Çoban'ın (2007) sınıf öğretmenlerinin felsefi görüşlerini belirlemeye yönelik olan çalışmasının sonuçlarında da sınıf öğretmenlerinin ilerlemecilik felsefesini tercih ettikleri görülmektedir. Doğanay'ın hizmet öncesi öğretmen eğitiminin öğretmen adaylarının felsefi bakış açısına etkisinin incelendiği çalışmasında tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin öntest ve son test puanları incelendiğinde yine ilerlemecilik akımının ilk tercih olduğu gözlenmiştir. Ayrıca Karadağ ve diğerlerinin yaptığı okul yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarını benimseme düzeylerini belirlemek için yaptığı çalışmada da okul yöneticilerinin eğitim felsefesinde pragmatik yaklaşımın ön plana çıktığı gözlenmektedir. Sınıf öğretmenlerinin kendi eğitim felsefesine ilişkin görüşleri incelendiğinde ilerlemecilikten sonra sırasıyla realizm, daimicilik, idealizm ve varoluşçuluk 2., 3., 4. ve 5. sırada gelmektedir. Branş öğretmenlerinde ise bu sıralama realizm, daimicilik, varoluşçuluk ve idealizm olarak sıralanmaktadır. Bu sonuç doğrultusunda öğretmenlerin daha çağdaş eğitim anlayışı doğrultusunda değişim gösterdiği söylenebilir.

Sınıf ve branş öğretmenlerinin kendi eğitim felsefelerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan t testinde, iki grup arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Sınıf ve branş öğretmenlerinin mesleğe olan yaklaşımı ve hizmet yılı değişkenlerine göre eğitim felsefesine ilişkin algıları incelendiğinde ise anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşleri mesleği sevip sevmeme durumuna göre incelendiğinde sadece daimicilik felsefesini benimseyen öğretmenler arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir (0.006). Bu farkın mesleğini seven öğretmenlerle(X=25.14), mesleğini sevmeyen (26.29) ve sevip sevmeme konusunda kararsız olduğunu belirten öğretmenlerin (27,17) görüşlerine ait ortalamalar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Daimiciliği ilk tercih olarak belirten öğretmenlerin aritmetik ortalamaları incelendiğinde mesleğini sevip sevmeme konusunda kararsız olan öğretmenler lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Mesleğini seven öğretmenlerin kendi eğitim felsefeleri incelendiğinde "ilerlemecilik" felsefi akımının aritmetik ortalaması (X=30.66) diğer akımların aritmetik ortalamasından daha yüksektir. Bu durum mesleğini severek yapan öğretmelerin eğitimdeki yeniliklere ve gelişmelere daha rahat uyum sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenlerin görüşleri, meslekteki hizmet yılı değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, ilk tercihlerinin daimicilik felsefesi akımı olduğunu belirten öğretmenler arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Eğitim felsefesi olarak ilk tercihini "Daimicilik" felsefesi olarak belirten öğretmenlerin aritmetik ortalaması incelendiğinde; meslekteki hizmet yılı 0 – 5 yıl olan öğretmenlerin aritmetik ortalamaları X=26.28, 6 – 10 yıl olan öğretmenlerin aritmetik ortalamaları X=23.40 ve 11 yılın üzerinde çalışan öğretmenlerin aritmetik ortalamaları ise X=25,78 olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalama sonuçlarına bakarak meslekteki hizmet yılı değişkenine göre, mesleğinin ilk beş yılında bulunan öğretmenlerin lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, ilk beş yıl geçtikten sonra öğretmenlerin felsefi görüşlerinin daimicilikten, ilerlemecilik felsefesine doğru değişim göstermekte olduğu söylenebilir.

Öneriler

- Öğretmenlerin eğitim felsefesine bakış açılarını daha ayrıntılı bir şekilde belirlemek amacıyla araştırmacılar nitel çalışmalara yönlendirilebilir
- Türkiye'nin eğitim sisteminin dayandığı eğitim felsefesinin öğretmenler tarafından daha iyi anlaşılması ve benimsenmesi bakımından hizmet içi eğitimler verilebilir.
- Öğrencilerin eğitim programında benimsenen eğitim felsefesine yönelik farkındalık sağlanabilir.

KAYNAKÇA

BRAUNER J.& BURNS H.(1965), Problems in Education and Philosophy, **Englewood Cliffs,** *1965*, p. 20-26.

BÜYÜKDÜVENCİ, S. (1987), **Eğitim Felsefesi**, Yazılar, Yargıcıoğlu Matbaası, Ankara.

DEMİREL, Ö. (2009). **Eğitimde Program Geliştirme** (12. baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.

DOĞANAY A. VE SARI M., (2002). İlköğretim Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi, Öğretmenlerin Eğitim Felsefeleri, XI. Eğitim Bilimleri Kongresi, Yakın Doğu Üniversitesi.

DOĞANAY, A. VE SARI, M. (2003). İlköğretim Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi, Öğretmenlerin Eğitim Felsefeleri. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 1(3), 321-337.

ERDEN, M. (2004). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. İstanbul: Alkım Yayınları.

ERİŞEN, Y. (2011). Eğitimin Felsefi Temelleri, www.yavuzerisen.com/files/felsefitemeller.doc, Erişim Tarihi: 16.09.2011

KARADAĞ E. VE N. BALOĞLU, S. KAYA (2009), Okul Yöneticilerinin Eğitim Felsefesi Akımlarını Benimseme Düzeylerine İlişkin Ampirik Bir Çalışma, ***Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi,*** 2009,(12):181-200.

KÜÇÜKAHMET, L. (ED.) (1997), **Eğitim Bilimine Giriş**, Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara.

SÖNMEZ, V. (2005). **Eğitim Felsefesi.** Ankara: Anı Yayıncılık.

TOPRAKÇI, E. (2005). **Eğitim Üzerine**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

TOZLU, N. (2003). **Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler**. Ankara: Elis Yayınları.

ÜNAL, S.,VE ADA S. (1999). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları.

WILES, J. & BONDI, J. (1993), **Curriculum Development**, Macmillan Publishing Company, U.S.A.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA REKABET POLİTİKASI VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Hasan SABIR[1]

ÖZET

Bu çalışmada, dünya ekonomisinde serbestleşme sonucunda ticaret ve rekabet politikası arasındaki ilişkilerin ve küresel rekabet sorunlarının önem kazanması ve buna bağlı olarak ortak rekabet kurallarının gerekliliği ve gelişmekte olan ülkelerin rekabet politikası sorunları üzerinde durulmaktadır. Rekabet politikası rekabeti kısıtlayan şirketler arasındaki anlaşmalara, hakim durumun kötüye kullanılmasına, birleşmelere karşı uygulanmakla birlikte küresel rekabet politikasının yokluğunda rekabet politikası kuralları etkisiz kalabilecektir. Küreselleşmeyle birlikte anti-rekabetçi uygulamalar da artmaktadır. Serbest ticaret koşullarında küresel karteller ve küresel birleşmeler gibi küresel anti-rekabetçi uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Ticaretle ilgili uluslar arası rekabet problemleri giderek daha önemli hale gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin küresel karteller konusunda haklarını aramaları çok zordur. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkeler anti-rekabetçi uygulamalara karşı daha savunmasızdırlar. Gelişmekte olan bir ülke, gelişmiş bir ülkenin içinde yer aldığı bir karteli soruşturamaz ve bu kartelin merkezi olan ülkeye baskı yapamaz. Tüm bu durumlara karşı ortak rakabet kuralları tesis edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak küresel rekabet politikası bu tür rekabet sorunlarına bir çözüm olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Politikası, Ticaret Politikası, Gelişmekte Olan Ülkeler

COMPETITION POLICY AND DEVELOPING COUNTRIES IN THE GLOBALISATING WORLD

ABSTRACT

In this study, it will be explained, because of globalization of trade, the line between trade and competition policies happened very important depending on necessarly of global competition policy and developing countries. In the era of competition policy against between cartels, mergers and abuse of market power but this rules will be ineffective in the absence of global competition policy. The developments like anti-competetive beheviours of firms increased in the process of trade globalisation. Because of free trade conditions, many global anticompetetive practices like global cartels and global mergers with international spillovers ocur. Trade related international competition issues are getting important. In this context, developing countries have much bigger problems. A developing country would have more difficulties in pushing a developed country to cooperate in a cartel investigation against a cartelist firm its own country origin. Consequently, global competition policy will be solution to those competition problems.

Keywords: Competition Policy, Trade Policy, Developing Countries

[1] Yrd.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, S.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, İktisat Anabilim Dalı, hasansbr@istanbul.edu.tr

GİRİŞ

Bu çalışmada, dünya ticaretinin serbestleşmesi ile küresel düzeyde ortaya çıkan rekabete ilişkin sorunlar, rekabet politikası kuralları çerçevesinde açıklanacaktır. Küreselleşen dünya ekonomisi koşullarında uluslararası piyasalarda gelişmiş ülkelere ait çok-uluslu şirketler, teknolojik üstünlükleriyle, pazar paylarıyla, ölçek ekonomileriyle ağırlıklarını hissettirmektedirler. Dünyanın tek bir pazar olma sürecine girmesinin, rekabet koşulları açısından, rekabeti hem arttırıcı hem de uzun dönemde rekabeti tehdit edici etkileri ortaya çıkmıştır. Karteller, küresel birleşmeler gibi uygulamalar önceleri etkisini ağırlıklı olarak ulusal pazarlarda hissettirirken, küreselleşme ile birlikte dünyanın tek bir pazar olma sürecine girmesiyle tüm uluslararası ticareti etkiler duruma gelmişlerdir. Nitekim birçok ülkede faaliyet gösteren firmaların birleşmesiyle oluşan ve dünya ticaretini tek başına etkileyebilecek piyasa gücüne sahip olan küresel birleşmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Çok-uluslu şirketlerin karteller oluşturmalarının, hüküm sürdükleri ülkelerde doğuracağı rekabeti bozucu ve refahı azaltıcı doğrudan etkileri kadar, kendi aralarında birleşmelerinin de üçüncü ülkeler üzerinde önemli etkileri olabilmektedir. Tek tek ülkelerin rekabet otoriteleri, ülke sınırları dışında ve başka ülkelerin hukuki alanları içinde kalan bu gibi durumlar karşısında yetkisiz kalabilmektedir. Küreselleşen ekonomi koşullarında farklı ülkelerin rekabet politikaları ve ticaret politikaları önemli ölçüde çakışmaktadır. Rekabet politikasının uluslararası alanda karşılaştığı uluslararası sorunların, yeni uluslararası çözümler gerektirdiği, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ve Avrupa Birliği başta olmak üzere çeşitli platformlarda tartışılmaktadır (Demir, 1998: 48). Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde rekabet politikasının hedef aldığı rekabeti kısıtlayıcı uygulamalar ele alınacaktır. İkinci bölümde ise serbestleşen dünya ticaretinde rekabet ve ticaret politikası ilişkisi ele alınacaktır. Üçüncü bölümde küreselleşen pazarlar için rekabet politikaları tartışılırken dördüncü bölümde bu konu gelişmekte olan ülkeler bağlamında incelenecektir. Küresel ticaret süreci; ülkelerin mal akımlarının önündeki dış ticaret engellerini kaldırmalarını ve dünyanın tek bir pazar durumuna getirilmesini ifade etmektedir (Kazgan, 1997: 70). Bu sürecin etkin bir biçimde işleyebilmesi için ülkeler arasında çeşitli alanlarda, özellikle de anti-rekabetçi uygulamalara karşı izlenecek politikalar konusunda işbirliğine gitmesine ihtiyaç vardır. Bunun

en büyük nedeni, ticaretin serbestleştirilmesinin uluslararası pazarlarda kartelleşmenin önünü açtığının düşünülmesidir (Joekes & Evans, 2008: 55).

Rekabet düzenlemeleri konusunda küresel düzeyde bir sistem kurulmadan serbestleşen dünya ticaretinin etkin bir biçimde işleyebileceği düşünülemez. Çünkü, dünya ticaretindeki bu serbestleşme süreci, ülkelerin rekabet politikaları arasında belirli bir derecede uyumlaşmayı ve bazı temel prensipler üzerinde uzlaşmayı zorunlu kılmaktadır; bu konu gelecekteki ticaret görüşmelerinin de en başındaki gündemini oluşturacaktır (Rodrik, 1997: 37).

I. REKABET KAVRAMI VE REKABET POLİTİKASI

Rekabet, pazar ekonomisinin zorunlu bir şartıdır. Serbest rekabet rejimi de pazar ekonomisi modelinin başka bir adıdır. Pazar ekonomisi rekabet ilkesine dayanır. Serbest rekabete dayalı bir ekonomi hem kaynakların etkin kullanımını sağlar, hem de rakip malların fiyatlarının düşmesine, pazarda daha büyük paya sahip olmak isteyen işletmelerin kalitelerini arttırmalarına yol açar. Serbest rekabetçi yapının getirdiği bu ekonomik yarış, ülke ekonomisinin sürekli ve dengeli bir biçimde gelişmesini sağlar. İktisadi anlamda rekabet; ekonomik faaliyette bulunanların daha iyiye ulaşmak, daha çok maddi imkâna kavuşmak için yarışması olup, pazar ekonomisi modelleri bu yarışmanın kurallarını ve biçimini ortaya koyarak rekabetin ahlaki yönünü de dikkate almıştır. Rekabet yasamızın 3. maddesinde de rekabet kavramı "rekabet, mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsle arasında özgürce kararlar verilebilmesini sağlayan yarışı ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır (4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun). Sayıları sınırlı olan üreticilerin birbirleriyle rekabet edecek yerde daha çok kazanmak için işbirliği yapmaları yani piyasadaki rekabeti kısıtlamaları ekonomik verimlilik ve tüketici refahı açısından rasyonel olmayıp, Devletin bu duruma rekabetin işleyişini sağlamaya yönelik müdahalesini gerektirir. Öyleyse, rekabet, insan doğasında var olan ve çıkarını kollama eğilimi ile ilişkili bulunan bir davranışın belli bir piyasa modeli çerçevesinde düzenlenmiş biçimidir (Kılıçbay, 1985: 54).

Devletin, demokratik bir düzen çerçevesinde pazar ekonomisi ile ilişkilerinde düzenleyici bir işleve sahip olduğu görüşü, artık çağdaş devlet-ekonomi ilişkilerinde geniş ölçüde kabul gören bir yaklaşımdır. Piyasaların sağlıklı işleyişini sağlamak için gerekli

düzenlemeleri zamanında yapan ve onlara uyulup uyulmadığını anında denetleyen bir kurum olarak devlet, ekonominin en önemli aktörüdür.

Klâsik İktisadın kurucusu Adam Smith, "Ulusların Zenginliği" adlı kitabının "Malların Doğal ve Piyasa Fiyatları" isimli bölümünde, serbest rekabetin, piyasa fiyatlarının çekim merkezleri olarak nitelendirebileceğimiz doğal fiyatlara yönelmesindeki rolünü incelemektedir. Smith, piyasaya ilişkin bilgilerin herkese açık olduğu, piyasaya girişin serbest olduğu ve firmaların aralarında anlaşmalar yapmadığı bir ortamda gerçekleşebilecek bir serbest rekabet kavramı ortaya koymuştur. İlk olarak Smith tarafından sistematik bir biçimde ortaya konulan serbest rekabet, malın fiyatının arz ve talebe göre belirlendiği ve faaliyet gösterenlerin kişiliklerinden bağımsız bir piyasa şeklidir. Smith'e göre, serbest rekabet fiyatı uzun dönemde elde edilebilecek en düşük fiyattır. Bunun anlamı, serbest rekabet fiyatının her durumda alıcıdan alınabilecek ya da vermeye razı olduğu düşünülen en yüksek, satıcıların ise genel olarak kabul edebilecekleri ve aynı zamanda işlerini sürdürebilecekleri en düşük fiyat olmasıdır (Smith, 1997: 61).

Ancak, Adam Smith "Ulusların Zenginliği" kitabında malların doğal ve piyasa fiyatlarını incelediği bölümde, her malın piyasa fiyatının serbest rekabet fiyatına çekilmesini engelleyecek bazı faktörlerin de ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Bunlardan en önemlisi olarak da satıcılar arasında gerçekleşebilecek işbirliğine dikkati çekmiştir. Smith, iş çevrelerinin tümüyle özgür bırakılmalarını savunmamaktadır. Çünkü, işadamlarının kamu aleyhine kendi çıkarlarını kollamak eğiliminde olduğunun farkındadır. Smith, aynı ticaret kolunda çalışan esnafın zaman zaman bir araya gelebileceğini ve böyle bir toplantının ise çoğunlukla kamu aleyhine bir komplo veya aralarında anlaşarak fiyatları yükseltmek için bir sözleşme yapılmasıyla son bulacağını vurgulayarak bu konuda devletin sorumluluğuna işaret etmektedir. Görüldüğü gibi, Smith, kapitalistlerin aslında rekabeti sevmediklerini dolayısıyla rekabeti önlemenin yollarını aradıklarını ileri sürerek, çözümü, devletin fırsat eşitliğini güvence altına alarak rekabet ortamını geliştirmesinde görmüştür (Alada, 2000: 162).

Smith'in serbest rekabet kavramı zaman içinde geliştirilmiş ve Neoklâsik İktisadın "tam rekabet" kavramını mükemmel bir biçimde formüle etmesiyle sonuçlanmıştır. Tam rekabet kavramının en önemli varsayımlarından biri piyasada bulunan firmaların malın fiyatını

etkileyemeyecek kadar çok olmalarıdır. Böylece, rekabet kavramında ortaya çıkan değişmenin en önemli sonucu üretilen malların fiyatlarının, firmalar açısından parametre durumuna gelmesi ve firmaların ürettikleri malın piyasa fiyatını veri olarak almak zorunda kalan fiyat-alıcıları olmalarıdır. Tam rekabet modeli, klâsik iktisatta, arz ve talep yasasının özü olarak görülür ve rekabet politikası içinde, endüstri yapısının tam rekabet idealinden uzaklaşmasına engel olmak için, devleti rekabeti koruma, destekleme gayreti içine yönlendirir (Atiyas, 2001: 4).

Pazar ekonomisindeki rekabet, arz-talep kanunu ve fiyat mekanizması birbirine bağlı, birbirinden ayrılmaz koşullardır. Arz-talep kanunu ve otomatik fiyat mekanizması ancak rekabet koşulları içinde işler. Piyasada belirli bir mal aranılandan daha çok bulunursa, rekabet, bu malın fiyatını düşürür. Düşük fiyat tüketimi çoğaltırken, öte yandan üretimi azaltır. Böylece rekabet, arz ve talep arasındaki dengeyi fiyat mekanizması aracılığıyla otomatik olarak kurmaktadır. Rekabet sayesinde piyasaların tekeller tarafından kapatılması önlenir. Bu sayede, tüketiciler korunurken çalışanların istismarı önlenir (Güran, 1989: 116).

Rekabet mevzuatının hedef aldığı rekabet kısıtlamaları başlıca üç biçimde oluşmaktadır. Birincisi, rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalardır. Girişimcilerin birbirleriyle anlaşarak kendi iradeleriyle rekabeti kısıtlamaları olan kartel anlaşmalarıyla, hukuki ve iktisadî varlıklarını koruyan teşebbüs veya teşebbüs birlikleri, belirli bir malın üretimi, pazarlanması ve fiyatı ile ilgili ortak bir tutum içine girerler (Özsunay, 1985: 7). Örneğin, aynı malı üreten iki üreticinin önümüzdeki yıl için fiyatları belirli bir oranda arttıracaklarına ilişkin yapacakları bir anlaşma rekabeti bozar ve böyle bir sözleşme bu işletmelerin aralarında fiyat karteli kurdukları anlamına gelir.

Diğer bir durum ise tekellerdir. Tekellerin rekabeti kısıtlayıcı etkisi; tekelin bir piyasa içinde ileriye doğru, yani müşterilerine karşı ya da geriye doğru yani kendi hammaddesini karşıladığı kişilere karşı piyasa koşulları açısından bağımsız hareket etme gücüne sahip olmasından ileri gelir. Bu durumda tekelin kararları başka kişilerin özgürce karar vermelerini engeller. Ancak, burada rekabet kuralları açısından, tekelin kendisinin, sırf tekel olduğu için rekabet kurallarını ihlal ettiği anlamı çıkarılmamalıdır. Rekabet kuralları tekeli tekel olduğu için değil, tekel gücünü kötüye kullanması halinde cezalandırmaktadır. Bu konuda, rekabet kurallarının hedef aldığı tekel kavramının, mikroiktisadın tek bir satıcı firmanın faaliyet

gösterdiği "pür tekel" kavramıyla sınırlı olmadığını belirtmek de yararlı olacaktır. Aslında, realitede ne tam rekabet koşullarına, ne de türdeş bir malın sadece tek bir satıcısının bulunduğu "pür tekel" durumuna pek rastlanmaz. Bir piyasanın tekelleştiğine dair en önemli gösterge, söz konusu piyasada tek bir satıcının faaliyet göstermesi değil; bir firmanın ilgili piyasanın önemli bir kısmını kontrol etme yeteneğine yani tekel gücüne ulaşarak, piyasadaki fiyat veya miktar ikilisinden herhangi birini, diğer oyunculardan bağımsız olarak belirleyebilmesidir.

Rekabet politikasının üzerine odaklandığı ve bunlara karşı çeşitli kurallar geliştirdiği üç temel firma davranış tipi; piyasada rakip firmalar arasındaki, üretimi veya fiyatları belirlemeye ya da pazarları paylaşmaya yönelik rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar (kartel anlaşmaları), birleşmeler ve piyasa hâkimiyetinin kötüye kullanılmasıdır.

Görüldüğü gibi, rekabet kuraları hem rekabeti kısıtlayan firmalar arasındaki anlaşmalara hem de piyasa hâkimiyetinin kötüye kullanılmasına karşı hükümetler tarafından konulan kurallar bütünüdür.

II. SERBESTLEŞEN DÜNYA TİCARETİNDE REKABET VE TİCARET POLİTİKASI İLİŞKİSİ

Tam rekabet piyasası en genel anlamıyla, piyasada firmaların giriş ve çıkış engeline takılmadan piyasa fiyatının üstünde bir fiyat belirleme gücünün olmadığı bir piyasa türü olarak tanımlanabilir. Gerçek dünyada bu ideal duruma pek rastlanmamakla birlikte devletin rekabet politikasına ilişkin görevi firmaları sanki tam rekabet piyasasında faaliyet gösteriyormuş gibi davranmalarını sağlayarak, rekabetin olabildiğince işlemesini sağlamaktır (Joeles & Eavans, 2008: 3). Modern anlamda rekabet yasası ilk kez 1890 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkarılarak bu yasayla, özellikle firmaların kartel firmalarından farklı olarak uydu firmalar haline geldiği tröstleri yasaklamak amaçlandı. Tröstler özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde doğmuş ve gelişmişlerdir. Bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri rekabet politikası antitröst politika olarak da isimlendirilir. Ancak Amerikan rekabet kurallarında, Amerikan çıkarları bakımından, dış pazarlara yönelik rekabet sınırlamalarına yeşil ışık yakılmıştır (Özsunay, 1985: 12). Karteller ise Almanya'da gelişmiş ve genellikle fiyat belirleyen karteller olarak ortaya çıkmıştır (Kuyucuklu, 1995: 268). Savaş sonrasında ise Alman Kartel Hukuku özellikle savaşı

kazanan ülkelerce belirlenmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması da Avrupa'da rekabet hukukunun gelişmesinde etkili olmuştur.

Kartel, aynı dalda çalışan iki veya daha fazla işletmenin rekabeti azaltmak ya da ortadan kaldırmak için hukuki bağımsızlıklarını yitirmeden yaptıkları anlaşma ile oluşturdukları tekelci birliktir (Mucuk, 1987: 53). Birden çok teşebbüsün, piyasayı kontrol etmek ve rekabeti kısıtlamak için yaptıkları anlaşmalara da kartel anlaşmaları adı verilmektedir. Kartel anlaşması, belirli bir malın üretimi, pazarlanması ve fiyatının belirlenmesi gibi konuları içerir (Özsunay, 1985: 12). Kartel anlaşmalarıyla, rekabet sınırlandırıldığı, pazara etkide bulunulduğu ya da pazarda üstünlük sağlandığı için, pazar ekonomisine dayalı sistemlerde, kartel anlaşmaları ve kararları, ilke olarak, geçersiz sayılmışlardır. Kartelin pazarda güçlü ve etkili olabilmesi için, katılan işletmelerin söz konusu malın piyasa üretiminin büyük bir bölümünü ellerinde bulundurmaları gerekir. Böyle bir durumda, rakiplerin rekabet gücü olmaz; ya kartelin aldığı kararlara kendileri de uyarlar ya da piyasadan çekilmek zorunda kalırlar.

Birden çok teşebbüsün faaliyet gösterdiği bir piyasada, teşebbüslerin elde etmekte oldukları karları arttırmaları, piyasayı kontrol edebilmelerine bağlıdır. Aynı piyasada faaliyet gösteren firmaların, kartel anlaşmaları ile fiyatı veya üretim miktarını kontrol etmeleri ya da piyasayı belirli coğrafi bölgelere ayırmaları karlarını maksimize etmekte çok etkili bir yöntemdir. Her ticari teşebbüs uzun dönemde karını maksimize etmek ve tekelci firma gibi fiyat belirleme gücüne ulaşmak ister. Birden çok teşebbüsün faaliyet gösterdiği bir piyasada, fiyatın tekel fiyatı düzeyine yükselmesi, teşebbüslerin anlaşmış olmaları koşuluna bağlıdır. Firmaların kartel şeklindeki işbirliğinde sermayeler birleştirilmemektedir, sadece belirli bir amaç için sermaye güçlerinin birlikte kullanılması söz konusudur. Kartelde tröstlerden farklı olarak, işletmeler hukuki ve iktisadi bakımdan bağımsızlıklarını korumaktadırlar. Kartele giren işletmelerin amacı, kartel dışındaki firmalara karşı rekabet güçlerini kuvvetli tutmak, üretim miktarları, satış bölgeleri, fiyatlar gibi konularda pazarda hâkim olmak ve satışlarını maksimum düzeye çıkarabilmektir. Bir kartele giren firma, onun ortak fiyat ve üretim politikasını da benimser.

Karteller ulusal veya uluslararası kartel olabilirler. Aynı endüstride ancak farklı ülkelerde faaliyet gösteren bir grup teşebbüsün rekabeti sınırlandırmak için aralarında anlaşma

yapmalarıyla uluslararası karteller ortaya çıkmaktadır (Kreinin, 1995: 148). Uluslararası karteller uluslararası piyasa hâkimiyeti sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Uluslararası piyasa hâkimiyeti ise serbest ticareti engellemektedir. Çünkü çok uluslu karteller, fiyat tespitleri ile devletlerin gümrük tarifelerinin sonuçlarını doğurabilirler.

Karteller, birkaç firma arasındaki mevcut rekabeti ortadan kaldırarak tekelleşmeyi amaçladığından, hükümetler tarafından tüketiciyi sömüren kuruluşlar olarak değerlendirilirler. Karteli oluşturan firmalar fiyat, satış koşulları, pazarların paylaşılması ve her birinin üreteceği mal miktarı gibi temel ticaret konularında anlaşmış olarak tüketicinin karşısına çıktıklarından, tüketicilerin ilgili malların rekabet değerlerinin çok üstünde bir bedel ödemesine sebep olurlar. Bu yüzden de modern kapitalist ekonomilerde kartelleşmeye karşı yasal düzenlemeler vardır. Ancak, kartelleşmeye karşı hükümet politikaları her zaman olumsuz yönde olmamıştır. Özellikle, ihracat alanındaki karteller hükümetler tarafından destek görmektedir. İhracat karteli adı verilen bu uygulamada, ulusal pazarda birbirleriyle rekabeti sürdüren firmaların dış pazarda birlikte hareket etmeleri öngörülür; yani pazar ayrımı söz konusu olup, dış pazarlarda büyük ölçekli pazar gücü yaratılması amaçlanır (Bağrıaçık, 1983: 18).

III. KÜRESEL PAZARLARDA REKABETİ DÜZENLEYİCİ YAKLAŞIMLAR

Özellikle 1980'lerin sonundan itibaren, anti-rekabetçi uygulamalara karşı çok-taraflı disiplinler geliştirilmesine yönelik giderek artan bir ihtiyaç ortaya çıkmış ve bu yönde politikalar ve kurallar oluşturulması için çeşitli platformlarda çağrılar yapılmıştır. Buna gerekçe olarak ise, küresel çok-uluslu şirketler tarafından tatbik edilen piyasa gücünün ancak küresel bir rekabet uygulaması ile denetlenebileceği gösterilmiştir (Hoekman, 1997,1). Gerçekten de, günümüzde, rekabet alanında uluslararası işbirliği giderek önem kazanmaktadır. Bölgesel ticaret anlaşmalarında ve Dünya Ticaret Örgütü'nün çalışmalarında rekabet politikasına verilen bu önemi fark etmek mümkündür. Küreselleşmeyle birlikte, ekonomi ve ticaretteki liberalleşme eğilimlerinin hız kazanmasıyla, sermayenin serbest dolaşımı artmış, ticaret serbestleşmiştir. Artan ticaret ve yatırım hacmi son derece keskin bir rekabete yol açınca, şirketlerde kartelleşme ve rekabete aykırı uluslar-ötesi birleşmelere yönelme eğilimi ortaya çıkmıştır (Kiely, 1998: 46). Bağımsız firmalar arasındaki anti-rekabetçi işbirliği uygulamalarına ve bunların uluslararası

ticarete yaptığı etkilere ilişkin verilen önem, özellikle 1980'li yıllarda artmaya başlamış, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve OECD gibi kuruluşlar son yıllarda bu konudaki inceleme çabalarını çoğaltmışlardır. Avrupa Birliği rekabet konulu bir Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması talep etmektedir (Hanlı, 2001, 28). 14 Aralık 1960 tarihinde, Paris'te imzalanan anlaşmayla kurulan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), ekonomik gelişme yolunda uluslararası alanda, işbirliği yapılması amacına ulaşmak için çalışmalar yapan bir kuruluştur. Teşkilatın gerçekleştirmek istediği hedeflerden birisi de, OECD ülkeleri arasında uluslararası ticareti etkileyen rekabeti sınırlayıcı uygulamaları kontrol etmektir ve bu alanda pek çok tavsiye kararı kabul edilmiştir. Bu tavsiye kararlarının çıkmasına yol açan ve üye ülkelerce de benimsenen düşünceye göre, rekabeti sınırlayıcı uygulamalar, ekonomik büyüme, ticaretin genişlemesi ve diğer ekonomik hedeflerin gerçekleşmesine bir engel teşkil etmektedir ve kaldırılmalıdır.

Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde ise rekabet politikası üzerine çalışmalar, Dünya Ticaret Örgütü'nün 09-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da yapılan ilk Bakanlar Konferansı (Demir, 1998: 48) ile başlamıştır. Piyasalardaki rekabet koşulları, genel olarak rekabet politikası ismi verilen uygulamalarla düzenlenir. Daha çok yerli esaslara dayalı olan rekabet politikaları hızla uluslararası politikalar haline dönüşmektedir. Çünkü, rekabeti tehdit eden anti-rekabetçi uygulamalar bugün çoğunlukla farklı ulusların firmalarının bir araya gelmesiyle oluşan teşebbüslerce gerçekleştirilmektedir; bu durum, rekabet politikaları sorununun küresel ticaret görüşmelerinin öncelikli gündemine girmesinin temel nedenidir (Richardson, 1998: 181). Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyelerine bir rekabet politikasına sahip olmaları konusunda herhangi bir zorlama yoktur. Ancak, Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin çoğunun zaten rekabet yasası bulunmaktadır. Buradaki esas problem ise, ulusal rekabet yasaları arasında farklılıkların olması ve bunların da uluslararası ticareti etkilemesidir. Çoğu üye ülkede rekabet yasası ve politikası bulunmakla birlikte, daha şeffaf ve istikrarlı bir uygulama gerekmektedir. Mevcut rekabet uygulamaları arasında uyumun olmaması ve ihracat kartelleri gibi, rekabet politikasından muaf tutulan uygulamaların çokluğu, dünya ticaretini kısıtlamaktadır.

Dünya ticaretinin çoğu tam rekabet piyasalarında çalışan bağımsız firmalar arasında gerçekleşmemektedir. Aksine, firmalardan bir kısmı küresel piyasa gücüne sahip olacak kadar büyüktür. Böyle durumlara karşı uygulanacak rekabet kuralları da küresel olmalıdır (ulusal

bazda piyasa gücüne sahip firmaları denetlemeye yönelik olarak organize olmuş rekabet kurumlarının küresel piyasa gücüne sahip firmaları nasıl denetleyeceği önemli bir problem teşkil etmektedir). Son olarak, firmalar tarafından ihracata yönelik olarak kurulan kartellere tolerans gösterilmesi ve bunlara karşı çok-taraflı disiplinlerin olmaması da ihtilaflı bir durum oluşturmaktadır.

Dolayısıyla, rekabet politikasına ilişkin uluslararası gündem, Dünya Ticaret Örgütü'nün 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da yapılan ilk Bakanlar Kurulu Konferansı'nda kabul edilen deklarasyonla oluşmuştur. Bu deklarasyonda bakanlar, özel teşebbüslerin anti-rekabetçi davranışlarına karşı izlenebilecek rekabet politikaları ve rekabet ile ticaret arasındaki ilişkiler konusunda çalışmalar yapmak üzere bir çalışma grubu oluşturulmasında mutabık olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, bu çalışmalar sonucunda, gelecekte, uluslararası ticarette rekabet kurallarını düzenleyen yeni bir çok-taraflı anlaşma yapılması muhtemel bir gelişme olacaktır. 1947 Yılından bu yana yapılan çok-taraflı ticaret görüşmeleri sonucunda tarifeler çok düşük düzeylere inmiş, bunun neticesinde de dünya ticaret hacminde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Ancak, buna bağlı olarak sınır-ötesinde faaliyette bulunan firmalarda ve sınır-ötesine taşan anti-rekabetçi uygulamalarda da artış olmuştur. İşte bu gelişmeler, uluslararası alanda zorlayıcı rekabet kuralları ve işbirliği mekanizması düzenlenmesi konularını Dünya Ticaret Örgütü'nün gündemine taşımıştır. Ancak, bu konuda, özellikle Avrupa Birliği (AB)'nin girişimlerinin etkili olduğunu belirtmemiz gerekir. Avrupa Birliği, Singapur Bakanlar Konferansı hazırlıkları sırasında "Dünya Ticaret Örgütü'nde rekabet kurallarına ilişkin uluslararası bir çerçeve oluşturulması imkanlarını araştırmak üzere bir çalışma programı başlatılması" teklifini içeren ve anti-rekabetçi uygulamalar karşı uluslararası standartlar getirilerek tanımlanması önerisini getirmiştir (Demir, 1998: 48-72). Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği önerisi açık bir şekilde, rekabete uluslararası standartlar getirmeye yönelik önerilerdir.

IV. REKABETE İLİŞKİN KÜRESEL SORUNLAR VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Rekabet Politikasının küresel sorunları çözememesinin en önemli nedeni; rekabet politikasının ülke sınırları içindeki sorunların çözümüne yönelik olmasıdır. Kısaca, rekabet

politikası ülke sınırları içindeki, ticaret politikası ise diğer ülkeler ile ticari ilişkilerdeki rekabetle ilgilidir. Rekabet politikasında, teşebbüslerce girişilen tekelleşme, fiyat belirleme, şirket birleşmeleri gibi uygulamalar ve anlaşmazlıklar ulusal rekabet hukukuna tabidir. Ayrıca rekabete ilişkin küresel sorunların oluşmasının nedenleri arasında özellikle Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinin bu konudaki farklı tutumları rol oynamaktadır. Avrupa Birliği bütün Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin rekabet yasası çıkarmasını isterken Amerika Birleşik Devletleri rekabet hukukunu uluslararası bir rejime tabi kılmak istememektedir. Ayrıca bunun bir nedeni de Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle ihracat kartellerine olumlu bakmasıdır. Alcoa firması devletin de desteğini alan küresel bir alüminyum karteli kurmak istediği zaman, hükümette yer alan Stiglitz "piyasa ekonomilerinin işleyişini sağlayan rekabettir. Karteller Amerika Birleşik Devletlerinde yasal değildir ve küresel olarak da yasal olmamaları gerekir" diyerek kartele karşı çıkmıştır. (Stiglitz, 2002: 199).

Sınır-ötesi anti-rekabetçi uygulamalar ve bunlara ilişkin olarak ortaya çıkan uluslararası ihtilafların ikinci yönü teşebbüslerarası küresel birleşmeler konusunda ortaya çıkmaktadır. Küresel ticaretin ortaya çıkardığı olgulardan birisi de küresel birleşme hareketidir. Son yıllarda, küresel şirket birleşmelerine ilişkin olarak ülkeler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşmazlıkların temel noktaları, meydana gelen birleşmenin diğer ülkelerdeki rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilemesidir. Söz konusu birleşmenin, merkezinin bulunduğu ülkedeki rekabet otoritesi tarafından onaylanması, problemi ortadan kaldırmamakta, çünkü başka bir ülkenin rekabet otoritesi bu karara karşı çıkabilmektedir. Uçak üreten iki Amerikan firmasının (Boeing ve McDonnell Douglas) birleşmesine AB Komisyonu karşı çıkmış ve söz konusu birleşme kurulduğu takdirde bu firmaların Avrupa Birliği'ndeki faaliyetlerine yaptırım uygulayacağını açıklamıştır. Küresel birleşmelere ilişkin uyuşmazlıklar daha çok Amerika Birleşik Devletleri ve AB arasında ortaya çıkmaktadır. Ancak, Avrupa Birliği veya Amerikan firmaları arasındaki birleşmelerin sadece bu bölgelerde değil, dünyanın her tarafındaki rekabet koşulları üzerinde etkilerde bulunacağı muhakkaktır. Ancak, böyle bir birleşmeye karşı, siyasi olarak fazla etkinliğe sahip olmayan gelişme yolundaki ülkelerin, rekabet otoritelerinin tek başlarına yaptırım uygulamasının veya yasaklama getirmesinin birçok sebepten ötürü mümkün olmadığı da açıktır. Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde de henüz böyle

uygulamalara karşı herhangi bir kural ya da çok-taraflı bir disiplin oluşturulmadığı için, bu tür birleşme uygulamalarının şikâyet edilebileceği veya engel olunabileceği bir mekanizma yoktur. Gelişmekte olan ülkeler kartel oluşturan çok uluslu şirketlere karşı büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Özellikle gelişmiş ülke firmalarınca kurulan ihracat kartellerinde bu durum ortaya çıkmaktadır. İhracat kartellerine iç piyasayı değil de, dış piyasaları etkiledikleri için, neredeyse tüm ülkelerin rekabet kanunlarında istisna tanınmıştır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik ve politik ağırlığı rekabet hukuku konusunda uluslar arası hükümler olmamasına rağmen etkili olmaktadır. Avrupa Birliği ise Amerikan hava taşımacılık şirketi olan Boeing ve Mcdonnell-Douglas şirketlerinin birleşmelerine itiraz edebilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin rekabet politikası kurallarına uyumlandırılması konusuna gelinirse, rekabet politikası konusunda küresel düzenlemeler yapılırken gelişmekte olan ülkelerin kendine özgü durumları göz önüne alınarak, rekabet politikasının önemli bir kısmını oluşturan birleşme denetimi konusunda daha esnek davranılmalıdır yani gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerarası birleşmelerin denetiminde daha toleranslı davranılmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınma sürecinin başlarında, bir an önce sanayileşmenin, rekabeti sağlamaktan daha önemli olduğunu, dolayısıyla bu süreçte rekabet politikası düzenlemelerinin kendileri için öncelikli olmadığını ifade etmektedirler. Gerçekten de gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunları rekabet politikalarının, gelişmiş ülkelerin rekabet politikaları ile aynı olamayacağını destekler niteliktedir. Zira gelişmiş ülkelerde, tüketiciler için düşük fiyatın sağlanması rekabet politikası için önemli bir hedef iken, gelişmekte olan ülkeler için temel hedef kalkınmadır; üretimin uzun vadede büyümesini sağlamaktır. Öte yandan kalkınma için yatırımın da yüksek oranda olması gerekir. Yatırımın yüksek olması için girişimcilerin yatırım eğiliminin teşvik edilmesi zaruridir. Ancak, rekabet sonucunda elde edilecek kârın düşük olması yani rekabetin artmasının aşırı karları ortadan kaldırarak işletmeleri normal kar ile çalışmaya zorlaması gelişmekte olan ülkelerde yatırım eğilimini kıracaktır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler için çok yoğun rekabet, rekabetin çok az olması kadar zararlıdır. Bu ülkelerin ihtiyacı, yatırım eğilimini ortadan kaldıracak kadar yoğun bir rekabet değildir. Gelişmekte olan ülkeler kalkındıkça rekabet düzenlemelerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkeler özellikle 1980'lerden itibaren hızlı bir biçimde rekabet mevzuatlarını oluşturmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle üretimde önemli yer tutan küçük ve orta boy işletmelerin piyasadaki faaliyetlerini kolaylaştırıcı bir rekabet politikası izlenmesi yararlı olacaktır. Öte yandan gelişmiş ülkelerde rekabet politikasının önemli bir kısmını oluşturan işletmelerarası birleşmelerin denetlenmesi konusu, gelişmekte olan ülkelerin rekabet politikalarında daha esnek ve toleranslı bir biçimde yer alabilir. Çünkü küreselleşme sonucunda keskinleşen rekabet ortamında gelişmekte olan ülke firmalarının optimum ölçeğe ulaşıncaya kadar birleşmeleri ekonomik etkinlik ve verimlilik açısından, en önemlisi gelişmiş ülkelerin firmaları ile rekabet edebilmeleri bakımından önemli olacaktır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde rekabet politikasının hiç olmaması durumunda; tekelleşmenin, kartelleşmenin olacağı, tekellerin ve kartellerin de üretimi kısıp fiyatları arttıracağını düşünecek olursak gelişmekte olan ülkeler için rekabet politikası önemli bir konudur, ancak burada gelişmekte olan ülkelerde maksimum bir rekabetin değil, optimum bir rekabetin hedeflenmesi daha yararlıdır (Sabır, 2012: 88).

Sınır-ötesi anti-rekabetçi teşebbüs uygulamalarına karşı küresel bir disiplinin nasıl oluşturulup uygulamaya geçirileceği konusunda çeşitli yöntemler önerilebilir. Doğrudan doğruya uluslararası bir rekabet anlaşmasının imzalanması bu konuda gerçekleşmesi en zor bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ortak rekabet politikalarının bölgesel entegrasyonlar yoluyla yaygınlık kazanması ve daha sonra bu entegrasyonların aralarında yapacakları anlaşmalarla rekabet standartlarının küreselleşmesi daha kolay bir stratejidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, rekabete ilişkin olarak uluslararası alanda karşılaşılan sorunlar, gelişmekte olan ülkelerin bu konudaki problemleri ve rekabet politikası ve ticaretin serbestleşmesi arasındaki ilişki ele alınmaya çalışılmıştır. Küreselleşme eğilimleri ile birlikte iç piyasa ve dış piyasa arasındaki ayrım giderek belirsizleşmiş, bunun sonucunda da, günümüzde rekabet politikası ve ticaret politikası arasındaki önemli ilişkiler ortaya çıkmıştır. Çalışmada bahsedildiği gibi ticaretin küreselleşmesi ve

rekabet politikası düzenlemeleri paralel gitmesi gereken süreçlerdir. Aksi halde ticaretin serbestleşmesinin sonuçlarından birisi de küresel karteller olacaktır. Dünya ekonomisinin serbestleşmesiyle birlikte küresel karteller ve birleşmeler gibi rekabete ve rekabet politikasına ilişkin uluslararası sorunlar ağırlık kazanmaktadır. O nedenle, rekabet otoritelerinin, rekabete ilişkin uluslararası sorunları yakından izlemeleri ve bu alanda uluslararası işbirliği arayışları içinde olmaları gerekmektedir.

Bu konudaki diğer önemli bir nokta ise ihracat kartelleridir. İç piyasalarında kartellere karşı ağır yasaklar getiren ülkeler ihracat kartellerine hoşgörülü yaklaşmaktadırlar. Üstelik ihracat kartelleri karşısında rekabet otoriteleri çaresiz kalmaktadırlar çünkü gerek yetki açısından gerekse kartel faaliyetlerinin kanıtları ülke dışında olduğundan bir ülkenin rekabet kurumunun başka bir ülke menşeli firmaya yaptırım uygulaması söz konusu değildir. Gelişmekte olan ülkeler siyasi ve ekonomik olarak bir baskı unsuru olamadıklarından ihracat kartellerinin anti-rekabetçi tutumlarından daha çok zarar görmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerin rekabet politikası konusunda ise küresel düzenlemeler yapılırken gelişmekte olan ülkelerin kendine özgü durumları göz önüne alınarak, rekabet politikasının önemli bir kısmını oluşturan birleşme denetimi konusunda daha esnek davranılmalıdır yani gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerarası birleşmelerin denetiminde daha toleranslı davranılmalıdır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde maksimum bir rekabetin değil, optimum bir rekabetin hedeflenmesi daha yararlıdır. Daha da önemlisi, küresel ticaretin, tüm ülkeler için uyulması zorunlu bir politika olduğu günümüzde, gelişmekte olan ülkelerin kendi ulusal kalkınma gereklerine yanıt verecek ulusal bir rekabet hukuku ve rekabet politikalarını uygulayacak bir rekabet kurumları olmalıdır.

Sınır-ötesi anti-rekabetçi teşebbüs uygulamalarına karşı küresel bir disiplinin nasıl oluşturulup uygulamaya geçirileceği konusunda çeşitli yöntemler önerilebilir. Doğrudan doğruya uluslararası bir rekabet anlaşmasının imzalanması bu konuda gerçekleşmesi en zor bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ortak rekabet politikalarının bölgesel entegrasyonlar yoluyla yaygınlık kazanması ve daha sonra bu entegrasyonların aralarında yapacakları anlaşmalarla rekabet standartlarının küreselleşmesi daha kolay bir stratejidir.

KAYNAKÇA

ALADA, Dinç; (2000), **İktisat Felsefesi ve Belirsizlik**, İstanbul, Bağlam Yayınları.

ATİYAS, İzak; (2000), "Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler", **Rekabet Dergisi**, Sayı 1, (Ocak), ss.25-46.

BAĞRIAÇIK, Atilla; (1983), **Türk Sanayiinde Pazar Hakimiyeti**, İstanbul, Dünya Yayınları.

DEMİR, Ömür (1998). "Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeni Çalışma Konusu: Ticaret ve Rekabet Politikaları arasındaki İlişki", **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:3, Sayı:9, (Nisan), ss.48-72.

EROL, Kemal; (2000), **Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması**, Ankara, Rekabet Kurumu .

GRAHAM, Edward Monty - RICHARDSON, David J.; (1997), **Competition Policies for the Global Economy**, Washington, Institute for International Economics.

GÜRSEL, Seyfettin; (1997), "Piyasa Ekonomisi", **Galatasaray Sosyal Bilimler Dergisi**, (Bahar), ss.53-71.

GÜRAN, Sevgi; (1989), **Makroekonomik Analize Giriş**, İstanbul, Der Yayınları.

HOEKMAN, Bernard; (1999), "Competition Policy, Devoloping Countries and the WTO", **WTO**, World Economy, Washington, 1999.

JOEKES, Susan and EVANS, Phil. Competition And Development: The Power Of Competitive Markets. International Development Research Centre(IDRC), Canada, 2008.

HANLI, Hakan; (2001). "Küreselleşme ve Rekabet Politikası: Global Ticaret", **Rekabet Bülteni**, Sayı 5, İstanbul, ESC Yayınları, ss.27-29.

HOEKMAN, Bernard - KOSTECKI Michel M.; (1997), **The Political Economy of The World Trading System: From GATT to WTO**, Oxford: Oxford University Press.

KAZGAN, Gülten; (1997), **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.

---------- (1991). **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

KIELY, Ray; (1998), "Transnational companies, global capital and the Third World", Ed. Ray Kiely and Phil Marfleet, **Globalisation and the Third World**, London:,Routledge.

---------- (1998). "Globalisation post-modernity and the Third World", Ed. Ray Kiely and Phil Marfleet, **Globalisation and the Third World**, London, Routledge.

KILIÇBAY, Ahmet; (1985), **Türkiye'de Piyasa Ekonomisi**, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No: 509.

KIRZNER M. Israel; (2001), "Piyasa Rekabetinin Dayanılmaz Gücü", çev. Ferhat B. Özgen, **Liberal Düşünce**, Yıl 6, (Kış), ss.69-72.

KLEIN, W. Roger; (1973), "A Dynamic Theory of Comparative Advantage", **The American Economic Review**, Volume LXIII, Number 1, (March), ss.173-184.

KREININ, E. M.; (1995), **International Economics: A Policy Approach**, USA: The Dryden Press.

KUYUCUKLU, Nazif; (1995), **İktisadi Olaylar Tarihi**, İstanbul, Filiz Kitabevi.

MUCUK, İsmet; (1987), **Modern İşletmecilik**, İstanbul, Der Yayınları.

ÖZEL, Mustafa; (1993), **Piyasa Düşmanı Kapitalizm**, İstanbul, İz Yayıncılık.

ÖZSUNAY, Ergun; (1985), **Kartel Hukuku**, İstanbul, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.

POSNER, Richard; (1976), **Antitrust Law: An Economic Perspective**, Chicago, Chicago University Press.

PÜTZ, Theodor; (1994), **Kuramsal Ekonomi Politikasının Temelleri**, çev. Naci Kepkep, İstanbul, Der Yayınları.

RODRIK, Dani; (1997), **Has Globalization Gone Too Far?,** Washington, Institute for International Economics.

SABIR, Hasan; (2012), **Azgelişmiş Ülkelerde Rekabet ve Kalkınma**, İstanbul, Der Yayınevi.

SCHERER, F. M.; (1996), "International Trade and Competition Policy", Ed. Einer Hope, **Competition Policy in an Global Economy**, London, Routledge.

STIGLITZ, E. JOSEPH; (2002), Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı, çev. Arzu Taşçıoğlu, İstanbul, Plan B Yayınları.

SMITH, Adam; (1997), **Ulusların Zenginliği**, çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, İstanbul, Alan Yayıncılık.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

AKADEMİSYENLERİN BİLİMSEL KONGRELERE İLİŞKİN ALGILAMALARI: AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Hulusi DOĞAN[1]
Oğuz NEBİOĞLU[2]
İlknur DOĞAN[3]

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı akademisyenlerin bilimsel kongrelere yönelik algılamalarını belirlemektir. Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Akdeniz Üniversitesi Yönetimi'nden alınan resmi izin çerçevesinde anketler katılımcılara elektronik postayla gönderilmiştir. Gönderilen anketlerin üst yazısında araştırmanın amacı ve katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. 272 anket geri dönmüş ve araştırmaya katılım oranı % 26 (272/1034) olarak gerçekleşmiştir. Anketlerde yer alan önermeler katılımcıların 5 faktör grubu olan "amaç farklılıkları", "yenilik-gelişim", "sektörel özellik", "eleştiri" ve "baskı"ya yönelik algılamalarını ölçmektedir. Araştırmada ortaya çıkan en çarpıcı bulgu akademisyenlerin "eleştiri" faktör grubuna yönelik algılamalarının "yaş" ve "akademik alan" demografik değişkenine bağlı olarak değişkenlik göstermesidir.

Anahtar Kelimeler: Kongre, Akademisyen, Kongre turizmi.

PERCEPTIONS OF ACADEMICIANS FOR SCIENTIFIC CONGRESSES: SAMPLE OF AKDENIZ UNIVERSITY

ABSTRACT

The main purpose of this study is to determine the perceptions of academicians about scientific congresses. A survey questionnaire wasdesigned for the study. After having an official permission of Akdeniz University Administration, questionnaries were sended to participants by e-mail. Each questionnaire was accompanied by a letter explaining the purpose of the research, and thev voluntary nature of participation. And a total of 272 completed questionnaires were returned and response rate was 26 percent (272/1034). Items on the questionnaire were to measure the perceptions of academissions about 5 factor groups; "aim differences", "newness-improvement", "sectorproperty", "criticism" , and "pressure-stress". The most interesting findings of the study were the perceptions of academicians about "criticism" could differ depending on demographic variables including age and academic field.

Keywords: Congress, Academician, Congresstourism.

[1] Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, (hdogan@adu.edu.tr)
[2] Öğr. Gör. Akdeniz Üniversitesi ALTSO Meslek Yüksekokulu, (oguznebioglu@akdeniz.edu.tr)
[3] Öğr. Gör. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli MYO, (idogan09@gmail.com)

GİRİŞ

Sempozyum, konferans, kongre gibi başlıklar altında yapılan tüm bilimsel toplantılar bilim adamlarının, araştırmacıların ortak konuları, yenilikleri, araştırma ve incelemeleri görüşmek ve paylaşmak üzere bir araya geldikleri faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. Bu tür toplantılar sayesinde bilim adamları, araştırmacılar kendi alanlarındaki gelişmeleri tartışabilme, görüş ve düşüncelerini, inceleme ve araştırma sonuçlarını yüz yüze paylaşabilme olanağı bulabilmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 183-195). Bu toplantılar sadece bilim adamlarını değil aynı zamanda konunun ya da alanın paydaşlarının da bir araya gelmesine zemin hazırlamaktadır. Nitekim dünyanın dört bir tarafında binlerce bilimsel toplantının organize edildiği görülmektedir. Örneğin Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği'nin (ICCA) kriterleri çerçevesinde 2008 yılında dünyada düzenlenmiş olan kongre sayısı 7475'dir (Türsab Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr). Bu sayıya ulusal kongreler dahil değildir. Dolayısıyla ulusal düzeyde yapılan bilimsel toplantıların da dahil edilmesiyle bu sayının çok daha yükseleceği kesindir. Ancak uluslararası düzeydeki bilimsel toplantıların dünya turizminde ayrı bir yer tuttuğu ve ülke ekonomilerine önemli katkılar yaptığı da net olarak bilinmektedir (BraunandRungeling, 1992: 65-71; Nelson, 1999: 27-37; HoyerandNaess, 2001: 451-470; Isler, 2008: 64-80; Whitfield, 2009: 72-88). Kongre turizmi olarak isimlendirilen bu alanda örneğin New York'un 1995 yılında doğrudan ve dolaylı olarak elde ettiği gelir 1,48 milyar dolardır (FainsteinandStokes, 1998: 150-166; Öztürk ve Yazıcıoğlu; 2002: 183-195). Sezonluk dalgalanmalardan etkilenmemesi, konaklama süresi ile getiri düzeyinin diğer turizm türlerinden fazla olması kongre turizmini dünyada çok daha cazip hale getirmektedir (BraunandRungeling, 1992: 65-71; Braun, 1992: 32-37; Fenich, 1994: 311-324; Davidson, 2003: 29-39; Booand Kim, 2010: 297-309). Örneğin, Yeni Zelanda'da bir kongre katılımcısının günlük ortalama harcama miktarı diğer turistlerin yaklaşık 3 katı daha fazladır. Kongre katılımcıları günde ortalama 300 dolar harcarken, diğer turistler için bu miktar 111 dolardır (NZTN, 1995; Oppermann, 1996: 10-19). Florida için yapılan bir araştırmada da kongre katılımcılarının ortalama günlük harcama miktarının diğer turistlerden yaklaşık 100 dolar daha fazla olduğu belirlenmiştir (BraunandRungeling, 1995: 65-71).

Tablo 1'e bakıldığında dünyada kongre turizminde en çok tercih edilen kıtanın Avrupa olduğu görülmektedir. Ancak 1954'den itibaren 2000'li yıllara gelindiğinde % 70'lerde olan oranın Avrupa kıtası için 60'lara hatta 58'lere düştüğünü görmekteyiz. Bunun tersine olarak Amerika kıtasının dünya kongre organizasyonundaki payının 2008'de % 19'dan % 28'e yükseldiği dikkatlerden kaçmamaktadır.

Tablo 1: Uluslararası Kongrelerin Kıtalara Göre Dağılımı (1954-2008)

Kıta	**1954 (%)**	**1968 (%)**	**1982 (%)**	**1993 (%)**	**1999 (%)**	**2008 (%)**
Afrika	3	3	3	5	2,9	1
Amerika	19	18	19	20	20,2	28
Asya	4	8	11	13	15,2	9
Avustralya	1	1	3	2	3,5	2
Avrupa	74	70	65	60	58,1	60
Dünya	100	100	100	100	100	100

Kaynak: M. Oppermann (1996), "ConventionCities_ImagesandChangingFortunes", TheJournal of TourismStudies, Vol. 7, No. 1: 10-19; Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği, http://www.iccaworld.com; TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr/dosya/1014/09kakongre_1014_3715792.

Benzer şekilde Asya kıtasının dünya kongre organizasyonundaki payı düzenli bir artış gösterirken, % 15,2 ile 1999 yılında en üst düzeye çıkan oranın 2008 yılında ilginç bir şekilde % 9'a gerilediği görülmektedir. Avustralya ve Afrika kıtaları için dünya kongre organizasyonundaki payın % 1 ila % 3 aralığında değişkenlik arz ettiği görülmekle beraber, sadece 1993 yılında Afrika kıtası için bu oranın % 5'e ulaştığı gözlerden kaçmamaktadır. Tablo 1'e bakıldığında genel olarak dünyadaki kongrelerin en az % 80'ninin Avrupa ve Amerika'da organize edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Diğer yandan Tablo 2'ye bakıldığında kongre organizasyonlarında en çok tercih edilen ilk 10 ülkenin de Avrupa ve Amerika kıtalarında yer aldığı görülmektedir. ABD geçmiş yıllar itibariyle en çok tercih edilen ülke konumunda iken, 1982 yılında ABD'yi izleyen diğer 9 ülkenin tamamının da Avrupa ülkeleri olduğu görülmektedir. 1986 yılında ilk 10 arasına

ABD'nin dışında Kanada da girmektedir. 1988 yılına gelindiğinde de ilk 10'u ABD ile Avrupa ülkeleri oluştururken, 1990 ve 1992 yıllarında ABD ve Avrupa ülkeleri dışında Japonya ilk 10'a giren tek Asya ülkesi olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Uluslararası Kongrelerde En Çok Tercih Edilen İlk 10 Ülke (1982-2008)

1982	**1986**	**1988**	**1990**	**1992**	**2008**
ABD	ABD	ABD	ABD	ABD	ABD
Fransa	Fransa	İngiltere	Fransa	Fransa	Almanya
İngiltere	İngiltere	Fransa	İngiltere	İngiltere	İspanya
İsviçre	Almanya	Almanya	Almanya	Almanya	Fransa
Belçika	İsviçre	İtalya	Hollanda	İspanya	İngiltere
Almanya	İspanya	Avustralya	İtalya	Hollanda	İtalya
İtalya	İtalya	Hollanda	İsviçre	İtalya	Brezilya
Avusturya	Hollanda	İsviçre	Belçika	Belçika	Japonya
Hollanda	Belçika	Belçika	İspanya	İsviçre	Kanada
Danimarka	Kanada	ispanya	Japonya	Japonya	Hollanda

Kaynak: M. Oppermann (1996), "ConventionCities_ImagesandChangingFortunes", TheJournal of TourismStudies, Vol. 7, No. 1: 10-19; Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği, http://www.iccaworld.com; TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr/dosya/1014/09kakongre_1014_3715792.

2008 yılında ise ABD ilk sıradaki yerini korurken, Brezilya ve Kanada ilk 10'a giren diğer Amerika kıtası ülkeleri olarak dikkat çekmektedir. 2008 yılında Japonya'nın ilk 10'daki yerini koruduğu da gözlerden kaçmamaktadır. ABD ile birlikte Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'nın genel olarak kongre organizasyonlarında en çok tercih edilen ülkeler olduğunu söylemek olanaklıdır.

Kongre organizasyonlarında tercih edilen şehirler olarak bakıldığında ise yine Avrupa şehirlerinin ağırlıkta olduğu açıkça görülmektedir (Tablo 3). Avrupa ülkeleri dışında ilk 10'a dönem dönem New York, Mexico City, Tokyo, Washington, Sidney, Singapur ve Seul şehirlerinin girebildiği görülmektedir. Kongre organizasyonlarında en çok tercih edilen şehir

konumunda ise Paris yer almaktadır. Paris'i Londra, Viyana, Cenova, Roma, Brüksel, Berlin, Madrid ve Barselona gibi diğer Avrupa şehirleri izlemektedir.

Tablo 3: Uluslararası Kongrelerde En Çok Tercih Edilen İlk 10 Şehir (1954-2008)

1954	1968	1982	1988	1990	1992	2008
Paris	Paris	Paris	Paris	Paris	Paris	Paris
Cenova	Cenova	Londra	Londra	Londra	Londra	Viyana
Londra	Londra	Cenova	Madrid	Brüksel	Brüksel	Barselona
Roma	Brüksel	Brüksel	Brüksel	Viyana	Viyana	Singapur
Brüksel	Strazburg	Viyana	Cenova	Cenova	Madrid	Berlin
New York	Viyana	New York	Batı Berlin	Berlin	Cenova	Budapeşte
Viyana	Roma	Kopenhag	Roma	Madrid	Amsterdam	Amsterdam
Amsterdam	New York	Roma	Sidney	Singapur	Singapur	Stokholm
Kopenhag	Mexico City	Tokyo	Singapur	Amsterdam	Washington	Seul
Lahey	Batı Berlin	Strazburg	Washington	Washington	Barselona	Lizbon

Kaynak: M. Oppermann (1996), "ConventionCities_ImagesandChangingFortunes", TheJournal of TourismStudies, Vol. 7, No. 1: 10-19; Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği, http://www.iccaworld.com; TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr/dosya/1014/09kakongre_1014_3715792.

Öte yandan kongre organizasyonlarında ülkemizin konumuna baktığımızda, 2008 yılı itibariyle Türkiye'nin dünyada 28. sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 4). Ancak ilk 10 içerisinde yer alan ülkelerle kıyaslandığında 1999-2008 yılları arasında ülkemizde düzenlenen kongre sayısındaki artış % 139 oranla Brezilya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. ABD'nin 5'te 1'i, Almanya'nın 4'de 1'i oranına denk gelmekle beraber ülkemizde düzenlenen kongre sayısında da umut verici bir artış olduğu söylenebilmektedir. Şehirler itibariyle değerlendirildiğinde ise durumun çok daha iç açıcı olduğu rahatlıkla söylenebilir (Tablo 5). 2008 yılı içerisinde İstanbul düzenlenen 72 kongre sayısıyla 17. sırada yer almaktadır. Ancak son 10 yıl (1999-2008) içerisindeki % 213,3 oranındaki artışla da ilk sırada yer almaktadır. İstanbul'u % 156,5 artış ile Singapur, % 147,3 artışla Barselona ve % 144,1 artışla da Lizbon izlemektedir. Ülkemizde düzenlenen kongrelerin yaklaşık % 73,5'nin de İstanbul'da gerçekleştirildiği bu anlamda gözlerden kaçmamaktadır.

Tablo 4: Düzenlenen Kongre Sayısına Göre Dünyada İlk 10 Ülke ve Türkiye (1999-2008)

Sıra	Şehir	T op. Sayısı		Değişim (%) 1999/2008
		1999	2008	
1	ABD	456	507	11,2
2	Almanya	274	402	46,7
3	İspanya	194	347	78,9
4	Fransa	224	334	49,1
5	İngiltere	270	322	19,3
6	İtalya	213	296	39,0
7	Brezilya	80	254	217,5
8	Japonya	154	247	60,4
9	Kanada	132	231	75,0
10	Hollanda	153	227	48,4
28	Türkiye	41	98	139,0

Kaynak:TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr/dosya/1014/09kakongre_1014 _3715792.

Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği'nin (ICCA) düzenlenen kongreleri bir dizi kriterler çerçevesinde değerlendirmeye aldığı da gözlerden kaçırılmamalıdır. Katılımcı sayısının en az 50 kişi ve % 40'nın yabancı olması ile rutin olarak düzenlenerek rotasının en az 3 faklı ülkeyi kapsıyor olması yapılacak olan organizasyonun Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği'nin (ICCA)kapsamına ve kayıtlarına girmesi açısından ön koşul niteliği taşımaktadır. Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği'nin (ICCA) kriterleri çerçevesinde 2008 yılında dünyada yaklaşık 7475 adet uluslararası toplantı organize edilmiş ve bu toplantılara yaklaşık 4 milyon 897 bin delege katılmıştır (Türsab, 2009).

Tablo 5: Düzenlenen Kongre Sayısına Göre Dünyada İlk 10 Şehir ve İstanbul (1999-2008)

Sıra	Şehir	T op. Sayısı		Değişim (%) 1999/2008
		1999	2008	
1	Paris	64	139	117,2
2	Viyana	67	139	107,5
3	Barselona	56	136	147,3
4	Singapur	46	118	156,5
5	Berlin	63	100	58,7
6	Budapeşte	49	95	93,9
7	Amsterdam	53	87	64,2
8	Stokholm	45	87	93,3
9	Seul	50	84	68,0
10	Lizbon	34	83	144,1
17	İstanbul	23	72	213,0

Kaynak:TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr/dosya/1014/09kakongre_1014_3715792.

Katılımcıların yapmış oldukları harcama kongre kayıt ücreti dışında 12 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Örneğin Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği'nin (ICCA) kayıtlarına göre 2007 yılında Türkiye'ye gelen katılımcı sayısı 96 bin 89 iken, aynı yıl İstanbul'a gelen katılımcı sayısı 52 bin 899'dur. Bu sayının 2007 yılında ABD için 679 bin, İtalya için 401 bin, Brezilya için 175 bin olduğu düşünülürse, ülkemize gelen katılımcı sayısının yukarılara çekilmesi gerektiği çarpıcı bir gerçek olarak ön plana çıkmaktadır. 2007 yılında katılımcı sayısının Viyana için 69 bin, Paris için 73 bin olduğu göz önüne alındığında 52 bin 899 katılımcı sayısıyla İstanbul'un uluslararası kongreler için çok önemli bir ev sahibi konumunda olduğu söylenebilir (Türsab, 2009). Ancak mevcut durumun yeterli görülmeyerek, bu sayının daha yukarılara çekilmesi de bir gereklilik arz etmektedir. Özellikle gerekli yatırım

ve tanıtım faaliyetleriyle Antalya, İzmir, Bursa gibi diğer potansiyel şehirlerimizin de devreye girerek dünya pastasından gereken payları almaları önemlidir.

I. ARAŞTIRMA

A. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, akademisyenlerin bilimsel kongrelere ilişkin algılamalarını belirlemektir. Akademisyenlerin ulusal boyutta düzenlenen kongrelerden neler beklediği, kongrelerin kendilerine ve paydaşlara neler kattığı, kongrelere gereken ilginin gösterilip gösterilmediği, kongrelerde karşılaştıkları sorun ya da sıkıntıların neler olduğu araştırmanın temel konularını oluşturmaktadır. Akademisyenlerin algı ve değerlendirmeleri arasında demografik özellikler ve hizmet verdikleri bilimsel alan açısından farklılıklar bulunup bulunmadığı araştırmanın öncelikli amaçları arasında yer almaktadır.

B. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 9 adet demografik soru yer almaktadır. İkinci bölümde "kongrelerin yararına" ilişkin akademisyenlerin düşüncelerini belirmeye yönelik 6 soru bulunmaktadır. Bu bölümdeki sorular kongrelerin yararı ve bu yararın ne kadar olması gerektiğine ilişkin akademisyenlerin düşüncelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Üçüncü bölümde ise kongrelerin amacı, paydaşların katılım ilgi ve katılım düzeyi, karşılaşılan sorun ya sıkıntılar gibi konularla ilgili olarak akademisyenlerin algılarını belirlemeye yönelik 21 önerme yer almaktadır. Önermeler literatür taraması çerçevesinde yazılmıştır. Yazılan ifadeler, konusunda uzman akademisyenler tarafından incelenmiş ve gerekli düzenlemeler yapılarak önerme sayısı 16'ya düşürülmüştür. Ölçekte 5'li Likert (1 Hiç katılmıyorum, 5 Tamamen Katılıyorum) derecelendirme sistemi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi SPSS 16.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Akademisyenlerin kongrelere ilişkin algı ve tutumlarının demografik özellikleri itibari ile farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile t testi ve varyans analizi uygulanmıştır.

C. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Akdeniz Üniversitesi'nde görev yapmakta olan farklı unvanlardaki (okutman, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi ve öğretim üyeleri) akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırma, Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü'nün yazılı izni çerçevesinde 2010 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Anketler Üniversite personeline internet üzerinden gönderilmiştir. Toplam 272 anket toplanmıştır. Toplanan tüm anket formları değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen bu örneklem sayısı evrenin (272/1034) % 26'sına tekabül etmektedir.

Araştırmaya katılanların % 63,2'sinin erkek, % 36.8'inin kadın olduğu görülmektedir. Tablo 6'daki değerlerden araştırmaya katılan akademisyenlerin % 92,6 gibi çok büyük bir çoğunluğunun lisans üstü eğitim derecesine sahip oldukları görülmektedir. Akademik unvan dağılımına bakıldığında ise yardımcı doçent unvanına sahip olanların % % 35 oranıyla ilk sırada yer aldığı ve onları sırasıyla % 19,1 ile araştırma görevlisi, % 13,6 ile öğretim görevlisi, % 9,9 ile doçent, % 7,4 ile profesör ve % 6,3 ile de okutman unvanına sahip olan akademisyenlerin izlediği görülmektedir. Yaş dağılımında ise 31-40 yaş dilimi arasında olanların % 39,3 oranıyla ilk sırada yer aldığı ve onları % 27,6 oranıyla 41-50 yaş dilimi arasında olanların izlediği görülmektedir. 20-30 yaş dilimi arasında olanların oranı da % 20,2'dir. 51 yaş ve üzerinde olanların oranı ise % 12,9 olarak Tablo 6'ya yansımaktadır.

Akademisyenlerin % 68,4'ünün bekar, % 31,3'ünün de evli olduğu görülmektedir. Mesleki deneyim itibariyle de akademisyenlerin % 30,9'unun 16-20 yıl arasında deneyime sahip oldukları görülmektedir. 11-15 yıl arasında mesleki deneyime sahip olanların oranı % 27,9 iken, 1-5 yıl arasında deneyime sahip olanların oranı da % 20,2'dir. Ayrıca akademisyenlerin % 53,3'ünün sosyal bilimler alanında çalıştığı, % 25,7'sinin sağlık bilimleri, % 14'ünün de fen bilimleri alanında çalıştığı görülmektedir. Akademisyenlerin % 29'u daha önce bir kongrede görev almıştır. Akademisyenlerin % 78'inin ulusal ya da uluslararası bir kongrede sunum deneyimi bulunmaktadır.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Demografik Özellikleri

Özellik	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	*172*	*63,2*
Kadın	*100*	*36,8*
Toplam	*272*	*100*
Akademik Unvan		
Okutman	*17*	*6,3*
Öğretim Gör.	*37*	*13,6*
Araştırma Gör.	*52*	*19,1*
Yard. Doç. Dr.	*95*	*35,0*
Doç. Dr.	*27*	*9,9*
Prof. Dr.	*20*	*7,4*
Cevapsız	*24*	*8,8*
Toplam	*272*	*100*
Medeni Durum		
Evli	*85*	*31,3*
Bekar	*186*	*68,4*
Cevapsız	*1*	*0,4*
Toplam	*272*	*100*
Akademik Alan		
Sosyal Bilimler	*145*	*53,3*
Fen Bilimleri	*38*	*14,0*
Sağlık Bilimleri	*70*	*25,7*
Diğer	*19*	*7,0*
Toplam	*272*	*100*
Kongrede görev alma durumu		
Evet	*79*	*29,0*
Hayır	*191*	*70,2*
Cevapsız	*2*	*0,7*
Toplam	*272*	*100*

Özellik	Frekans	Yüzde
Eğitim Durumu		
Lisans	*18*	*6,7*
Yüksek Lisans	*61*	*22,4*
Doktora	*191*	*70,2*
Cevapsız	*2*	*0,7*
Toplam	*272*	*100*
Yaş		
20-30	*55*	*20,2*
31-40	*107*	*39,3*
41-50	*75*	*27.6*
51 ve üzeri	*35*	*12.9*
Toplam	*272*	*100*
Mesleki Deneyim		
1-5 Yıl	*55*	*20,2*
6-10 Yıl	*45*	*16,5*
11-15 Yıl	*76*	*27,9*
16-20 Yıl	*84*	*30,9*
21 Yıl ve Üzeri	*9*	*3,3*
Cevapsız	*3*	*1,1*
Toplam	*272*	*100*
Daha önce sunum yapılan kongre		
Ulusal Kongre	*65*	*23,9*
U. arası Kongre	*24*	*8,8*
Her ikisi	*124*	*45,6*
Hiçbiri	*56*	*20,6*
Cevapsız	*3*	*1,1*
Toplam	*272*	*100*

D. Araştırma Bulguları ve Yorum

Tablo 7'de görüleceği üzere, uygulanan faktör analizi sonucunda elde edilen 5 faktörün toplam varyansı açıklama oranı % 57,293'dür. Faktör analizi sonucunda ağırlığı 0,500'ün altında olan 7 önerme elenmiş ve araştırma önermeleri "amaç farklılığı", "yenilik ve gelişim", "sektörel özellik", "eleştiri" ve "rahatsızlık hissi" olmak üzere 5 farklı faktör grubu altında toplanmıştır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,711'dir.

Tablo 7: Kongrelere Yönelik Faktörler ve Faktör Yükleri

	Faktörler				
	1	2	3	4	5
Değişkenler	Amaç Farklılığı	Yenilik Gelişim	Sektörel Özellik	Eleşti	Baskı-Stres
- Kimi zaman dinleyici sayısını arttırma öğrenciler kullanılmaktadır.					
- Katılımcıların bir araya gelmesinden öteye gitmemektedir.	,556				
- Ego tatmin ortamına dönüşebilmektedir.	,541				
- Medeni cesaretimi arttırmaktadır.		,796			
- Yeni şeyler öğrendiğimi düşünmekteyim.		,784			
- Kongrelerde yeni yüzler görmek beni mutlu eder.		,749			
- Akademik kültür ve nezaketin paylaşımına katkı sağladığını düşünüyorum.		,685			
- Kongrelerin bilime katkısı büyüktür.		,570			
- Bir sektör haline geldiğini düşünüyorum.			,764		
- Belirli kişi ya da grupların kontrolü altında olduğunu düşünüyorum.			,739		
- Belirli kişi ya da gruplara küçümsenemeyecek menfaatler sağladığını düşünüyorum.			,679		
- Ağır eleştirilerde bulunanlar olabilmektedir.				,772	
- Eleştirmenlerin daha hoşgörülü olması gerekir.				,747	
- Yapılacak ağır eleştiriler insanı meslekten soğutabilmektedir.				,702	
- Kongrelerde stresten daha çok yiyip içmekteyim.					,747
- Kendimi baskı altında hissetmekteyim.					,725

Rotasyon Yöntemi: VarimaxwithKaiserNormalization; İterasyon Sayısı: 7

Toplam Açıklanan Varyans: %57,293; KMO Barlett: 0,836 (Sig. 0,000)

Ölçeğin Güvenilirliği: 0,711

Tablo 8. Önerme ve Faktör Gruplarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Faktörler ve Önermeleri	n	$\bar{x}$	s.d.
Faktör 1: Amaç Farklılığı	272	3,21	**0,787**
•Kimi zaman dinleyici sayısını arttırmak için öğrenciler kullanılmaktadır.	272	3,08	1,131
• Katılımcıların bir araya gelmesinden öteye gitmemektedir.	272	2,85	1,179
• Ego tatmin ortamına dönüşebilmektedir.	272	3,28	1,068
Faktör 2: Yenilik ve Gelişim	272	3,70	**0,658**
•Medeni cesaretimi arttırmaktadır.	272	3,74	0,942
•Yeni şeyler öğrendiğimi düşünmekteyim.	272	3,77	0,866
• Kongrelerde yeni yüzler görmek beni mutlu eder.	272	4,04	0,823
• Akademik kültür ve nezaketin paylaşımına katkı sağladığını düşünüyorum.	272	3,76	0,879
• Kongrelerin bilime katkısı büyüktür.	272	3,21	0,994
Faktör 3: Sektörel Özellik	272	3,26	**0,839**
• Bir sektör haline geldiğini düşünüyorum.	272	3,53	1,073
• Belirli kişi ya da grupların kontrolü altında olduğunu düşünüyorum.	272	3,23	1,054
•Belirli kişi ya da gruplara küçümsenemeyecek menfaatler sağladığını düşünüyorum.	272	3,00	1,064
Faktör 4: Eleştiri	272	3,21	**0,828**
•Ağır eleştirilerde bulunanlar olabilmektedir.	272	3,34	1,096
•Eleştirmenlerin daha hoşgörülü olması gerekir.	272	3,59	1,046
•Yapılacak ağır eleştiriler insanı meslekten soğutabilmektedir.	272	2,73	1,094
Faktör 5: Baskı-Stres	272	2,24	**0,869**
• Kongrelerde sunum yapma (eleştiri alma) stresinden daha çok yiyip içmekteyim.	272	2,17	1,081
•Kendimi baskı altında hissetmekteyim.	272	2,32	1,050

Tablo 8 öncelikle akademisyenlerin kongrelerin yenilik ve gelişime önemli katkılar yaptığına inandıklarını ortaya koymaktadır (X=370). Kongrelerde farklı kişilerle karşılaşıp

tanışmaktan akademisyenlerin oldukça memnun oldukları (X=4,04), ayrıca yeni şeyler öğrenmekle(X=3,77), birlikte medeni cesaretlerini geliştirmelerine (X=3,74) de kongrelerin önemli katkılar yaptığına inandıkları görülmektedir. Kongrelerin bilime katkısı noktasında ise akademisyenlerin biraz da temkinli davrandıkları gözlenmektedir (X=3,21). Akademisyenlerin kongrelerde genel olarak bir baskı ya da rahatsızlık hissetmedikleri (X=2,24), ancak eleştirilerde daha hoş görülü olunabileceği de ortak kanaat olarak ön plana çıkmaktadır (X=3,59). Akademisyenlerin, kongrelerin önemli bir sektör haline geldiği yargısına da genel anlamda destek verdikleri görülmektedir (X=3,53). Kongrelerin belirli kişi ya da grupların kontrolünde olduğu (X=3,23) ve zaman zaman ego tatmin ortamına dönüşebildiği (X=3,28) düşüncesini de akademisyenlerin genel olarak destekledikleri belirlenmiştir (Tablo 8).

Tablo 9: Akademisyenlerin Kongreler Hakkındaki Düşünceleri

Özellik	**Ortalama**	**Özellik**	**Ortalama**
Düzenlenen kongrelerin (Şu anki durum)		***Düzenlenen kongrelerin (Olması gereken)***	
1. Katılımcılara yararı	*3,56*	*1. Katılımcılara yararı*	*4,57*
2. İlgili iş çevresine – Sektöre yararı	*3,29*	*2. İlgili iş çevresine – Sektöre yararı*	*4,47*
3. Şehre – yöreye yararı	*3,25*	*3. Şehre – yöreye yararı*	*4,32*
4. Düzenleyenlere yararı	*3,75*	*4. Düzenleyenlere yararı*	*4,54*
5. Düzenlenen üniversiteye yararı	*3,88*	*5. Düzenlenen üniversiteye yararı*	*4,40*
6.İlgili iş çevresinin katılım oranı	*2,98*	*6.İlgili iş çevresinin katılım oranı*	*4,47*

Tablo 9'a bakıldığında akademisyenler kongrelerin katılımcılara yararını yetersiz bulmamakla beraber bunun çok daha yüksek düzeyde olması gerektiğine inandıkları görülmektedir. Akademisyenler özellikle kongrelere ilgili iş-sektörden katılım düzeyini genel anlamda yeterli bulmamakta, bu tür katılımların artması gerektiğini düşünmektedirler. Bu anlamda ilgili iş çevresine olan yararının artması gerektiği genel görüş olarak ön plana çıkmaktadır. Akademisyenler kongrelerin düzenlendiği yöre, şehir ya da üniversiteye bir katkısının olduğunu düşünmekte, ancak bu katkının da daha yüksek düzeylerde olabileceğine vurgu yapmaktadırlar.

Tablo 10: Kongrelere İlişkin Tutumlar ile Yaş Değişkeni Arasındaki ANOVA Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	Yaş	n	x	s	F Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Amaç Farklılığı	20-30	52	3,32	0,70		
	31-40	106	3,21	0,77		
	41-50	67	3,16	0,92		
	51 üzeri	32	3,21	0,70	0,402	0,752
Yenilik ve Gelişim	20-30	54	3,82	0,62		
	31-40	101	3,70	0,63		
	41-50	71	3,60	0,75		
	51 üzeri	33	3,72	0,59	1,147	0,331
Sektörel Özellik	20-30	52	3,20	0,87		
	31-40	101	3,39	0,85		
	41-50	68	3,18	0,84		
	51 üzeri	29	3,13	0,75	1,325	0,267
Eleştiri	20-30	53	3,11	0,77		
	31-40	104	3,36	0,85		
	41-50	71	2,97	0,85		
	51 üzeri	32	3,43	0,67	4,289	**0,006***
Baskı-Stres	20-30	51	2,26	0,87		
	31-40	102	2,30	0,88		
	41-50	69	2,06	0,87		
	51 üzeri	31	2,44	0,79	1,716	0,164

Yapılan istatistiksel (anova) analiz sonuçları akademisyenlerin kongrelere ilişkin algı ve tutumlarının sadece yaş ve akademik alan değişkenleri açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. "Eleştiri" faktör grubuna ilişkin olarak 51 yaş ve üzerinde olanların özellikle 41-50 yaş diliminde olanlara oranla daha farklı düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle 51 yaş ve üzerinde olanların diğer yaş gruplarına oranla kongrelerde daha hoşgörülü ve yapıcı olunması gerektiğini düşünmektedirler. 41-50 yaş grubunda olanlar ise diğerlerine oranla kongrelerde çok da fazla eleştirel bir tarz takınıldığına inanmamaktadırlar.

Tablo 11: Kongrelere İlişkin Tutumlar ile Akademik Alan Değişkeni Arasındaki ANOVA Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	Akademik Alan	n	x	s	F Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Amaç Farklılığı	Sosyal Bilimler	135	3,36	0,77		
	Fen Bilimleri	38	3,17	0,79		
	Sağlık Bilimleri	65	2,90	0,80		
	Diğer	19	3,37	0,59	5,438	**0,001***
Yenilik ve Gelişim	Sosyal Bilimler	140	3,65	0,63		
	Fen Bilimleri	36	3,83	0,65		
	Sağlık Bilimleri	64	3,69	0,78		
	Diğer	19	3,89	0,39	1,32	0,268
Sektörel Özellik	Sosyal Bilimler	134	3,24	0,84		
	Fen Bilimleri	34	3,07	0,90		
	Sağlık Bilimleri	63	3,43	0,84		
	Diğer	19	3,14	0,69	1,646	0,179
Eleştiri	Sosyal Bilimler	136	3,36	0,82		
	Fen Bilimleri	35	3,19	0,85		
	Sağlık Bilimleri	70	2,90	0,83		
	Diğer	19	3,33	0,52	4,929	**0,002***
Baskı-Stres	Sosyal Bilimler	133	2,22	0,91		
	Fen Bilimleri	37	2,08	0,78		
	Sağlık Bilimleri	65	2,35	0,90		
	Diğer	18	2,33	0,54	0,871	0,457

Analiz sonuçları sosyal bilimlerde hizmet verenler ile sağlık bilimi alanında hizmet veren akademisyenler arasında yine “eleştiri” faktör grubunda farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlık alanında çalışan akademisyenler kongrelerde ağır eleştiriler olduğuna yönelik düşüncelere sosyal bilimcilere oranla pek katılmamaktadır. “Amaç” faktörü açısından da özellikle sağlık bilimcilerle sosyal bilimciler arasında düşünce farklılığı olduğu yapılan

analizlerde ortaya çıkmaktadır. Sağlık bilimciler kongrelerin amacı dışına çıktığı ya da başka saikler olduğu yönündeki yargılara sosyal bilimciler kadar destek vermemektedir (Tablo 11).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar akademisyenlerin,

- Çok büyük bir çoğunluğunun (% 78) ulusal ya da uluslararası bir kongrede sunum deneyimi bulunduğunu,
- Kongrelerin yenilik ve gelişime önemli katkılar yaptığına inandıklarını,
- Kongrelerde farklı kişilerle karşılaşıp tanışmaktan mutlu ve memnun olduklarını,
- kongrelerdeyeni şeyler öğrendiklerini,
- Akademik ve medeni cesaretlerini geliştirdiklerini,
- Kongrelerde genel olarak bir baskı ya da rahatsızlık hissetmedikleri, ancak eleştirilerde daha hoş görülü olunabileceğine inandıklarını,
- Kongrelerin önemli bir sektör haline geldiğini düşündüklerini,
- Kongrelerin belirli kişi ya da grupların kontrolünde olduğu ve zaman zaman ego tatmin ortamına dönüşebildiğini,
- Kongrelerin katılımcılara yararını yetersiz bulmamakla beraber bunun çok daha yüksek düzeyde olması gerektiğine inandıklarını,
- Kongrelere ilgili iş-sektörden katılım düzeyini genel anlamda yeterli bulmadıkları ve bu tür katılımların artması gerektiğine inandıklarını,
- Kongrelerin düzenlendiği yöre, şehir ya da üniversiteye katkısının olduğu, ancak bu katkının daha yüksek düzeylerde olabileceğini,
- Yaşlı akademisyenlerin genç meslektaşlarına oranla kongrelerde daha hoşgörülü ve yapıcı olunması gerektiğine inandıklarını,
- Sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlerin özellikle sağlık bilimleri alanında çalışan meslektaşlarına oranla kongrelerde ağır eleştiriler olduğu düşüncesine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmadan çıkarılabilecek öneriler ise şöyle sıralanabilir:

- Kongrelere ilgili iş-sektör çevresinden katılımın artırılması,
- Kongrelerin düzenlenen üniversite, şehir ya da yöreye katkısının somut şekilde yansıtılması,
- Üniversite-sanayi-yerel yönetimler işbirliğinin kongreler için de çok büyük bir önem taşıdığı ve bu işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği,
- Kongrelerde özellikle genç akademisyenlere yönelik yapıcı ve yol gösterici bir model sergilenmesi,
- Kongre turizminin dünya turizminde çok önemli bir pay edindiği ve ülkemizin de bu paydan hakkına düşeni alması gerektiği,
- Ülkemizde kongre turizminin hak ettiği noktaya ulaşabilmesi noktasında başta akademisyen, girişimci, bürokrat ve politikacı olmak üzere herkese önemli görevler düştüğü,
- Ülkemizde kongre turizmine yönelik yatırım ve pazarlama çalışmalarının artırılması gerektiği bilinmelidir.

KAYNAKÇA

BOO, S. and Kim, M. (2010), "TheInfluence of Convention Center Performance on Hotel RoomNights", *Journal of Travel Research*, 49(3): 297-309.

BRAUN, B. M. (1992), Theeconomiccontribution of conventions: thecase of Orlando, Florida, *TheJournal of Travel Research*,30 (3): 32-37.

BRAUN B. M. andRungeling, B. (1992), "Therelativeeconomicimpact of conventionandtouristvisitors on a regionaleconomy: a casestudy", *Int. J. Hospitality Management*, 11(1): 65-71.

DAVIDSON, R. (2003), "AddingPleasureto Business: ConventionsandTourism", *Journal of TourismandExhibition Management*, 5 (1): 29-39.

FAINSTEIN S. S. andStokes, R. J. (1998), "Spacesforplay: Theimpacts of entertainmentdevelopment on New York City", *Economic Development Quarterly*, 12 (2): 150-166.

FENICH, G. (1994), "An Assesment of WhethertheConvention Center in New York Is Successful As a ToolforEconomic Development", *International Journal of Hospitality Management*, 14 (3/4): 311-324.

HOYER, K. G. AndNaess, P. (2001), "Conference Tourism: a Problem forthe Environment, as well as forResearch?", *Journal of SustainableTourism*, 9(6): 451-470.

ISLER, T. (2008),"Convention Center PerformanceReview", *MeetingsandConventions*, 43 (3): 64-80.

NELSON, R. (1999), "Hw a MoreCompetitive Market Is InfluencingPublicInvestments in ConventionCenters", *Journal of ConventionandExhibiton Management*, 1 (2/3): 27-37.

NEW Zealand Tourism News (NZTN) (1995), Stronggrowth in conferences, *New ZealandTourism News*, April 1995.

OPPERMANN, M. (1996), "ConventionCities_ImagesandChangingFortunes", *TheJournal of TourismStudies*, Vol. 7(1): 10-19.

ÖZTÜRK, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002), "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", *G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2: 183-195.

TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, 2009; http//:www.tursab.org.tr/dsya/1014/09kakongre_1014_3715792. Erişim Tarihi: 05.05.2012.

WHITFIELD, J. E. (2009), "Whyand how UK VisitorAttractionsDiversifyTheirproducttoOffer Conference andEventFacilities", *Journal of ConventionandEventTourism*, 10: 72-88.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

KAPİTALİST EĞİLİMİN KARŞITI OLARAK LUTHERİZM

Kürşat Haldun AKALIN[1]

Ö Z E T

Ekonomik konularla ilgili olarak, Luther, yalnızca tutucu değil fakat bu muhafazakarlığının yanında gerici bir kimseydi. Kırdaki doğal yaşamı daima kent hayatına tercih etmiş olan Luther, bu nedenle tarımsal sanayinin sağlıklı gelişmesinin zorunluluğu üzerinde ısrarlı olmuş, sürekli olarak kentsel sanayi ve ticaret mesleklerine katılanları günahın hizmetkarı olmakla suçlamıştır. Özellikle de tefecilik ve sabit fiyatlar gibi konular hakkında, Luther, havarilik hayatını ısrar etmiş olmakla Orta Çağların ilk dönemlerindeki son derece katı ve ödün vermez bir merhametsizlikteki standartlarına geri dönüş yapmış, on beşinci asırda ortaya çıkmaya başlayan kapitalist ticaret ve sanayi hareketlerinin gelişmesini kolaylaştırması için son dönem skolastikler tarafından düşünülen arıtmaları dahi reddetmiştir. Luther'e göre her fazla ödeme tefecilikti. Luther'in tefeciliği kınaması en aşırı şiddette olmasına rağmen, ahlaki ya da hukuksal bir temele dayanmıyordu. Luther'in bu suçlamaları, bundan dolayı, Thomas Aquinas'ın gerçekçi ifadelerinden ziyade ilk kilise babalarının ahlaki uyarılarına daha çok benzemektedir. Luther'in fikirlerinin Orta Çağ Katolikliğinin tutumundan farksız olmasının bir nedeni de, Luther'in faiz ile insafsız tefecilik arasında hiçbir fark gözetmemiş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler : Lutherizm, Ticaret, Tefecilik, Kapitalist faaliyet

LUTHERANISM AS OPPOSED TO THE CAPITALIST TENDENCY

ABSTRACT

On economic matters, Luther was not merely conservative but reactionary. Luther had a natural preference for country over town life, and consequently insisted on the necessity for a healthy growth of agricultural industry, and consistently charge with the evils which were often attendant upon urban commercial and industrial careers. Especially on such matters as usury and fixed prices, Luther turned back to the the harsh and unbending standards of early Middle Ages through insisted on Apostleship, and refused to consider the refinements which the later scholastics had suggested in order to facilitate the development of the capitalist movements in commerce and industry that were beginning to appear in the fifteenth century. According to Luther every surplus pay was mean usury. Luther's denunciations of usury are violent in the extreme, but they do not rest upon any ethical or juristic basis. They thus more resemble the moral exhortations of the early fathers of the Church than the realistic expositions of Thomas Aquinas. One result of this indifference his ideas with Medieval Catholic treatment was that Luther drew no distinction between interest and unmerciful usury.

Key words : Lutheranism, Trade, Usury, Capitalist activity

[1] Dr, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, haldunakalin@oku.edu.tr

GİRİŞ

Avrupa'da 1400'lü yıllarda başlayan ekonomik canlanma dönemine gelmeden önce, ruhani bir kurum olması gereken kilise; daha Orta Çağın başlangıcından itibaren vergi tahsildarı ve muazzam ölçekteki toprak sahibi olmanın çok ötesinde, faiz karşılığı borç para veren-alan, bağış yoluyla üzerine geçirdiği arazileri toprak sahibi olarak işleten ve hatta yeraltı zenginliklere de yönelerek maden çıkartan en güçlü ekonomik bir birim haline gelmiştir. "*Batıda imparatorluğun gücü azaldıkça, kilisenin maddi ve manevi iktidarı artmıştır. Hristiyanlık 313 yılında resmen tanındıktan sonra kiliseye yapılan kilise bağışları hızla artmıştır. Vizigotlar İspanya'da kiliseyi en büyük toprak sahibi haline getirmişler, Frank kralları o kadar cömert olmuşlardır ki 700 yılında muhtemelen Fransa'nın üçte biri kilisenin eline geçmiş durumdadır. Papa, İtalyan topraklarının tahıl, demir, zeytin alanı veya orman olan topraklarından 5.500 km^2 civarındaki kısmına sahip olmuştur. Fransız piskoposları 9. yüzyılda 40.000 dönümden daha fazla toprağa sahip olularken, Saksonya'da bir rahibe manastırı 11.000 çiftliğe ve bir başka manastır da 15.000 çiftliğe sahiptir. Bu geniş mülklerin üzerinde papa, piskopos ve başrahip, baron ve toprak soylusu olarak hüküm sürmüşlerdir. Bu toprakları işleterek veya kiracılara vererek büyük gelirler elde etmişlerdir. Yün, kereste, mineraller, tuz, şarap, tahıl, keten ve yağ dinsel işletmelerden gelerek ticaret akımına katılmışlardır. Kiliseyi sürdürmek için alınan tithe (onda bir) adındaki vergi, insanların ürünlerinin onda biri kadar olmaktadır. Ayrıca bir çok türden başka ödentilerde alınmaktadır: Evlendirme, dua okuma veya kilise mahkemesinde görülen davalar için. Nihayet Papa, astlarından ve bağımlılarından vergi ve ödentiler almaktadır. Yeni bir piskopos, ilk yıl gelirinin tamamını Roma'ya ödemek zorundadır. Krallar ve prensler bazı miktarları ödemek zorunda kalabilirler ve Papalık 1000 yılından itibaren daha güçlü hale gelmeye başladıkça yükümlülüklerin de miktarı artmıştır.*" (Heaton 2005; 85-86)

İsa'nın kilisesini Kudüs'te kurtarmak gibi tamamıyla dinsel motiflerle başlatılan haçlı seferleri bile, ilk andan itibaren, papalığın ekonomik çıkarlarına hizmet eden birer araç haline dönüşmüştür. "*Birinci haçlı seferinden (1069) önce bile bazı İtalyan kent-devletleri, özellikle de Venedik, bütün ticaret yollarının son duraklarıyla temas halindeydiler. Bunlar kutsal topraklara hacı taşımakta; İstanbul, Güney Rusya, Suriye ve Mısır'la ticaret yaparak gemi, sermaye ve deneyim biriktirmekteydiler. Haçlı seferlerinin başlamasıyla İtalyan Cumhuriyetleri, savaşçıları*

bedeli karşılığında taşımışlar, onlara yiyecek sağlamış ve onları finanse etmişlerdir. Artık önemli bir hale gelmeye başlayan kıyı kentlerine karşı silahlı kadırgalarını hazır bulundurmuşlardır. Cenova, fırsatı yakalayan ilk kent olmuştur. Antakya kuşatmasına (1098) yardım etmiş ve karşılığında bir kilise, bir çarşı ve üç tane ev elde etmiştir. Bu Cenova kazanımlarının yalnızca başlangıcı olmuştur. Piza, Amalfi, Marsilya, Montpellier ve Barselona da hizmetlerinin karşılığında benzeri ödüller elde etmişler, fakat en büyük kârı sağlayanı Venedik olmuştur. Bu kentin mali gücü büyüktür ve her hangi bir limana karşı 200 gemilik bir filoyu seferber edebilir. Bu girişimin karşılığında Kudüs'ün bir mahallesini, büyük Akka limanını, Tir ve Askalon'un üçte birini elde etmiş; Kudüs krallığında serbest ticaret, liman ve çarşıdaki satışlardan vergi muafiyeti ve tüccarlarının ziyaret ettiği her kentte kendine ait bir mahkeme kurma hakkını sağlamıştır. Dördüncü haçlı seferine sıra geldiğinde, Venedik, hareketi bir ticaret savaşına dönüştürmekten hiç utanç duymamıştır." (Heaton 2005; 140)

Orta Çağların başlangıcından reform dönemine gelinceye kadar kilise, toprak sahibi ve işleticisi olmanın yanısıra mal üreticisi ve tüccar olduğu gibi ipotekçi bir finansör olmanın ayrıcalıklarına da sahipti. Avrupa'nın tüm şehirlerine yayılmış hiyerarşik ruhban zümresi ve çok geniş hizmetliler kitlesiyle kilise; toplumsal hayatı denetimi altına alan bu görevlilerin bütün ihtiyaçlarını karşılamanın bir yolu olarak kendisine tefeciliği seçmiştir. Ölüm anında rahiplerin yaptığı ruhani baskıyla, ölen kişi, tüm servetini kiliseye bağışlamakta; papalık da, sahip olduğu ve kilitli kasalarında sakladığı altın ile gümüşlerini bankerlerin işletmesine sunmakta, karşılığında elde ettiği düzenli aylık gelir (annuity) ile harcamada bulunmaktadır. "*Kilise, yalnızca üç ekonomik noktada (borç verme, satış ve mülkiyet kullanımı) özelleşmiştir. Tefeciliği yani faizi mahkûm etmesi özgün bir durum değildir. Papalık bile faizsiz borç almamıştır ve papalık kayıtları samimi bir şekilde usura (tefeci) olduğu itiraf edilen ödeme kayıtları içermektedir. Bazen bunların faiz haddi %28 gibi yüksek oranlara ulaşmaktadır. Kilise, borçlunun tarafını tutuyor olmakla birlikte, aşağıdaki durumları da istisna kabul etmek zorunda kalmıştır: (1) Borç veren işlerin kötüye gitmesi halinde parasını kaybetme riskini kabul ettiğinde, faiz meşrudur. (2) Geri ödeme zamanında yapılmadığı takdirde, faiz sözün yerine getirilmesindeki gecikmenin cezası olmaktadır. (3) Eğer borç veren parasını kâr getirecek bir*

fırsatta kullanma şansına sahipse, faiz almak durumundadır. Bu ve benzeri durumlarda vurgu, borç verenin kayıp veya risk konumu üzerine vurulmaktadır." (Heaton 2005; 174)

Bunca servet, mülk, arazi ve ekonomik varlıklar kilise için yeterli olmamış; ruhta tapınmanın yerini, para karşılığı bağışlanma yolu (endüljans) alacaktır. Dünyevi iktidarlar olarak kralların ve imparatorların üzerinde tanrısal bir güce muktedir olan ve en yüce konumu temsil eden papalığın, para karşılığında günahları bağışlayamayacağını ve tanrı krallığına alamayacağını vurgulayan Luther; endüljans belgesinin kişiyi saf ve günahsız bir hale döndürmeyeceği, ölüm anında azaptan kurtarmayacağı, öldükten sonra da ceza ve azap yerine götürülmekten korumayacağı, arafta yükümlü tutulacağı tüm günahlardan azat edeceği vs. içeriğindeki görüşleri ileri sürmüştür. "*Bağışlanan günahın dünyevi cezasına karşılık, belirli bir ceza ve kefarete mecbur bırakılarak günahkarın huzura kavuşması sağlanır. Bağışlanan günahın dünyevi cezası için başvurulan bu imtiyaza endüljans denir. Papa IV. Sixtus'un 1476 yılında arafta azap çeken ruhların da bağışlanabileceklerini ilan etmesiyle, endüljans, araftaki ruhlar içinde geçerli kabul edildi. Endüljans belgelerine ulaşmada artık, yalnızca kişisel olarak günahlardan af dileme yetmemekte, aynı zamanda günahların bağışlanmasının maddi karşılığını ödeme ve bu vesileyle kilise ya da rahiplik teşkilatına para verme şartı öngörülmektedir. Papa X. Leo, St. Peter Kilisesi için takdir ettiği endüljansın Almanya'daki uygulamasını Mainz Başpiskoposu Albert von Hohenzollern'in (1490-1568) idaresine verir. Albert'in, Mainz Dinsel Makamını elde edebilmesi için otuz bin dukalık paraya ihtiyaç duymaktadır. Albert, Alman halkından toplayacağı endüljans gelirlerini borcuna karşılık olarak gösterir. Böylece endüljans gelirlerinin bir kısmı St. Peter kilisesi için papaya giderken, diğer kısmı da Başpiskopos Albert'in borçlarına karşılık Alman banker Augsburg'lu Fugger'in hesabına gitmiştir. Mainz Başpiskoposu Albert, Johann Tetzel'i (1465-1519), halka, kendileri veya araftaki yakınlarıyla sevdikleri için günah bağışlatıp endüljans belgesi almaya teşvik edici vaazlar yapması ve paraları toplaması için görevlendirir. Ancak Kutsal Roma İmparatorluğunun Alman temsilcilerinden Saksonya prensi III. Frederick, Tetzel'in endüljans vaazlarından rahatsız olur ve onun Saksonya bölgesine girmesini yasaklar. Frederick'in bu davranışının temel nedeni, Tetzel'in kendi yönetimindeki halka geleneksel olarak sunulan endüljans affına alternatif bir endüljans uygulamasını vazediyor olmasıdır. Prens Frederick'in*

koleksiyonu, bazı azizlerin kemiklerini, İsa'nın beşiğinden kalma bir tahtayı, kundak bezinden bir parçayı, annesi Meryem'in birkaç damla sütünü, Tanrının Musa'ya göründüğü yerdeki çalıdan bir parçayı ihtiva eden 17.443 parçadan oluşuyordu. Zira Frederick, kutsal emanetlerden oluşan bir koleksiyonun sahibiydi ve öteden beri halkının günahlardan arınıp kurtuluşa ermeleri için bu emanetleri ziyaret etmelerini istemekteydi. Wittenberg Şato Kilisesinde korunan bu emanetlerin önünde, belirli günlerde dua eden ve bağışlanmayı dileyen kişinin 127.797 yıllık, hatta 1.902.202 yıl 270 günlük endüljans kazandığına inanılmaktaydı. Prens Frederick dahi bu sayede, 127.799 yıllık endüljans kazandığına ve birden fazla cennete nail olacağına inanıyordu. Rahip Tetzel'in af ticaretini hızla sürdürdüğü bir sırada, Wittenberg Manastırında bulunan Luther, 1516 yılında yaptığı bir vaazla, endüljansın ilk eleştirilerini şöyle ortaya koyuyordu: 'Papalık vekilleri ve vaizler, halka, endüljansları övmek ve onları satın almak için tahrik etmekten başka bir şey anlatmazlar. Onlardan sadece para vermeniz gerektiğini duyacaksınız. Onlar, kendi endüljanslarına sahip olanların derhal kurtuluşa ereceklerine inanırlar. Endüljanslar, derhal cennete götüreceğine inanılan ölünün peşinden de gitmez. Fakat, saf düşünceli insanların çoğu, günahlarından tamamen uzaklaştırılarak hemen cennete konulacaklar ve böylece işledikleri günahların cezasını çekmeyecekleri söylenerek aldatılırlar. Araftaki ruhlarla ilgili bağışlama ve sürelerin kısaltılmasının mahiyetini kimse bilemez. Endüljanslarla araftaki ruhların kurtulduğunu söylemek anlamsızdır. Papa, ruhu ücret mukabili bağışlayabileceği, karşılıksız olarak bağışlamadığı için zalimdir.' Bir rahip olan ve daha önce bir çok kez günah itiraflarını dinleyen ve bu ayini yöneten biri olarak Luther'in bu vaazı, reform tarihi açısından önemlidir." (Olgun 2001;41)

I. REFORM ÖNCESİ AVRUPA'DA YÜKSELEN SANAYİ VE TİCARET ERBABI

Devletlerin askeri zaferleri, doğrudan doğruya sanayi üretimine ve parasal güce dayandığı gibi; ulaşılan her zafer, yeni maddi olanaklara da yol açmaktaydı. Borç para veren sermaye sahipleri, alacaklarını nakit olarak tahsil ettikleri gibi, tanınan ayrıcalıklar tahılların işletilmesi yoluyla da büyük menfaatler sağlanmıştır. "*Avrupa'nın önemli ticaret merkezlerini içine alan finansal bağlantıların birbirleriyle yakın irtibat halinde olması, ister istemez, kıtayı*

önemli ekonomik birim olma etkinliğine kavuşturmuştur. Alman bankalarında, faizlerin, son derece kapsamlı bir hesaplamaya tabii tutularak sınıflandırılmış olması, bu gün bile araştırmacıları şaşırtmaktadır. Kurumsal dinin dıştan baskıyla kurmaya yeltendiği eski denetiminin yerini, yine dinin bireyin iç dünyasına nüfuz eden ve kişisel baskıya güdülenen dünyevi asketik tarzı almıştır. Ekonomik sorunlar hakkındaki en sistematik düşünce eğiliminde, hâlâ, kilise hukukçuların çalışmalarının izine rastlanılmakta; dini yorumlar, mülkiyet sorunları hakkındaki yargılar üzerinde hâlâ etkili olmakta, tıpkı ilahiyatla ilgili konularda kurulan inanç bağlantısında olduğu gibi bağıntısı kurulmaktadır. Yeni dinsel eğilimin, dünyevi etkinliği bir Tanrı yolu içeriğinde benimsenmiş olmasına karşın; rahip sınıfından gelmeyen tüm inançlı meslek sahipleri, gayretlerinin anlamı ve yol açtığı sonuçları hakkında hiç sonu gelmeyen bir mücadele içine girmişlerdir. Kurumsal ibadetle belirli bir süreyi Tanrı için ayırmak yerine, bireysel mesleki etkinliğiyle yaşamının her anını Tanrı'ya adamak arasında bir yol ayrımına gelinmiştir. Yine de son derece ender olarak, ekonomik tutumla ilgili sorunlar hakkında verilen yargıları bakımından, kilise örgütüne bağlı hukukçuların yetki alanını yadsıyan saldırılarda bulunmuşlardır. Mesleki faaliyetiyle takva yolunda yürüdüğüne kesin inanç besleyen tüccarların, verimlilikleriyle ve yararlılıklarıyla seçilmiş olduklarının bilincine varan ruhani halleri içinde; ekonomik sorunlarla ilgili yönetmelikleri bu ahlaki yorumlarının dayanılmayan katılığından ve katlanılamayan çilekeşliğinden şikayet edilmiştir. Geçmişin horlanılan ve yasaklanılan parasal ekonomik kazanç; kültürel değerlerin ast üst olmasıyla, bir anda, Tanrı lütfünun kanıtı halini almıştır. Antwerp borsasında faaliyette bulunan İspanyol tüccarları; alçakgönüllü ve kanaatkâr olmaya marazi şekilde bağlanmış, vicdanıyla kazanç emellerini bastırmış, eskinin anlayışından tamamıyla farklı bir eğilim gösteren sınıf işlevine bürünmüştür. Böyle olduğu halde bu tacirler, son derece saygılı davrandıkları kilise örgütünü oluşturan erk sahibi kimselere, kendi güvendikleri din adamlarını getirmişlerdir. Paris'teki üniversitenin ilahiyatçılarıyla görüş alış verişinde bulunmak maksadıyla, kilise hukuku ile iş dünyasının spekülatif alış veriş işlemlerini uyumlu kılmaya çalışmışlardır." (Wright 1988; 54)

Luther'le aynı zamanda ön plana çıkan reformist hareketin diğer savunucuları da üniversite mensuplarının düşünsel desteğini almışlardır. "*Üniversitenin düşünürleriyle yaptıkları görüşmeler sonrasında; tüccarlar arasında iş etkinliğinde kullanmak maksadıyla*

alınan borçlara faiz ödeme yükümlülüğünün getirilmesinden, hukuken kanuna uygun olduğu şekilde, o zaman koşulları içinde sonuçlara ulaşmışlardır. Borçlanılan parayla sağlanılan kazançtan, alacaklıya faiz ödemesinin gerekliliği fikrini kabul ettirmişlerdir. İmparatorluk bankeri Fugger'in büyük ekonomik etkinliğinden pek geri kalmayan girişimciler topluluğu, borçlanılan paradan sağlanılan kazanç içinde alacaklının bir faiz payı olduğu düşüncesinin benimsenilmesini, dünyevi etkinliğin bir gerçeği haline getiren kazanç hedefine ulaşılmasında aşılan en önemli bir engel olarak yorumlamıştır." (Ryn 1924; 72) Reform hareketinin önderi durumuna gelen Luther'in çağına gelindiğinde, daha önceden başlayan ekonomik canlılığın ve yükselen dünyevi gönencin etkileri açıkça ortaya çıkmıştır. Bu etkiler, özellikle dinsel yorumlar ve bunların oluşturduğu görüşler, insanların davranışlarına ve geleceğe yönelik beklentilerine doğrudan tesir etmiştir. "*Sağlanılan parasal kaynakların giderek daha fazla insanın yetişmesinde kullanılmasıyla, üretimin yoğunlaşmasından çok ticaret ve finans etkinliğinin devasa yayılmasının sonrasında, rekabete dayalı bireysel başarı çağı kendisini göstermiştir. Böylece, daha önceden asla bilinmeyen ve hiç düşlenemeyen bir ölçekte spekülatif kazanç fırsatlarını sunan bu yeni ekonomik uygarlık; kaçınılmaz bir şekilde, dünyevi etkinlik ve kazanç tutkusu hakkında bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu ekonomik canlanma, reform hareketinin savunucuları veya düşmanları olsun, hemen herkesi, toplumsal değişmenin kaçınılmazlığı düşüncesinde bir araya getirmiştir. Takva yolunu kurumsal ibadetin dışına çıkartarak, bireysel yönelişe ve dünyevi etkinliğe dinsel bir içerik kazandıracak olan bu reform hareketinin liderleri, bu değişim mücadelesinin öncüleri haline gelecektir. Toplumsal devrimin neredeyse yarım asırdan beri mayalandığı Almanya'da, böylesine kapsamlı kültürel dönüşümün gerçekleşmesi içini, en azından koşulların tamamlandığı görüşüne varılmıştır. Fiyatlarda ortaya çıkan bu yükselişler, 1569 yılında yayınlanan ve çağdaşları tarafından da hararetle kutlanmış Bodin'in araştırmasında açıkça vurgulandığı şekliyle, tekelci işletmeler üzerinde odaklaşmış öfke ve nefret kasırgasının nedeni olmuştur. Hans Bohem'in 1476 yılında öncülüğünü yaparak başlattığı köylü ayaklanmalarına sıkça rastlanılmayan bir on yılı atlatmak, neredeyse olanaksız olmuştur. Uzunca bir dönem boyunca bir sıkıntı vesilesi haline gelen tefecilik; esnaf, zanaatkâr ve köylüler üzerinde keder verici felaketlere neden olmuş, feryat ile mücadelenin ana temasını oluşturmuştur. Kentten kente dolaşan şehir yönetiminden sorumlu*

olan kimseler, faizi bir baskı ve gasp aracı olarak kullanan ve insaftan nasibini almamış tefecilere karşı yükselen halkın feryadıyla ve istekleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Üniversitedeki düşünce adamlarıyla ve ilahiyatçılarla görüşmeler yapmış, faizin meşruiyeti hakkında fikir alış verişinde bulunmuşlardır. Üniversiteliler ve ilahiyatçılar, kendi düşüncelerini dile getirerek istemlerini bildirmişler; yüksek sesle girişilen bu tartışmalar sırasında, ortalığın karışmasına neden olmuşlardır. Melanchton, borçlardan alınan faiz ile fırsatlar arasında bir bağlantı kuran Tanrısal bir öğretiyi açıkça ifade etmiştir. J.Calvin, tefecilik hakkında, herkesçe bilinen, o ünlü mektubunu yazmış; faizcilikle ilgili vaazlar vermiştir. Bucer, hristiyan prensin yetkilerini düzenleyen ve yeniden yapılanmayı öneren toplumsal bir tasarım hazırlamıştır. Bullinger, 6. Edward'a adadığı 'Decades' isimli eserinde, toplumsal ahlak anlayışını klasik şekilde ifade etmiştir." (Wright 1988; 61)

Luther, zalim ve insafsız tefecilere karşı vaazlar vermiş, broşürler yayınlamış; Fuggerlerin kutsal şirketlerinin ağzına kilit vurmanın artık zamanının geldiğini, açıkça bildirmiştir. Papalığın toplanan aidatları tefecilere vererek yıllık garantili gelir (annuity) elde etmelerine şiddetle karşı çıkan Luther; belki de sırf bu nedenle, faize orta çağın skolastiklerini aratmayan bir katılık içinde karşı çıkmıştır. "*On altıncı asrın toplumsal uygulaması ne yönde olursa olsun, insanların dinsel yargıları tarafından oluşturulmuş bulunan sosyal öğretinin yokluğundan veya uyumsuzluğundan, öyle çok fazla zarar görmüş de değildi. Eğer dünya vaizler ve risalecilerden korunabilmiş olsaydı, bu fikirlerinden olduğu insanlar arası bölünmeler ve çatışmalar pek görülmeyecek, dünya sanki cennete dönecekti. Avrupa diyarında başgösteren süratli ekonomik ortam ve koşullarındaki değişmelerin neden olduğu, içinden çıkılamaz sanılan sorunlarla karşılaşıldığı anda; bir ölçüde bunalımlarla bağlantısı kurulan, dinsel yargılardaki anlaşmazlıklar daha da gergin bir hal almış, tarihindeki trajedileri arasında eişne enderine pek rastlanılmayan bir türde şiddet ve kesafet kazanmıştır. Öne sürülen toplumsal teorideki farklılıklar kesinlikle dinsel yargı ve eğilimlerdeki farklılıklarla uyumlu kılınamamaktadır. Almanya ve İngiltere'deki koşullar, neredeyse eğitimin tüm yönlerine benzeri biçimlerde bir etkide bulunarak; tutuculuğu rağbet edilen bir eğilim haline getirmişti. Toplumsal ahlakla ilgili olarak karşılaşılan sorunlar, insanları dinsel devrimlerin sembolleri ve öncüleri konumuna ulaştırmış, mezhepler bu kimselerin isimleriyle anılır ve özdeşleşir*

olmuştur. Eski tez rağbet bulmuş, orta çağ otoritelerinin fikirlerine yönelinmiş, skolastik öğretiyi betimleyen üslup yeğlenir olmuştur. Lutherizm, ekonomik canlanmayla gündeme gelen yeni sorunlara, orta çağ düşüncesinden pek farklı olmayan bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. On altıncı asrın toplumsal tarihine şöyle bir bakıldığında, reformun ticaret ruhunun, hristiyan aleminin gelenekselleşmiş toplumsal ahlakı üzerinde perçinleştirdiği mutlak zaferini betimleyen denemelerinin kesin şekilde kabul gördüğü sonucuna varılır. Avrupa'nın 1540 yıllarına kadar gerilere gidildiğinde, reformist yazarların birbirine yazdığı mektuplar çok daha fazla dikkat çekici bir hale gelir. Bu mektuplardan birisinde, sanki gerçekten kurtuluşu sağlayacakmış gibi günah affı belgelerine gösterilen düşkünlüğe ve sağlanılan çıkarlarına protestanların şiddetle karşı çıktıklarından söz edilmiş, din ile kazancın birleştiği bu ahlaki gevşeklik ortamından utanç duyduğu açıkça belirtilmiş; ekonomik ilişkiler ve evlilik kararlarıyla ilgili Alman reformistlerinin verdiği mücadelelerden söz edilmiştir. On yedinci asra gelindiğinde, üstü kapalı iddialar, daha belirgin bir düşünce ve kuram haline bürünmüştür. Calvin ile Bucer, zorbalığı benimseyen şiddeti düzeni sağlamada bir araç haline getiren ilahiyatçısına varana kadar pek çok kişi tarafından alaya bile alınmışlardı. Broşürlerinde en fazla yinelediği suçlarından birisi de, kısaca yazmak gerekirse, tefeciliğin aykırı bir eğilim olduğunu vurgulayan meşgaleyle ilgilidir." (Watson 1947; 37)

Hem Almanya ve hem de İngiltere'de aynı anda ortaya çıkmış olan Roma'ya karşı başgösteren bir isyan hareketi içinde; toplumsal sıkıntı ile dertlerin yol açtığı taşkın çatışmaların olmadığı asla yadsınmadığı gibi, tıpkı diğer isyan ya da ihtilallerde görülen hoş olmayan eğilimlerin yaşanmadığı, asla söylenemez. Bazen açıkça öne sürüldüğü gibi, dinsel ve ekonomik hareketlerin daima birbirleriyle uyuşmakta olduğuna her zaman tesadüf edilmese bile; ekonomik örgütlemedeki değişimler ile dinsel öğretilerdeki farklılaşmaların arasında mantıklı bir bağlantının olmadığı da öne sürülemez. "*Zamanının berbat toplumsal uygulamalarının, kaçınılmaz bir şekilde dinsel yenilikler içinde anlam bulduğu; böylelikle, reformcuların bireycilik bilincini açıkça öğretmemiş olsa dahi, eninde sonunda, bireyciliğin bu öğretiler içinde doğal bir sonuç olarak rağbet gördüğü, gayet açıktır. On sekizinci asır boyunca geçerli kılınan toplumsal teorilerde, ticari ilişkilerine keşişvari denetimlerle sınırlama getiren ve önüne setler çeken yaklaşımlar, çok az rağbet bulmuştur. İlerleme ve yeniliklere ortam hazırlama,*

daima övgüyle karşılaşmıştır. Hâlâ tarihin tekerlekleri, tam devirle değişime doğru koşmaktadır. Yeniliklere açılan değişim, çok sık bir şekilde eleştiriye fırsat sunmaktadır. Reform tarafından şiddetli eleştiriye uğrayan bazı yazarlar, vicdandan ve insaftan eser taşımayan ticari kazanç eğiliminin yeni bir dönemi başlatmakta olduğuna dikkatleri çekmişler, devasa gelişmeleri kat etmeden kesin denetim altına alınmasını zorunlu görmüşler, bütün bunların gerçekleştirilebilmesi içinde kilise öğretisini önermişlerdir. Toplumsal teorinin oluşumuyla bağlantılı bu gibi değişimlere yeltenmişler, çağın büyük dinsel mücadelelerine önem katmışlardır. Ancak, dinsel eğilim ile toplumsal teori arasında açığa çıkan bu kesin çekişme sırasında söylenilen sıradan sözler, konunun özüne katkıda bulunmaktan çok, mücadele edenlerin ruh haline ışık tutmaktadır. Son derece karmaşık ve bir ölçüde de ayrıntıya inen bu konular, ateşli taraftarlarının karşı sav olarak öne sürdükleri temel düşünceleri yeterince yansıtmaktaydı. Şayet kapitalizm, sermaye sahiplerinin kendi parasal kazançları uğruna sanayiyi oluşturmaları anlamını içeriyorsa; kendi aralarında ve ücret geliri elde eden işçi sınıfıyla ilgili olarak kurulan toplumsal alışkanlıkları, yine kendileri tarafından kontrol edilmekteyse de; bu türden bir kapitalizme büyük ölçekte, orta çağın İtalya ve Flanders diyarlarında rastlamak mümkündür. Yine, şayet kapitalizmin ruhuyla, kazanç maksadı güdüsünün zorunlu kıldığı tüm ahlaki kaygıların bir tarafa itilmesi eğilimi kast edilmekteyse; inananları tembellik ve harislikten uzak kılmak isteyen orta çağların azizleri ve bilgeleri, böyle bir davranışla çok yakından tanışmışlardı. Katolik Portekiz ve İspanya'nın ekonomik emperyalizmi, yalnızca altın ve gümüş harisliğiyle kalınmamakta, komşu donanmalarına varana kadar önemli tesirleri kapsayan, protestan güçlerinin başarıları ölçüsünde dayanıklı ve sürekli yükümlülükler yükleyici etkinlikleri içermekteydi. Avrupa'nın ticaret merkezleri üzerinde üstünlük kuran katolik kentlerinin yanı sıra katolik bankerler de, öncü finansörler olarak sermaye birikimine büyük ölçüde tesir etmişlerdi." (Brendler 1967; 82)

Sürekli olarak ilgilenilen ekonomik etkinlik içinde kazanç maksatlı veya ilahiyatçıların deyimiyle tamahkarlık eğilimi, katolik kentlerde dahi tesirliydi. "*Ekonomik teşebbüs çok daha iyi oluşmasının sınırlandırılmasıyla ilgili saldırganlık ruhiyatının yumuşatılmasını sağlayan protestan bir düşünceye pek rastlanılmamaktadır. Şayet, reform hareketinin, dinsel düşüncenin geleneksel tutumuyla ilgili tüm yükümlülüklerini ortadan kaldırıcı işlevle toplumsal ve ekonomik*

konularla doğrudan bağlantı kurulması, tüm güçlerin böylelikle serbest kılınması gibi etkileri bir gerçekse de; böyle bir eğilim, her şeyi bilinçli bir tasarımla oluşturulması gibi, pek çok reformcunun esas niyetlerine aykırı bir şekilde gelişmiştir. Gerçekten de, on altıncı asırlardaki mali kapitalizmin yayılması ve yükselmesiyle beraber ekonomik uygulamada heyecanlı yeniliklere tanıklık edilmiş, iktisat ahlakını irdeleyen öğretisel gelişim süreklilik kazanmıştır. Ekonomik anlamıyla ortaya çıkan dinsel eğilim ile toplumsal teori arasındaki bu karşılıklı ilişkinin biraz daha ayrıntılı şekilde irdelenmesi durumunda, dinsel devrimin yol açtığı uçurum derinliğindeki bir boşluğa düşüldüğü ve temelsiz bir hale gelindiği, kolaylıkla dahi fark edilebilir. Ekonomik faaliyet ve toplumsal tavırlar üzerinde tam bir inisiyatif kurarak insan hayatını düzenleme ve denetleme erkini asırlar boyu sürdürmüşken, papalığa karşı başgösteren isyan ve öfke ateşiyle birlikte, dinin, kuramsal olduğu kadar yönetimsel kudretini de kaybetmesinin sonuçlarının da düşünülmesi gerekir. Bir asır kadar olan süre boyunca hiç akla hayale gelmeyen işlerin üstesinden gelindiği, ekonomik ve siyasi örgütleme sahasındaki değişmeler kadar dinsel düşünce alanında önemli gelişmelere yol açtığı derhal fark edilir. On altıncı asrın bütün ilahiyatçıları, düşüncelerinin köklerini Kutsal Kitap'da aramışlardı. Kilise babalarının eserleri ile hukuk külliyatı, toplumsal ahlağı ilgilendiren uygulamadaki sorunlara ışık tutmuştur. Lutheran kalvinistler arasında da olduğu kadar reformistlerin ilk nesil düşünürleri tarafından yakından ilgilenilen, vicdani ilkelerdeki müsamahasızlığı yumuşatma ya da gevşetme gibi bir niyet asla güdülmemiş; ekonomik işlemleri ve toplumsal ilişkileri denetim altına alma emelinden de kesinlikle vazgeçilmemiştir. Tanrı'ya bağlılıktan ve Tanrı iradesini yaşanılan gerçek dünyada uygulamaktan asla vazgeçilmediği gibi, gerçekte, bu eğilimleri çok daha şiddetli müsamahasızlık içinde yorumlamakta ve uygulamakta ısrar edilmiştir. Rönesans'ın neden olduğu ahlaki gevşekliğe ve aldırmazlığa ısrarla karşı çıkılmıştır. Tamahkarlığı ve rahatlığı, Roma'ya has bir günahkarlık, özel olarak dinsel ibadet ile maddiyatın Roma'ya duyulan bağlılıkla kesiştiği yargısına kapılınmıştır." (Blayney 1957; 21)

Dinin yaşanılan toplumsal hayatla uyumlu kılınarak yeniden canlandırılması, her türlü kişisel çıkar ile bencillik girişimlerinden arındırılması; reform hareketini oluşturan ve zorunlu kılan etmenlerden biri olmuş, toplumun olduğu kadar kilisenin de içine düştüğü rüşvet ile irtikaplere karşı etkili bir tavır geliştirmiştir. "*Prensler ve asiller, işadamları ve tacirler kendi*

uğraşıları içinde Tanrıyla barışmak istiyor, pek farkında olmadan, bulanık suda balık avlamaya yelteniyorlardı. Ancak ilahiyatçıların niyeti yeniden yapılanma olduğu için, yalnızca öğreti ve kilise örgütünde değişim istemişler, bunun çok ötesine geçerek, insan davranışları ve kurumsal yapıların da, çok uzunca bir zamandan beri unutulmuş olan ilk hristiyanlığın özüne ve örnek kıldığı yaşama tarzına uygun olunmasında ısrarlı olmuşlardır. Sanıldığının aksine, reform Tanrı'ya olan bağlılığı ve bunun bir ifadesi haline gelen iradesini yaşanılan her ana hakim kılmayı ihmal etmiş ya da değersiz kılmış değildi. Tam tersine, bireyin kendi iç dünyasında Tanrı'ya özgürce yönelmesini esas almış olmasıyla, kurumsal ibadetin zorunlu kıldığı cemaatle ayin anlayışından uzaklaşmaya başlanmıştır. Reform hareketi, belli zamanlarda yapılan kurumsal ibadetle Tanrı'yı anmak yerine, yaşanılan her anda Tanrı'ya bağlı kalmayı öngörmüştür. İsa'nın ibadeti tanımlamamış olması ve hatta kilisenin ismini telâffuz dahi etmemiş olması, dinin özünde kurumsal ibadete pek yer olmadığı eğilimine yol açmıştır. Böylece ibadetin bireyselleşmesine ve dünyevileşmesine imkan sağlayan dinsel dokunun gelişimiyle birlikte, ortaya çıkan ekonomik canlanmayla beraber orta sınıf yapısı da güç kazanmış, sürekli çalışan ve kazanç peşinde koşan insanın mesleki uğraşısı ile inancı bütünleşerek birbirini pekiştirmiştir. Artık fark edilir bir hale gelen ahlak bozukluğundan ve maddiyat düşkünlüğünden kurtulmak, en fazla hararetle desteklenen ve özlemle varılmak istenen İsa'nın dininin ilk döneminde sezinlenen günahsızlık ve haksızlık hali, Alman reformistlerin yazılarında açıkça ifade edilmiştir. On sekizinci asrın doğasına bir dönüş yapıldığında, maddiyat düşkünlüğünde muazzam zafer ile kudretlere sahip olmuş ve son derece karmaşık bir uygarlık kurmuş bir toplum içinde hayal kırıklığına saplanılmasının sonrasında ruhani uyum ve barışa ulaşılması kuvvetle arzu edilmiştir. Hemen hemen tüm gözlemciler, Augsburg, Nurnberg, Regensburg, Ulm ve Frankfurt'ta olduğu gibi bu şehirlerden nispeten daha az bir gelişme kat eden Rotenburg ve Freiburg gibi kentlerde dahi, maddiyat ve refah düşkünlüğünü gözlemlemişler, artan servet yoluyla konum ve prestij sahibi olma emellerinin yoğunlaştığını fark etmişlerdir. Bu arada, Alplerle kesişen Ren'in alt yakasından geçen büyük ticaret yollarının öncülük işlevine rağmen, baharat ticareti Antwerp'ten Lizbon'a kaydığı için, bu yöreler ekonomik güç ile önemlerini kaybetmişlerdir. Örülen demiryolu ağının ticarete getirdiği muazzam canlanmayla birlikte Almanya; Rusya ve Batı Avrupa, Avusturya ve İtalya arasında

olduğu gibi tüm Yakın Doğuyu da kapsayan çok geniş bir alan içerisinde ürün ve sermaye odağı işlevini görmüştür. Giderek daha geniş bir coğrafya üzerinde her geçen gün daha zengin kıldığı burjuvazisine sağladığı bolluk ve gönenciyle, bu ticari yayılma hareketine sermaye ve kredi hakimiyeti de eşlik etmiştir. Oysa, orta çağların başlangıcında sermaye, esnaf, zanaatkar ve imalat işçisinin kişisel emeğine katkıda bulunan ve dostça kullanılan gereklerden ibaretti. On beşinci asır Almanya'sında, daha öncesinden İtalya'da, köleliğin sonu gelmiş, kapitalist gelişmenin önü açılmıştı. Kişisel bağımsızlık ve hürlük, rasyonel ekonomik örgütlenmenin kendisine özgü zorunluluklarıyla tam bir uyum ve uygunluk içinde gelişebilen insan gücü kaynağının temeli haline gelmişti. Ancak yine de, büyük kentlerdeki lonca örgütlenmesi ve esnaf birlikleri ussal ekonomik etkinliğin bireyci gelişimi önünde ciddi engelleri oluşturmuştu. Kardeşlik kuralları, tüccarların başını çektiği bir servet zümresini giderek bir zenginler hakimiyeti düzenini yaratmakta olduğu gerçeğini gizlemiştir. Varlıklı esnaf ve zanaatkarların asla bulunmadığı bu bariyerlerin gerisinde, ücret gelirine bağımlı tutulmuş proletaryanın yanı sıra geçimi uğruna sermaye sahibinin himmetine muhtaç bir çalışanlar kesimi kendisini göstermiştir." (Brendler 1967; 85)

Efendilerinden aldıkları borçları ödeyemez duruma düşen esnaf ve zanaatkarlar,art arda isyan başlatmaktan hiç geri kalmamış, düştükleri bu ümitsiz yoksulluk bataklığını derinleştiren ve genişleten felaketlere gark olmaktan kendilerini bir türlü kurtaramamışlardır. Köylüler, ticaret uygarlığının kırsal bölgelerin her kesitine nüfuz etmesinden olduğu kadar, düştükleri borç yüküyle yeniden ortaya çıkan eskinin tarımsal kulluk bağına adeta geri dönüş yapılmasından büyük rahatsızlık duymuşlar ve insafsız çileler çekmişlerdi. "*İngiltere'de etkisini gösteren kent zenginler, borç verme ve satın almalar yoluyla paralarını arazi alımlarına yatırmışlar, rekabet sonucunda kiraların önemli ölçüde yükselmesine neden olmuşlardı. İngiltere'de adet hükmünde kanıksanmış kiracılık işlemi, bu parasal canlanma karşısında, mali sıkıntılara neden olan malikane yükümlülüklerinden bir anda silkinip üzerinden atarak kurtulmak isteyen insanları harekete geçirmiştir. Ancak, böyle bir harekete yeltenildiğinde, kraliyet mahkemeleri kendi unvanlarını korumak uğruna dahi olsa engelleyici yönde bir başarı elde edememişlerdir. On dokuzuncu asrın ortalarına kadar izine rastlanabilen serfliğin yaşandığı Güney Almanya'da talih güler yüzünü daha az göstermiştir. Ücretsiz işçiliğin iki misli*

etken olduğu Almanya'da, parayla yapılan ödemeler artmış ve ortaklık hakları kısıtlanmış, asillerin yararına işleyen kaynaklar kurumaya yüz tutmuştur. Böylece hızla gelişen burjuva sınıfının servet artışıyla karşı karşıya gelen Almanya'daki köylüler, kendi toplumsal konumlarını koruyamaz bir hale düşmüşler,artan sömürü yoluyla asilleri ayakta tutan yegane payandalık işlevlerini sürdüremez olmuşlardır. En acımasız ve en müsamahasız bir çıkarcılık tahrikiyle yükselen ekonomik ilişkiler, kendisine en uygun araç olarak kutsadığı ve meşru kıldığı Roma hukukunu, rağbet edilir bir tarz olarak benimsemiş ve elinde tutmuştur. Keşifler sayesinde olgunlaştırılan ticaret devriminin neden olduğu gelişmeler kadar ıstıraplarla da karşılaşan bir toplum, ister istemez, benimsenilen bir çare olarak, ilgi odağını başka yöne çekmek istemiştir. Keşiflerin ve buluşların etkisiyle, ekonomik teşebbüs sahası hiçbir sınır tanımayan bir canlılıkla açılmış, giderek büyük bir sorun halini alacak her toplumsal problem ciddi sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bundan böyle Doğunun bütün serveti Venedik oluğundan Avrupa'ya akmaz olmuş, Güney Almanya'nın ticaret üstünlüğünün öncülüğünde Alplerin içindeki ticaret hacmi arttırılamaz bir hal almıştır. Daha da ayrıntısına inilecek olunursa, tıpkı, bankacılık ve finans sahasında öncü bir rol oynayan Fuggerler'de olduğu gibi; Lizbon ve Antwrep'teki ticaretin son derece uzak ve pahalı bir hale gelmesiyle, idaresinin güçleştiği, oluşturulmuş şirketlerin de yalnızca kendilerine ait olan kaynakların kullanıldığı bireysel tacirler tarafından üstlenildiğine rastlanılmıştır. Büyük sermayenin kullanılması yoluyla fiyatlar üzerinde baskı ve denetim kurulması eğilimi, Almanya'da da ortaya çıkmıştır. Şirketlerin ele geçirilmesi yoluyla tekelci eğilimler güç kazanmakta, rekabet dünyasından zayıf olanlar atılmakta ve iyeliklerine insafsızca el konulmakta, fiyat belirleme ayrıcalığı kullanılarak tüketici zümresi yağmalanmak istenmektedir. Bütün bu toplumsal sorunlar, sıradan bir sosyal reformcunun ilgi odağını oluşturmaktadır. Büyük ölçekli örgütlerin kullandığı üstünlükler, şirketler tarafından öngörülen teşebbüs hürriyeti anlayışına karşı yeltenilmiş büyük bir tehlike olarak görülmektedir. Çeşitli vesilelerle gündeme getirilen bu sorun, imparatorluk kurullarının da dikkatini çekmiştir. Ancak, bilgeliğin keşfi ve ussal davranışın benimsenmesiyle, daha önceden olduğu kadar bütün insanları buyruk altına alarak tek bir bakış açısı çizgisinde ve davranış birliği eğiliminde bir araya getirmenin olanaksızlığı anlaşılmıştır." (Crossley 1974; 28)

2. GÜNAHLARI BAĞIŞLAMA YETKİSİYLE ZENGİNLEŞEN PAPALIĞIN MÜLKLERİ VE FİNANSAL İŞLEMLERİ

Toplumsal sorunlarla yakından ilgilenen reformistler içinde Luther'in eğilimi; maddiyat düşkünlüğüyle itham ettiği Roma'nın kutsal etkinlik hükümranlığından kurtulmak azmiyle, tutucu ve kazanç karşıtı bir özellik göstermiştir. *"Luther, pek çok broşüründe, toplumsal bakımdan gerçekleşen yapılanmanın sayısız ifadeleri içinde, anti kapitalist tepkiyi aşırı bir şekilde dile getirmiş, tüm finans ve ticaret şirketlerinin kazanç maksatlarını eleştirmiştir. Tacirleri ve şövalyeleri olduğu kadar ruhban zümresini de, halkı sömüren ve soyan şakiler olarak görmüştür. Geiler von Kaiserberg, tekellerin en az tefeciler kadar tiksinti uyandırması gerektiğini vurgulayarak, tıpkı kuduz köpeklerin vurulması gibi her ikisinin de kökünün kazınması gerektiğini savunmuştur. Kaiserberg'in görüşlerinin neredeyse tamamı, Luther tarafından kabul görmüştü. Toplumsal ahlakla ilgili Luther'in söylevleri, ara sıra patlamalarla gerçekleşen volkan köpüklerini andırmakta, gelgeç gönüllü bir şekilde bu zümrelerden kime nasıl saldırması gerektiğinden emin olmamaktadır. Sel gibi akıp giden ve alev gibi parlayan konuşma trendi içinde, çok ender olarak akıl ve mantık ışığı aydınlatmaktadır. Tıpkı St. Antonino gibi rasyonalist bir düşünürü andırarak, ussallığı bakımından gizli veya açık yönleriyle kıyaslanabilir görünen Luther'in toplumsal sorunlar hakkındaki vaazları ve risalelerindeki deneyimsizliği yine de göze batmaktadır. derinlemesine inceleme yapmaksızın alelacele yargılara kapılarak hatalı bir bilgilendirme içinde kalsa dahi, dahiyane yorumlarıyla ikna edici olabilmektedir. Hukuk ve mantığın kuralları dışına çıkmakta pek bir sakınca görmeksizin, kendine özgü ham bir bilinçlilik içindeki yalın duygularından esinlendiği toplumsal ahlak sistemini olgunlaştırmaya yönelmiştir. Kısmen devrim akımının tesirinde kalarak kurumsallaşmış geleneklerin karşısındaymış gibi gözükmesinden dolayı, kısmen de hukuk ile mantığı kesin olarak kendi maksatları doğrultusunda kullanmak istediği için, Luther, nefret edilen bir kimse haline gelmiştir. Yabancı ticaret ile finansal organizasyonda yaşanılan güçlükler ve karşılaşılan keşmekeşlikler yüzünden veya ekonomik analizlerindeki hataları veya yorumları nedeniyle; Luther'in protestosu, tıpkı bir lokomotif gibi gelenekselleşmiş kurumsal yapıya karşı gaddarca işleyen bir güç halini almıştır. Son derece dehşetli enerjisiyle ve dikkat*

çeken öfkesiyle Luther, Roma'ya bağlanmış dinsel yapının çökmesi emeline kendisini adamıştır. Luther'i öfkelendiren, dini kişisel nüfuz ile çıkar kaynağı haline getirilmesi, ulusal kaynakların Roma'ya bağlılık mekanizması yoluyla dışarıya akması olmuştur. Roma'ya bağlılıkla ifadesini bulan dindarlığa, dinin içine şeytan girmiştir ve her tarafa kötülük saçmaktadır diyerek, şiddetle karşı çıkmıştır. Kendini Tanrı'ya adamış iyi hristiyanların, günahlara ve haksızlıklara meydan veren bu gizemli şer odağına bulaşılmaması gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. Ancak, ikna etmede kullandığı yönteminde öfke ve hiddet, isyan ve galeyan bulunmaktadır. Öfkesini akıllıca kullanmasını her zaman becerememekte, dinin dünyevi çıkar ile kişisel nüfuz aracı haline getirilmesine karşı duyduğu isyanı aksettirmektedir. Yoksa, skolastik felsefeyi neredeyse bütün ayrıntılarına tam olarak nüfuz edecek kadar bildiği ve bu konuda derin bilgi sahibi olduğu halde, çağının ekonomik konularını kapsamamıştır." (Edwards 1983; 72)

Tanrı'ya yönelişinde kiliseyi aracı kılmak yerine, elindeki kutsal kitabı rehber edinmesinin önemini vurgulamıştır. Luther, Roma'ya bağlılığını sürdürmek ve pekiştirmek isteyen zümrelere karşı öfke beslemesine rağmen, derin bilgilere sahip ilahiyatçı özelliğini geliştirmiş bir kimseydi. "*Bir broşüründe Luther şöyle demekteydi : 'Altın herkesçe rağbet edilen neredeyse tek araç ve tek hedef halini almıştır. Kasasını veya kesesini altınla dolduran bir kimse, bu dünyada ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, bağışladığı her altınla öbür dünyada ıstırap çekmekten ruhunu kurtarabilir, cennet hayatının mevkilerine ulaşmada altınlarını kullanabilir.' (Luther, Great Sermon on Usury, 1520) Şu halde dünyevi servet ve para, yalnızca bu dünyanın itibar gören aracı olmanın ötesine geçmiş, kiliseye yapılan bağışlar adı altında uhrevi bir güce de erişmiştir. Her şeyin mutlaka bir fiyatı vardır anlayışı bu dönemde benimsenen görüş halini almış, bu günkü mutluluğu sağlayan paranın kilise kasalarına akması halinde gelecekteki hayatta da kurtuluşu sağlayabileceği düşüncesi yayılmaya başlamıştır. Artık günah affı belgesi satışlarına kendisini kaptıran kiliseye karşı açıkça sadakatsizliğini ve isyankarlığını göstermekten hiç çekinmeyen insanlar; öfke ve hiddetlerini hiç saklamıyor, reformculara bu etkili görüşleriyle destek oluyorlardı. Topluma bakış açıları ile dinsel yorumları, neredeyse özdeşleşmiş bir haldeydi. Toplumun olduğu kadar yaşanılan uygarlığın da hata ve kötülük dolu eğilimleriyle yozlaşmış olduğu, geçmişin görkemli adalet anlayışına fesat bulaştığı fikrini benimsemişlerdi. Luther'in tutucu olduğu kadar devrimci sayılan eğilimi içinde, zamanın*

ekonomik bireyciliğinden nefret etmekte; ruhani gevşeklik gösterene karşı beslediği öfke, bu karakterinin en belirgin özelliğini oluşturmuştur. Tüccarlar ve bankerler tarafından toplumun işgal edilmiş olması, dinin ticari bir meta haline getirilmesi; bu öfke ve hiddet dolu tutumunun oluşmasına neden olmuştur. Almanya'daki kilisenin durumuna baktığında, Luther, Babil'in yolunda yürüdüğü izlenimini edinmiştir. Almanların sosyal hayatını irdelediğinde, vicdandan nasibini almamış, para gücü tarafından istilaya uğradığı, insanların acılar çektiği yargısına kapılmıştır. Bankacılık işlerinde dünya çapında ileri gitmiş Fuggers'in bakanlık görevini edinmiş olması; rüşvet ve fesatlıkta azıtmış, hırs ve tamahkarlıkta da ileri gitmiş Roma'nın durumunu açıkça gözler önüne sermektedir. Kiliselerin Roma tarafından sömürülmesi, köylü ve zanaatkarların da kapitalistlerce insafsızca kullanılması; toplumun tüm kesimlerinin insafsızca zarar görmelerine neden olmaktaydı. Oysa, hristiyanlık, her şeyden vazgeçilmesi tavsiyesinde bulunan, İncil'in diniydi. Bu nedenle, kilise ve kapitalistin her ikisi de pazarlıkta aynı kılıçla katliama girişmiş mekanizmanın iki kolu gibiydi. Artık kilise, devletlerin (kralların) üzerinde bir erki kullanan imparator gibi yüce bir kudrete son verilmeli; inananların bir araya geldiği, dinin esaslarının öğretildiği ve uygulandığı bir kurum olma özelliğine yeniden kavuşturulmalıydı." (Edwards 1983; 74)

Luther'e göre, kilise, ödüller almaktan, bağışlara zorlamaktan ve pişmanlık affı ticaretine girişmekten kesin olarak vazgeçmelidir; sadece hastalıklı kalplere şifa olmalıdır. Cemaat, menfaatperestlikten ve dünyevi emelleri gütmekten arınan kilisenin tesiriyle, mutlaka, kardeşlik ruhuna sahip olmalıdır. "*Luther'e göre, mutluluk ve neşe içinde azimle davranmalı, Adem'in neslinden gelmenin saflığı içinde gayretli ve çalışkan olmalıdır. Zihinsel çocukluğun bedensel çocukluk gibi olduğunu belirten Luther'e göre, insan bir kere doğup dünyaya geldiği ancak kendi varlığının yapısına göre değişir. Aileleri tarafından gelecekleri önceden tahmin edilebilirse, çocuk yararlı maksatlarına yönlendirebilir. Yine de, bazen, çalışmanın çetinliği karşısında kalpleri kırılır. Büyük bir bireyci olarak övülmüş ve ün kazanmış görülen Luther, görüşünden kaynaklanan yabancı tümdengelim fikirlerin etkili olabilmesi olasılığı karşısında, dehşet verici bir hal almıştır. Luther, bir hristiyan olarak affetmek karşılığında hiçbir menfaat sağlanmamasını zorunlu kıldığı, bağış ya da satış karşılığı affetmek zillet ve zulümden başka bir şey olmadığı görüşündeydi. Luther tarafından açıklanan hristiyan özgürlüğünü savunan bir*

kimse, Luther'in yüklendiğinden çok daha fazla toplumsal sınırlandırma üzerinde duracağına, Luther'in düşlediğinden çok daha fazla yasaklamaları getireceğine, hiç kuşku yoktur. Diğer taraftan, hürriyet taraftarı birisi de, ekonomik davranış ile toplumsal örgütlenmeyle ilgili sorunların çözüme kavuşturulmasında, ruhani sahadan haksız şekilde özgürlük yanlısı olmasını dileyecektir. Luther'in otoriteye karşı olan isyanı, bir saldırı mahiyetindeydi, asla gaddarlık içermekteydi; Tanrı'ya yönelişte ihmalkârlığa ve gevşekliğe karşı çıktığı halde, toplumsal bir rahatsızlık olarak gördüğü rüşvet ve irtikâbın da o ölçüde aleyhinde olmuştur. Luther'in bireyciliği, hiçbir şekilde zenginler hakimiyeti gibi bir emeli içermediği gibi, kişisel kazanç fırsatı sunan kamu erkinin zayıflatılmasından kaynaklanmasına olanak vermiyordu. Luther'in ruhani bireyciliği, tıpkı bir düzen karşıtının içten gelen coşkulu isyanında olduğu gibi; sıkıcı ve zahmetli yinelenişe dayanan bir ibadet anlayışını gerektirmeyen, geleneksel yaşam ve nizam tarafından katı kalıplar altında gerçekleşmeyen, yasaklayıcı olanları barındırmayan, dinsel bir anlayışa yöneltmekteydi. Çünkü böyle bir anlayış, sadece ve sadece, kalbin temizliğine dayanmakta, iman aklığı üzerinden yükselmekteydi. Luther'in reformist hareketi, paranın, yalnızca bu dünyada servet ile gönenci sağlamakla kalmayıp; kurtarılmışlığa da aracı kılınmış olmasına duyduğu coşkulu öfkeyi içermekteydi." (Forell 1964; 93)

Tanrı yasası kavramı, Luther'in sosyal konularla ilgili bütün söylemlerine hakim olmuştur, denilebilir. Tıpkı daha önceden olduğu gibi, Tanrı yasasını hayatın her kesitine hakim kılmak isteyen Luther, bu nedenle, iç dünyasının kendisine özgü bağımsız bir hukuğun olması eğilimine kesinlikle karşı çıkmıştır. Böylece dinsel öğretmenler ve önderler, kendi görev ve ilgi sahalarının dışına çıkmışlar, dünyevi işlerde dahi, Tanrı iradesinin yerine getirildiği ahlaki davranış eğiliminin ilkelerini kesin şekilde bildirmeye yönelmişlerdir. "*Aklın alabileceği sapkınlıklar olarak değerlendirilen dünyevi meşgaleyi, Tanrı yolunun bir gereği haline getirmiş olmakla, Luther, doğrudan doğruya karşı bir hareketi de başlatmış oldu. Şu halde kurumsal ibadetle sebat etmek, kiliseden bağışlama dilemek, servetini din uğruna kiliseye bağışlamak vs., gibi orta çağdan kalma alışkanlıklar ve tapınmalar, ile, bireyin kurtuluşu arasında hiçbir bağ bulunmamaktadır. Kişiyi seçilmiş kılan, Tanrı hoşnutluğu bu dünyadaki hayatında, özellikle de mesleki etkinliğinde dürüstlük ile sevgiyi, ödünsüz ve karşılıksız bir anlayışla yerine getirmesine bağlıydı. Luther'in nasihatler metni, daima, 'yazıcılar ve ferisilerden daha fazla dürüst*

olmadıkça, kurtuluşa eremezsiniz' (Matta) ifadesinin anlamını açıklar gibiydi. Nitekim, Yeni Ahit'teki, 'yazıcılar ve ferisiler, fahişelerin ardından cennete gireceklerdir' (Matta) ifadesi; yasaya dıştan bağlılığın ve kurumsal ibadete sadakatin yeterli olmadığını, dürüstlük ve sevgiyle içten yönelişin esas alındığını bildirmektedir. Cezalandırma yoluyla günahı ortadan kaldırmak için oluşturulmuş yasa tarafından düzenlenmesine gereksinim duyulmayan, inanan insanın bu doğal şefkatliliği ve anlayışlılığı; biçimsel ve meşru kılınmış, önceden belirlenmiş davranış kalıplarının aktarılarak yinelenmesini her yönüyle gereksiz kılmaktadır. Kendiliğinden coşkuyla ve özgürce anlatım bulan sevgi alışkanlığı, bireysel davranışlar üzerine hakim kılma eğilimini başlatmıştır. Söylem ve koşulları önceden belirlenmiş kalıplaştırılmış ibadetler; insanlarda merhamet ve özverinin yanı sıra dürüstlük ve sevgiden de eser bırakmadığı için, anlamını ve maksadını kaybetmiş; kişiyi yalnızca bu dünyada ahretinden emin kılan bir hale getirmiştir. İbadetin anlamı kaybettirdiklerinin korunması olunca, dinin ilk özüne kavuşturulması, yerleşmiş geleneklerin ve kültlerin yıkılması ve yok olması sürecinin başlaması, kaçınılmaz olacaktır. Luther'in, saf hristiyan ahlakının dayandığı erdemlerin coşkusu ve heyecanı üzerine bir yorumlamada bulunacak olunursa; bu masumiyet, içinde yaşanılan çağ boyunca kilise örgütünde dönen dolaplar ve hilekarlıklarla kıyaslanarak; dünyevi adaletin gerçekleştirilmesi emelinden nasıl uzaklaştırılmış olduğunu da dikkate alırsak; böyle bir devrim hareketinin, nasıl sağlam bir itiraz temeli üzerinde yükseltilmiş olduğu, daha iyi değerlendirilir. Luther'in köylülere bildirdiği İsa'nın mesajı; vaat edilen mesihin gerçekliğine dayanarak, öbür dünyadaki yaşama, sadece ve sadece, dürüstlük ve sevgi, özveri ve barış, sabır ve bağışlama yoluyla ulaşılacağını içermekteydi. Bu nedenle, İsa'nın mesajının; içinde yaşanılan dünyada asırlar öncesinden yerleşmiş ve kanıksanmış bulunan serflikle, tamahkarlıkla, haksızlıkla, gaspla, angaryaya çalıştırılmakla asla uyuşmamaktaydı. İsa'nın dininin saf ifadesi demek olan dürüstlük ve sevginin, özverililik ile merhametliliğin unutulmuş olmasının fiili sonuçları, pek çok orta çağ düşünüründen daha ısrarcı bir şekilde toplum teorilerinde paylaşımcı bir eğilim göstermişti. Son iki asır içinde ortaya çıkan ticaret dünyasındaki gelişmeleri görmezlikten geldikleri için de, Roma'ya bağlı orta çağ kalıntısı ruhban zümresi, servet ve gönenç içinde gelişen insanların dinsel gereksinimlerine hiçbir yanıt verememiştir." (Forell 1964; 101)

Böylece bu kimseler Luther'in dinin özüne dönüş imanını pek önemsemeksizin, Roma'ya karşı başlattığı isyana değer vermiştir. Luther'in, zenginlikler yoluyla fikrine fesat karışmamış ve kendisini fesatçı davranışlara kaptırmamış insanların doğal hallerine uyum sağlayacağını sanıyorlardı. Oysa tüccar ve sermayedarların bu beklentilerini reddedercesine, hemen her yerde artık teneffüs edilen ticaret uygarlığının tahripkar etkisine karşı beslediği güçlü tepkiyle Luther; İsa'nın dininin, dürüstlük ve sevgi yolunda özveri ve merhameti şart koşan içten bir yöneliş olduğu anlayışının temellerini atmak istemiştir. "*Halktan birisi olarak Luther, çevresine etkileri dikkate alarak fiili sonuçlarını açıkça bildirmekten geri kalmadığı gibi, insanı hayretler içinde bıraktıran tam bir saflık içinde, bu mistik gönül dininin özümsenmesine ve yeniden oluşturulmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Tıpkı yirminci asrın başlangıcındaki katolik tepkinin kapsadığı bazı etmenlerinde olduğu gibi; on altıncı asrın protestan karşı çıkış hareketi de, köylülerin mali çöküntü ile toplumsal gerilemelerine içtenlikle duyulan üzüntüleri, kendisi de şahsen hissetmiştir. Ticaret ve kapitalizme karşı büyük nefret ve kin besleyen bir kimse olarak Luther'in toplumsal kuramı; İncil'in 'malını mülkünü sat, tamamını fakirlere dağıt' (Matta) anlayışına çok yakın bir eğilim gösterecektir. Parasal serveti ve ekonomik erki elinde toplayıp biriktiren insanların görüşlerine bakılırsa, geleceği için mal ve mülk yığıp biriktiren gayretli insanların endişeli ve sıkıntılı hallerinin neden olduğu öfkelerine önem verilirse; Luther'in bu eğilimi, köylülere olduğu kadar keşişlere de ters gelmekte, asla gerçekleşir görünmemektedir. Hiç kimse, ne kadar İsa'ya bağlanırsa bağlansın, malını mülkünü satıp fakirlere dağıtmak istememekte, geçimi ve serveti yaşamın temellerinden biri olarak görmektedir. Ekonomik canlanmanın da etkisiyle Avrupa'da oluşmuş toplumsal kanaate göre, hristiyanlar kendi hoşnutlukları içinde geçimlerini sağlayabilmeli, yarın için asla kaygı duymamalı, daha genç bir yaştayken evlenerek kendi ailevi yaşamlarını kurmalı, çalışması karşılığında kendisine gerekli olan günlük rızkı vereceğinden de Tanrı'ya tam bir güven duymalıdır. Tıpkı Melanchton gibi Luther de, en fazla takdire şayan yaşamın köylülerin hayatı olduğuna inanmaktaydı. Zira, Luther, ticari hesap ruhunun eninde sonunda dumura uğrayacağını ve yok olup gideceğini düşünerek, ilk hristiyanların fakirliği ve paylaşımı yücelten hayat tarzına geri dönülerek İsa'ya yaklaşılacağından, kesin olarak emin görünüyordu. Luther'e göre, el emeğini kullanan ve geliştiren zanaatkarın gayreti onurluydu, mesleğiyle*

ortaya koyduğu ürünlerle topluluğun gereksinimlerini karşılıyor ve böylece cemaate de hizmet ediyordu. Aynı sebeplerle nalbandın, ayakkabı yapımcısının, sepet örücüsünün, değirmencinin ve ürün yetiştiricisinin gayretleri de şeref doluydu. Ticarete de, yalnızca yaşam için zorunlu sayılan malların değişimini sağlaması, satıcının talep ettiği fiyatla sağlayacağı kazancın kendisinin sarf ettiği emek ile üstlendiği riski karşılamasına yeter ölçüde kalması koşuluyla, izin verilebilir ve hoşgörülebilirdi. Asla bağışlanmayan günahlar arasında, aylaklık ve tembellik, açgözlülük ve tamahkarlık, fırsattan istifade ile aşırı kazanç hırsı gelmekteydi. Tüm bu kötülüklerin ve günahkar eğilimlerin, her biri, birer aile üyesi olmanın ötesinde tek bir vücudun dokuları görülen hristiyanların bedensel birliğine karşı girişilmiş yıkıcı saldırılar olarak görülmekteydi." (Kooman 1954; 48)

Roma papalığı, en büyük otorite ve tek aracıymış gibi, Avrupa'daki krallıkların ve prenslerin üzerindeki güç ile ayrıcalığını devam ettirme gayretindeydi. Ancak, dünyevi debdebe içinde yaşanılan İtalya için dinin ulusallaşması; papayı kral ile aynı düzeye getirecek, Roma'nın uluslara hükmetme iktidarına son verecekti. "*Artık hemen herkes kabul etmekteydi ki, tüm siyasi otoritelerin üzerinde olan papa kudretinin tek bir elden bütün Avrupa'yı idare etmekte olması, parasal kaynakların olduğu kadar insan gücünün Roma tarafından kullanılması sonucunu getirdiği ölçüde, her ülke gibi Almanya için de yıkıcı olmaktadır. Dünyadan vazgeçmenin kanıtı haline getirilen dilencilik düzeninin takdis görmesiyle her yana yayılan dilenciler güruhunun tedhiş ve aylaklığıyla karşı karşıya kalınmıştır. Bir diğer şikayet konusu kutsal ziyaretlerin ve azizleri anma günlerinin çokluğu, manastır hayatının tefekkür içindeki münzeviliğe dayanması nedeniyle aylaklığı yüceltmesi ve çalışmayı yermesi, katlanılır bir hal olmaktan çıkmıştır. Aylaklığın yarattığı ve dünyadan vazgeçme ruhunun beslediği giderek sayıca artan dilencilerin, şehir hayatının dışına çıkartılması ve genç olanlarının çalışmaya mecbur edilmesi düşüncesi, haklılık ve zorunluluk kazanmıştır. Yasalarla düzen altına alınan ve kurumlarıyla yasalara geçerlilik getirilen kent hayatı, onurlu fakir insanlara hayrı götürmek üzere, insanların örgütlenmesi gerektiği fikrini, daha o zamanlardan benimsemişti. Orta çağ zihniyeti, Tanrı'ya ibadet için bu dünyadan kopmayı şart koşması nedeniyle dünyevi işleri hor görmüş, aylaklığı haklı ve gerekli kıldığı ölçüde de dilenciliğe dinsel bir anlam kazandırmıştır. Luther, kilise örgütündeki üst kademedeki görevlileri şaşkınlığa uğratmış olsa dahi, hiyerarşik toplumsal*

konum disipliniyle ve astların üstüne kesin itaat bağlılığıyla, sosyal hiyerarşi düzenini benimsemiş bir kimseydi. Dinsel köktencilik ile ekonomik tutuculuğun birleştirilmesi gibi bir niyeti beslemeyen Luther, tüccar ya da girişimciyi tıpkı bir ücretli işçi olarak gördüğünden, çalışmasının üzerinde bir kazanç sağlamasını dahi hoş karşılamıyordu. Geleneksel bir yapı olarak orta çağ toplumu, farklı haklara sahip olan ve birbirleriyle hiç de eşit olmayan bir organizma içinde oluşan, bir bağımlılık anlayışı üzerine kurulmuştu. Değişime karşı olan görüşlerin bir derlemesi anlamını taşıyan sadakat duygusu; devrimlerin tamamına, hak arayan köylü isyanlarına ve ayrıcalıklarını korumak isteyen tekelci üstünlüklerine karşı beslenilen eş değer öfkeleriyle devam ettirilmek isteniyordu. Sıradan insanların ruhani hürriyetlerinin sağlanması ve korunması inancıyla yola çıkan, kısa zamanda Alman prenslerinin güçlerini kötüye kullandıklarını dile getiren, böylece tiranların nefret uyandıran gaddarlık ve zulümleri altında inleyen serflerin acılarını pek duymayan Luther; halkın toplumsal yapısından kaynaklanan sıkıntılarını ve özlemlerini bir ölçüde de olsa sezinleyerek, isyanın kaçınılmazlığını ve devrimin de gerekliliğini fark edebiliyordu. Tıpkı, haksızlıklara ve dinden sağlanılan çıkarlara karşı Luther'in beslediği derin öfkesi gibi, bir diğer çağda, Burke, aynı şikayetler karşısında şiddetli nefret hissinden başka bir şey duymuyordu. Zulümler ve isyanlarla, haksızlıklar ve çıkarcılıkla biçimlenmiş, dinsel ve toplumsal hayatın içeriği; kendine özgü meşruiyeti ve kutsallığı sınırlarında, Luther ve Burke'ye tamamıyla din dışı görünmekteydi. Orta çağ düşünürü ve kilise hukukçusu, serfliğin toplumun temeli için vazgeçilemez bir kurum olduğuna, kendilerini tam anlamıyla inandırmış bir haldeydi. Hristiyanlığın haksız yere öldürmeyeceksin ve kan dökmeyeceksin ilkelerinin de tesiriyle, kölelikten serfliğe geçildiği halde; orta çağın siyasal kuramı, serflik kurumunun yok edilmesine ve herkese kişisel özgürlüklerinin verilmesine yeltenilmesi halinde; dünyevi otoritelerin yanında mutlakıyetçi eğilimlerin yükseleceği ve böylece de evrensel kilise birliğinin bundan önemli ölçüde zarar göreceği uyarısı üzerinde odaklaşıyordu." (Kooman 1954; 51)

Dinsel öğreti, görünen dünyevi düzen ile ruhani yaşamın kurumsallaşması arasında son derece keskin ve ödün vermez bir çelişkiyi ortaya koymaktaydı. Derebeylerin köylüler üzerindeki mutlak hakimiyetlerine son verilmesini talep etmek; İsa'nın kendisine inanan bütün insanları kurtaracağına duyulan inancın bir gereği olduğu savunulmuştur. "*İsa, güçlü ya da zayıf*

demeden, itibarlı ya da sıradan kimse ayrımında bulunmadan, insanlar arasına hiçbir ayrım ya da sınır getirmeden herkes için kıymetli kanını dökmüştür. Oysa, kısmen düzensizliğin neden olduğu haksızlık ve günahkarlıklara düşülmesi, kısmen de adalete ön yargının bulaştırılması nedeniyle, dehşete düşüldüğü de olmamış değildir. Bu nedenler dolayısıyla, reformistler, İncil'le bildirilmiş olan ruhani mesajı, toplumsal bakımdan yeniden oluşum hareketinin temeli haline getirmişlerdir. Hristiyanlığın dayandığı Tanrı ailesinin bütün insanları kapsayan herkesi bir diğeriyle eşit ve aynı haklara sahip kılan İsa'nın ruhani krallığının değişime uğramasını olanaksız kıldığı gibi, dünyevi bir düzen halini almasını da tümüyle gerçek dışı yapmaktaydı. Çünkü, dünyevi krallık, insanların eşitsizliği üzerine kurulmuş toplumsal zümreleşme olmaksızın, kesinlikle var olamazdı. Bu nedenle, bazı insanlar hür olurken diğerleri serf olmalıydı, bir kısım insanlar hükmederken çoğunluk boyun eğmeliydi. Paul'ün söylediği gibi, 'İsa'nın huzurunda efendi ve köle aynıdır' (Romalılara). Ancak, ne köle yadsınmıştı ne de efendinin hakları ile üstünlükleri geçersiz kılınmıştı. Yaklaşık dört asır sonra, Luther'in endişeleri ve vesveseleri Tanrı krallığının kurulması aşırı ölçüde gerçek dışı olmasına dayandığı gibi, bir dereceye kadar da abartılmış olmasının sonucuydu. Toplum, rüşvet ve irtikap yüzünden olduğu kadar, şiddet nedeniyle çöküntüye uğramaktaydı. Toplumsal çalkalanışlar içinde hırpalanmakta, kapitalistler ise palazlanmaktaydı. Dünya düzeninin dinsel ahlakının ilkelerine göre kurulması idealini güden Luther'e göre; nerede bir tamahkarlık ya da fırsatçılık varsa, gözle görülür şekilde yok edilerek dağıtılmalı, ticaret ile bankacılığın ağlarını dört bir yana sararak zehrini salgılamasına asla merhamet gösterilmemeli, çıkarcılık ve bencillik şeklinde kendisini gösteren bu isyankarlığın beli kırılmalıdır. Reform dönemi boyunca Luther'in bu toplumsal kuramı ile Calvin'in değişen sosyal değişmeye bakış açısı arasındaki zıtlık kadar dikkat çekici başka bir özellik mevcut değildir. Calvin, bütün hoşgörüsüzlüğüne ve haşinliğine rağmen; ticaret uygarlığını temel kavramlar manzumesi olarak benimsemiş, kazanç peşinde koşan insanların imanını destekleyerek geleceğin hakim değerleri haline gelmesine katkıda bulunmuştur." (Pelikan 1968; 95)

3. FAİZLİ BORÇLANMALARA KARŞI LUTHER'İN RUHANİ KARDEŞLİK İDEALİ

Luther'in gözleri geçmişe dönüktür. Ekonomik fikirleri, zamanının anlayışından tamamıyla uzak bir şekilde girişimciliğin karşısında gelişmiştir. "*Rasyonelliği ve yararcı mantığı çare olarak gören seçkin insanların temsilcileri olarak tanımlanan, kazanç güdüsüyle hareket eden tüccarlar ve işadamları, bankerler ve gemi sahipleri, orta sınıfı oluşturan bütün gelir sahipleri; Luther'e göre, kendilerine hristiyan topluluk içinde asla bir yer bulamayacaklardır. Uluslar arası ticaret,bankacılık ve kredi işlemleri, kapitalist sanayi, kısaca ekonomik güçleri oluşturan bileşimler bütünü; kendilerine özgü bir devrimi yaratmış olsalar dahi, orta çağ dünyasının çözülmesine neden olan kudretli etmenler olarak ayakta kalsalar bile; hristiyanların sakınması gereken fesatlıklar krallığının özüne aittirler. Luther, kilise hukuğunun yaşadığı çağdaki hükümranlık tarzına, yalnızca, güç kullanılmasını alışkanlık haline getirmesine yol açan ayrıntılı kurallarını aşırı ölçüde dogmaya dayalı bulduğu için, saldırma gereğini hissetmiştir. Luther, 'Tefecilik Hakkında Kapsamlı Vaaz' (1520) isimli risalesnde veya 'Ticaret ve Tefecilik Hakkında' (1524) adındaki çalışmasında; zamanının ekonomik sorunlarını ayrıntısıyla irdelerken, öne sürdüğü öğretileri kilise hukuk eserlerinin en koyu yorumuna kendisini kaptırmıştır. Kilise hukukçularının yargı ile ilkelerine en mutaassıp bir şekilde yönelmiş, yaşanılan gerçek hayatın zorunluluklarına en şiddetli bir anlayışla uyarlamaya yeltenmiştir. Luther'in toplumsal kuramı ve ekonomik sorunlara bakış açısı, orta çağ kilise hukukçularının anlayışına dayalı olarak geçmişe dönük olduğu halde; J.Calvin, orta sınıf meslek gruplarını ve kararlarını, ticaret uygarlığının birer temsilcileri olarak benimseyebilmişti. Luther'in fiyatlarla ilgili düşünceleri, sadece ve sadece, orta çağdan esinlenmiş geleneksel öğretilerin yeniden uygulattırılması gayretinden ibaretti. Luther'e göre, bir kimse, sattığım ürünlerin değerini kendim belirleyebilirim veya müşterinin istemine göre fiyatını saptayabilirim, diyemezdi; bunun yerine, ürününe uygun gelen adil fiyata göre satmak zorundaydı. Luther demekteydi ki, sattığın ürünün imalatında senin güç ile iraden bulunuyorsa, hiçbir hukuk ve sınır dışına çıkmaksızın, Tanrı'ya ait olan bir şeymişçesine bunun emanetini üstlenebilirsin; satmakta olduğun bu ürünün komşusunun gayretiyle ortaya çıktığını,komşusuna*

zarar vermeksizin veya onu hiç incitmeksizin satışa çıkartmalı,vicdanını uyanık tutmak gayesiyle sınırlanmış adaletin dışına asla çıkmamalısın." (Ryn 1924; 82)

Şayet kamu otoriteleri, fiyatı sabit kılmışlarsa, satıcının, mutlaka fiyatı bu seviyesinde tutması gerekmektedir. Şayet fiyat, adil bir şekilde belirlenmemişse; kendi harcamalarını ve geçim zaruretini dikkate almada, toplumda yerleşmiş yaygın kanıya göre fiyatı sabit kılmak zorundadır. Şayet fiyatı kendisi belirleme yoluna giderse, yaşama tarzı içinde alıcısının konumunu devam etmesine yetecek düzeyde olmasına dikkat edecek; ayrıca, sarf ettiği emek ve üstlendiği masrafı karşılamak isteyecektir. Luther, hiçbir şekilde ürünün kıt olup olmadığını, müşterisinin bu mala özel bir değeri verip vermediğini asla dikkate almamaktadır. "*Ürünü satışa sunmaktan asla çekinmemeli, miktarının az olmasını veya rağbet görmesini fırsat bilerek, ürünün fiyatı asla yükseltilmemelidir. Kıtlık, fiyat yükselişleri yoluyla bir vurguna asla dönüşmemelidir. Geleceğin beklentilerine kapılarak, sıkıntılara ve kıtlığa neden olunmamalıdır. Sonraya bırakılan ödemelerle fiyatı yükseltmemeli, uzatılan ödeme süresinden dolayı da gecikme bedeli alınmamalıdır. Tefecilik konusuyla ilgili olarak, Luther, ortodoks öğretiden dahi daha ileri boyutta aşırılığa kaçmıştır. Kilise hukukçuları tarafından öngörülen fiili zorunlulukları ve yargıları açıkça benimsediğini bildirmekten, hiç çekinmemiştir. Luther şöyle demektedir: 'Alman ulusunun en büyük talihsizliği, çok kolay bir şekilde varlığını tefecilik trajedisinin içinde bulmuş olmasıdır. Faizi şeytan keşfetmiş, Roma tarafından hilei şerriyeleri icat edilmiş, Tanrının lanetlediği bu fesatlığı ve haksızlığı takdis etmiş, insanlığa tahmin dahi olunamayan kötülüklerine bir ölçüde meşruiyet kazandırmıştır. Roma, borçlanmadaki faiz koşullarının gizli ve serbest bir şekilde hiçbir sınır tanımaksızın belirlenmesinde tarafların ısrar etmesinden asla hoşnut değilse de, uğranılan kazanç veya fırsat kaybının bir karşılığı olarak ya da kira gelirlerine aktarılan para yatırımının bir gereği olarak faiz ödemesinin kaçınılmazlığını kabul etmiş bir haldedir.' (On Commerce and Usury, 1524) Zamanında tüm bu şekillerde uğranılan kayıpların karşılığının ödenmesinde veya sağlanılan kazançların meşru kılınması kilise hukuku izin vermiş olduğu halde; sadece, belirlenen sınırlar içinde kalmayan ve insafsızlık içinde iyelik gaspına yönelmiş olan tefeciler, kilisede düzenlenen ayinlere alınmamakta, günahlarının affına kefaret edilmemekte ve bir hristiyan olarak defnine asla müsaade edilmemektedir. Böylesine ahlaki yargılarla içeriği düzenlenen, kanun maddelerinin*

katılığı karşısında, Luther; Doğu ile lüks ticaret malları alış verişine yeltenen, uluslar arası finans sahasında muazzam güç ile sermaye sahibi olan, döviz ve hisse senetlerinde olduğu kadar tahvil ve arazi alım satımlarında dehşetli pazarlıklarına girişen, tekellerin ayrıcalıklı haklarını işleten kendi neslinin; bu karakteristik gelişiminin, davranış ile tutumları üzerinde nasıl bir belirleyici etkide bulunduğunu keşfetmek istemekte, tahminlere sığmayan eğilimleri karşısında şoke uğramaktadır. Hindistan ve diğer uzak diyarlardan ticari eşyalar getirilmekte, altın ve gümüşün yanı sıra kıymetli taşlar meydanlarda sergilenmektedir. Bataklıklar kurutularak arazi elde edilmekte, insanlar ellerindeki paraları tamamıyla lüks sayılan bu yabancı malları almada birbirleriyle yarışır hale gelmektedir. Sınırsız bir coşku içinde gördüğü her şeyi almak isteyen, tamahkarlığın güdülediği hırçın etkisiyle daha çok serveti ve daha yüksek bir konumu arzulayan, yeni bir nesille karşı karşıya kalınmıştır. Bu servet hırsı ve gösteriş harisliğinin, tekelci ayrıcalıkların tanındığı bir dönem içinde gerçekleştiğini, ilahi adalet ve hristiyan hukuğunun gereklerini bir kenara bırakalım, sivil yasalarının dahi hiçe sayıldığını görmezlikten gelebilen bir kimseye rastlamak mümkün değildir. Luther'e göre, dünyadaki bütün insanlar için apaçık bir şekilde zararlı olan bu maddiyat ve gösteriş düşkünlüğü içindeki hazırlık eğilimi, kesin olarak kınanmalı ve gayri ahlakilik içeriği gözler önüne serilmelidir." (Ryn 1924; 84)

Luther'in ekonomi ahlağı, zamanının maddiyat ve servet düşkünlüğü eğilimini yadsıyan, adalet duygularına dayanan geçmişin yargılarıyla doluydu. "*Zamanının düşmanları olarak görülse de, servet ve konum peşinde koşan insanların azimkârlığı ile yeterliliği, kendilerini, ussal hukuğun şampiyonları halinde anılmasına neden olmuştur. Luther'in, ekonomik ihtirasın ve iyelik edinme azminden daima nefret etmiş olduğunu düşünmüş olsa dahi, dostlarının içinde bu eğilimde olanlara tahammül ettiğini ve belirlenen sınırlamalar içinde kalmalarını salık verdiği, en azından düşünsel anlamda da olsa ekonomik heves ile isteklerini denetim altında tutmalarını istediği bilinmektedir. Hiç kuşkusuz kilise örgütünün dayandığı hukuk ilkeleri ve disiplin mekanizması, Luther'in eğiliminin tam aksi yönündeydi. Luther, günah affı hüccetlerinin ihaleye çıkarılmasına ve sahip olunan parasal servetten sürekli aylık faiz geliri elde edilmesine asla kayıtsız kalmamıştır; nefret ve iğrenme içinde Roma'nın bu servet düşkünlüğüne karşı çıkmıştır. Tamahkarlık yapan ve servetine servet katan haris insanların*

zihninde nebilerin sözlerinin çınladığına iman etmiş olduğundan Luther; bu tür eğilimlerin cemaat yoluyla kesin yasaklama ve cezalandırma getirileceğini ummaktaydı. Tanrı ailesinin çocukları olarak gördüğü inananların, tıpkı hristiyanlığın birer havarileri gibi bu sevgi emelinin ahlaki idealini benimseyerek, Luther; Roma çatısında kanıksanmış kilise organizasyonu içinden yükselen ticari şirket anlayışını eytişimsel hükümranlığının yok olacağına, kesin gözüyle bakmaktaydı. Yaşanılan çağların büyük bir kısmında, insanların ne ümitlerle bağlandığı kurumların giderek yozlaşıp devasalaşarak değersizleştiğine tanıklık etmiş olan Luther; bu trajik parodi manzumesi içinde bocalayan insanların, insanoğlu sevgisi idealiyle kurulan bu kurumların nefret uyandırıcı hükümranlığıyla karşı karşıya bırakılmasına rastlanmıştır. Dürüstlük içinde sevgi emelini şart koşan dinin yüce kuramı, ile, yaşadığı çağ içinde dinsel kurumların neden olduğu iğrenç gerçekler arasındaki çelişkinin uzunca bir zaman takipçisi haline gelen Luther; bu yozlaşma karşısında dayanılmaz bir isyankarlık duygusunu hissetmesi mizacının en yüce örneğini oluşturmaktadır. Daima özverili bir merhamet içinde kalmayı, menfaatperestlik içinde harisçe duygulara kapılmaktan uzak olmayı vaaz etmesine rağmen; Luther, somut bir açıklamayla, her bir kurumun içine düştüğü durumu dehşete düşerek fark etmiş, tam bir yılgınlık içinde geri çekilmek zorunluluğunu hissetmiştir. Luther, orta çağa özgü ekonomik öğretilerin içeriğini, orta çağ dönemi sonlarında ortaya çıkan düşüncelerinde dahi çok ender rastlanabilen bir bağlılık ve kopyacılık içinde harfi harfine yineleme ısrarında bulunmuştur. Ancak, orta çağ katolikliğinin dayandığı temel kuralları ve uyguladığı buyrukları, Luther'in yorumuyla olumlu bir anlam içeriğine kavuşmuştur. Luther'e göre, Tanrı, kişinin ruhuyla doğrudan konuşmakta olduğundan, ruhban sınıfının şefaatine veya insanlar tarafından oluşturulup düzen altına alınan kurumların aracılık işlevine hiç gereksinimi yoktur. Tanrı, kişinin yalnızca kalbinin sesine kulak vermekte, insanlarla doğrudan bir bağlantı kurmaktadır. Böylece Tanrı, insanın yüreğine bakarak ruhuyla konuşmakta, ruh insanlar topluluğundan soyutlandığından her tür düzenli ilgi ve gaileden kişi koparak Tanrı'yı benliğinde hissetmekte, yaratıcısıyla kurduğu bu gönül bağında kendi kendisini yetiştirebilir haline gelebilmektedir." (Rupp 1968; 61)

Ancak bu şekilde Tanrı'nın lütuf ve mağfireti toplumsal ilişkiler sınırlarından kurtulabilir, insanı ruhani ilgisinden ayıran duygu ve emellerden kopmasını sağlayabilir. "*İnsanlar arasında parayla kurulan bu ilişkiler, hiçbir şekilde, ruhani bir kaynaktan beslenmemekte ve lütfün benimsenmesini de kolay kılmamaktadır. Tıpkı, ilk defa sapkınlığa düşmek ve kuşkulara kapılarak cennetten çıkarılan melek gibi, o kahredici görevi uğruna hayatını vakfetmiş ve duyarsız kılmıştır. Çıkar ilişkilerinin yol açtığı, gaddarlık ve acımasızlığın hakim olduğu bu düzensizlik ve kargaşa, yaban ortasında kalmış bir kimseyi iyelik harisliğine döndürmüş; asla kutsal kılınmayan bu hırsı içinde, eylemlerinin kutsal kılınmasında acze ve yetersizliğe düşürmüştür. Dışarıdan görünen bu çekişmeli mücadele ortamında uğruna ömür harcanan hiçbir emelin, hangi nam ve itibar uğruna girişilirse girişilsin hiç bir önemi olmadığı anlaşıldığı gibi; bu türden düşkünlüklerin, hristiyan dürüstlüğüne ve hürriyet anlayışına dikkate değer bir katkıda bulunmadığı, derhal fark edilmektedir. İnsanın iç huzura vararak güven ve mutluluk içinde yaşayabilmesi için, bir tek şeyin, yalnızca tek bir anlayışın bu yeni dünyada zorunlu olduğu, gün gibi aşikardır. Adalet ve hristiyan hürriyeti bu dürüstlük temeli üzerinden yükselmekte; bireyin iç dünyasındaki karşılıksız sevgi emeli de, yine dürüstlük sayesinde yol almaktadır. Nitekim Tanrı'nın kutsal sözü, İsa'nın İncil'i yalnızca dürüstlüğün ifade olmuştur. Tanrı'ya beslediği sevgiden dolayı, etrafındaki bütün insanlara sevgi ve merhametle davranan kişi; elbette, bu sevgisinin gelişmesinin zorunlu bir sonucu olarak öğrenmeye açık bir hale gelecek, Tanrı sevgisini kavramanın yollarını arayacaktır. İnsanlara bağlanmanın yerine doğrudan Tanrı'yı sevmenin bedeli, ilk bakışta, son derece etkili olan ruhani bir vukufu, derin bir anlayışı zorunlu kılar. Kurumsal ibadetle kendisini rahatlatan insanın halinden, artık Luther de eser kalmaz, dünyası tam bir cehenneme dönmüştür; karşılıksız sevgi ve dürüstlük yolunda ilerleyerek Tanrı'yı sevme hali dışında, ayinlere katılmanın veya bağışlanma belgesini almanın hiçbir yararının olmadığını, corpus christian (İsa'nın Bedeni) düzeninde kilise müdavimi olmanın bir boş olduğunu artık anlamış bulunmaktadır. Kısacası, hiçbir kurumsal ibadet ve hiçbir parasal bağış, kurtarılmışlığın hücceti haline gelemez. Reform hareketinin gerçek anlamı, işte bu ruhani yönelişin bireysel bir içerik kazanarak, kiliselerin kurumsal ibadetle düzenlediği aracılık işlevine bir son verilmesinden başka bir şey değildi. Böyle bir reformist eğilim, Luther'in düşüncesinde olmasa dahi, kendi gidişatının mantıksal bir sonucu olarak;*

yalnızca karşılıksız yardımları ve bağışları, merhamet gösterilerini değersiz kılmadığı gibi; kilisede düzenlenen bütün ayinleri, hatta dinsel bir kurum olarak kilisenin kendisini dahi gereksiz ve yararsız bir hale getirmekteydi. Kurumsal ibadetin yerine bireysel yönelişin geçtiği, Tanrı'ya içten samimi seslenişin bir gereği olarak dünyadaki ilişkilerde dürüstlük ve sevginin esas alınmıştır. Bu değişimle vurgulanan dinsel anlamlılık ve geçerlilik konusunu, Luther'in bir ilahiyatçı olarak vardığı sonuçlarla erişilmiş, kapsamlı zihinsel süreçlerden geçirilerek ayrıntısıyla irdeleyerek doğruluğuna hükmedilmiştir. Deneysel ruhani yönelişin, kurumsal aracılık ve denetim işlevini aşarak, inananlar tarafından rağbet edilmesinin ve geçerli kılınmasının toplumsal teori üzerindeki etkileri, son derece dehşetli olmuştur." (Roover 1974; 109)

Kurtuluşun yalnızca yürek temizliği içinde Tanrı'ya seslenişin, dürüstlük halinde kalınarak sevgi emelinde hep özverili ve merhametli olunuşunun bir sonucu olmasıyla; yalnızca bu ruh haliyle Tanrı lütfuna erişileceğinin bilincine varılmasıyla, bir bütün olarak dinin örgütlenmiş dokusu yıkıma uğramıştır. "*Artık, cemaat ile Tanrı arasında aracılık işlevine sahip olduğu iddiasındaki kilisenin öğretilerinin vahiy kudretini içerdiğine bazı kimseler inanmadığı gibi; hiyerarşi anlayışı içinde görevlendirilen ruhban hayatının üstünlüğüne, sistemleştirilmiş etkinlikler kapsamındaki ayin geleneğine, bağışlar ve mağfiret bedelleriyle şirketleşmiş bir kurum haline gelen Roma'ya güven beslenilemez olmuştur. Kilise tarafından düzenlenen dinsel faaliyetler önemini kaybetmiş, Tanrı'yı anmaktan alıkoyan engeller işlevleri yüklenmiştir. Farklı derecelerdeki ruhani maksatlar içindeki üyelerinin ziyadesiyle düşüncelerini dile getirmeleri yoluyla katkıda bulunduğuna kanaat getirilen, bir orta çağ kavramı sayılan sosyal düzen anlayışı geçersiz kılınmıştır. Daha büyük bir birliğin neden olduğu özellikler, giderek ayrılığın etmenleri haline gelmiştir. İnsanların birbirlerine karşı kin ve husumet beslemelerine yol açmış, evrensel kilise birliği temeli yerini ulusal birliklere terk etmiştir. Artık kurumsal lütuf aracısı ve dağıtıcısı olarak kilise, kendi gelişim doğasını tamamlamış; kendi içinde, kendi anti tezini yaratarak yozlaşmış, gücünü kaybetmiştir. Toplumun bir üyesi olarak insanların eylemleri, Tanrı'nın bir çocuğu olarak yaşamının bir uzantısı olmaktan çıkmış, maddiyat düşkünlüğü içinde inkarcılık rağbet bulan bir eğilim olmuştur. Dünyevi ilgiler çok uzaktan bile olsa davranışların dinsel bir anlam kazanmasını engeller olmuştur. Dünyevi ve kişisel hedefler,*

dinin özverili cemaat anlayışıyla rekabete girişmiş, böylece zamanın anlayışına uyumlu olması yönünde din üzerinde büyük bir baskı kurmuştur. Hristiyan ahlaki yorumunu içeren ayrıntılı davranış kalıpları istenmemekte, yargısal tutumları da geçersiz kılınarak tamamına itiraz edilmektedir. Aristo yorumu ve skolastik felsefesiyle sınırlandırılan hristiyan eğilimi; kutsal kitapla kendisine yeterli ve en doğru bir rehberi bulmuş, ruhban sınıfının yargıları yerine kendi bireysel vicdanına yönelmesi ilke edinmiştir. Böylece, bir anlamda, dünyevi ve dini yaşam ayrılığı ortadan kaldırılmıştır. Tabir caizse, manastır hayatının münzevi çilekeşlik terbiyesi dünyanın ve ekonomik ilişkilerin içine taşınmıştır. İnanan bütün insanlar, kilisenin ruhban sınıfının hiyerarşik atamasıyla belirlediği konumuna bakılmaksızın, kral ya da sepetçi demeksizin, Tanrı'nın huzurunda aynı seviyede bir tutulmuştur. Günahkar yaradılışları dolayısıyla bütün insanların Tanrı önünde eşit oldukları düşüncesinin geliştirilmesi, sonradan ortaya çıkarak devrimlerin hepsinin özünü ve haklı kılınmış nedenini oluşturmuştur. Tanrı nazarında bütün insanların eşitliği inancının etkisi o denli müthiş olmuştur ki; bütün diğer yorum ile yargılar, son derece değersiz ve anlamsız kalmıştır. Bütün insanlar kendi bireysel ve ruhsal yönelişinde kutsanmışlar, her bir insan tek başına ilerleği takva yolunda takdis olunmuştur. Dünya iyi ya da kötü diye ikiye ayrılmış, aydınlık ve karanlık arasındaki bu amansız mücadele, ruh ile madde arasında açığa çıkmıştır. Bunlar arasındaki farklılık kesindir." (Ryn 1924; 89)

Reform hareketinin en uç noktasını ifade eden, mesleki etkinliklerin bir takva yolu haline gelerek, ulaşılan başarıların ve edinilen kazancın da Tanrı katında seçilmişliğin ve kurtarılmışlığın kanıtı olarak algılanması haline; Luther'in, imanın, yalnızca kalıplaşmış ibadetle değil, gerçek dünyada yaşanılan insan ilişkilerinde sevgi emeline erişmek için dürüstlük içinde kalınmasıyla kanıtlanması gerektiği düşüncesiyle başlangıç yapılmıştır. "*İnsan, bir birey olarak, dilediği her an ve her yerde, kalbinin saflığı ve iyi niyetiyle, hiçbir kimsenin irşadına boyun eğmeksizin, bu saf ruhuyla doğrudan ve özgürce kendisi Tanrı'ya yönebilmesidir. Kurumsal ibadetin kalıpçılığından ve önceden belirlenmişliğinden böylece kurtulan kişiler, mesleki etkinliği yegane Tanrı yolu haline getirdikleri gibi, inanca dayalı her yönelişi hak olarak benimseyerek dinde hoşgörünün yolunu da açmışlardır. Değişimin ortaya çıkardığı yorumlar, sonraki nesiller tarafından da ifade edilmiştir. Ancak, Luther'in kendisi fikirlerinin*

yorumunda pek uyumlu olmamıştır. Nitekim, Luther, orta çağdan kalma hataları ve uygulamaları açıkça ret etmiş olmasına rağmen; orta çağ toplumsal öğretisini içerik olarak koruyup sürdürülmesini olanaklı bulmuştur. Ayrıca, hayır işlerinin kurtuluşa ermenin semereleri olduğunda ısrar etmesine karşın; aynı coşkulu serkeşlik içinde, bağış ve yardımlarla kurtuluşun garanti edilemeyeceğini bildirmiştir. Geleneksel hristiyan ahlakını vurgulayan toplumsal sorunlarla ilgili yazılarında, kilise çatısında dağıtılan kurumsal lütuf anlayışını kesin olarak reddetmiş; ruh ile günah affı senedi, biçim ile öz, lütuf ile ameller arasında feci bir aykırılığın bulunduğunu savunmuştur. Luther'in niyeti, en azından, ekonomik konularda iyi vicdana sahip olarak kişisel yargılarını dahi ihmal edilmemesini sağlamakla, sınırsız arınma çabası içinde kendilerini temizlemelerini istemiştir. Orta çağa özgü hayırseverlik ve kardeşlik anlayışını, dilencilik ve aylaklık düzenini, yortuları ve anma günlerini, hac yolculuklarını gözler önüne sererken, gerçek hayatta rastlanılan kötüye kullanmaları üzerinde olmuştur. Günlük hayatın yüklediği sıradan görevleri yerine getirirken, bireysel vicdanın uyanmasını ve dürüstlük içinde kalınmasını sağlayan bu özel mekanizmanın işlemesi; orta çağa özgü hayırseverlik düşüncesinin, kaçınılmaz bir şekilde yadsınmasına yol açmıştır. Orta çağlardan kalma kilise hukuğunun bütünüyle ortadan kaldırılmasını istemiş, her türlü insan davranışlarına kutsal kitabın rehber olabileceğine dair kesin inancını belirten Luther; bunun doğal bir sonucu olarak da, bir başka kaynağa gereksinim duyulmaması gerektiğinde ısrar etmiştir. Kilise örgütünün hiyerarşik yapısı içinde toplum üzerinde kurduğu disiplini tamamıyla yadsımış olmasa dahi, Luther bu erkin kendiliğinden sona ermesi bakımından oldukça tahammülsüz davranışlar sergilemiştir. Hristiyanın, kendisine görevini anlatması veya davranışlarını düzenlemesi için, öyle kilise örgütü gibi ayrıntılı ve özenli bir mekanizmaya gereksinimi olmadığını vurgulamıştır. Luther, benim için kutsal metinler yeterlidir, yeter ki ne anlattığına kulak verelim, demiştir. Kutsal metinlerden daha iyi eğitici bir kaynak olmadığında ısrar etmiştir. 'Bir başkasının sana yapmasını istemediğin bir şeyi, sen de, hiç kimseye yapma; komşunu kendin gibi sev' (Luka) gibi ifadeler, inanan bir insan için davranışlarının özünü oluşturmuştu. 'Yargılamayın ki, hükme uğramayın, Tanrı gibi bağışlayıcı olun' (Luka) gibi ifadelere bağlı kalınması halinde her şeyin iyi ve uyumlu bir şekilde düzen altına alındığından, kişinin kendi nefsini özellikle bu kurallar altında terbiye etmesinin gerekliliğinden söz etmiştir. 'Kutsal Kitab'ı eline alarak

yüreğini Tanrı'ya açan herkes, kendi vicdanını kendisine rehber kılabilir. Böylece her şey yolunda gider, kimse kimseye asla haksızlık veya kötülük yapmaz. Her şey kendi kendisini düzen altına alır. Çok az kimse, yüreği ile vicdanına rehber olan kutsal metinlerin kudretini nasıl yadsıyabilir, Tanrı sözünü bırakıp kendisine neyi rehber edinebilir? Ancak ruhi coşku ve his, gerçekten de aklın ve ussal muhakemenin yerini asla tutamaz. Söz, hukuğun yerini alabilir mi? Var olan bütün sorunları ortadan kaldıracak biçimde, kutsal metinlerin kişiyi bilgili ve iradeli kılması, sosyal görevleri hakkında bilinçlendirmesi, köklü çözümleri getirmesi, hiç mümkün müdür? Bireyin manevi hayatının ve vicdani dokusunun, dinsel saha içine girdiği, eğer doğruysa; buna rağmen, dıştan yargılamaya dayanan bir düzenin oluşturulmak zorunda kalınması,böyle bir dinsel örgütlenme içine girilmesi, bir çelişki değil de nedir? Dünya kurumlarının sürekli bir yok oluş sürecinde bulunduğu ve meşruiyet kazanmış dahi olsa hukuk kurallarının da böyle bir geçersiz olma aşınımından asla kurtulamayacağı bir gerçekse, devamlı bir değişime zorlanmaktaysalar, bunların hepsinin, hiç değişmeksizin kalan ruha yabancı kalacağı veya aykırılığa düşüleceği, kesindir.' (Luther, Sermon de Virtute Excommunicatis, 1519) Yine de, kurumsal yapı ile hukuksal yargı bütünüyle terk edilmemiş; hristiyan ahlakının oluşturulması görevine öncelik tanındığından, sağlam temellere oturtulması arzu edilmiştir. Hristiyan yazarlar, toplumsal ahlağı yerleştirmek ve dinsel denetimi kurmak gibi ortak hedefle bağlantılı olarak değerler hiyerarşisi kavramı yoluyla, yetersiz kalmış dahi olsalar, ruh ile kurumsal yapılanma arasında bir çözüm keşfetme eğilimine girmişlerdir. Katolik bir rasyonalist, Luther'in hukuksal yargılamayı yadsıyor ve kurumsal öğretisine gereken önemi vermeyen yaklaşımına yanıt vermiş; kilisenin, yasaklama getiren yasaları zorla uygulama yoluna girmesinin, işlemleri yasaklamanın gereklerini tanımlayıcı zihinsel çalışmaları yapmadığı veya yerine getirmeye hazırlıklı olmadığı müddetçe, bir yararının olamayacağı düşüncesine katıldığını belirtmekten çekinmemiştir." (Roover 1974; 112-114)

Luther, genel ifadeleri kullanarak tamahkarlığı ve açgözlülüğü açığa çıkartmış, şaşırtıcı bir üslup içinde faizi tefecilik olarak görerek ağır hakaretlerle dolu taşkınlığını sürdürmekten de geri kalmamıştır. "*Fakat, borçlanmadan kazanç sağlanılması gibi özel bir sorunla ilgili olarak Danzig yöneticilerinin tefecilik uygulamaları hakkında öne sürdüğü tavsiyeleriyle yüz yuze geldiğine, kitabı eline alan insana vicdanına göre davranış serbestliğini tanımış, geri adım*

atmıştır. Luther demektedir ki, 'Vaiz, yalnızca İncil'in kurallarına bağlı kalarak vaaz vermelidir ve her bir insanın kendi vicdanına göre bir yol tutmasına izin vermelidir. İncil'i okuyup rehber edinebileceğini bilen insanı kendi haline bırakalım, Tanrı ruhunun yönlendirdiği ve hükmettiği bu hevesli yüreği, İncil'in kendisine yüklediğinden fazla bir yükle hizmetini ağırlaştırmasın.' (Luther, Sermon de Triplici Justicia, 1518) Luther, dinin özüne inerek gününün dinsel yozlaşma sorunlarından kurtuluş yolunu aradığı için, ilahiyat öğretisinde ve ekonomik yorumlarında, orta çağ zihniyet dünyasının temelini oluşturan ilahiyat anlayışını esas almıştır. Bu eğilimi, gününün ekonomik ve sosyal sorunlarını gerçekçi ve geleceğe yönelik tanılamada yetersiz kalmasına neden olmuştur. Luther'in yetersizliği, asla tesadüfi değildir. Luther'in bu etkisizliği, doğrudan doğruya, kurallarıyla ve buyruklarıyla dinin cismanileştirildiği ve böylelikle alçaltıldığını öne sürdüğü, kendisinin şiddetle karşı çıktığı, maddiyat düşkünlüğü kavramından kaynaklanmaktadır. kilise hukukçularının ahlaki yorumlarına şiddetle saldırmış, öğretilerini eleştirmede sayısız nedenden dolayı kesin olarak haklılığını vurgulamıştır. Ancak, soruna çözüm olabilen kötü bir yasa dahi, iyi bir yasa olarak geçerli kılınabilir. Yasasız kalmak ise, bir ölçüde, sorunun içinden hiç çıkamamakla aynı anlamı taşır. Bu durumda ahlaki yorumlar, sadece ve sadece, ister kilise örgütünü ilgilendirsin isterse de dünyevi bir içerik kazansın, genel ilkelerin özel olaylara uygulanması anlamına gelmektedir. Sonuçta bu ilkeler uygulanamaz gibi bir özelliğe bürünürse, bu durumda, iş ve siyaset dünyasıyla ve geri kalan diğer alemlerle bağlantısı nasıl kurulacaktır, gelişme ortamı nasıl sağlanacaktır vs., gibi sorularla karşılaşılmaktadır. Luther'in, Fuggers ailesine ve köylü zümrelerine karşıt olarak başlattığı hareket içindeki açıklamaları dikkate alındığında; 'Ticaret ve Tefecilik' ismini taşıyan risalesinde geliştirdiği düşünceleri, hristiyanlığın merhamet ve sadelikle ilgili arzu dolu olarak, yorumlanabilir. Luther'e göre, takva ehlinden ikna edici bir söz dinlenmek istendiğinde, Pavlus tarafından salık verilen öğütlere kulak vermek gerekir. 'Nefis, yaşamın ve adaletin gerçekleşmesi için kelama muhtaçtır. Kelam ise, sadece iman yoluyla aklanan kimselerin tutundukları ip olmuştur. Ruha, çok ibadet yaparak değil, iman yoluyla aklanarak, yaşama ve adalete ulaşılır.' (The Christian Nobility, 1529) Luther'in dinsel önermesindeki mantığı, geçmişin toplumsal ahlak anlayışına duyduğu bağlılığından çok daha fazla gelecek nesillerin eğilimi üzerinde odaklaşmıştır. Yozlaşmış kurumsal dinin hoşgörüsüzlüğüne rağmen,

değiştiremediği kendine özgü sonuçlarını ve fikirlerini geliştirme yolunu tutmuştur. Aşırı derecede ruhani deneyim hali derinleştirilmiş, yeni eğilimlere gelişme olanağı sağlayan serbestlik ortamına alışmadık fikirler saçılmış, Luther'e yönelik nefret böylece uyanık kalmıştır." (Roover 1974; 117)

Faizin yasaklanması, fakirin köle durumuna düşmesine ve haksız kazanç elde edilmesine mani olmak gibi açıklanan pek çok gayelerle uygulanmış olmakla beraber, Luther'i esas ilgilendiren, faizin serbest bırakılması halinde, insanın dünyevi faaliyetlere yönelerek aşırı servet biriktirme arzusunu hissetmesi sonucunda; Tanrıyı unutması, ona gerektiği şekilde kul olma emelinin yok olması, Tanrı korkusunun yerini menfaatin almasıyla yardımseverliğin ve fedakarlığın yok olması, fedakarlığın ve vazgeçmenin ortadan kalkacağını, kardeşliğin ve dayanışmanın büyük yara alacağı,cemaatin birlik ruhunun zedeleneceği ve kişinin ibadete ayıracak zamanın dahi kalmayacağı vs., tarzındaki katolik ahlağı, yani o çağın zihniyet dünyası olmaktadır. Luther'in sebatkar meslek anlayışını öne çıkaran Weber de, faiz yasağının altında yatan ahlaki normları birinci derecede incelemeye layık bulmuştur. Böylelikle de, gözle görünen somut olguların ve benimsenilen davranış tarzlarının toplumda tesir gördükleri zihniyet dünyasının kalıplaştırılmış tarzlarını sosyolojisine temel almıştır. "*Yüzeysel çözümlemesiyle ve geçerli olan izlenimleriyle bir kimse, katolikizmin daha geniş kapsamdaki öteki dünyalılığının,en yüksek idealleri olarak asketik karakterini ifade etmesinin sonucunda, taraftarlarına, bu dünyanın nimetlerine karşı daha fazla ilgisiz kalmalarını aşıladığını açıklamayı denemekle, farklılığı ortaya koyabilir. Daha sakin bir kimse olarak katolik,daha az bir kazanma dürtüsüne sahip bulunduğundan; çok az bir geliri sunsa dahi,mümkün olduğu kadar fazla güvenli olan bir yaşama tarzını,kazanma onuru ve zengin olma şansını beraberinde getirecek olsa bile, riskli ve heyecanlı bir hayata daima tercih edecektir. İlk olarak, orta çağa hakim olan gelenekle tam bir uyum içinde bulunan, örneğin, Thomas Aquinas'ın betimlediği gibi, Tanrı istemiş bile olsa dünyadaki faaliyetin bedenle ilgili olduğu düşünülerek, inanç dünyasının kaçınılmaz bir şekilde doğal temelini oluşturmasına karşın, ahlaki bakımdan yemek ve içmek olarak kendi içinde kayıtsız kalınması gerektiği öğütlenilmekteydi. Bütün bunlardan başka,dini anlamda meslek kavramının sonuçları, bundan derhal tesir gören dünyevi davranış hakkında çok farklı yorumları içermektedir. Katolik davranış ile bir kıyaslamasının yapılması*

halinde, reformasyonun tesirinin,meslek kavramının içinde organize edilen dünyevi işin ahlaki öneminin ve dinsel yaptırım kudretinin çok büyük bir ölçüde arttırılmış olduğu görülür. Tamamen yüzeysel bir bakışta bile, hem katoliklikte ve hem de Luthercilikte, dinsel hayat ile dünyevi faaliyet arasında derin bir ayrılığın bulunduğu derhal fark edilir. Nihai sonuçları itibarıyla Lutherciliğin kesinlikle meydana getiremediği, kilise ve ayinleri yoluyla erişilecek kurtuluşu kalvinizmin tamamıyla bünyesinden çıkartıp atması, katoliklik ile olan kesin belirleyici farklılığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, kalvinizmin orta çağ asketikizmle olan farklılığı gayet açıktır. Kalvinizm,metodik hayatı, katolikizmde olduğu gibi manastır hücreleriyle sınırlandırmamıştır. Ayrıca,en önemli nokta olarak, kalvinizmde, azizlerin doğal hayattan farklı kılınan yaşamı,dünyanın dışında kurulan manastır cemaatlerinde değil,bu dünyanın içinde ve kurumlarında yer almaktadır. Ahiretteki kurtuluş uğruna bu dünyadaki tavrın rasyonelleşmesi,asketik protestanlığın meslek kavramının bir sonucudur. Aziz Paul'ün 'çalışmayan yemesin' sözü, kayıtsız şartsız herkes için geçerlidir. Çalışmaya karşı isteksizlik,lütfun yokluğunun bir alametidir. Thomas Aquinas, aziz Paul'ün sözlerini yorumlamıştır. Çalışmayı, sadece insanın türsel yaşamının devamı uğruna tutmakta, fakat tek tek bireylerin bir meşgalesi olarak görmemektedir." (Weber 1984; 40-4l) Weber'e göre, gerçekte faiz yasağı, katolik iktisat ahlakının olduğu kadar Luther'in de, dünyevi servet edinilmesi, ihtiyacı aşan ekonomik faaliyette bulunulması, paranın biriktirilmesi ve bu maksatlara ulaşmak için de bireyci ve akılcı hareket edilmesi gibi bir düşünce tarzına ve faaliyet tipine muhalif bir tutum sergilenmesi, bu dünyayı ret eden uhrevi asketikizmin ya da ruhta tapınmanın açık ve kesin bir sonucuydu.

SONUÇ

Para karşılığında işlenmiş günahların bağışlanmayacağını ve endüljans belgelerini alanların da azaptan tam anlamıyla kurtularak cennete giremeyeceğini vurgulayan M.Luther; iman yoluyla kurtuluşa erişmede ısrar ederek, yalnızca iç pişmanlık ve günah itirafı yoluyla rahibin huzurunda gönülden itiraf etmedikçe tanrının kişiyi affetmeyeceği görüşünü ileri sürmüştür. Luther'le kurtuluşa erme, yine kilise içinde ve kilise ayinlerinde aranılmış, bireysel gayret ile iyi ameller yoluyla kurtuluşa erişilemeyeceği yargısı pekiştirilmiştir. Lutherist reform

hareketiyle papalığın hükümranlığından ve para aidatından kendisini kurtaran kilise, yalnızca ve doğrudan Kutsal Kitap'a bağlanmış olmakla; Yeni Ahit'te öngörülen vaftiz, günah itirafı ve aşa-i rabbani ayinleri Lutheran kiliselerin kurtuluş yolu haline gelmiştir. Özellikle de Paulist yazına bağlanan Lutheran kiliselerde, vaftiz, asli günahla kalıtımsal olarak geçen günahlardan ruhu arındırırken, endüljansların ve kutsal emanetlerin karşısına çıkartılan veya imanla pekiştirilen kilise hücrelerindeki rahip huzurunda duyulan pişmanlık ve içten yakarışla yapılan günah itirafı işlenen fiili günahların affını sağlamakta, İsa'nın günahkarların affı uğruna kendi bedenini kurban olarak babasına sunduğu gibi kilise cemaatinden her bir kişinin de kendi bedenini (nefsini) İsa'ya sunmasını sembolize eden aşa-i rabbani ayini (efkaristiya = komünyon = paydaşlık) de kurtuluşun yolu haline getirilmiştir. Katılımcılarına yedirilen ve içirilen ekmek ile şarabın İsa'nın hem bedenine ve hem de ruhuna dönüştüğüne inanılan aşa-i rabbani ayini, İsa'nın kendisinin de şahsen hazır bulunduğu haleti ruhiyesiyle gerçekleştirilmekte; daha bebekken yapılan vaftizle Lutherist kiliseler kişiyi kutsal ruha katılmasını sağlamakta; pişman olmuş günahkarın rahibi aracı kılmaksızın dahi tanrıya yönelebileceği ve içten yakarışla dua edebileceği ve böylece bağışlanma dileyebileceği inancını savunmuşlardır. Özellikle vaftiz ve aşa-i rabbani ayinleriyle ibadeti kilise içinde tutan Lutheran kiliseler, tek bir kişinin rahibe günahlarını itiraf ederek affedilmesine karşı çıkmışlar, kilisede düzenlenen ayinler sırasında toplu olarak cemaatin günahlarının çıkarılması yoluna giderek, Orta Çağ katolikliğinin temeli olan kurtuluşa kilise aracılığıyla erişme tarzına bağlı kalmışlardır.

Ancak Lutheran kiliseler, vaftiz ve komünyon ayinlerine düzenli olarak katılmış dahi olsa, günah çıkartma hücresinde rahibe pişmanlığını ve tanrıya da içten yakarışını sunmuş bile olsa; sadece iman etmiş olma koşulunun gerçekleşmesi halinde, bu kilise ayinleri ve son yağlama sayesinde kurtuluşa erişebilecektir. Yoksa iman temeli sağlanmadan kilise ayinleriyle ya da kilise aracılığıyla kurtuluşa erişilemeyeceğinde ısrar eden Lutheristler; kendisi papa dahi olsa bir rahibin affetmesiyle günahlardan arınılamayacağı görüşünü savunmuşlardır. Özellikle de Paul'ün, ruh-beden ikilemi, bedenin (nefsin) öldürülmesi yoluyla İsa'ya ruhta tapılması, İsa'nın ruhunu her bir taparının kendi içine alarak içteki tanrıya (İsa'ya) ruhta tapılması vs. gibi görüşlerinden haberdar olan Luther; kişisel pişmanlığı ve tek başına içten tanrıya yönelişi savunmuş olsa bile, ibadetin kilise dışına çıkartılmasını asla dile getirmemiş; tanrısal/ruhsal ile

dünyasal/bedensel ayrımını fark ederek krallığı ikiye bölmüş olsa dahi, ruhta tapınmanın zorunlu kıldığı ibadetin bireyselleşmesinden ve özgürleşmesinden kesinlikle söz etmemiştir. Araftaki ruhların azaptan ve ateşten korunma güvencelerinin olmadığında, kilise ayinlerine düzenli olarak katılarak dahi olsa tanrı krallığına girme garantilerinin bulunmadığında ısrar eden Lutheristler; hiçbir zaman, puritanlarda olduğu gibi dünyevi faaliyeti takva yolu haline getirmeye yeltenmemişler, ruhani kurtuluşu kazanç sağlayan ekonomik işlerdeki dürüstlüğe ve iyi ahlaklılığa dayandırmayı da düşünmemişlerdir. Kilisenin şekilci olduğu kadar gizemli de olan cemaat ayinlerinin içten ruhani yönelişin temelini oluşturan iman yoluyla arınma koşuluna dayandırmış olmakla, Yeni Ahit'in Almancaya çevirisi sırasında 'çağrılma' kelimesini aynı zamanda meslek anlamına gelen 'Beruf' sözcüğünü kullanmış olmakla Luther'in; kazanç maksatlı dünyevi faaliyetlerin veya mesleki etkinliğin dinsel bir içerik kazanmasına başlangıç yaptığı söylenebilir. Borçlanmada faize şiddetle karşı çıkmış olsa da, iman koşulunda kilise ayinlerinin kurtuluşa ermedeki önemini kabul etmiş görünse de, Luther'in dünyevi faaliyetin kurumsallaşmasına yaptığı en önemli katkı, bir taraftan Kutsal Kitap'ı papalık otoritesinin yerine geçirirken, diğer taraftan da tamamıyla ruhani olmasını arzu ettiği kilise erkinin yerine de dünyevi iktidarları (prenslik, krallık vs.) otorite olarak tanımış olmasıdır. İbadette parayı ölçü olarak alan, çıkarcı ve paragöz bir işletme haline gelen kilisenin otoritesini ve dayandığı neredeyse tüm dogmalarını ret etmiş olan Lutheristler; Roma'ya bağlı kiliseleri para düşkünü haydutlar barınağı ve cehennem yatağı olmakla itham etmişler, dinsel otorite ile dünyevi iktidarı birbirinden ayırmışlar, tanrı krallığını kutsal ruha dayandırırken dünya krallığını da sadece itaat temelinde yönetilen otoritelere dayandırmışlardır.

Doğrudan İsa tarafından idare edilen tanrı krallığının tebaasını, tıpkı günahkarların affı uğuruna bedenini fidye (kefaret) olarak tanrıya kurban olarak sunarak çarmıhta acı içinde öldürülen İsa gibi nefsini öldüren ve İsa'ya ruhta tapınan ruhsallar oluşturduğu için; göklerin egemenliği olarak da anılan tanrı krallığı tamamıyla ruhsaldır, tanrısal ve ruhsal olan bu alemde (buna platonik ide diyarı ya da gnostik pleroma ışık sahası veya doğrudan cennet de denilebilir) düşmanlık ve çekişme yoktur, haksızlık ve zorbalık da olmadığı için hukuka da hiç gerek yoktur. Oysa hristiyanların henüz daha ruhsallaşamamış büyük bir kısmı, sosyal ve ekonomik hayatlarında tam bir mücadele ve menfaat arayışı içindedir, dünyevi düzen yöneticilere mutlak

itaat ve hukukun merhametsizliği üzerine kuruludur. Tüm yönetimler tanrı tarafından kurulduğu ve adalet temelinde hukuka dayandığı için, Luther'e göre, tüm dünyevi yönetimler tanrıdan gelmesine ve kötülüğe karşı olmasına rağmen ruhsal değil bedenseldir. Kilisenin dünya işlerinden elini çekmesiyle sonuçlanan bu Lutherist iki krallık görüşü; kazanç maksatlı dünyevi faaliyeti meslek ahlakıyla tam anlamıyla dinselleştirememiş olsa da ya da ibadeti kilise duvarlarının dışına asla çıkartamamış bulunsa da, kapitalist ruhun kilise hegemonyasından kurtularak özgürleşmesi sürecine bir başlangıç yapmıştır. Bireyin akılcı seçimine ve planlı hedeflerine dayalı olarak gerçekleştirilen kapitalist faaliyet tarzının genelleşmesine reformun Lutherist kolunun belki de tek katkısı, ya da rasyonel ekonomik etkinliğin bir düzen ilişkisi haline gelerek rasyonel hukuk temelinde kurumsallaşmasına biricik etkisi; tanrı imanlı kişiyi mesleğinde çağırıyor anlamında sonradan algılanan 'Beruf' kelimesiyle birlikte, iki krallık öğretisiyle kiliseyi dışlamasının sonucunda dünyevi yönetimi ve doğal hukuku takdis etmesinden kaynaklanmaktadır. Yoksa Luther ve Lutheristler, kazanç maksatlı ekonomik faaliyeti, kilisenin insafsız çıkarcılığında ve papalığın da tamahkar tefeciliğinde ölüme mahkum etmişlerdir. Lutheran iki krallık sayesinde ve dünyevi iktidardan kiliseyle birlikte tüm dogmalarını dışlaması yoluyla, kazanç maksatlı rasyonel ekonomik faaliyet; kendi rasyonel yönetimine ve rasyonel hukuka kavuşmuş, vahye değil de insan aklına dayanarak özgürleşmiş, dogmaya değil de deneye-gözleme-ölçme üzerine kurulan bilimle gelişmiştir.

KAYNAKLAR

BLAYNEY I.W. (1957). The Age of Luther : The Spirit of Renaissance-Humanism and the Reformation, Vantage Press, New York

BORNKAMM K. (1983). Luther in mid-career 1521-1530, Fortress Press, Philadelphia

BOTTNER L. (1932). The Reformed Doctrine of Predestination, The Presbyterian and Reformed Publishing, Philadelphia

BRENDLER G. (1967). Martin Luther : theology and revolution, Oxford University Press, New York

BRUBAKER R. (1984). The Limits of Rationality : An Essay on the Social and Moral Thought of Max Weber, Allan & Unwin, London

COHEN C.L. (1986). God’s Caress : The Psychology Of Puritan Religious Experience,Oxford University Press, New York

CROSSLEY R.N. (1974). Luther and the peasants' war; Luther's actions and reactions, Exposition Press, New York

EDWARDS M.U. (1983). Luther's last battles : politics and polemics, 1531-1546, Cornell University Press, Ithaca

FORELL G.W. (1969). Old Testament interpretation from Augustine to the young Luther, Belknap Press of Harvard University, New York

FORELL G.W. (1964). Faith active in love from shadow to promise : An Investigation of Principles Under Lying Luther’s Social Ethics, Augsburg Publisher, Minnepolis

FREYTAG G. (1910). Martin Luther, The Open Court Publishing, Chicago

HARRAN M. (1983). Luther on conversion : the early years, Cornell University Press, Ithaca

HEATON H. (2005). Avrupa İktisat Tarihi, Ankara

HERNDON F.R. (1970). Young Luther; the intellectual and religious development of Martin Luther to 1518, AMS press, New York

HYMA A. (1928). Luther's theological development from Erfurt to Augsburg, F.S. Crofts co, New York

KOOMAN W.J. (1954). By Faith Alone : The Life of Martin Luther, Lutterworth Press, London

KMŞ (2004). Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), İstanbul

MARK U.E. (1975). Luther and the false brethren, Stanford University Press, New York

OBERMAN H.A. (1975). Luther : Man Between God and the Devil, Yale University Press, New Heaven

OBERMAN H.A. (1984). The Roots of Anti-Semitism in the age of Renaissance and Reformation, Fortress Press, Philadelphia

OLGUN H. (2001). Luther ve Reformu Katolisizm’i Protesto, Ankara

PARKS T. (2005). Medici Money : Banking, Metaphysics and Art in Fifteenth Century Florance, W.W.Norton, New York

PELİKAN J. (1968). Spirit versus structure; Luther and the institutions of the church, Harper & Row, New York

PREUS J.S. (1974). Carlstadt's ordinaciones and Luther's liberty : a study of the Wittenberg Movement 1521/1522, Harvard University Press, London

ROOVER R. (1974). Business banking, and economic thought in late medieval and early modern Europe, University of Chicago Press, Chicago

RUPP E.G. (1968). The righteousness of God: Luther studies, Hodder and Stoughton, London

RYN F.W. (1924). Usury and Usury Laws, Houghton Mifflin Company, Boston

SIMON E. (1968). Luther alive; Martin Luther and the making of the reformation, Garden City, New York

WATSON P.S. (1947). Let God be God. An Interpretation of the Theology of Martin Luther, Fortress Press, Philadelphia

WEBER M. (1984). The Protestant Ethic And The Spirit of Capitalism, George Allen and Unwin, London

WEBER M. (1964). The Sociology of Religion, Methuen Press, London

WEBER M. (1950). General Economic History, Illinois

WRIGHT W.J. (1988). Capitalism, the state, and the Lutheran Reformation : sixteenth-century, Ohio University Press, Ohio

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

ORTAOKUL 7. SINIF FEN VE TEKNOLOJİ DERSİ KILAVUZ KİTABININ İÇERDİĞİ ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mehmet KARAKUŞ[1]
Fadime MENGİ[2]

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak hazırlanmış olan ortaokul yedinci sınıf fen ve teknoloji kitaplarında yer alan, öğretim etkinliklerinin içeriğinin ve uygulanabilirliğinin incelenmesidir. Ülkemiz öğretim programları 2005 yılından bu yana yapılandırmacı öğrenme anlayışına göre düzenlenmektedir. Bu anlayış programın içeriği, öğretim süreci ve ölçme değerlendirme anlayışında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Bu doğrultuda, durum belirleme çalışması olarak desenlenen bu çalışmada ortaokul yedinci sınıf fen ve teknoloji öğretmen kılavuz kitabı; içerdiği kazanımlar, proje-performans görevleri, etkinlikler ve tüm bunların uygulanabilirliği açısından ele alınmış ve ünite bazında ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Sonuç olarak programda proje görevine rastlanmamış, performans görevi ve etkinlik kazanımlarının da program kazanımlarını temsil düzeyinin düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, öğretim, yapılandırmacılık, ölçme ve değerlendirme

7 SECONDARY SCHOOL GRADE CONTAINED IN SCIENCE AND TECHNOLOGY COURSE GUIDE BOOK FOR THE INVESTIGATION OF THE EDUCATIONAL ACTIVITIES

ABSTRACT

This study intends to scrutinize the contentand applicability of the teaching activities in the science and technology boks of 7th grades based on the constructivist approach. The national curricula in Turkey have been prepared in accordance with the constructivist approach since 2005. This understanding of the approach has given rise to the significant changes pertinent to the content, teaching process and assessment and measurement. With in this framework of a descriptive methodology this study dealt with the teacher manualbook , the objectives, project and performance tasks, activities of the 7th grades in terms of applicability, and each unit was examined thouroughly. The results showed that the tasks related to the project in the curricula were not included; performance tasks and activity goals were inadequately represented in the units of the books.

Keywords : Education, teaching, constructivism, assessment and measurement

[1] Yrd.Doç.Dr., *Ç.Ü. Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Böl., Eğitimde Prog. ve Öğretim ABD, memkar@cu.edu.tr
[2] fadimengi@gmail.com

GİRİŞ

Bilimsel bilginin katlanarak arttığı, teknolojik gelişmelerin büyük bir hızla ilerlediği, fen ve teknolojinin etkilerinin yaşamımızın her alanında belirgin bir şekilde görüldüğü günümüz bilgi ve teknoloji çağında, toplumların geleceği açısından fen ve teknoloji eğitiminin anahtar bir rol oynadığı açıkça görülmektedir. Bu önemden dolayı, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere bütün toplumlar sürekli olarak fen ve teknoloji eğitiminin kalitesini artırma çabasındadır (MEB 2005, s. 7).Ülkemizde 2004 yılında Fen ve Teknoloji öğretim programları geliştirilerek, meydana gelen değişim ve gelişimlere daha kolay adaptasyonun sağlanması amaçlanmıştır. Geliştirilen Fen ve Teknoloji öğretim programı incelendiğinde yapılandırmacı öğrenme kuramına odaklanıldığı görülmektedir(Gömleksiz & Bulut, 2005, s. 77; MEB, 2006, s. 7).Programlardaki bu değişimin hedeflerine bağlı olarak ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının da farklılaştığı görülmektedir. Buna göre, belirlenen hedeflere yönelik olarak geleneksel ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının yerini sürece dayalı alternatif ölçme ve değerlendirme yaklaşımları almıştır (MEB, 2005, s. 22).

Alternatif ölçme-değerlendirme teknikleri; öğrencilerin gerçek yaşamla kendi bilgisi arasında bağlantı kurarak karşılaşmış olduğu problemlere çözüm yolları üretmesini sağlayacak değerlendirme şekilleridir (Karamanoğlu, 2006, s. 24). Bu amaçla özellikle kavram haritaları, performans ve proje ödevleri, portfolyo, özdeğerlendirme, akran değerlendirme, kontrol listeleri gibi, öğrencilerin öğrenme ortamında sahip oldukları performanslarının uzun süreli takibine dayalı ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının kullanılması önerilmektedir (MEB, 2005, s. 24; Akbayır, Baki, Baysal, Çepni & Öztürk, 2006, s. 517).

Alternatif ölçme değerlendirme tekniklerinden performans görevleri öğrencilere gerçek yaşamda karşılaşabilecekleri problem durumlarını sunan ve öğrencilerin üst düzey zihinsel becerilerinin geliştirilmesini ve ölçülmesini amaçlayan etkinliklerdir (Kutlu, Doğan & Karakaya, 2010, s.32). Projeler ise, daha geniş içerikli ve uzun süreli, daha fazla yaratıcılık yani üst düzey beceri gerektiren çalışmalardır (MEB,2009:20).Yapılan literatür taramasında karşılaşılan çalışmalarda,fen eğitiminde alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili görüşlere(Yıldırım &Semerci, 2006:94; Kaynak, 2000; Okur& Azar, 2011:397), alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerini uygulamada yaşanan eksiklik (Gözütok ve diğ.,2005:37; Şeker,

2007; Şenel Çoruhlu ve diğ., 2008:17) gibi konulara odaklanıldığı, fen eğitiminde kullanılan ders kitabının bu bağlamda incelenmesini içeren bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür.

Yenilenen Fen ve Teknoloji programı doğrultusunda hazırlanan kılavuz kitaplar öğretmenlere kılavuzluk amacı gütmektedir.Kılavuz kitapta öğrencilerin bilgilerinin tazelenmesi ve onlara yeni bilgiler verilebilmesi için fennin doğası ve işleyişiyle ilgili konular kısaca anlatılmıştır. Ayrıca, öğretmene rehberlik açısından fennin temaları olan, düşünme yöntemi olarak fen, sorgulama yöntemi olarak fen, bilgi topluluğu olarak fen, fen-teknoloji ilişkisi, fen ve teknoloji okuryazarlığı, fen ve teknolojinin toplum ve çevre ile ilişkisi ve bunların öğrenciye nasıl kazandırılabileceği hakkında ayrıntılara yer verilmiştir.

Yapılandırmacılık fen ve teknoloji öğretimi için uygun bir yaklaşımdır. Fakat öğretmenlerin yaklaşımın çerçevesi ve uygulamalarını zor bulmalarından dolayı yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bu nedenle program genelinde ve konu bazında "Öğrenme Halkası" olarak da adlandırılan 5E (ya da 7E) modelinin ilkelerine bağlı kalınmıştır.

Kitapların temel aldığı çağdaş öğrenme yaklaşımı doğrultusunda ölçme ve değerlendirmeye bakış açıları ve vurguladığı yenilikçi yöntemler incelendiğinde alternatif ölçme ve değerlendirmenin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Değerlendirmenin amacının öğrenme-öğretme sürecine katkı sağlamak olduğu vurgulanmıştır.

Bu bağlamda, araştırmada yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan yedinci sınıf fen ve teknoloji kitaplarının barındırdığı alternatif ölçme değerlendirmeye ve bu yöntemler arasından öğrenme çıktılarının yanı sıra süreç değerlendirmede önemli rol oynayan proje- performans görevleri, etkinlikler ve bunların uygulanabilirliği nedir? sorusuna yanıt aranmıştır.

Çalışma ile bu düzeyde kılavuz kitapların barındırdığı kazanımlar ve bu kazanımların ölçme değerlendirmede ne ölçüde yer aldığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

I. AMAÇ

Araştırmanın genel amacı ortaokul 7. sınıf fen ve teknoloji öğretmen kılavuz kitaplarında önerilen proje ve performans görevlerinin kazanımlara uygunluğunu ve uygulanabilirliğini incelemektir. Bu amaç paralelinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Performans görevlerinin program kazanımlarına uygunluğu nedir?

2. Programdaki etkinliklerin kazanımlarına uygunluğu nedir?
3. Etkinliklerin ve performans görevlerinin kazandırılmak istenen üst düzey zihinsel becerilere uygunluğu nedir?

II. YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir durum belirleme çalışmasıdır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama araçlarının kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma desenidir (Yıldırım & Şimşek, 2008:39). Durum çalışması, Shulman(1986, akt. Campoy, 2005:6) tarafından özellikle eğitim araştırmalarında, öğrenme-öğretme süreçlerinin değerlendirilmesinde kullanılması önerilen ve Stake (2000:201) tarafından tek bir durumun derinlemesine incelenmesi biçiminde tanımlanan bir araştırma desenidir. Bu araştırma tek bir sınıf düzeyini temel alması ve tek bir dersin programına odaklanması nedeniyle bir durum çalışması olarak nitelendirilebilir. Araştırmada MEB yayınevi tarafından 2011 tarihinde basılan Ortaokul 7. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabındaki kazanımlar, etkinlikler, performans görevleri ve üst düzey zihinsel beceriler incelenmiştir.

III. BULGULAR

7. Sınıf Fen ve Teknoloji dersi öğrenme alanları “Canlılar ve Hayat”, “Madde ve Değişim”, “Fiziksel Olaylar” ve “Dünya ve Evren” olarak belirlenmiş ve bu öğrenme alanları kendi içinde ünitelere ayrılmıştır. Ünitelerin toplam kazanım sayısı 204’tür. Bu sayı içeriğe dayalı kazanımların yanı sıra, Bilimsel Süreç Becerileri(BSB,EK-1), Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre(FTTÇ) kazanımları (EK-2), Tutum-Değer(TD) kazanımlarını (EK-3) da kapsamaktadır. Daha ayrıntılı irdeleyebilmek için kazanımlar, bu kazanımlara ait performans ve projeler ve uygulanabilirlikleri her ünite için ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

A. Birinci Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

Vücudumuzdaki sistemler ünitesinin "Canlılar ve Hayat" öğrenme alanı altında yer aldığı ve kazanım sayısının 27 olduğu görülmüştür. Temel kazanımlara ek olarak 7 FTTÇ, 7 BSB ve 1 TD kazanımı içerdiği tespit edilmiştir. Ünitenin sahip olduğu bu kazanımlardan verilen performans görevi tarafından kapsananlar kazanım numaralarıyla birlikte Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ünite – Performans Görevi Kazanım Eşleştirmeleri

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	Performans Görevi Kazanımları
5.2. Bağımlılığa sebep olan maddelerin sistemlere etkisini araştırır ve sunar. *BSB-25: Değişik kaynaklardan yararlanarak bilgi toplar. *BSB-27: Gözlem ve ölçüm sonucunda elde edilen araştırmanın amacına uygun verileri yazılı ifade, resim, tablo ve çizim gibi çeşitli yöntemlerle kaydeder. *BSB-32: Gözlem ve araştırmaları ve elde ettikleri sonuçları sözlü, yazılı veya görsel malzeme kullanarak uygun şekillerde sunar ve paylaşır.	Araştırarak , (Araştırma Becerisi)
3.4. Refleksi gözlemleyecek bir deney tasarlar. *BSB-16: Kurduğu hipotezi sınamaya yönelik bir deney önerir.	Oyun yazmaları (Yaratıcılık Becerisi)

Tablo 1'de sunulan kazanımlar incelendiğinde, performans görevinin gerektirdiği kazanımların ünite kazanımları dahilinde olduğu görülmüştür.

Ünite içerdiği etkinlikler açısından incelendiğinde ise, birinci etkinlik olan "Yediğimiz besinlere ne olur?", dördüncü etkinlik olan "Bir dakika", altıncı etkinlik olan "Uyarı-tepki", yedinci etkinlik olan "Duyu organlarımız", ve dokuzuncu etkinlik olan "Tadı nasıl?" etkinliklerinde deney yapma becerisi üzerinde durulduğu tespit edilmiştir. Ünitede yer alan "Sofrayı Kur" adlı onuncu etkinlikte tüm üniteden farklı olarak empati becerisinin işe koşulduğu görülmüştür. Bunlardan farklı olarak 12. Etkinlik içerdiği araştırma, iletişim becerileri ve yaratıcılık bakımından ünitede performans görevine en yakın etkinlik olarak görülmüş, 13. Etkinlik ise altı şapka yöntemiyle eleştirel düşünmeyi işe koşmuştur.

Ayrıca ünite etkinlikleri arasında yer almamasına rağmen öğretmen kılavuzunda öğretmene öneriler kısmında görev niteliğinde bir etkinliğin bulunduğu tespit edilmiştir.

B. İkinci Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

İkinci ünite olan Kuvvet ve Hareket ünitesinin "Fiziksel Olaylar" öğrenme alanında yer aldığı ve 31 kazanım içerdiği tespit edilmiştir. Temel kazanımlar bünyesinde 6 FTTÇ, 16 BSB ve 1 TD kazanımı içerdiği görülmüştür. Ünite kazanımlarından performans görevi ile eşleşenler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Ünite – Performans Görevi Kazanım Eşlemeleri

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	**Performans Görevi Kazanımları**
2.1. Kuvvet, iş ve enerji arasındaki ilişkiyi araştırır. 2.14. Çeşitli enerji türlerini araştırır ve bunlar arasındaki dönüşümlere örnekler verir. 4.5. Sürtünme kuvvetinin az veya çok olmasının gerekli olduğu yerleri araştırır ve sunar. *BSB-25: Değişik kaynaklardan yararlanarak bilgi toplar.	Mancınıklar hakkında farklı kaynaklardan araştırma yapma (Araştırma becerisi)
1.5. Yayların özelliklerini kullanarak bir dinamometre tasarlar ve yapar. 3.5. Belirli bir giriş kuvvetini en az üç basit makineden oluşan bir bileşik makineye uygulayarak çıkış kuvvetinin büyüklüğünü artıracak bir tasarım yapar. *FTTÇ- 9: Teknoloji ürünleri geliştirmede hayal gücü, yaratıcı düşünme, kültür ve gelenekler, matematiksel bilgi, doğanın işleyişi hakkında fen yoluyla elde edilen bilgiler ile insanların fark edebilme ve kaynağı ne olursa olsun başlangıçta tamamen ilişkisiz görülebilen bilgi, olgu ve malzemeleri bir teknolojik ürün yapmak amacıyla bir araya getirebilme yeteneği gibi birçok kaynaktan yararlanıldığını anlar.*BSB-16: Kurduğu hipotezi sınamaya yönelik bir deney önerir.*BSB-18: Verilen malzemeleri kullanarak kurduğu hipotezi sınamaya yönelik tasarladığı deneyi gerçekleştireceği bir düzenek kurar.	Farklı bir model tasarlama (Yaratıcılık becerisi)
4.5. Sürtünme kuvvetinin az veya çok olmasının gerekli olduğu yerleri araştırır ve sunar. *FTTÇ-34: Fen ve teknolojiye dayalı mesleklere ve bu mesleklerde çalışan kişilere, olabildiğince kendi yakınları ve tanıdıkları arasından örnekler verir. *BSB-8: Olmuş olayların sebepleri hakkında gözlemlere dayanarak açıklamalar yapar. *BSB-32: Gözlem ve araştırmaları ve elde ettikleri sonuçları sözlü, yazılı veya görsel malzeme kullanarak uygun şekillerde sunar ve paylaşır.	Sunma (İletişim becerileri)

Performans görevinde yer alan araştırma, yaratıcılık ve iletişim becerilerinin ünitede yer alan kazanımlar tarafından kapsandığı Tablo 2 'de görülmektedir. Ünite kazanımları açısından

bakıldığında; sarmal yaylar, diğer basit makineler, sürtünmenin sebep olduğu enerji kaybı gibi konular görev kapsamı dışında kaldığı tespit edilmiştir.

Tutum-değer kazanımları açısından incelendiğinde ise, ilk üniteye paralel olarak, bir tek kazanımın ünitede yer aldığı, fakat performans görevinin bu kazanımı içermediği tespit edilmiştir.

Ünite içerdiği etkinlikler bakımından incelendiğinde; "Yaylarla oynayalım" adlı 1. Etkinlik ve " Çekim potansiyel enerjisi nelere bağlı?" adlı 6. Etkinlikler deney yapma becerisini, "Dinamometre tasarlayalım" adlı 3. Etkinlik model oluşturma ve deney yapma becerilerini kapsadığı görülmüştür. Ayrıca öğrenci çalışma kitabında yer alan " Sıra dışı makine " adlı 24. etkinliğin, araştırma- inceleme, problem çözme ve yaratıcılık gibi becerileri içerdiği tespit edilmiştir. Diğer etkinlikler 1. ve 6. etkinlikler gibi sadece fazla yapılandırılmış deneyler boyutunda kalmış olup üst düzey becerilerin kazandırılmasında yetersiz bulunmuştur. Ünite etkinlikleri içerdikleri kazanımlar açısından incelendiğinde; 24. Etkinliğin performans görevi niteliğinde olduğu, fakat ünite kazanımlarından yine sadece basit makinaları kapsadığı görülmüştür. Ayrıca hiçbir etkinlikte tutum-değer kazanımına rastlanmamıştır.

C. Üçüncü Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

"Fiziksel Olaylar" alt öğrenme alanında yer alan Yaşamımızdaki Elektrik ünitesi 32 kazanım ve bir performans görevi içermektedir. Kazanımlar kapsamında ünitede 1 FTTÇ, 6 BSB kazanımı da bulunmaktadır. Ünitede bulunan kazanımlardan performans görevi kazanımlarıyla eşleşenler Tablo 3 'te sunulmuştur.

Tablo 3. Ünite – Performans Görevi Kazanımları Eşleştirilmesi

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	**Performans Görevi Kazanımları**
*BSB-17: Basit araştırmalarda gerekli malzeme, araç ve gereçleri seçerek emniyetli bir şekilde kullanır. *BSB-18: Verilen malzemeleri kullanarak kurduğu hipotezi sınamaya yönelik tasarladığı deneyi gerçekleştireceği bir düzenek kurar.	Verilen problemlerden bir tanesini seçmeleri, seçilen problemin çözümü için farklı kaynaklardan araştırma yapma (Araştırma becerisi)
1.9. Elektroskopun ne işe yaradığını tasarladığı bir araç üzerinde gösterir. *BSB-18: Verilen malzemeleri kullanarak kurduğu hipotezi sınamaya yönelik tasarladığı deneyi gerçekleştireceği bir düzenek kurar.	Uygun bir model oluşturma (Yaratıcılık becerisi)

Tablo 3'te eşleştirilen ünite ve performans kazanımları incelendiğinde, performans görevi kapsamında verilen araştırma ve yaratıcılık becerilerinin ünite kazanımları arasında çok az yer aldığı görülmüştür. Ünite kazanımları açısından bakıldığında ise; performans görevinde sadece ampullerin ve devrenin bağlanma şekillerinin ele alındığı, bunun dışındaki kazanımların tamamının boşta kaldığı tespit edilmiştir.

Ünite içerdiği etkinlikler bağlamında incelendiğinde; tüm etkinliklerin deney yapma boyutunda kaldığı, üstelik bu deneylerin sadece verilen yönergelerin uygulanması boyutunda olduğu görülmüştür.

D. Dördüncü Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

"Madde ve Değişim" öğrenme alanına ait, 46 kazanımdan; bu kazanımlar kapsamında 6 FTTÇ, 15 BSB ve 2 TD kazanımından oluşan "Maddenin Yapısı ve Özellikleri" ünitesi kazanımları ve performans görevi kazanım eşlemesi Tablo 4 'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ünite – Performans Görevi Kazanımları Eşleştirmesi

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	**Performans Görevi Kazanımları**
*FTTÇ-1: Bilimsel bilginin gelişiminde deney yapar, delil toplar, olaylar ve kavramlar arasında ilişki kurar, olası açıklamalar önerir ve hayal gücünün rolünü tanımlar ve örneklerle açıklar. *BSB-1: Nesneleri ve olayları duyu organlarını veya gözlem araç gereçlerini kullanarak gözlemler.	NH3, SO2 VE LiF bileşiklerinin hangi elementlerden oluştuğunu, bu elementlerin elektron dizilişlerinin nasıl olduğunu, atomlar arasında hangi bağların meydana geldiğini araştırarak bir rapor hazırlama (Araştırma Becerisi)
*BSB-16: Kurduğu hipotezi sınamaya yönelik bir deney önerir. *BSB-18: Verilen malzemeleri kullanarak kurduğu hipotezi sınamaya yönelik tasarladığı deneyi gerçekleştireceği bir düzenek kurar.	Bu bileşikleri oluşturan en küçük birimlerin (seçeceği herhangi bir materyalle) modellerini yapma (Yaratıcılık Becerileri)

Tablo 4'te sunulan performans görevi kazanımlarına bakıldığında araştırma ve yaratıcılık becerilerinin kazanım olarak yer aldığı görülmektedir. Ünite ve performans kazanımları eşleştirmesi sonucunda, bu performans görevinin ünite kazanımlarından çok azını kapsadığını söylemek mümkündür. Bu durum ünite içeriği kazanımları açısından ele alındığında; performans görevinin sadece element ve bileşik sembolleri, bağ çeşitleri ve elektron dizilimi konularını kapsadığı, oysa maddenin yapısı ve özellikleri ünitesinde, atomun yapısı, kimyasal özellikler ve ünitede oldukça fazla içeriksel alan kaplayan karışımlar konusunun bu görevin kapsamı dışında kaldığı tespit edilmiştir.

Ünite içerdiği etkinlikler açısından incelendiğinde; "Atomların hepsi aynı mı?" (1. Etkinlik), ve "Atom modeli yapalım" (6. Etkinlik), olmak üzere iki tane model oluşturma etkinliği tespit edilmiştir. 8. etkinlik olan "Haydi atom olalım" etkinliği bu ve diğer ünitelerde yer alan etkinliklerden farklı olarak rol oynamayı içermektedir. Bu etkinlik öğrencilerin yaratıcılıklarını ve iletişim becerilerini geliştirmede etkili olabilir. Ünitede yer alan 22. etkinlik olan "Bir meyve suyu nasıl derişir?" etkinliğinin problem çözme becerisini kapsadığı tespit edilmiştir.

E. Beşinci Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

Işık ünitesinin "Fiziksel Olaylar" öğrenme alanında yer aldığı 29 kazanım ve bu kazanımlar dahilinde 10 FTTÇ, 13 BSB ve 4 TD kazanımı içerdiği tespit edilmiştir. Bu ünite ve içerdiği performans görevi kazanım eşlemesi Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Ünite – Performans Görevi Kazanımları Eşleştirilmesi

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	**Performans Görevi Kazanımları**
1.5. Teknolojik tasarım döngüsünü kullanarak ışığı soğuran maddelerin ısınmasıyla ilgili projeler üretir. 4.5. Mercekler kullanarak gözlem araçları tasarlar. *TD-5: Değer sisteminin hareketleri uzun zaman kontrol etmesi sonucunda hayat stili geliştirir.	Verilen bilgiler doğrultusunda, ışığın soğrulması, yansıması ve kırılması olaylarını, ışık enerjisinden yararlanma yollarını ve ışığın çarptığı yüzeylerin renklerini düşünerek; Aşağıdaki soruları cevaplayacakları bir model (verilen malzemelerle) oluşturmaları (Yaratıcılık Becerisi)
1.2. Işıkla etkileşen maddelerin ısındığını gözlemler. 3.7. İki ortam arasında doğrultu değiştiren ışık demetlerini gözlemleyerek ortamların yoğunluklarını karşılaştırır. 4.2. Paralel ışık demetleri ile ince ve kalın kenarlı merceklerin odak noktalarını bulur. *BSB-17: Basit araştırmalarda gerekli malzeme, araç ve gereçleri seçerek emniyetli ve etkin bir şekilde kullanır. *BSB-23: Büyüklükleri uygun ölçme araçları kullanarak belirler. *BSB-28: Deney ve gözlemlerden elde edilen verileri derleyip işleyerek gözlem sıklığı dağılımı, çubuk grafiği, tablo ve fiziksel modeller gibi çeşitli yöntemlerle kaydeder. *TD-1: Dikkatini verir ve sabit tutar.	- Güneş enerjisinden en yüksek seviyede yararlanabilmek için evin yönünü kutu termometreleri ve pusula kullanarak nasıl belirleriz? - Çatı şekli ısınmada etkili midir? (Deney Yapma Becerisi)

Tablo 5'te de görüldüğü gibi ünite de tek bir performans görevi içermektedir. Ünitede yer alan içerik kazanımlarının sayısının az olmasına rağmen FTTÇ, BSB ve TD kazanımlarının diğer ünitelere oranla oldukça fazla olduğu görülmüştür.

Performans görevi ve ünite kazanımları incelendiğinde TD kazanımlarının da performans görevi kapsamında yer almıştır. Diğer yandan performans görevinin kapsamına

giren kazanımların sayıca az oluşu da dikkat çekmektedir. Bu duruma ünite kazanımlarını açısından bakılacak olursa; beyaz ışığın renklere ayrılması, renklerin birbiriyle ilişkisi ve ünite açısından önemli bir konu olan merceklerle ilgili kazanımlara performans görevinde rastlanmamıştır. Ayrıca verilen görevin işlem basamakları, kullanılan malzemeler gibi özellikler bakımından fazla yapılandırılmış olduğu tespit edilmiştir.

Üniteyi kapsadığı etkinlikler boyutunda incelendiğinde; 3. etkinlik olan "Renklerin birleşimi beyaz mıdır?" dışında tüm etkinliklerin fazla yapılandırılmış, uygulama boyutunda kalan deney yapmayı içerdiği tespit edilmiştir.

F. Altıncı Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

"Canlılar ve Hayat" öğrenme alanında yer alan İnsan ve Çevre ünitesi 10 FTTÇ, 6 BSB ve 2 TD kazanımını içeren 12 kazanımdan oluşmaktadır. Ünitede yer alan ve performans görevi kazanımlarıyla eşleşen kazanımlar Tablo 6 'da sunulmuştur.

Tablo 6. Ünite- Performans Görevi Kazanımları Eşleştirmesi

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	Performans Görevi Kazanımları
1.9. Ülkemizdeki ve dünyadaki çevre sorunlarından bir tanesi hakkında bilgi toplar, sunar ve sonuçlarını tartışır. *BSB-5: Nesneler ve olaylar arasındaki belirgin benzerlikleri ve farklılıkları saptar. *BSB-25: Değişik kaynaklardan yararlanarak bilgi toplar.*BSB-32: Gözlem ve araştırmaları ve elde ettikleri sonuçları sözlü, yazılı veya görsel malzeme kullanarak uygun şekillerde sunar ve paylaşır.	Çevre kirliliği yaşanan/yaşanabilecek ekosistemleri tespit edip (Araştırma Becerisi)
1.7. Ülkemizde ve dünyada nesli tükenme tehlikesinde olan bitki ve hayvanların nasıl korunabileceğine ilişkin öneriler sunar. 1.11. Ülkemizdeki ve dünyadaki çevre sorunlarına yönelik iş birliğine dayalı çözümler önerir ve faaliyetlere katılır. *FTTÇ-20: Modern teknolojik sistemlerle küresel çevre problemleri arasındaki bağlantıları belirler ve çevre problemlerini çözmek için önerilerde bulunur. *TD-5: Değer sisteminin hareketleri uzun zaman kontrol etmesi sonucunda hayat stili geliştirir.	Çözümünü açıklayabileceği bir veya iki tane maket oluşturup (Yaratıcılık Becerisi)

Tablo 6'da yer alan ünite ve performans görevi kazanımları eşleştirmesine bakıldığında, performans görevinde yer alan becerilerin ünite kapsamındaki kazanımlar tarafından kapsandığı görülmektedir. Ayrıca performans görevi kapsamına diğer ünitelerden farklı olarak TD kazanımının da dahil olduğu görülmektedir. Ünite içeriği açısından görevde eksik olduğu söylenebilecek bir tek "nesli tükenmekte olan canlılar" konusu yer almaktadır.

Ünite içerdiği etkinlikler bağlamında irdelendiğinde; " Türden ekosisteme" adlı 1. Etkinlik ve "Farklı ekosistemler" adlı 2. Etkinliğin araştırma becerisini kapsadığı tespit edilmiştir. Ayrıca ilk etkinlikte yer alan tartışma bölümü, iletişim ve eleştirel düşünme becerilerini de kapsamına alırken, ikinci etkinlikte yer alan resim yapma bölümü yaratıcılık becerilerini de işe koşmaktadır. Ünitede yer alan diğer etkinliklere bakıldığında; 5. Etkinlik olan "Bitki ve hayvanlarla dostuz" ve 6. Etkinlik "Ülkemiz ve Dünya'mız tehlikede" etkinliklerinin de araştırma ve iletişim becerilerini kapsadığı, bunun yanında altıncı etkinliğin eleştirel düşünmeyi de içine aldığı görülmüştür.

G. Yedinci Ünitedeki Kazanımların, Performans Görevlerinin, Etkinliklerin ve Üst Düzey Zihinsel Becerilerin İncelenmesi

"Dünya ve Evren" öğrenme alanında yer alan yedinci ünite, 20 FTTÇ, 14 BSB ve 2 TD kazanımını kapsayan 27 kazanımdan oluşmaktadır. Performans görevi ile ünitede eşleşen kazanımlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Ünite- Performans Görevi Kazanımları Eşleştirmesi

Ünitede Yer Alan Kazanımlar	Performans Görevi Kazanımları
3.1. Eski medeniyetlerin gök biliminde nasıl veri topladıkları, kaydettikleri, bunları ne amaçla ve nasıl kullandıkları hakkında bilgi toplayarak bir görüş oluşturur ve sunar. *FTTÇ-1: Bilimsel bilginin gelişiminde deney yapar, delil toplar, olaylar ve kavramlar arasında ilişki kurar, olası açıklamalar önerir ve hayal gücünün rolünü tanımlar ve örneklerle açıklar. *BSB-1: Nesneleri ve olayları duyu organlarını veya gözlem araç gereçlerini kullanarak gözlemler.*BSB-2: Bir cismin şekil, renk, büyüklük ve yüzey özellikleri gibi duyusal özelliklerini belirler.*BSB-3: Gözlem için uygun ve gerekli araç, gereci seçip bunları beceriyle kullanır.*BSB-4: Nesneleri sınıflandırmada kullanılacak nitel ve nicel özellikleri belirler. *BSB-17: Basit araştırmalarda gerekli malzeme, araç ve gereçleri seçerek emniyetli ve etkin bir şekilde kullanır.*BSB-25: Değişik kaynaklardan yararlanarak bilgi toplar.*BSB-28: Deney ve gözlemlerden elde edilen verileri derleyip işleyerek gözlem sıklığı dağılımı, çubuk grafiği, tablo ve fiziksel modeller gibi çeşitli yöntemlerle kaydeder.*BSB-30: İşlenen verileri ve oluşturulan modeli yorumlar. *BSB-32: Gözlem ve araştırmaları ve elde ettikleri sonuçları sözlü, yazılı veya görsel malzeme kullanarak uygun şekillerde sunar ve paylaşır.	Uzayla ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmaları ve bu çalışmaların sonuçlarını araştırma (Araştırma Becerisi)
2.5. Güneş sistemini temsil eden bir model oluşturur ve sunar. 3.5. Basit bir teleskop yapmak için teknolojik tasarım yapar, model oluşturur ve sunar. 3.10. Uzay çalışmalarına dayanarak ve hayal gücünü kullanarak geleceğe yönelik tahminler yürütür.	Bir tanıtım broşürü hazırlamaları (Yaratıcılık Becerisi)

Tablo 7'de de görüldüğü gibi performans görevinin araştırma ve yaratıcılık becerilerini kapsadığı tespit edilmiştir. Performans görevi içerdiği ve içermesi gereken kazanımlar açısından irdelendiğinde; araştırma ve yaratıcılık kazanımlarının görev gereği olması gerektiği, fakat ortada bir problem durumu olmasına ve bu problemin sistematik bir yolla çözüme ulaştırılması gerekmesine rağmen becerilerde problem çözmeye yer verilmediği görülmüştür.

Ünite etkinlikler bağlamında incelendiğinde; 2., 4., 5. ve 8. etkinliklerin model oluşturmayı kapsadığı, fakat bunlardan "Senin Yıldız grubunun adı ne?" (2. Etkinlik), "Kendi güneş sistemimizi yapalım" (4. Etkinlik) ve " Kendi teleskobumuzu yapalım"(8. Etkinlik) adlı etkinliklerin adımlarının fazla yapılandırıldığı tespit edilmiştir. Aynı kapsama giren beşinci etkinlikte ise adımlar verilmesine rağmen öğrencilerin çizimleri, araştırmaları ve modelleri konusunda özgür bırakılmaları yaratıcılık açısından, model önerilerini arkadaşlarıyla olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışmaları eleştirel düşünme açısından, modeli sunmaları iletişim becerileri açısından önemlidir. Bu yönüyle üst düzey beceriler konusunda diğer model oluşturma etkinliklerinden farklılaşmaktadır. 9. etkinlik olan "Tartışalım" etkinliği incelendiğinde, öğrencilerden bir proje geliştirmelerinin beklendiği görülmüştür. Fakat bu etkinliğin de fazla yapılandırılmış olduğu tespit edilmiştir.

IV. TARTIŞMA

Alternatif ölçme değerlendirme tekniklerinden olan performans ve projeler yapılandırmacılığın temel alındığı bir program için vazgeçilmezdir(Kutlu ve diğ.,2010;32). İncelenen 7.sınıf Fen ve Teknoloji programında ortaya çıkan en büyük eksiklik, kitabın benimsediği öğrenme yaklaşımında önemli bir yere sahip, proje görevlerine hiç yer verilmemiş olmasıdır. Proje çalışmaları öğrencilerin inceleme, araştırma ve yorum yapma, görüş geliştirme, yeni bilgilere ulaşma, özgün düşünce üretme ve çıkarımlarda bulunma gibi becerileri geliştirmesi açısından oldukça önemlidir(Çalışkan ve Yiğittir, 2008).Alan açısından fen ve teknolojinin projeler için uygunluğu tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle yapılandırmacılığın ve onun ürünü olan 5E modelinin benimsendiği bir program için projeler vazgeçilmez olmalı iken, programda rastlanmaması büyük eksikliktir. Bu ders kapsamında, öğrencilerin deneyimleyerek öğrenmelerine olanak tanıyacak ve onlara "yaşam için fen" felsefesini aşılayabilecek birçok proje görevi oluşturmak mümkündür.

Yapılan incelemeler sonucunda her ünitenin bir performans görevi içerdiği tespit edilmiştir. Performans görevi ile ünite kazanımlarının eşleştirilmesi sonuçları göz önüne alındığında ise, önerilen performans görevlerinin özellikle birinci ve dördüncü ünitelerde daha

çok konu kazanımlarını kapsama yönünden yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu üniteler kapsam olarak oldukça geniş olduklarından birden fazla performans görevi içermeleri gerekmektedir.

Performans görevlerinin üst düzey zihinsel becerileri kapsama durumları incelendiğinde, tüm ünitelerdeki görevlerin araştırma ve yaratıcılık becerilerini içerdiği, farklı olarak ikinci ünitede iletişim becerisi ve beşinci ünitede deney yapma becerisinin kapsama dahil edildiği görülmüştür. Bunların yanında programda yer alan ve yapılandırmacılık temelli fen eğitiminde çok önemli yere sahip olan eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin performans görevi kapsamına alınmadığı görülmektedir. Bazı görevlerin doğası gereği problem içermesine rağmen bu becerinin kazanımlarda bulunmadığı görülmüştür. Ayrıca performans görevi kapsamında yer alan yaratıcılık becerisi de, görevlerin genellikle fazla yapılandırılmış olmalarından dolayı işlevselliğini kaybetmektedir.

Performans görevlerinin her ünitede bir tane yer aldığı bulgusu doğrultusunda ilgili literatürde yer alan araştırmalarda(Şenel Çoruhlu ve diğ., 2008; Çepni ve Şenel Çoruhlu, 2010; Gözütok ve diğ., 2005; Tekışık 2005; Sağlam-Arslan ve ark., 2008;Acad ve Demir, 2007; Doğan, Karakaya ve Gelbal, 2007; Erdal, 2007; Aydın, 2005; Doğan, 2005; Yılmaz, 2006; Baki ve Bütüner, 2009; Çakır ve Çimer, 2007)öğretmenlerin alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerini hazırlama ve kullanabilme düzeylerinin düşük olduğu göz önüne alındığında, bu sayının yetersiz olduğunu söylemek mümkündür.

Sağlam- Arslan ve arkadaşlarının(2009) yürüttüğü çalışmada, öğretmenler programda yer alan ölçme-değerlendirme konusundaki açıklamaların yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulguya paralel olarak, Bayrak & Erden (2007) ile Gömleksiz & Bulut (2007)'un çalışmalarında, ilgili programın uygulayıcısı olan öğretmenlerin programın önerdiği ölçme-değerlendirme araçlarının kullanılması konusunda bilgi, beceri ve tutum yönlerinden önemli eksikliklerinin olduğu belirlenmiştir.Ayrıca programda yer alan ölçme değerlendirme yöntemleri hakkındaki açıklamalar yetersiz kaldığından, ilgili yöntemlere uygun olarak değerlendirme kapsamlı ölçeklerinin geliştirilip öğretmenlerin kullanımına sunulması önerilmektedir Sağlam- Arslan ve diğ tarafından önerilmektedir.

Bununla birlikte, programda önerilen değerlendirme anlayışının açıklanışı doyurucu değildir (EARGED, 2005). Açıklamalar, öğretmenlere yeni değerlendirme yaklaşımları

konusunda yol gösterici olmaktan uzak görünmekte ve öğretmenlerin bu konuları iyi bildikleri varsayılarak yazıldığı düşünülebilir (Kutlu 2005). Dolayısıyla, bu konuda nitelikli örnekleri de içeren daha kapsamlı, ikna edici ve bütün dersleri kapsayan çalışmalara gereksinim vardır (EARGED 2005;Gömleksiz & Bulut, 2007)

Ayvacı ve Er Nas (2009), "Öğretmen kılavuz kitaplarının yapılandırmacı kurama göre öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi" adlı çalışmalarında, öğretmenlerin % 22,7'sinin kılavuz sonundaki değerlendirme ölçeklerini uygulamada zorluk çektiklerini ifade etmektedirler. Öğretmenler bu sıkıntılarını kendilerine göre çok da bilimsel olmayan yöntemlerle aştıklarını düşünmektedirler. Buda değerlendirme konusunda sürecin değerlendirilmesini ön planda tutan bir öğretim modelinin öğretmenlerin fenomonolojik özelliklerine dayalı olarak çok farklı şekilde uygulanmasına neden olmaktadır. Böylece öğretmen kılavuz kitaplarının işlevlerini yeterince yerine getirememekte, öğretmenlerin üzerinde birleştikleri bir uygulama şekli oluşturamamakta,yapılandırmacı yaklaşımın uygulanması sürecinde sorunları çözme yerine yeni sorunlar üretmekte olduğunu vurgulamışlarıdır. Nitekim ölçme değerlendirme konusunda Gelbal ve Kelecioğlu (2007), yaptıkları çalışmada öğretmenlerin daha çok kendilerini geleneksel yöntemler olarak adlandırılan sınav türlerinde yeterli görürken, öğrenci değerlendirmesine dayalı yöntemlerde yeterli görmedikleri sonucuna varmışlardır. Bu durumu da bu yöntemlerin eğitim sisteminde yaygın olarak kullanılmaması ve bu araçların nasıl kullanılacağına ve sonuçlarının nasıl değerlendirileceğine ilişkin yeterince örneğin bulunmamasına bağlamışlardır.

Üniteler içerdikleri etkinlikler bağlamında incelendiğinde, birçok etkinliğin deney yapmayı içerdiği fakat bu deneylerin fazla yapılandırılmış olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında araştırma, inceleme ve model oluşturmayı içeren etkinliklerin de bulunduğu fakat fazla yapılandırılmış oldukları görülmüştür. Birinci ünitedeki diğer etkinliklerden daha üst düzey beceri gerektiren 12. etkinlikte araştırma becerisi, iletişim becerisi, posterdeki özgünlük oranında yaratıcılık becerisi içerdiğinden ünite içinde performans görevi özelliklerine en yakın etkinliktir. Yine içerdikleri kazanımlar açısından incelendiğinde; ikinci ünitede yer alan 24. etkinliğin performans görevine en yakın nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Dördüncü ünitede yer alan bir etkinlik bu ve diğer ünitelerde yer alan etkinliklerden farklı olarak rol

oynamayı içermektedir. Bu etkinlik öğrencilerin yaratıcılıklarını ve iletişim becerilerini geliştirmede etkili olabilir. Ayrıca altıncı ünitede bulunan bir etkinlikte yer alan tartışma bölümü, iletişim ve eleştirel düşünme becerilerini de kapsamına alırken, ikinci etkinlikte yer alan resim yapma bölümü yaratıcılık becerilerini de işe koşmaktadır. Yedinci ünite kapsamında yer alan beşinci etkinlikte ise adımlar verilmesine rağmen öğrencilerin çizimleri, araştırmaları ve modelleri konusunda özgür bırakılmaları yaratıcılık açısından, model önerilerini arkadaşlarıyla olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışmaları eleştirel düşünme açısından, modeli sunmaları iletişim becerileri açısından önemlidir. Bu yönüyle üst düzey beceriler konusunda diğer model oluşturma etkinliklerinden farklılaşmaktadır.

Fen ve teknoloji programın vizyonunun, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, temel demokratik değerlerle donanmış, araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri gelişmiş; yaşam boyu öğrenen ve insan haklarına saygılı, mutlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmek (MEB TTKB, 2005) olduğu göz önüne alındığında, bu üst düzey becerileri kazandırma konusunda yetersiz olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca, fen ve teknoloji dersi etkinlikleri ile ilgili olarak yapılan araştırmaların ortaya koyduğu (Kesercioğlu ve diğerleri (2006), Mazı, Apaydın ve Şakacı (2006) ve İzci, Özden ve Tekin ,2006) temel bilimsel süreç becerilerini kazandırmayı hedefleyen fen ve teknoloji dersi etkinliklerinin öğretmenler tarafından tam anlamıyla yerine getirilemediğini sonucu göz önüne alındığında, bu etkinliklerin daha dikkatli hazırlanması gerektiği görülmektedir. Etkinliklerin niceliğinden çok birçok beceriyi bünyesinde barındırarak niteliğinin arttırılması ve birkaçının uygulanması durumunda bile gerekli kazanımın kazandırılması sağlanabilir.

Fen ve teknoloji programının yeni boyutlarından olan TD kazanımları bağlamında inceleme yapıldığında, bir tek altıncı ünitede yer alan performans görevi kapsamında yer aldığı görülmüştür. Fen ve Teknoloji Programında beceri, anlayış, tutum ve değerlerle ilgili kazanımların önem derecesi ve gerçekleştirme düzeyinin araştırıldığı bir çalışmada da tutum ve değerlerle ilgili her bir kazanımın, öğrencilerin yaşantısında uzun vadede değişimler yaratabilecek sadece okul ortamında değil okul dışındaki yaşantılarını da etkileyecek kazanımlar olduğu, belirtilmiştir (Buluş-Kırıkkaya& Tanrıverdi, 2006). İlköğretim 1. kademede bilimsel

tutum ve davranış kazandırmada fen bilgisi dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerini araştıran bir diğer çalışmada ise fen bilgisi dersinde bilimsel tutum ve davranış kazandırmanın önemi görüşme yapılan bütün öğretmenler tarafından belirtilmekte ancak öğretmenlerin bu konuda sahip oldukları bilgilerin yeterli olmadıkları vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2007). Bu bağlamda ilgili kazanımlara yönelik çalışmaların hem öğretmenlere yardımcı olması hem de programın bu boyutunun açıkta kalmaması adına gözden geçirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen 7. Sınıf fen ve teknoloji programının en büyük eksikliği proje konusunda ortaya çıkmıştır. Programın ölçme değerlendirme yöntemlerinde yer almasına rağmen içeriğinde yer almaması, bu konuda öğretmenlere örnek teşkil etmesi açısından bir taneye bile yer verilmemesi önemli bir eksikliktir. Buna nazaran yeterli sayıda olmasa bile her ünite için bir tane performans görevi olduğu görülmüştür. Ayrıca etkinlikler bağlamında programın zenginliği de bir diğer dikkat çekici noktadır.

Performans görevlerinin kazandırması amaçlanan kazanımlara bakıldığında; birçok ünite için ortak olduğu görülmektedir. Tüm ünitelerde yaratıcılık becerisi yer alırken, 5. ünite hariç hepsinde araştırma becerisi, ikinci ünitede ikisine ek olarak iletişim becerisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Performans görevlerinin ayrıntılı incelemelerinde de görüleceği gibi, birçoğunun belirgin bir problem durumu içermesine rağmen problem çözme becerisi, hepsinde işe koşulması mutlaka gerekli olan eleştirel düşünme becerisi ve yine hepsine eklenmesi gereken iletişim becerisi maalesef kazanımlarda yer almamıştır. Bu durumda ünite kazanımlarında bulunan bu tür üst düzey zihinsel beceriler performans görevi kapsamına alınamamıştır. Bu duruma çözüm olarak; görev çıktılarına kapsamı bağlamında eksik bulunan ilgili becerilerin eklenmesi, üniteler için açıkta kalan konu ve kazanımlara uygun bir ya da birkaç performans görevinin daha oluşturulması önerilebilir.

Program içeriği etkinlikler açısından incelendiğinde ise; genellikle fazla yapılandırılmış deney etkinliklerinin yer aldığı, performans görevleriyle paralel olarak araştırma becerisine yer verildiği ve adımları ve malzemeleri ayrıntılarıyla verilmiş model oluşturmanın yer aldığı görülmüştür. Deneyler fen ve teknoloji için elbette vazgeçilmezdir. Fakat fazla yapılandırılmış

deneyler yerine öğrencilerde eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı düşünme gibi üst düzey becerileri geliştirmeye yönelik daha az yapılandırılmış etkinliklerin oluşturulması, öğrencilerin deneyde veya modelde kullanacağı malzemelere kendilerinin karar vermesi, adı geçen becerilerin kazanılmasında daha etkili olacaktır. Bunların yanında ikinci ünitede öğrenci çalışma kitabında yer alan "Sıra dışı makine projesi" ve dokuzuncu ünitede yer alan "Tartışalım" adlı etkinlikler ise proje geliştirmeyi içermektedir. İçerdikleri üst düzey düşünme becerileri ve kazanımları açısından ele alındıklarında bu iki etkinliğin, performans ya da proje görevi olarak verilmelerinin daha uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Performans görevlerinin içerik açısından uygulanabilirliği incelendiğinde; öğrencilerin kullanılan malzemelerde genelde serbest bırakılması farklı bölgelerde ve farklı sosyoekonomik düzeylerdeki öğrenciler açısından uygulanabilirliği kolaylaştırmaktadır. Öğrenci ve bilgi düzeyine uygunluk açısından incelendiğinde ise; herhangi bir olumsuzluk görülememiştir. Programda yer alan performans görevlerini, yapı itibariyle incelenecek olursa; tanımlama, görev, yönergeler ve puanlama yöntemleri açısından herhangi bir eksiklik bulunamamıştır. Ayrıca verilecek olan performans görevlerinin öğrenci çalışma kitaplarında da, puanlamada kullanılan dereceli puanlama anahtarlarıyla beraber yer aldığı tespit edilmiştir.

Proje sorununa tekrar dönülecek olursa; üst düzey düşünme becerilerinin içerildiği, öğrencilerin derste öğrendiklerini günlük hayata, günlük hayattaki problemleri derse taşıyabileceği, öğrencilere bilimsel süreç basamaklarının, bilimsel tutumun kazandırılabileceği birçok proje görevi önerilebilir. Ayrıca bu program için proje görevi örneklerinin oluşturulması mutlaka gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACAD, M.B., Demir, E. (2007). *İlköğretim Programlarındaki Alternatif Değerlendirme Yöntemlerinin Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri*. I. Ulusal İlköğretim Kongresi 15–17 Kasım 2007. Ankara

AKBAYIR, S., Baki, A., Baysal, N., Çepni, S., & Öztürk C.(2006). *Öğretenler ve öğrenenler içinek açıklamalarla yeni ilköğretim programları (1-5. Sınıflar)*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

AYDIN, F. (2005). Öğretmenlerin alternatif ölçme değerlendirme konusundaki düşünceleri ve uyguladıkları, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Denizli.

AYVACI, H.Ş., Er-Nas, S.(2009). Öğretmen kılavuz kitaplarının yapılandırmacı kurama göre öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 3 (2), 212-225.

BAKİ, A. ve Bütüner, S. Ö. 2009. Kırsal kesimdeki bir ilköğretim okulunda proje yürütme sürecinden yansımalar. *İlköğretim Online*, 8 (1), 146-158.

BAYRAK, B., Erden, A.M. (2007). Fen bilgisi öğretim programının değerlendirilmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 137-154.

BULUŞ_KIRIKKAYA E.,&Tanriverdi B. (2006). Fen ve teknoloji beceri, anlayış, tutum ve değerlerle ilgili kazanımların önem derecesi ve gerçekleştirme düzeyi. *Eğitim Araştırmaları*, 25, 129-140.

CAMPOY, R. (2005). *Case Study Analysis in theClassroom: Becoming A Reflective Teacher*, Sage Publications.

ÇALIŞKAN, H. Ve Yiğittir, S. (2008). *Sosyal bilgilerde ölçme ve değerlendirme. Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Tay, B. Ve Öcal, A. (Ed.). (s. 217-281). Ankara: Pegem A Yayıncılık

ÇAKIR, İ.,& Çimer, S.O. (2007). *Fen ve teknoloji öğretmenlerinin alternatif ölçme değerlendirmekonusundaki yeterlilikleri ve uygulamada karşılaşılan problemler*. I. Ulusal İlköğretimKongresi. Ankara, 15–17 Kasım.

ÇEPNİ, S.,Bayrakçeken, S., Yılmaz, A., Yücel, C., Semerci, Ç., Köse, E., Sezgin, F., Demircioğlu, G., Gündoğdu, K. (2007). *Ölçme ve değerlendirme*, Ankara:PegemA Yayıncılık.

ÇEPNİ, S., Şenel Çoruhlu, T. (2010). Alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yönelik hazırlanan hizmet içi eğitim kursundan öğretime yansımalar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28, 2*, 117-128.

DOĞAN, N., Karakaya, İ.,Gelbal, S. (2007). *İlköğretim öğretmenlerinin ölçme araçlarıyla ilgili yeterlik algıları ve bu araçları kullanma durumları*. I. Ulusal İlköğretim Kongresi 15-17 Kasım 2007. Ankara.

EARGED. (2005). *Temel eğitim destek programı. öğretim programlarının (ilköğretim 1-5. sınıflar türkçe, matematik, hayat bilgisi, fen ve teknoloji, sosyal bilgiler) değerlendirme raporu*. Ankara: http://earged.meb.gov.tr/earged/subeler/olcme%5Fdegerlendirme/ dokumanlar/ adresinden 25 Ocak 2012 tarihinde erişilmiştir.

ERDAL, H. (2007). 2005 İlköğretim matematik programı ölçme değerlendirme kısmının incelenmesi (Afyonkarahisar İli Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

GELBAL, S.,Kelecioğlu H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *33*, 135–145.

GÖMLEKSİZ, M. N., Bulut, İ. (2005). Yeni ilköğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi, *Kuramdan Uygulamaya Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 2, 339-384.

GÖZÜTOK, D., Akgün, Ö. E. ve Karacaoğlu, C. (2005). Yeni ilköğretim programlarının uygulanmasına öğretmenlerin hazırlanması.*Eğitimde Yansımalar: VIII Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*içinde(ss.17-40). Ankara : Sim Matbaası

İZCİ, E., Özden, M. ve Tekin, A. (2006, Eylül). Yeni ilköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programının değerlendirilmesi (Adıyaman ili örneği). *XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Muğla Üniversitesi, Muğla.

KAYNAK, S. (2000). Ortaöğretimdeki branş öğretmenlerinin öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirme ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

KARAMANOĞLU, S., S. (2006). İlköğretim öğrencilerinin fen başarılarının değerlendirilmesinde sorgulama programının kullanılması: Portfolyo, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KESERCİOĞLU, T.,Türkoğuz, S., Kılınç, M. ve Toprak, K. (2006, Eylül). Yeni fen ve teknoloji programındaki biyoloji ünitelerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri. *XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Muğla Üniversitesi, Muğla.

KUTLU, Ö., (2005). Yeni ilköğretim programlarının 'öğrenci başarısındaki gelişimi değerlendirme, *Eğitimde Yansımalar: VIII Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

KUTLU, Ö., Doğan, C., D., Karakaya, İ. (2010). *Öğrenci başarısının belirlenmesi; performansa ve portfolyoya dayalı durum belirleme*. 3. Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık.

MAZI, C., Apaydın, Z. ve Şakacı, A. (2006). 4. ve 5. sınıf fen ve teknoloji dersi için hazırlanan programın içerik açısından değerlendirilmesi. *XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Muğla Üniversitesi, Muğla.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2006). *İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2009). *İlköğretim 7. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı*.Ankara: MEB

OKUR, M., Azar, A. (2011). Fen ve teknoloji dersinde kullanılan alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19, 2*, 387-400.

SAĞLAM Arslan, A., Avcı, N. veİyibil, Ü. (2008). Fizik öğretmen adaylarının alternatif ölçme-değerlendirme yöntemlerini algılama düzeyleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 115-128.

ŞEKER, S.,(2007). Yeni fen ve teknoloji öğretim programının öğretmen görüşleri ışığında değerlendirilmesi; (Gümüşhane ili örneği) , *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

ŞENEL Çoruhlu, T., Er Nas, S. & Çepni, S., (2008). Fen ve Teknoloji öğretmenleri içinalternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yönelik bir HİE programındanyansımalar: Trabzon örneği, *Necatibey Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(2), 1-22.

STAKE, R.E. (2000). "Case studies", *Handbook of qualitativeresearch,* (Ed. Denzin veLincoln) 2. Basım, Sage Publications.

YILDIRIM, A., Semerci, Ç. (2006). İlköğretimde (6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretmen ve öğrencilerin ölçme değerlendirmeye ilişkin görüşleri (Diyarbakır ve Elazığ ili Örneği), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16, 2,* 83-95.

YILDIRIM, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayınevi

YILMAZ, T. (2006). Yenilenen 5.sınıf matematik programı hakkında öğretmen görüşleri (Sakarya Ali Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

YILMAZ, F. (2007). İlköğretimde I. kademede bilimsel tutum ve davranış kazandırmada fen bilgisi dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri.*İlköğretim Online,* 6(1), 113-126.

TEKIŞIK, H., H. (2005). Yeni ilköğretim programlarının uygulanmasına öğretmenlerin hazırlanması, *Eğitimde yansımalar: VIII Yeni ilköğretim programlarını değerlendirme sempozyumu*içinde (ss.11-15). Ankara: Sim Matbaası.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

LULUBİ ETNONİMİNİN KÖKENİ

Aləkbər Ələkbərov*

Çev. : Muhammet KEMALOĞLU∗

ÖZET

Lullubiler Azerbaycan topraklarında mevcut olmuş ilk etno-politik topluluklardan biridir. M. Ö.. III. bin ile M. Ö.. II. binin yarısında Azerbaycan'ın güneyinde Urmiye gölünden güneyde Lullubi aşiret ittifakı oluşmuştur. M. Ö. XXIII yüzyılda bu ittifak Lulubi devletine dönüşmüştür. LulubilErin etnik kökeni ile ilgili genel fikir onların Elam menşeli olmalarıyla ilgilidir. Lakin Azerbaycanlı araştırmacılardan Y. Yusifov bu fikri tekzip etmiş ve Lulubiler'in Türk kökenli olduklarını söylemiştir. O, M.Ö. III. Binli yıllarda Ön Asya'da Türk menşeli toplulukların yaşadığını belirtiyor. Bu çalışmada Aləkbər Ələkbərov'un "Lulubi'lerin Etnik Kökeni" ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lullubiler, Azerbaycan, Urmiye, Aləkbər Ələkbərov

ORIGIN OF THE ETHNONYM LULLUBI

ABSTRACT

The Lullubi or Lulubi were a group of tribes during the 3rd millennium BC, from a region known as Lulubum, now the Sharazor plain of in Azerbaijan. Ethno-political communities Lullubiler Azerbaijan is one of the first land was years. South of the lake to the south of Azerbaijan Urmiye Lullubi tribe Alliance has been formed. XXIII th century BC, this alliance has become Lulubi state. In this study, Aləkbər Ələkbərov "Lulubis Ethnic Origin" covered.

Key Worlds: Lullubis, Azerbaijan, Urmia, Aləkbər Ələkbərov

∗ А. Алекперов, "Луллуби Этнониминин Меншеји Наггында", Журнал Musavat, № 7(11), 1997,г., стр. 37-40.

∗TRT Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Turan Güneş Bulvarı, 06109, Or-An, Ankara, muhammetkemaloglu@gmail.com

GİRİŞ

Azerbaycan gerçekten eski kültür ocaklarından biridir. Bu nedenle eski zamanlardan bu bölgede yaşayan yerli halkın etnik mensubiyetinin öğrenilmesi gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki, bu mesele hem bizi, hem de yabancı tarihçileri ilgilendirmektedir.

Fakat şimdiye kadar tarihçiler arasında temel konu hala tartışmalıdır:

1. Bu ülkede çoğunluğu oluşturan Türkçe konuşan nüfus yerlidir,

2. Türkler bu toprağa sonradan gelmişlerdir, onların gelişi sadece milattan sonraki döneme ait olabilir.

İşte ikinci görüşün taraftarları Azerbaycan'ın "Türkleşmesi" kavramını ortaya atmışlardır. (Sümer, 1957: 429-47). Fakat son dönemlerde yapılan araştırmalara dayanarak (Əsifov, 1987: 19-37) bu meselenin bu türlü çözümü doğru değil ve önyargılıdır. Çünkü okuyucuya taraflı bir şekilde "Türkleşme" sorunu kabul ettirilmektedir.

1965 yılında Prof. Dr. Ziya Bünyadov, “Türkleri, Azerbaycan toprağına dışarıdan gelmiş gibi göstermek doğru değildir (Буниатов, 1989: 171)” der. İşte Ziya Bünyadov’un yukarıdaki fikrine dayanarak, Azerbaycan'da hiçbir bir şekilde Türkleşme olmamıştır! Aksi takdirde birkaç soru ortaya çıkar:

1. Neden Türkleşme sadece Adurbadaganlara- Atropatene (Kaerst, II/2, col. 2150; Nöldeke, 1880: 692; Togan, Azerbaican: 91-118; Köprülü, Azeri: 118-51; Sümer, 1957: 429-470; Housseinov, 1970: 71-81. MK.)[1] ve Ablanlar (Hewsen, 1982: 27-40; Minorsky1953: 504; Məmmədova, 1993: 136. MK.)[2] ilişkilendiriliyor?

2. Nasıl oluyor da Haylar (Dédéyan, 2007: 48. Mk.)[3] - Ermeniler asırlar boyu Türk etkisi altında yaşamış, fakat Türkleşmemiş ve şimdiki Ermeniler Azerbaycan Türklerine karşı toprak iddiasında bulunuyorlar.

1 Atropatena (Yunanca: Ατροπατήνη) veya Medya Atropatena, M.Ö. 4. yüzyılda çoğu bugünkü Güney Azerbaycan olarak bilinen bölgede kurulmuş ve başkenti Gazaka kenti olmuş eski bir krallık. Günümüzdeki Azerbaycan'ın tarihi adı Atropatena'dan kaynaklanmıştır.

2 Bugünkü Azerbaycan ve Dağıstan'ın tamamı ile Çeçen/İnguşya topraklarının güney yarısını kapsayan geniş bir alan içinde hüküm süren Albanya'da 26 dil konuşulmaktaydı. Bu dillerin çoğunluğu bugün de Nah-Dağıstan dilleri olarak adlandırılan dillerin arkaik biçimleriydi. Kuzeydoğu Kafkas ya da Güney Kafkas dillerini konuşan Albanlar, Arnavutlar'la karıştırılmamalıdır.Arran Kraliyet ailesinin bağlı olduğu etnik grup; halen de kısmi olarak bölgede varlıklarını sürdüren ve Samur (Lezgi) dil ailesi içinde yer alan Udiler'di.

3 Ermenice, Hint-Avrupa dil ailesine ait bir izole branştır. Çoğu dilde bu kişileri tanımlamak için "Ermeniler" ismi kullanıldığı gibi Ermeniler de aynen kendilerini "Hay" (Ermeni alfabesinde "Հայ", çoğul hâli "Hayer", "Հայեր")

Ve yahut nasıl olabilir ki, Türkler, (göçebeler) Azerbaycan toprağına yerleştikten sonra yerel halkı devre dışı bırakıp, onların mirasından yararlanarak Nesimi, Fuzuli ve Ü. Hacıbeyli gibi örnek simalar yaratabilir bildiler.

Olabilir miydi ki, ikinci görüşün taraftarlarının nazarında olan yerel gayri-Türk sayılan nüfus kısa zamanda kendi medeniyetlerinden uzaklaşıp ve adı geçen mümtaz şahıslar gibi kişilikler yaratabilsin. Eğer ikinci kavram taraftarları Türkleşme nedenlerinden olan Hun seferlerini, İslam'ın yayılmasını ve Selçuklu imparatorluğunu nazarı dikkate alıyorsa, şunu da belirtmek durumundayız, bu süreçlere Azerbaycan'ın Talış'ı (Kalafat, 2007: 65-82; Kalafat, 2000: 102-147)[4] da, gurmançı da, Kafkas dillisi de maruz kalmıştır.

Naram-Sin, Zafer Dikilitaş, M. Ö.. 2300-2200

Bu süreçler Fars ve Ermenileri de etkilemiştir. Nasıl oluyor da, Talış'ı - Talış, Gurmançı-Gurmanç, Kafkas dillisi-Kafkas dilli olarak yaşamını sürdürmüştür. Atropatenlılar ile Albanlar ise yukarıda adı geçen faktörlerin etkisine kalmışlardır. Ve nihayet, ikinci görüşün bu

olarak tanımlıyorlar; bu isim Hayk adlı ulusal kahramandan kaynaklandığı düşünülüyor. Ayrıca "Ermenistan", Ermenice'de "Հայաստան" ("Hayastan") olarak yazılır.

4Talişler veya Talişiler (تالش, Talışlar), Kuzeybatı İran dillerinden birini konuşan halk. Talişler, İran'ın kuzey eyaletlerinden Gilan ve Erdebil ile Azerbaycan'ın güney kesiminde yaşarlar. Azerbaycan'da yaşayan Kuzey Talişleri, Taliş-i Guştasbi olarak adlandırılır.

fikri de inandırıcı değildir ki, güya şimdiki Azerbaycan Türkleri iki ayrı dil grubuna mensup olan halkların birleşmesinden ve daha sonra onlara üçüncü, her ikisine de yabancı olan başka dil grubunun etkisiyle oluşmuştur.

Bu bakımdan Azerbaycan topraklarında yaşayan eski Lulubi kavmi hakkındaki mitolojik yazılarda insanları meraklandırıyor. M. Ö. II. binyılın ortalarında kaleme alınan Mezopotamya salnamelerinde kaydediliyor ki, III. binyılda belirtilen arazide kuzey-doğuda "Kuti, Lulubi ve Su" aşiretleri yaşıyorlardı. Y. V. Yusifov'un neticelerinden de anlaşılıyor ki, Lulubi, Urmiye gölü yakınlarında oluşan Aratta/Alatey devletinin nüfusunun adıydı. (Юсифов, 1987: 19-37; Yusifov, 1986: 87-93. MK.).

Azerbaycan tarihçiliğinde Lulubiler'in dil ve kökeni hakkında iki görüş oluşmuştur. Birinci görüş İgrar Aliyev tarafından ifade edilir. Bizim görüşümüzce bu görüş muhafazakârdır, çünkü bir türlü Azerbaycan toprağında eskiden Türklerin yaşadığı fikrini kabul etmiyor. Belirtmek gerekir ki, müellifin görüşleri sonuçta açık değil ve İgrar Aliyev'in yazdığından hiçbir sonuca varılmıyor. Örneğin, İgrar Aliyev'e göre: "... lulubilerin dili Elam diline akraba olduğunu tahmin edebiliriz, fakat bu konuda kesin fikir söylemek mümkün değil" (Алиева, 1995: 62).

Azerbaycan tarihçiliğinde bir başka görüş, Y. B. Yusifov tarafından temsil edilir. Yusifov, Kuti ve Lulubi dilini Elam dili ile; sonuncusunun ise Hurri, Kassit ve başka dillerle akraba olması hakkındaki faraziyelerin asılsız olduğunu söyler (Юсифов, 1987: 19-37). İgrar Əliyev' göre, M. Ö. III. binyılın sonunda Lulubiler'in Hurilerle (Ünsal, 2008: 402-403. MK.)[5] ilişkileri çok sert olmuş ve uzun süren düşmanlık sonucunda da Nullatum ("Nullu"dan) - yani "barbar" kavramı oluşmuş ve bu söz Nuzi Hurrileri'nden[6] (Mitanni Devleti-MK.) Akkadlar'a

5 Hurriler M.Ö. III. binyıldan itibaren Doğu Anadolu Bölgesi'nde tarım ve hayvancılığa dayalı bir geçim ekonomisine bağlı olarak yaşamış bir devlettir. Günümüz kürd milliyetçileri tarafından tarih saptırılarak bir Gurmanc devleti olarak gösterilmek istense de Semitik ya da Hint-Avrupa dilleri içerisinde yer almayan bükümlü eklemeli bir dile sahip olan Hurrilerin Gurmanclarla hiç bir bağlantısı bulunmamaktadır. Artan nüfusun bir sonucu olarak M.Ö. 2500'lerde bölgedeki otlakların yetersiz kalması nedeniyle güney yönünde yayılma göstermişlerdir. Bu göçler iki ana hat üzerinden, Urmiye Gölü çevresinden Mezopotamya'da ve Elazığ - Malatya üzerinden Kuzey Suriye ve Filistin'e olmuştur.

6 Yorgantepe, (Hurri dili: Nuzi, Akad dili: Gasur), Irak'ın et-Tamim ilinde, Kerkük'ün güneybatısında höyük türü yerleşme. Düz bir ovada yer alan höyük yaklaşık 200 m çapında ve 5-8 m yüksekliğindedir. 1925-31 arasında ABD'li arkeologlar tarafından yapılan kazılar burada M.Ö. 3. binyıldan beri yerleşildiğini göstermiştir. Kazılar sonucu, Halef döneminden (V. binyıl), özellikle de Obeyd döneminden (IV. binyıl) M.Ö. XV. yy'a kadar birbirini izleyen on iki tabaka saptandı. M.Ö. XV. yy'da yıkılan kentte ancak Part ve Sasani dönemlerinde yeniden oturulmaya başlandı. Kent Akad döneminde (M.Ö. 2334-2154) Gasur adını taşıyordu. M.Ö. 2. binyılın başlarında Kuzey

geçmiştir. Əliyev' göre Urartu dilinde "lullu" - "düşman" kelimesi de aynı anlayışla ilgilidir (Алиев, 1995: 61).

Fakat bu görüşte çelişki var, çünkü Hurriler de, Urartular da başka halklarla savaşmış, ama nedense bizi ilgilendiren ifade işte Lulubiler'e karşı kullanılmasıdır. Fakat bununla birlikte âlimin fikrinden şu sonuca varabiliriz ki, "Lulubi" adı yerel halka başkaları tarafından verilen bir isimdir.

Yusifov'a göre, Aratta, Lullubum ve Su, Urmiye gölü civarında bulunan çeşitli dillerden istifade eden ülkenin adıdır ve kaynaklarda "lullu", "bi/mi" ekleri ile kullanılmıştır. Ona göre, bu isim Lulubi aşiret birliğine dahil olan Turukki ve Su aşiretleri için bağlayıcı isimdi. Fakat ilginçtir ki, Yusifov'da aynı adı yerel değil, dışarıdan verilen bir isim olarak düşünüyor. Belirtiyor ki, Lullu ifadesinden Azerbaycan çobanları hayvan otlatmaya gittiğinde ve dans ederken kullanıyorlardı ve buna örnek olarak da Orta Asya'da çingenelerin "lullu" olarak isimlendirilmesini örnek gösteriyor (Юсифов, 1987: 32; Bünyadov -Yusifov, 1995: 79-80). Fakat Lulubiler'in savaşçı olmalarını ve onların Hurrilerle ilişkilerini dikkate alıp, bu türlü özelliklerin taşıyıcıları kendilerinin "dansçı" gibi adlandırılmasına izin vereceklerini düşünemiyoruz. Bilindiği üzere, Doğu'da rakkaslara bakış olumlu değildi örneğin sonraları rakkasları genellikle "mütrüb", yani, "hafif tabiatlı adam" olarak adlandırmışlardı (Azerbaycan Dilinin.., 1983: 372).

"Lulubi" etnoniminin "Lullu" "rakkas" gibi izahı, Aran (erenler) kahramanlar ("er" - erkek + "an" çoğul eki) eşleştirmesine (Yusifov-. Kərimov, 1987: 16) aykırıdır. Belirtmek gerekir ki, "erkek" anlamında kullanılan "er/ar" Türk etnonimlerine özgü alamettir, örneğin, Bulgar (bu etnonimin balık[7] + er yani "şehir sakini" gibi izahı daha uygun), azar, "Sabir/Suvar/Subar" (T- çoğul eki). Sanıyorum ki, kendilerini" erkek "gibi başka halkların temsilcilerine tanıtmak çeşitli uluslarda yayılmıştır. Örneğin, XIX. yüzyılın sonunda "Ağlar-beyazlar" California yakınlarında hinduyu yakaladığında, o kendini "işi", yani "erkek/adam" deyip tanıttı (Каримулн, 1987: 47).

Mezopotamya'dan gelip Asur'u işgal eden Hurriler kentin adını da Nuzi olarak değiştirdiler. M.Ö. 16. ve 15. Yüzyıllarda da burasını zengin ve önemli bir yönetim merkezi haline getirdiler.

7 Kend, kent, şehir : balık (Ordu-Balık,Beş-Balık).

Veyahut, Yunanlılar Küçük Asya'da geldikten sonra yerli nüfus Yunanlılar tarafından bilinmeyen "var/bar" sözlerini kullandıklarına göre gelenler onları "varvar/barbar" diye çağırıyordular. Bize göre, "varvar/barbar" adı "ar/er-erkek" kelimesi "b/v" harfinin protezleşmesi sonucunda oluşmuştur ve bu söz "insanlar/adamlar" demektir (var+var=varvar/kişiler).

Bu tür izahlar bazı gerçeklerle da ispatlanabilir. Belirtmek gerekir ki, Yunanlılar, Balkan ve Küçük Asya'ya gelmeden önce buralarda Türk unsuru mevcuttu. Örneğin, Truva Savaşı sırasında Truva hâkimi Priam[8] müttefiklerine yardıma gitmişti. Bu müttefiklerden biri Peonlar'a başkanlık eden Pirhem idi. Homer'in verilerine göre Peonlar, Aksiy nehri Amidon ülkesinde yaşıyordular. Metne göre anlaşılıyor ki, Aksiy çay adıdır. Türk dillerinde "çay" isimleri - su/-sey/-sel/-çay söz terkiplerinin yardımı ile oluşur (Yansay, Aksu, Yenisey, Göysay vb.). "İlliada" yorumcuları, "Aksiy" Balkan, Makedonya'da akan ırmaktır (Qomer, 1978: 519) der ve onun Yunanca karşılığı Strimon, modern ismi ise Bıstrisa'dır[9].

Roma tarihçisi Tit Liviy'e göre Truva şehri yıkıldıktan sonra Venediklilerin başları olan Eneya ve Antinor'a, Rumlar tarafından Alp dağlarına Sarı ve Sicilya'ya göçmesine izin verilmiştir. (Liviy, 1989: 10). Çeşitli dillerde yazılmış kaynak gösteriyor ki, eski ve ortaçağlarda kullanılan Venedik etnonimi Slavlar'a değil Oğuz Bulgarlar'a aitti. (Ələkbər, 1995: III/IV).

1222-1225 yıllarında izlandalı tarihçisi Snorru Sturulson tarafından kaleme alınmış öyküye de göz atmak yerinde olur ki, bu yazar "as" Türklerinin başkanı Odin'in kendi toplumuyla Troya kentini terk edip İsveç'e doğru göçtüğünü belirtiyr (Sturulson, 1970: 11-12). "As" ların kökeni tartışmalı olsa da, İzlandalı tarihçi onları Türklerle aynılaştırması tesadüf değildir. Belirtelim ki, Roma eyaleti "Asya"nın adı "Küçük Asya'da bulunan "Assuva" nın adı ile alakalıdır (Qenri, 1987: 37).

8 Priamos ya da Priam, Yunan mitolojisinde Truva Savaşındaki yaşlı kraldır. Truva şehrinin son kralıdır. Hektor, Paris Aleksanros, elli oğlu arasından en tanınmışlarıdır. Ülkesini çok sevmesiyle ünlenmiştir. Truva ya duyduğu aşırı sevgi Truva nın sonunu getirmiştir.MK.

9 Bistriça veya Akdere (Arnavutça: Lumi i Bardhë; Sırpça: Призренска Бистрица/Prizrenska Bistrica), Kosova'nın güneybatısındaki bir nehir koludur. Geçtiği en büyük ve meşhur şehir Prizren'dir. Ak Drin nehrinin bir koludur. Ak Drin'den ayrılan Bistriça, Prizren'in ortasından geçer. Prizren'den sonra Şar Dağları'nın kuzey yamaçlarında, Sredska, Reçana gibi köylerden ilerler.1960-70'lerde daha yoğun bir akım gücüne sahip olan Bistriça, 1990'larla beraber, açılan kanallar, küçük santrallar sebebiyle suyunun büyük kısmını kaybetmiştir. Yaz aylarında seviyesi çok düşüktür. Kış aylarında kar ve yağmurla beraber biraz daha diri bir akıma sahiptir.MK.

Ancak biz düşünüyoruz ki, Asya adı "Aslar Ülkesi" gibi okunmalıdır (örneğin, Persia - Farslar ülkesi, Rusya - Ruslar ülkesi vb.) Yani bu durumda "~IYA" eki Türk "ey, ev, oba" - yani " ev, yerleşim yeri, mesken" kavramları ile aynı manadadır ve muhtemelen, " Assuva "adındaki"-uva", " IYA" eki ile aynı anlamdadır ve Türk" uva - oba "kelimesinden alınmıştır. "As"ların menşeyi tartışmalı olsa da, onların isimlerinden biri de "Alan" dır. İranistler kesin olarak "as/alan"ları İran dilli olduklarını sanırlar. (Abaev, 1949: 33). Fakat yukarıda sunulan bilgilere dayanarak diyebiliriz ki, onların bu görüşleri asılsızdır ve Snorru Sturukson'un Aslar'ın Türk olması hakkındaki görüşünü onaylayan başka bir örnek getirelim.

Bu Slavcadan tercüme edilen İosif Flavi'nin "Yahudi Muharebisinin tarihidir: ….. язык же ясескый есть ведомо (! –düşününüz-вѳдомо- yani "bilindiği gibi"- müellif) Peçenek boyundan (Peçeneklerden) gelen (doğan) biri olarak […], "Tan ve Meot denizi yakınlarında yaşayanlar…"; ve "As dili köken itibariyle Peçeneklere aitti.. " (Мещерский, 1958: 454; Pritsak, 1975: 229).

b+it: Kurt: 1. Canavar; 2. Kurt: Böcek, haşerat.

Okuyucuların dikkatini böyle bir açıklamaya yöneltmek isterim, "Yahudi Savaşının" çevirmeni "vedomo" yani "bilindiği gibi" kelimesini kullandığında artık bilinen bir olguyu kaydediyor. Tüm bu gerçekler şunu gösteriyor ki, Rumlar, Küçük Asya'ya gelmeden evvel artık bu bölgede Türkler yaşıyorlardı ve Elinler "var" sözünü anlamadıklarından yerli halkı sadece" barbar "olarak adlandırmışlardı. Yukarıdaki açıklamaları hesaba katarak şöyle bir kanata vardık ki, "var" kelimesi "b/v" fenomeninin protezleştirilmesi ile "er/erkek" anlamında oluşan bir ifadedir. Veyahut "ur/v+ur", "vurmak" anlamında ve b+ur - burmak anlamında olduğu gibi.

"Er" kelimesinin eş anlamlısı "erkek" tir. Lakin bu sözlerle beraber Türk dillerinde "kişi" için "ala" ifadesi kullanılmaktadır (yani burda rotasizm, lamdaizm[10] kanunda g/l geçidi temelinde, örneğin, A-la-teı-e, A-ka-ta-a (Юсифов, 1987: 22); "ala" kelimesi ile birlikte halk arasında "ada" ifadesi de kullanılır; "d" harfinin protezleşmesi sonucunda ise "geda" sözü

10 Rotasizm(r'leşme): Türkçedeki z'nin asli olduğunu, Çuvaşça ve Moğolcadaki r'nin bu asli sesten türediğini savunan görüştür. Rotasizm olayının Doğu Avrupa ve Sibirya bölgesinde özellikle Çuvaşçaya ait bir özellik olduğu görülür. Rotasiznıli kelimeler Çuvaşçadan, daha doğrusu eski Çuvaşçadan bir yandan Moğol ve Mançu – Tunguz dillerine, öte yandan da Macar diline alınmıştır. Lamdaizm (l'leşme): Türkçedeki ş'nin asli olduğunu, Çuvaşça ve Moğolcadaki l'nin bu asli sesten türediğini savunan görüştür. Zetasizm(z'leşme): Çuvaşça ve Moğolcadaki r'nin asli ses olduğunu, Türkçe z'nin bu asli sesten türediğini savunan görüştür. Sigmatizm (ş'leşme): Çuvaşça ve Moğolcadaki l'nin asli ses olduğunu, Türkçe ş'nin bu asli sesten türediğini savunan görüştür. MK.

oluşur. Biz öyle düşünüyoruz ki, "ar/al" sinonimleri ancak ikinci anlayışta "er/nurdur" anlamında kullanılabilir ve onların birinci anlayışı "ışık/nurdur", çünkü "ışık" kendi fiziksel özelliklerine göre yukarı eğilimlidir ve zekanın aydınlık olması bireyin, yani "erin" sosyal durumunu belirler.

Aynı zamanda "al (Ala)/erkek" ifadesi ile birlikte Türkçe kişiler için "lala" (sultanların terbiyecisi, büyük kardeş) sözü, büyükler içinse, "ulu/ulu (g)" ifadeleri kullanılır. "Povestğ vremennıx let" salnamesinin yazarı Nestor "Slav" ve "sklavin" ifadelerini karıştırıp bazı Türk kavimlerini slavyanlarla aynılaştırmıştır. Örneğin, Nestor'un bu aşiretler arasında Rumlar tarafından Büyük Skifiya adlandırılan "Uliçi" kavminide sayar. (Türk "ulu/büyük"+"çi" yapım eki (Alekperov, 1950: 207, 210).

Çoğul eki olan "lar" la birlikte kelimenin çoğul hali bazen "z" eki ile yapılır. Örneğin, bi+si (BEN+SEN) = BİZ; si+si (SEN+SEN) = SİZ ". (Suleymenov, 1989:. 545); veya" gidiyoruz/gediriz ". Bununla birlikte kelimenin çoğul hali "b/p/m", "t/d" formatlarının yardımıyla oluşmuştur. Örneğin, kendilerini "Velet" olarak adlandıran, Oder, Elba ve Baltık çevresinde yaşayan slavyanların adı lutichi olmuştur. Bu da görüldüğü gibi, Türk kökenli etnonimdir "lu" (insan) (çoğul eki) + ^ y (mensubiyet eki). Biz bu fikrimizi kanıtlamak için etnoniminin "славяне" (Slav)/saklab/sakalar" (саки)" etnoniminden oluştuğunu dikkate alarak esaslandırıyoruz. Muhtemelen, sonraları Slav "lyudi" kelimesinin oluşmasında Türk "lu"-"insan" kavramı birleşti ("li" + "d" – çoğul eki).

Birçok uluslarda "aslan" karakteri "ışıkla/nurla" ilgilidir. Modern Türk dillerinde "aslan"a "pars" da denir ve bu söz Kaşgarlı Mahmud'un "Sözlük"ünde ifade edilmiştir (Гашшарлы, 1945: 344). İlginçtir ki, Hint-Avrupa dillerinde ışık karakteri "aslan/bars" "le~" söz birlikteliği ile oluşmuştur. (Örneğin, Rusça: - lev; Yunanca: - leo və s. (Qmarkelidze-İvanov, 1984: 500-507). Ve muhtemelen, hind avrupa dillerinde kullanılan "le/aslan/ışık" tamamen Türk olan "al/ışık" (Radlov, 1893: 350) kelimesinin metateze (yani kelimenin anlamının korunması ile harflerin yer değişimi) uğramış şeklidir. "ala/erkek" kelimesi ise gösterdiğimiz gibi "al" kelimesinden oluşmuştur.

Böylelikle Lulubi etnoniminin Türk kökenlidir ve halkın kendi dilinde de kullanılan birifadedir, yani "lu (insan)+lu (insan) + bi (çoğul eki) ="lulubi/insanlar". Muhtemelen, " lulu

"ifadesi sonraları da gelişmiştir, çünkü artık sonraki metinlerde "ulu(s)" artık "halk, ülke" manasında kullanılmıştır. (Клйашторный, 1964: 129). Bütün bu olgular göstermektedir ki, Türk etnosu burada yerleşiktir ve Azerbaycan'da (kelimenin geniş anlamında) hiçbir şekilde Türkleşme olmamıştır.

KAYNAKÇA

ABAEV, V; (1949), Osetinskiy Əzık i Folqklor, Moskva-Leningrad.

ALEKPEROV, A. F: (1950), "O Proisxojdenii Gtnonima `Saklab`", Srednevekovıy Vostok, №2,Baku.

AZERBAYCAN DİLİNİN SÖZLEŞME SÖZLÜĞÜ; (1983), Cilt:III, Bakü. s. 372.

BÜNYADOV, Z. M. - YUSİFOV, Y. B (1995),. Azerbaycan Tarihi, Bakü.

DÉDÉYAN, Gérard; (2007), Histoire Du Peuple Arménien, Fransızca, Toulouse.

ƏLƏKBƏR, Ə. F; (1995), "Avropada Erkən Türklər", Müsavat, III/IV.

Əsifov, Əsif; (1987). “Ранние контакты Месопотомии с северо-восточными странами, Приморийская зона”, Вестник Древней Истории, T-I, c. 19-37.

HEWSEN, Robert H; (1982). Etno-Tarih ve Kafkas Arnavutlar Üzerine Ermeni Etkisi, Samuelian, Thomas J. (Ed.), Klasik Ermeni Kültürü, Etkiler ve Yaratıcılık, Chicago, pp 27-40.

HOUSSEİNOV, R; (1970). “Superpositions ethniques en Transcaucasie aux XIe et XIIe Siècles”, Turcica 2, pp. 71-81.

KAERST, J; “Atropates” in Pauly-Wissowa, II/2, col. 2150.

KALAFAT, Yaşar; (2000), Azerbaycan Halk Sufizmi ve Lenkeran Folklor Müşaveresi, Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Sosyal Antropoloji Araştırmaları, ASAM Yayınları, Ankara.

KALAFAT, Yaşar; (2007), Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları, Berikan Yayınları, C. IX-X, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. F; (1942), “Azeri”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Maarif Matbaası, Cilt:II, s. 118-51.

LİVİY, Tit; (1989). İstorie Rima Ot Osnovanie Qoroda, Moskva, T-I, s. 10.

MƏMMƏDOVA, F; (1993), Albaniya Syasi Tarixi və Tarixi Coğrafiyası, Bakı.

MİNORSKY, V; (1953), Caucasica, IV. Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu Bülteni, Londra Üniversitesi, Vol. 15, No 3., s. 504.

NÖLDEKE, Th; (1880), "Atropatene, " ZDMG 34, pp. 692f.

PRİTSAK, O; (1975), "The Pechenegs", Archivum Eurasiae Medii Aevi, T-I, p. 229.

QENRİ, O; (1987), Xettı, Moskva.

QMARKELİDZE, M; İvanov, V; (1984), İndoevropeyüı i İndoevropeyskiy Əzık, Tbilisi, s. 500-507.

QOMER; (1978), İlliada, Perevod T. Qnediça, Moskva.

RADLOV, V; (1983), "Opıt Slovarə Törkskix Nareçiy", SPb, T-I, s. 350.

SNORRU STURULSON; (1970), Mladşaə Gdda, Lüksemburg, s. 11-12.

SULEYMENOV, O; (1989), Az i Ə, Alma-Ata.

SÜMER, Faruk; (1957). "Azerbaycanın Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış", Belleten: 21, Say 83, pp. 429-47.

TOGAN, Z. V; (1944), "Azerbaycan", İA., II., pp. 91-118.

ÜNSAL, V; (2008), "M. Ö. III. Binde Kuzeydoğu Anadolu", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3, S: 402-403.

VAKAYİNAMELER; (1950), Povestğ Vremennıx Let, I. (Povest Vremennıh Let (Editör Adrianova-Perets V. P.), "AN SSR", Ç. 1, M., Ls. 149, 172, 201, 27, 51, 81, 67, 189, 84, 186, 134, 94, 53, 176, 341.), Moskva-Leningrad, s. 11. 207, 210.

YUSİFOV, Y. B; (1986), On the Ancient Population of the Urmia Lake Region, AMINF 19, 87-93.

АЛИЕВ, Играр; (1995), История Азербайджана под редакцией, Баку.

БУНИАТОВ, Зиа; (1989), Азербайджан в VII-IX вв., Баку, с. 171.

ГАШШАРЛЫ, М; (1945), Divan Lughat at-Turk, Ankara, T-I, с. 344.

КАРИМУЛН, Атрар; (1987), Татары: этнос и этноним, Казань.

КЛЙАШТОРНЫЙ, С. Г; (1964), Древнетюркские Рунические Памятники, Moskva, с. 129.

МЕЩЕРСКИЙ, Н; (1958), История Иудейской Войны Иосифа Флавия В Древнерусском Переводе, Moskva -Leningrad, c. 454.

ЮСИФОВ, Юсиф; (1987), “Ранние контакты Месопотамии с северо-восточными странами [Приурмийская зона]”, Вестник Древней Истории, T-I, c. 19-37.

ЮСИФОВ, Ю. Б; (1987), Ранние Контакты Месопотамии С Северо-Восточными Странами (Приурмийская Зона), ВДИ, № 1, səh. 22.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE YÖNETİM MUHASEBESİ UYGULAMALARIN KULLANIMI[1]

Mustafa SARI[2]
Alper Veli ÇAM[3]

ÖZET

Turizm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyük bir hızla gelişim gösteren ve buna bağlı olarak diğer sektörleri de etkileyerek gelişmelerinde öncü rol oynayan geniş bir sektör haline gelmiştir. İşletmeler gelişen dünya koşullarına ayak uydurmak, diğer işletmelerle rekabet gücünü arttırabilmek ve faaliyetlerini sürdürebilmek için, satış gelirlerini arttırmalı, maliyetlerini düşürmeli ve maliyetlerini etkin bir şekilde kontrol altında tutmalıdır. Turizm sektörünün ağırlıklı olarak emek yoğun çalışması ve otomasyon sistemini sıklıkla kullanamaması etkin bir yönetim ve muhasebe sistemi anlayışını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı konaklama işletmelerinde maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarını incelemek, problemleri ortaya çıkarmak ve maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarından ne ölçüde yararlanıldığını tespit etmektir. Çalışmanın teorik içeriğinden oluşturulan anket, Türkiye'de faaliyet gösteren işletme belgeli, tatil köyleri, 3 yıldızlı, 4 yıldızlı ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerine uygulanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Çalışmada ki kare ve faktör analizlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Muhasebesi, Konaklama İşletmeleri, Faktör Analizi

USE OF MANAGEMENT ACCOUNTING APPLICATIONS IN HOSPITALITY ENTERPRISES

ABSTRACT

Just like all around the world, in Turkey tourism is a wide sector which is progressing quickly and a pioneer effect on the other sectors' progress. The business enterprises must increase their sales revenues, reduce their cost and keep their cost under control in order to keep up with the progressing world's conditions, increase the competitive power and to carry on their activity. Because of the intensive working programs and less usage of automatic control systems of tourism sector, an effective sense of management and accounting system is compulsory. The aim of this study is to analyze the cost and management accountings of accommodation establishments, determine the problems and to find out to what extent they benefit from cost and management accounting practices. The survey prepared from the theoric content of the study was applied to 3, 4, 5 stars accommodation establishments, holiday villages and certificated places in Turkey and the results were evaluated. Chi-square and factor analysis were used in this study.

Keywords: Management Accountings, Accommodation Businesses, Factor Analysis.

---

[1] Bu makale Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Konaklama İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Uygulamalarını Tespit Etmeye Yönelik Bir Çalışma" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

[2] Öğr. Gör, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi-Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği email: mustafasari@turizmmail.com

[3] Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi-İİBF-İşletme Bölümü, email: alpercam@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

İşletmeler, dünya koşullarındaki değişmelere ve beraberinde getirdiği yeniliklere kısa zamanda adapte olmak zorundadır. Yeniliklere anında cevap verebilen işletmeler bu bağlamda önemli bir takım avantajlar elde etmektedirler. Hizmet sektöründe önemli bir paya sahip olan konaklama işletmeleri de, benzer şekilde değişime ayak uydurabildiği ölçüde bazı avantajlara sahip olacaktır. Zira hızla gelişen turizm sektörü içinde önemli bir paya sahip olan konaklama işletmeleri arasındaki rekabet artışı, işletme faaliyetlerini daha faklı boyutlara taşımaktadır. Konaklama işletmelerinin yöneticileri varlıkların korunması, hataların ortadan kaldırılması ve işletme politikalarının değerlendirilmesi için doğru ve güvenilir finansal bilgileri kullanmak istemektedirler. Bunun yanında yöneticiler, talebin arttırılması, müşteri memnuniyeti, pazarlama stratejileri ve fiyatlandırma politikaları gibi konuların ön plana çıkmasıyla bazı ek bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çerçevede konaklama işletmeleri için gelecek dönemde neler yapacağının planlanmasının zorunlu hale gelmesi, önemli ek bilgiler üreten maliyet ve yönetim muhasebesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde işletme sahipleri ya da yöneticileri için bilgi olmadan ileriye dönük planlar oluşturma, uygulama ve kontrol etme şansı kalmamaktadır. Bu anlamda güvenilir bilgiye istenilen zamanda istenilen alanda ulaşabilmek ve bu bilgiyi en uygun zamanda kullanabilmek gerekmektedir. Bu bilgiler ise sadece işletme içinde var olacak etkin bir maliyet ve yönetim muhasebesi organizasyonuyla sağlanabilmektedir.

Gelişen teknoloji ve bilgisayar sistemleri önceden mümkün olmayan veri ve bilgilerin oluşturulmasına olanak vermektedir. Konaklama işletmeleri için bu gelişmelerin en etkin şekilde uygulama bulduğu alanlardan biri de maliyet ve yönetim muhasebesi sistemleri olmaktadır. 365 gün 24 saat hizmet veren konaklama işletmelerinin yöneticilerinin, yönetim faaliyetleri sırasında müşteri memnuniyetini ön planda tutmaları bir zorunluluktur. Bunu gerçekleştirebilmek için konaklama işletmeleri, finansal yapılarını güçlendirecek ve maliyet kontrolüne ilişkin uygulamalara ihtiyaç duymaktadır. İşte bu noktada işletmeler için muhasebe organizasyonunun rolü büyüktür.

Konaklama işletmelerinde var olacak maliyet ve yönetim muhasebesi ekibi, her türlü finansal ihtiyaçlara cevap vermeli, işletme içerisinde olacak gelişmelere anında etkin ve verimli

bir şekilde bilgi sağlamalı ve işletme için geçerli bir yapıya sahip olmalıdır. Özellikle büyük ölçekli konaklama işletmelerde finansal olayların zamanında kayda alınması, maliyete ilişkin bilgilerin elde edilmesi ve bu bilgilerin yönetim kadrosuna zamanında raporlanabilmesi iyi bir maliyet ve yönetim muhasebesi ekibi ile gerçekleştirilebilir. Ancak her konaklama işletmesini muhasebe organizasyonu da aynı olmayacaktır. Çünkü konaklama işletmeleri hukuki yapıları, büyüklükleri, karşıladıkları ihtiyaçlar, gelişme aşamaları ve faaliyet süreleri bakımından çeşitlilik gösterdiklerinden muhasebe organizasyonu da farklılık gösterecektir.

Turizm; müşteri çekmek ya da müşteriye hizmet etmek bilimi, sanatı ve ticareti olarak düşünüldüğünde ağır bir hizmet endüstrisidir (Mcintosh, 1975: 11). Bu açıdan değerlendirildiğinde konaklama işletmeleri, sahibi tarafından herhangi bir sözleşmeye gerek duyulmaksızın, kendisine sağlanacak hizmet için öngörülen bedeli ödeme gücü ve isteği bulunan kişilere; kalacak yer, yiyecek ve içeceğin sağlandığı işletmelerdir (Powers, 1998: 4) (Medlik, 1984: 4).

Konaklama işletmelerinde yönetim muhasebesi uygulamaları, bu işletmelerin sınıflandırılmasıyla yakından ilişkilidir. Zira sınıflandırma kapsamında işletmelerde oluşturulacak yönetim muhasebesi sistemlerinin yapısı ve bu sistemlerden üretilen bilgilerin boyutu çeşitlilik gösterecektir. Sınıflandırma tesisin büyüklüğüne, hitap ettiği hedef kitleye, sağladığı hizmet seviyesine, sahiplik ve üyelik durumlarına göre yapılabilmektedir. Bu açıdan incelendiğinde bir işletme birçok grubun özelliklerine uyabilmektedir (Kasavana ve Brooks, 1995: 7).

Bu bağlamda konaklama işletmelerinin sınıflandırma sistemlerinin önemli amaçlarını standartlaşma, pazarlama, tüketiciyi koruma, kontrol ve gelir sağlama şeklinde saymamız mümkündür (Gee, 1994: 386):

Diğer muhasebe işlevlerinden farklı olarak yönetim muhasebesi, tamamen işletme ihtiyaç ve isteklerine göre şekillendirilerek dış çevreye yönelik değil, işletme yönetimine yönelik bilgi sağlamaktadır. Yönetim muhasebesi, muhasebe disiplininin ürettiği, maliyetleme, bütçeleme, karar verme ve performans değerlendirme gibi alt sistemler tarafından çıkan sonuçları kullanarak ve bu sonuçları birbiri arasında değerlendirerek işletme yöneticilerine verimliliği ve kârlılığı etkilemesi için sunduğu bir sistem olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında

yönetim muhasebesi, muhasebenin tüm aşamalarının ürettiği verilerle birlikte doğrudan yönetim kararlarını desteklemeli ve yönetimin en uygun kararı almasını sağlayacak nitelikte yeterli olmaktadır.

Bu çalışmada da, maliyet ve yönetim muhasebesi alanında meydana gelen değişmeler ışığında, konaklama işletmelerinde maliyet ve yönetim muhasebesi anlayışlarını çözümlemek ve uygulanma düzeyini tespit etmek amaçlanmıştır.

I. LİTERATÜR TARAMASI

Atmaca ve Yılmaz (2011) çalışmalarında konaklama işletmelerinin hem yönetsel hem de muhasebeye yönelik faaliyetlerinde maliyet kontrolünün etkilerini ölçmeyi amaçlamışlardır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada, özellikle işletmede etkin bir karar alma yapısının ve iç kontrol sisteminin oluşturulmasının, çalışanlara maliyet bilincinin yerleştirilmesinin ve hizmet döngü süresinin kısaltılmasının maliyet kontrolünün sağlanması açısından olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Özdoğan (2010) anemon oteller zinciri üzerinde nitel araştırma yöntemleri kullanarak yaptığı araştırmada yönetim muhasebesinin, değişen koşullara ve gelişimlere işletmelerin cevap verebilmeleri ve bu değişimleri yönlendirebilmeleri için kullandıkları en etkili sistemlerden biri olduğunu tespit etmiştir.

Didin ve Köroğlu (2008) çalışmalarında, Marmaris ilçesinde faaliyet gösteren otel işletmelerine örnekleme yoluyla anket çalışması uygulamışlardır. Çalışma sonucunda KDV oranlarının indirilmesi, turist gönderilen ülkelerin tur operatörleri ile ilişkiler kurulması, diğer maliyetleri düşürerek tanıtıma daha fazla bütçe ayrılması, çalışanlara iyi eğitim vererek satış sonrası hizmet anlayışının yerleşmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çalışkan (2007) doktora tez çalışmasında değer tabanlı yönetim yaklaşımı uygulamaları ile yönetim muhasebesi teknikleri arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışmıştır. Anket çalışması yöntemini kullanarak 500 büyük sanayi kuruluşuna ulaşmıştır. Çalışma sonucunda yönetim muhasebesi tekniklerin sanayi işletmelerinde yoğun olarak kullandığı, stratejik karar alma süreçlerinde ihtiyaç duyulan bilginin yönetim muhasebesinin sorumluluğunda olduğu ve yönetim muhasebesin işletmelerin kendisini ve çevresini

anlamasında ve karar almanın etkinliğinin arttırılmasında vazgeçilmez bir araç olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Özdemir (2007) yüksek lisans tezinde kısıtlar teorisine dayalı bir yönetim muhasebesi yöntemi olan katkı muhasebesinin işletmelerde etkili bir performans ölçüm sistemi olarak kullanılabileceğini göstermeye çalışmıştır. Çalışma boyunca elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, kısıtlar teorisi ve katkı muhasebesinin işletmeler açısından ne derece önemli olduğunu, işletmelerin kendine özgü finansal ve işlemsel ölçülere sahip katkı muhasebesi yöntemini etkili bir performans ölçüm sistemi olarak kullanabileceklerini ifade etmektedir.

Rasim (2004) yüksek lisans tez çalışmasında ülkemizde faaliyet gösteren otel işletmeleri üzerindeki araştırmasında işletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi kullanım düzeylerini ve değişen koşullardan ne derece etkilendiğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda değişen ve gelişen piyasa şartlarından dolayı işletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi sistemlerine azami ölçüde gereksinim duyduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada ayrıca otel işletmelerinin rekabet ortamı içerisinde ayakta kalmak ve istenilen kâr seviyesine erişebilmek için yönetim muhasebesinin etkin biçimde kullanılması gerektiği sonucuna varmıştır.

Angay (2003), tezinde Antalya bölgesinde bulunan 4 ve 5 yıldızlı otellerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarını incelemek amacıyla anket çalışması yapmıştır. Araştırma sonucunda otellerin kâr hedefini tutturmak için dış çevre faktörlerini sürekli izlenmesi gerektiği, iç çevre faktörlerinden de personel ve yöneticilerinin aynı hedefi benimsemiş olması gerektiği, kontrol ve karar verme faaliyetlerinde yönetim muhasebesi bilgisinin kullanımıyla hızlı ve tutarlı bir gelişme gerçekleştireceği savunulmaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma Türkiye'de faaliyet gösteren işletme belgeli konaklama işletmelerini kapsamaktadır. Araştırmada, Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren işletme belgeli konaklama işletmelerinin hangi muhasebe tekniklerinden yararlandığını, karşılaştıkları problemleri ortaya çıkarmak ve bunları göz önünde bulundurarak yönetim muhasebesi uygulama düzeyini belirlemek amacıyla işletmelere anket uygulanmıştır.

Araştırmanın çalışma örneklemi, Türkiye' de faaliyet gösteren bakanlık belgeli konaklama işletmelerinin 3, 4, 5 yıldızlı otel işletmelerinden ve tatil köylerinden oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki işletmelere yüz yüze, elektronik posta ya da fax yoluyla anketler ulaştırılmıştır. 43 işletmeyle yüz yüze geriye kalan işletmelerle elektronik posta yolu veya fax yoluyla irtibata geçilmiştir. Yüz yüze yapılan anket çalışmasında % 100 lük bir başarı sağlanmıştır. Elektronik posta yolu ve fax yoluyla yapılan anket çalışmasında işletmelerden 110 tanesinden cevap alınabilmiş ve değerlendirilmeye alınan anket sayısı toplam 153 olmuştur.

Çalışmada, 153 adet işletmeden gelen ve hepsi kullanılabilir durumda olan anketlerden elde edilen veriler SPSS 18.0 (Statistical Package of Social Sciences) programına kodlanarak analizlere tabi tutulmuştur. Anketler işletmelerin sadece muhasebe departmanlarına uygulandığından, her tesis sadece 1 adet anketle değerlendirilmiştir.

Araştırmada basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu anlamda anket çalışmasının uygulanma sahası belli bir bölge ya da belli bir işletme düzeyi seçilmeden homojen bir yapı oluşturularak işletmeler seçilmiştir ve araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yönteminden yararlanılmıştır. Anket 2 bölümden oluşmaktadır. Toplam 52 sorunun sorulduğu ankette, birinci bölüm 9, ikinci bölüm 43 sorudan oluşmaktadır. Anket içerisindeki sorular analiz yapılabilecek şekilde hazırlanmış olup, cevaplayıcıların anlayabileceği niteliktedir. Anketin birinci bölümü şirket hakkındaki genel bilgilere yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde şirketin unvanı, işletmede çalışan personel sayısı aralığı, işletmede kullanılan maliyetleme sistemleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise maliyet ve yönetim muhasebesine ilişkin kullandıkları yöntem ve tekniklerin tespitine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde 5'li likert tipi ölçeğe uygun olarak hazırlanmış sorular kullanılmıştır. Uygulanan anketin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa katsayısından, değişkenlerin azaltmasında çok değişkenli analiz tekniklerinden biri olan faktör analizinden ve değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için ki kare analizinden yararlanılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

A. Demografik Bulgular

Araştırma kapsamındaki işletmelerin grubu, faaliyet süreleri ve bu işletmelerde çalışan personel sayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: İşletmelerin Yapıları

İşletme Grubu ve İşletmelerin Faaliyet Süreleri			
		Frekans	**%**
İşletme Grubu	**3 Yıldızlı**	58	37,9
	4 Yıldızlı	49	32
	5 Yıldızlı	44	28,8
	Tatil Köyü	2	1,3
	TOPLAM	**153**	**100**
Faaliyet Süresi	**1 Yıldan Az**	1	0,7
	1-6	35	22,9
	7-12	62	40,5
	13-18	34	22,2
	19 Yıl ve üzeri	21	13,7
	TOPLAM	**153**	**100**
İşletmelerde Çalışan Personel Sayısı			
İşletmelerde Çalışan Sayısı	**1-49**	77	50,3
	50-99	29	19
	100-149	25	16,3
	150-199	18	11,8
	200 ve üzeri	4	2,6
	TOPLAM	**153**	**100**

Araştırmaya katılan işletme grubunun katılım yüzdelerine baktığımızda tatil köyleri dışında ankete cevap verenlerin yüzdeleri birbirine oldukça yakındır. Bu da araştırmaya katılan işletme gruplarından yakın oranda fikir alındığının göstermektedir. İşletmelerin faaliyet sürelerine baktığımızda ise % 40,5 gibi bir oranla öne çıkan 7-12 yıl aralığında bulunan işletmelerdir. Araştırmaya katılan işletmelerde çalışan personel sayıları incelendiğinde, işletmelerin %50,3'ünün 50 den daha az çalışanla faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin muhasebe yapıları, maliyetleme sistemleri ve maliyetlerin dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: İşletmelerin Muhasebe Yapıları ve Maliyetleme Sistemleri

İşletmelerin Muhasebe Yapıları			
Maliyet ve Yönetim Muhasebesinin Varlığı	**Evet**	67	43,8
	Hayır	86	56,2
	TOPLAM	**153**	**100**
İşletmelerin Maliyetleme Sistemleri			
Sipariş Maliyet Sistemi		88	57,5
Safha Maliyet Sistemi		41	26,8
Fiili Maliyet Sistemi		55	35,9
Tam Maliyet Sistemi		47	30,8
Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi		59	38,6
Standart Maliyet Sistemi		40	26,1
Değişken Maliyet Sistemi		30	19,7
İşletme Maliyetleri			
Direk İlk Madde Malzeme		81	52,9
Direk İşçilik		41	26,8
Genel Üretim Maliyeti		31	20,3
Toplam		**153**	**100**

Araştırmaya katılan işletmelerin yarısından fazlası da % 56,2'lik kısmı işletmelerinde muhasebe bölümünün haricinde ayrı bir maliyet ve yönetim muhasebesi ekibi bulundurmamaktadır. İşletmelerin kullandıkları maliyetleme sistemleri incelendiğinde; işletmelerinin %57,5'lik büyük bir diliminin sipariş maliyetleme sistemini kullandıkları tespit edilmiştir. İşletmelerin kullandıkları maliyetleme sistemlerinin (sipariş maliyet sistemi dışında) oranı birbirine çok yakındır. Bunun nedeni ise her işletme üretim hacmindeki değişikliklere göre işletmenin şartlarına uygun maliyetleme sistemini kullanıyor olmasıdır. Araştırmaya katılan işletmelerin % 52,9'u direk ilk madde ve malzeme gideri maliyetine en fazla payı ayırırken ikinci sırayı % 26,8'lik oranla direk işçilik gideri almıştır. En az payı ise % 20,3'lük bir kısımla genel üretim giderleri almaktadır.

B. Değişkenlere Uygulanan Faktör Analizi Sonuçları

Gelişmekte olan bir ölçme aracında yer alan her bir uyarıcıya cevaplayıcıların verdiği tepkiler arasında belli bir düzen olup olmadığı araştırmacının ortaya koymak istediği sonuçlardan biridir. Bu amaçla kullanılan faktör analizi sosyal bilimlerde, başta psikolojik

boyutların tanınmasında ve boyutların içeriği ile ilgili bilgi edinilmesinde kullanılan çok değişkenli analiz tekniklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tavşancıl, 2006: 151). Faktör analizi birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek kavramsal olarak anlamlı az sayıda yeni değişken bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir. Faktör analizi bir faktörleştirme ya da ortak faktör adı verilen yeni kavramları ortaya çıkarma ya da maddelerin faktör yük değerlerini kullanarak kavramların işlevsel tanımlarını elde etme süreci olarak da tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2002: 474).

Faktör analizi p değişkenli bir olayda birbirleri ile ilişkili değişkenleri bir araya getirerek az sayıda yeni ilişkisiz değişken bulmayı amaçlar. Değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyerek, değişkenlerin daha anlamlı ve özet bir şekilde sunulmasını sağlar (Tatlıdil, 1992: 141).

Araştırmamıza dâhil olan anket soruları faktör analizi tekniğine göre değerlendirilmiştir. Yapısal geçerliliği sağlamak adına bu yönteme başvurulmuştur. Faktör analizinin kullanılması araştırmamızda değişken sayısını azaltarak ve değişkenler arasında ilişkilerden yararlanarak bazı yeni yapılar ortaya çıkarmamıza yardımcı olmuştur.

Araştırmada konaklama işletme gruplarının maliyet ve yönetim muhasebesi anlayışlarını ölçmek amacıyla hazırlanan ölçeğin değişkenlerine güvenilirlik testi uygulanmıştır Araştırmada kullanılan değişkenlerin Cronbach Alfa değerleri 0,761 olarak bulunmuştur. Değer 0.70'den yüksek olduğu için ölçeğin güvenli olduğu anlaşılmış ve değişkenlere faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizinde ayrılan faktörlerin değişkenlerine de ayrıca güvenilirlik testi uygulanmış ve faktörlerin değişkenlerinin Cronbach alfa değerleri Tablo 3'de gösterilmiştir.

Araştırmanın örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterliliği Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü ile test edilmiştir. KMO analizinde değerimizin KMO $\geq$ 0,5 olması gerekmektedir. Araştırmamızın da KMO değeri 0,759 $\geq$ 0,5 değerinden büyük olduğu için faktör analizi için yeterli örnekleme ulaşıldığını göstermektedir. Faktör analizi sonucunda değişkenlerden 0,50 ve üzeri faktör yükleri olanlar dikkate alınmış ve 7 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 66,81'ini açıklamaktadır.

Tablo 3: Faktör ve Değişken Değerleri

Faktör	Özdeğer	Varyans	Faktör Yükü	Cronbach Alpha Değeri
1) Yönetim Faktörü	6,186	22,912	–	0,867
Maliyet düşürmek ve verimlilik artışı	–	–	0,767	–
Yönetim kararları	–	–	0,766	–
Şirket performansı	–	–	0,756	–
Raporlama süreci	–	–	0,744	–
Risk minimizasyonu	–	–	0,725	–
Şirket hedefleri	–	–	0,688	–
2) Gider Faktörü	3,654	13,534	–	0,865
Satış ve pazarlama gideri	–	–	0,935	–
Finansman gideri	–	–	0,891	–
Genel yönetim gideri	–	–	0,873	–
Maliyetlerin dağıtım anahtarları	–	–	0,514	–
3) Yönetim Faaliyetleri	2,443	9,049	–	0,733
Muhasebe ekibinin durumu	–	–	0,769	–
Maliyet çalışmaları	–	–	0,655	–
Fiili maliyetler	–	–	0,608	–
Maliyetlerin hesaplanma aralığı	–	–	0,602	–
4) Maliyet Faktörü	1,701	6,300	–	0,731
Şirket stratejisi	–	–	0,797	–
Maliyet bilgisinin kullanımı	–	–	0,714	–
Finansal planlama ve bütçeleme	–	–	0,572	–
5) Fiyatlama Faktörü	1,587	5,876	–	0,729
Maliyetle fiyat belirlenmesi	–	–	0,729	–
Maliyetler alt hesapta izlenmesi	–	–	0,680	–
Maliyetlerin gider yerleri takibi	–	–	0,624	–
6) Bütçeleme Faktörü	1,261	4,671	–	0,779
Bütçe esnekliği	–	–	0,819	–
Bütçenin revize aralığı	–	–	0,757	–
Finansal planlama ve bütçelemede gelir bütçesi kullanımı	–	–	0,584	–
Finansal planlama ve bütçelemede proforma bilanço	–	–	0,500	–
7) Yatırım Faktörü	1,208	4,474	–	0,745
Vergi matrahı	–	–	0,781	–
Yatırım kararları	–	–	0,754	–

Tablo 3'de görüldüğü gibi 26 adet değerden oluşan 7 adet faktör elde edilmiştir. Faktörlerin Cronbach Alpha değerlerine baktığımızda $0,7 \geq \alpha$ değerinden yüksek olduğu görülmektedir.

Birinci faktörün ölçtüğü varyans oranı % 22,912 ve Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0,867$ olduğu ve bu anlamda faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün içinde yönetim

kararları, şirket performansı, raporlama süreci, risk minimizasyonu, şirket hedefleri değerleri, maliyeti düşürmek ve verimlilik artışı değişkenleri yer almaktadır.

İkinci faktörün ölçtüğü varyans oranı % 13,534 olduğu ve Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0{,}865$ olduğu ve faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün içinde satış ve pazarlama gideri, finansman gideri, genel yönetim gideri ve maliyetlerin dağıtım anahtarı seçimi yer almaktadır.

Üçüncü faktörün ölçtüğü varyans oranı % 9,049 olduğu ve Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0{,}733$ olduğu ve faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün; içinde muhasebe ekibinin durumu, maliyet çalışmaları, fiili maliyetler, maliyetlerin hesaplanma aralığı değerlerini göstermektedir.

Dördüncü faktörü incelediğimizde faktörün ölçtüğü varyans oranı % 6,300 olduğu ve Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0{,}731$ olduğu ve faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün içinde şirket stratejisi, maliyet bilgisinin kullanımı, finansal planlama ve bütçeleme değerlerini göstermektedir.

Beşinci faktörün ölçtüğü varyans oranı % 5,876 olduğu gözükmektedir. Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0{,}729$ olduğu ve faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün içinde maliyetle fiyat belirlenmesi, maliyetler alt hesapta izlenmesi ve maliyetlerin gider yerleri takibi değerlerini göstermektedir.

Altıncı faktörün ölçtüğü varyans oranı % 4,671 olduğu gözükmektedir. Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0{,}779$ olduğu ve faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün içinde bütçe esnekliği, bütçenin revize aralığı, finansal planlama ve bütçelemede gelir bütçesi kullanımı, finansal planlama ve bütçelemede proforma bilanço kullanımı değerlerini göstermektedir.

Yedinci faktörün ölçtüğü varyans oranı % 4,474 olduğu gözükmektedir. Cronbach Alpha değerinin de $\alpha \leq 0{,}745$ olduğu ve faktörün güvenilir olduğu gözükmektedir. Faktörün içinde vergi matrahı, yatırım kararları değerlerini göstermektedir.

C. Ki-Kare Analizi Bulguları

Bir faktörün diğer bir faktöre bağlı olup olmaması veya bir faktör üzerine diğer faktörlerin etkisi olup olmadığının belirlenmesi amacıyla ki-kare testinden sıklıkla yararlanılmaktadır (Kalaycı, 2008: 74). Bu amaçla yapılan test sonuçlarından elde edilen veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 4: Yönetim Faktörünün Ki-Kare Analizi

1.Faktör (Yönetim)	**Ki-Kare (k^2)**	**Anlamlılık (p)**
Maliyet düşürmek ve verimlilik artışı	24,512[a]	0,004*
Yönetim kararları	25,038[a]	0,003*
Şirket performansı	14,525[a]	0,105
Raporlama süreci	34,473[a]	0,000*
Risk minimizasyonu	27,265[a]	0,001*
Şirket hedefleri	7,473[a]	0,588

(*)P<0.05

Tablo 4'de baktığımızda anlamlılık (Significant) değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile maliyet düşürmek ve verimlilik artışı, yönetim kararları, raporlama süreci, risk minimizasyonu değişkenleriyle arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer tarafından şirket performansı (p = 0,105) ve şirket hedefleri (p = 0,588) ile işletme grubu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yani anlamlı olan bu dört değişken işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Tablo 5: Gider Faktörünün Ki-Kare Analizi

2.Faktör (Gider)	**Ki-Kare (k^2)**	**Anlamlılık (p)**
Maliyetlerin dağıtım anahtarları	21,171[a]	0,048*
Genel yönetim gideri	12,013[a]	0,445
Satış ve pazarlama gideri	27,482[a]	0,007*
Finansman gideri	28,257[a]	0,005*

(*)P<0.05

Tablo 5 incelediğinde anlamlılık değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile maliyetlerin dağıtım anahtarı, genel yönetim giderleri, satış ve pazarlama giderleri, finansman giderleri değişkenleriyle arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer taraftan genel yönetim gideri (p = 0,445) ile işletme grubu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yani anlamlı olan bu üç değişken işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Tablo 6: Faaliyet Faktörünün Ki-Kare Analizi

3.Faktör (Faaliyet)	**Ki-Kare (k^2)**	**Anlamlılık (p)**
Muhasebe ekibi	54,232[a]	0,000*
Fiili maliyetler	24,249[a]	0,004*
Maliyet çalışmaları	36,095[a]	0,000*
Maliyetlerin hesaplanma aralığı	15,803[a]	0,071

(*)P<0.05

Tablo 6'yı incelediğimizde anlamlılık (Significant) değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile muhasebe ekibi, fiili maliyetler, maliyet çalışmaları değişkenleriyle arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer taraftan maliyetlerin hesaplanma aralığı (p = 0,071) ile işletme grubu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yani anlamlı olan bu üç değişken işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Tablo 7: Maliyet Faktörünün Ki-Kare Analizi

4.Faktör (Maliyet)	**Ki-Kare (k^2)**	**Anlamlılık (p)**
Şirket stratejisi	31,030[a]	0,000*
Maliyet bilgisinin kullanımı	21,583[a]	0,010*
Finansal planlama ve bütçeleme	23,896[a]	0,001*

(*)P<0.05

Tablo 7'de anlamlılık değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile şirket stratejisi, maliyet bilgisinin kullanımı ve finansal planlama ve bütçeleme değişkenlerinin her biriyle anlamlı bir ilişki olduğunu görmekteyiz. Yani anlamlı olan değişkenlerin tamamı işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Tablo 8: Fiyatlama Faktörünün Ki-Kare Analizi

5.Faktör (Fiyatlama)	Ki-Kare (k^2)	Anlamlılık (p)
Maliyetle fiyat belirlenmesi	16,540[a]	0,056
Maliyetlerin alt hesapta izlenmesi	11,507[a]	0,243
Maliyetlerin gider yerleri takibi	17,246[a]	0,141

(*)P<0.05

Tablo 8'i incelediğimizde anlamlılık değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile maliyet fiyatı, maliyetlerin alt hesaplarda izlenmesi ve maliyetlerin gider yerlerinin takibi edilmesi olan üç değişkeninde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yani anlamlı olan değişkenlerin tamamı işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermemektedir.

Tablo 9. Bütçeleme Faktörünün Ki-Kare Analizi

6.Faktör (Bütçeleme)	Ki-Kare (k^2)	Anlamlılık (p)
Bütçe esnekliği	21,822[a]	0,040*
Bütçenin revize aralığı	43,317[a]	0,000*
Finansal planlama ve bütçelemede gelir bütçesi kullanımı	66,108[a]	0,000*
Finansal planlama ve bütçelemede proforma bilanço kullanımı	18,374[a]	0,105

(*)P<0.05

Tablo 9'da görüldüğü gibi anlamlılık değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile bütçe esnekliği, bütçenin revize aralığı ve finansal planlama ve bütçelemede gelir tablosunun kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan finansal planlama ve bütçelemede proforma bilanço kullanımı (p = 0,105) ile işletme grubu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yani anlamlı olan bu üç değişken işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Tablo 10. Yatırım Faktörünün Ki-Kare Analizi

7.Faktör (Yatırım)	Ki-Kare (k^2)	Anlamlılık (p)
Vergi matrahı	20,496[a]	0,058
Yatırım kararları	25,075[a]	0,003*

(*)P<0.05

Tablo 10 incelendiğinde anlamlılık değerlerinin bağımlı değişkenimiz olan işletme grubu ile yatırım kararı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan vergi matrahı (p = 0,058) ile işletme grubu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yani anlamlı olan sadece bir değişken işletmenin faaliyet grubuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kalkınmada önemli bir paya sahip olan ve her geçen gün dünya ekonomisinden daha büyük bir pay alarak gelişen turizm sektörünün önemli bir bölümünü konaklama işletmeleri oluşturmaktadır. Dünyadaki değişen koşullar çerçevesinde işletmelerin iş süreçleri de gelişmelere kayıtsız kalamaz. Küreselleşmeden dolayı artan rekabet ve bunun şiddeti tahmin edilemeyecek boyutlara ulaşmış ve işletmeler için üzerinde düşünülmesi gereken en önemli konulardan biri olmuştur. Son yıllarda gerek ulusal gerek uluslararası şirketlerin modern ve yeni konaklama işletmelerinin inşası ile, konaklama sektörü popüler bir yatırım haline gelmiştir. Konaklama işletmelerinin çetin rekabet koşulları dikkate alındığında, doğru, güvenilir ve zamanlı bilgilere çok daha fazla ihtiyaç duyacağı gözükmektedir. Bununla birlikte günümüzde ekonominin içinde bulunduğu zor koşullar, işletmelerin kıt kaynaklarını daha etkin ve verimli bir şekilde kullanmalarını zorunlu hale getirmiştir. İşletmeler faaliyet alanları ne olursa olsun, faaliyetlerini devam ettirmenin yanında maliyetlerini azaltmak, kârını arttırmak, hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyetini yükseltmek ve artan rekabet koşullarında rekabet üstünlüğü elde etmek için maliyet kontrolü yapılmalıdır. Konaklama işletmelerinin faaliyetlerini sürdürdüğü piyasalarda genel olarak yoğun rekabet yaşanmaktadır. Bu rekabet ortamında konaklama işletmelerinin, rekabet üstünlüğü açısından rakiplerine göre bir adım öne geçirecek ve mali performansını olumlu yönde etkileyecek, maliyet kontrolü yapmaları ve bunu yönetim muhasebesi sistemiyle desteklemeleri gerekmektedir. Yönetim muhasebesi sisteminin ürettiği veriler işletmenin özellikle stratejik ve uzun vadeli kararlarının etkinliğini artırarak uzun vadeli rekabet üstünlüğünü de elde etmelerini sağlayacaktır. Bu da ancak gelişmiş maliyet ve yönetim muhasebesi tekniklerinin uygulanmasıyla mümkün olabilecektir.

Bu bağlamda çalışmada, ülke ekonomisine katkısının her geçen gün arttıran konaklama işletmelerinin maliyet ve yönetim muhasebesi anlayışlarını çözümlemek ve uygulama düzeylerini tespit etmek için Türkiye'de faaliyet göstermekte olan işletme belgeli konaklama işletmelerinin yönetim muhasebesi sistemini kullanım şekline ve uygulanma düzeyine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada öncelikle işletmelerle ilgili bilgiler saptanarak, yönetim muhasebesi sistemine ve kullanım şekline yönelik bilgiler anket tekniği kullanılarak tespit edilmiştir.

Araştırmamızda kullanılan anket soruları faktör analizi tekniğine göre değerlendirilmiştir. Yapısal geçerliliği sağlamak adına başvurulan bu yöntem sonucunda 7 farklı faktör ortaya çıkmıştır. Faktörlerin içindeki sorular dikkate alınarak bu faktörler; yönetim, gider, yönetim faaliyetleri, maliyet, fiyatlandırma, bütçeleme ve yatırım faktörleri olarak adlandırılmıştır. Ayrıca hazırlanan ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alfa değerleri hesaplanarak test edilmiştir. Çalışmada ortaya çıkan tüm faktörlerin Cronbach Alfa değerleri 0,70'den büyük olduğu görülmüştür. Bu da, kullanılan ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada ayrıca değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için Ki-Kare (k^2) testi uygulanmıştır. Buna göre; maliyet düşürmek ve verimlilik artışı, yönetim kararları, raporlama süreci, risk minimizasyonu, maliyetlerin dağıtım anahtarları, satış ve pazarlama gideri, finansman gideri, muhasebe ekibi, fiili maliyetler, maliyet çalışmaları, şirket stratejisi, maliyet bilgisinin kullanımı, finansal planlama ve bütçeleme, bütçe esnekliği, bütçenin revize aralığı, finansal planlama ve bütçelemede gelir bütçesi kullanımı ve yatırım kararları değişkenleri ile anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Şirket performansı, şirket hedefleri, genel yönetim gideri, maliyetlerin hesaplanma aralığı, maliyetle fiyat belirlenmesi, maliyetlerin alt hesapta izlenmesi, maliyetlerin gider yerleri takibi, finansal planlama ve bütçelemede proforma bilanço kullanımı ve vergi matrahı değişkenleri ile arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Konaklama işletmelerinin büyük bir bölümü geleneksel maliyet sistemlerinden yararlanmaktadır. Geleneksel maliyetleme sistemlerinin kullanımı ürün / hizmet maliyetini arttırmakta ve sorunlara çözüm üretmek için geç kalmaktadır. İşletmelerin bu tür sorunlarla karşılaşmamaları için geleneksel yöntemlerin yerine faaliyet tabanlı maliyet sistemi gibi daha modern sistemleri kullanmaları, maliyetlerin daha doğru hesaplanması açısından önemlidir.

İşletmelerin yönetim muhasebesi anlayışları incelendiğinde yönetim muhasebesinin, maliyetleri düşürmek ve verimliği arttırmak için kullanıldığından söz edebiliriz. Bu da işletmelerin yerinde ve doğru zamanda karar almalarına olanak sağlayarak etkin bir raporlama sürecine yardımcı olacaktır. İşletmelerin organizasyonu içerisinde yönetim muhasebesi anlayışlarının varlığı, işletmeleri yoğun rekabet ortamında ayakta kalabilmeleri ve faaliyetlerine devam edebilmeleri için riski minimize edecektir.

Maliyet dağıtımında gözetilmesi gereken temel ilke, oluşan maliyet türlerinin büyük bir kısmının maliyet yerlerine doğrudan doğruya yüklenmeye çalışmaktır. Araştırma kapsamındaki konaklama işletmeleri genel üretim giderlerinin dağıtımını birden fazla yola başvurarak kayıt altına almaktadır. Bu da işletmelerin genel üretim gider yerlerindeki giderlerin, üretime yüklenmesi için dağıtım anahtarlarına olan ihtiyacın farkında olduklarını göstermektedir.

İşletmelerin organizasyonlarında ayrıca maliyet ve yönetim muhasebesi ekibinin varlığının, işletmeler açısından ne denli önemli olduğundan söz etmiştik. Bunun yanında işletmelerin katlandıkları fiili maliyetleri, yönetim için gerçekleşen durumu göstermesi bakımından yardımcı olacağı gözükmektedir. İşletmelerin maliyetlerini kısa zaman aralıklarında hesaplaması ve piyasadaki yenilikleri takip etmesi, diğer işletmelerle olan rekabet gücünü arttıracak ve işletmeler için güncel bir bilgi birikimi sağlayacaktır.

Maliyet çalışmalarında doğru ve zamanında kullanılacak bilgiler işletmelerin hedeflerine ulaşmalarında ve işletmelerin bu bilgileri kârlılık analizleri için kullanmalarına yardımcı olacaktır. Bu da konaklama işletmelerinin kendi içerisinde hedefledikleri ürün / hizmet kalitesini arttırma yolunda verimli bilgilerin elde edilmesi anlamına gelecektir. Bu şekilde işletmeler, gelecek dönemlerde dış piyasada kendisine hedef belirleyerek, etkin bir finansal planlama ve bütçeleme yapabilecektir.

Araştırmada kapsamındaki işletmelerin %94,1'i maliyet bilgisini satış fiyatını belirlemek amacıyla kullandığını belirtmiştir. Ayrıca hizmet fiyatların rekabet durumlarına göre şekillendiği görülmektedir. Bu durum, işletmelerin değişen piyasa koşullarını yakından izlemeleri gerektiğinin farkında olduğunu göstermektedir. İşletmelerin büyük bir kısmı maliyet hesaplarında gider çeşitlerini, alt hesaplarda ve maliyet hesaplarında izlememektedir. Bu da

işletmelerin maliyet hesaplarını alt hesaplarda izleyerek ürünlerin satış fiyatlarını rekabet halindeki işletmelerle kıyaslayarak belirlemesine yardımcı olacaktır.

Kısa dönem fiyatlamayla ilgili maliyet verilerin değerlendirilmesinde, işletmenin kapasite kullanımı göz önüne alınır. Kapasite kullanımının düşmesi durumunda, birim maliyetlerin, sabit giderlerden alacağı payın artacağından, bu durum düşük verimi ve birim maliyetlerin artmasını beraberinde getirecektir. Bu noktada gerçekleşen yeni duruma göre kâr marjının yeniden tespit edilmeli ve gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu amaçla esnek bütçelerden yararlanılması olağandır. Bu gibi durumlarla karşılaşılmaması için bütçeler, mevcut piyasa koşulları göz önünde bulundurularak belli dönemlerle revize edilmelidir. Çalışmamıza katılan işletmelerin %60,8'i proforma bilanço kullansa da günümüz şartlarında rekabet gücünü arttıracak ve gelecek dönem için doğru tahminler yapabilmek farklı sistemlerden yararlanmalıdırlar. Bu noktada işletmelerin esnek bütçelerden daha fazla yararlanması gerektiğini düşünmekteyiz.

Sonuç olarak sürekli büyüyen, aynı oranda da küreselleşen dünyamızda, gelişen teknolojiyle birlikte, tüketici beklentilerindeki değişmeler ve buna bağlı olarak rekabet koşullarındaki farklılaşma, işletmelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için sürekli olarak piyasa koşullarını takip etmeleri, karar alma mekanizmalarını sürekli güncel bilgilerle desteklemelerini ve stratejilerini günün koşullarına göre belirlemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu tespitler sonucunda konaklama işletmelerinin maliyet ve yönetim muhasebesi sistemlerinden en azami ölçüde yararlanmaları kaçınılmaz olmaktadır. Rekabetçi bir piyasada varlığını devam ettirmeye, büyümeye ve kâr hedeflerini tutturmaya çalışan konaklama işletmeleri, dış çevrede rekabet ettiği işletmeleri ve diğer faktörleri sürekli izlemelidir. İç çevrede ise işletmeler, yöneticilerle aynı hedef doğrultusunda ilerleyecek personeli, işbirliği içinde ve bir sistem dâhilinde bu hedefe ulaştırabilmek için kontrol ve karar verme faaliyetlerine yardım edecek etkin bir maliyet ve yönetim muhasebesi sistemi kullanılmalıdır. Bu sistemin uygulamaya koyulması ancak, işletme yöneticilerinin geleneksel maliyetleme ve muhasebe sistemlerini revize etmeleri, yenilikleri takip etmeleri ve adım adım yeni yaklaşımları işletmelerinde uygulamalarıyla mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

ANGAY, Filiz; (2003), Konaklama İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Problemleri ve Çözüm Önerileri, Akdeniz Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

ATMACA, Metin ve YILMAZ Berna B; (2011), "Konaklama İşletmelerinin Faaliyetlerinde Maliyet Kontrolünün Etkileri: Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Beş Yıldızlı Oteller Üzerinde Bir Araştırma", Mali Çözüm Dergisi, Kasım-Aralık, ss, 15-34.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener; (2002). "Büyüköztürk, Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", Eğitim Yönetimi Dergisi, ss.470-483.

ÇALIŞKAN, Arzu Ö; (2007), Sanayi İşletmelerinde Uygulanan Yönetim Muhasebesi Tekniklerinin Değer Tabanlı Yönetim Yaklaşımı Kapsamında Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DİDİN, Saliha ve KÖROĞLU, Çağrı; (2008), "Konaklama İşletmelerinin Satışlar-Maliyetler Bakımından Rekabet Edebilme Durumu ve Gelecekten Beklentileri", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 7, ss.111-120.

GEE, Chuck N.; (1994), International Hotel Management, Educational Institute of the AH&MA, UK.

KALAYCI, Şeref; (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

MCINTOSH, Robert W.; (1975), Tourism: Giant of Worl Trade, The Science, Art, and Business of Tourism.

MEDLİK S.;(1984), The Business Of The Hotels, Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford.

ÖZDEMİR, Selçuk; (2007), Kısıtlar Teorisine Dayalı Bir Yönetim Muhasebesi Yöntemi: Katkı Muhasebesi ve Bir Uygulama, Uludağ Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

ÖZDOĞAN, Burak; (2010), Konaklama İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Sistemleri, Celal Bayar Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

POWERS, Tom; (1988), Introduction To Management In The Hospitality Industry, John Wiley&Sons, Canada.

RASİM, Zehra; (2004), Otel İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Uygulamaları: Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

TATLIDİL, Hüseyin; (1992), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Cem Ofset, Ankara.

TAVŞANCIL, Ezel; (2006), Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, :Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

TOPLUMSAL DEĞİŞİM FARKLI KURUMLAR VE SINIF ÖĞRETMENLİĞİ EĞİTİMİ[1]

Özgür ERAKKUŞ[*]
İslam MUSAYEV[**]

ÖZET

Bu çalışmada farklı sektör temsilcilerinin Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programı mezunlarından beklentilerini ortaya koymak ve hizmet öncesi eğitime öneriler geliştirmek amaçlanmıştır. Böylece araştırma kapsamında Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programı mezunlarının istihdam edildiği sektör temsilcileri ile görüşülmüş, farklı kurumlarda hizmet öncesinden kaynaklı sıkıntılar tespit edilmiştir. Araştırmada bireysel görüşme tekniği kullanılmış, elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutularak Sınıf Öğretmenliği eğitimi açısından önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sınıf Öğretmenliği, Eğitim Fakültesi, Öğretmen Eğitimi, Özel Okul, Sosyal Faaliyetler.

ABSTRACT

In this study it is aimed to introduce expectations by representatives of different sectors from Faculty of Education of Elementary Teacher Education program graduates and to improve recommendations about pre-service training. Representatives of the sectors that graduates of Faculty of Education Elementary Teacher Department work had been interviewed about problems due to pre-service education. Individual interview techniques are used in the study, the obtained data was subjected to content analysis. Recommendations are given in terms of elementary teacher education.

Keywords: Class Teacher, Education Faculty, Teacher Training, Private School, Social Activities

[1] Bu makale 10. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitim Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

[*] İngilizce Öğretmeni, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Doktora Öğrencisi, <enginler@yandex.com>
[**] Dr., <islamismayil@gmail.com>

GİRİŞ

I.PROBLEM DURUMU

Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği programı lise sonrası 8 yarıyıllık lisans programı sunar. Programda alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi, genel kültür ve uygulama derslerine yer verilmektedir.

Toplumsal gelişim ve değişim eğitimi de etkilemektedir. Eğitim artık yaşam boyu olarak düşünülmektedir. Eğitim ortamlarının öğrencinin özellikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmesi gerekmektedir. Yeni ihtiyaçlara göre öğretmen adayları yetiştirilmelidir. Öğretmenler de kendilerini yenilemek durumundadırlar. Öğretmen, hayat boyu öğrenci olma konumundadır. Öğretmen bilgiyi sunma ve ona ulaşma konusunda rehberlik etmelidir. (Numanoğlu, 1999: 346-347). Bu noktada öğretmen yetiştirme, genel ve mesleki eğitime öğretmen yetiştiren kurumların nitelikleri de sorgulanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı genel ve özel öğretmen yeterliliklerini hazırlamıştır. (http://otmg.meb.gov.tr/YetGenel.html, 2011). Milli Eğitim Bakanlığı yapılandırmacı yaklaşıma geçiş yapmıştır. Bu süreçte öğretmenliğe kaynak olan yüksek öğretim kurumlarının Milli Eğitimin gerisinde kaldığı taraflarca belirtilmektedir. Öğretmen yetiştiren kurumların bilim mi yapacağı yoksa sektörün ihtiyaçlarına yönelik eğitim mi vereceği tartışma konusudur. Özel okullar da öğretmen adaylarının niteliklerini yeterli bulmamakta ve hizmet öncesi eğitimin geliştirilmesini talep etmektedir. (Binzet, 2007: 220-226). Haluk Yavuzer, bir gazeteye verdiği mülakatta Milli Eğitim Bakanlığı'ndan bir yetkilinin kendisine “Siz bilim adamı yetiştiriyorsunuz; ama bizim öğretmene ihtiyacımız var.” dediğini ifade etmektedir.(www.zaman.com.tr, 2011).

Öğretmenler diğer organizasyonlarda rol almaktadır. Halk Eğitim Merkezi vb. yaygın eğitim kurumları bunlara örnek verilebilir. Kızılay’ın Mudanya Altıntaş’ta düzenlediği gençlik kampında öğretmenler görev almaktadır. (www.kizilay.org.tr, 2011). Gene Bursa Büyükşehir Belediyesi Burfaş tarafından düzenlenen Kent Gönüllüleri Gençlik Kampında da öğretmenler görev almaktadır. (www.kentgonulluleri.org, 2011). Milli Eğitim Bakanlığının yurtdışında eğitim ataşelikleri ve eğitim müşavirlikleri bulunmaktadır. Bunlar yurtdışında bulunan Türk çocuklarının eğitimiyle ilgili bazı görevleri yerine getirmektedir. (Şişman, 2000: 206). Sivil toplum kuruluşlarının da Türk işçilerinin yoğun olduğu ülkelerde faaliyetleri vardır. Sosyal

Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da 2011 yılında KPSS sıralaması ve mülakat usulüyle Eğitim Fakültesi mezunları için öğretmenlik kadroları ilan etmiştir.

Eğitim fakülteleri genel olarak devlet okullarına yönelik öğretmen yetiştirme politikası izlemektedir. Oysa eğitim fakültesi mezunları yaz okullarında, sosyal faaliyetlerde, yurtdışında çeşitli pozisyonlarda, özel okullarda, rehabilitasyon merkezlerinde, sosyal hizmetlerde vb. görev almaktadırlar. Sektör temsilcilerinden de bu konuda tepkiler gelmektedir.

Öğretmenlik uygulamasının bazı kurumlarda istenilen düzeyde takip edilmediği belirtilmektedir. Yapılan gözlem ve uygulamalar meslekte başarıyı arttırmaktadır. Hizmet öncesi mesleki bilinç ve mesleğin gerekliliklerini yerine getirmede istekliliğin yeterli olmadığı sektör temsilcilerince belirtilmektedir. Toplum da değerlerin eğitim kurumlarınca daha net şekilde savunulması konusunda giderek daha fazla baskı yapmaktadır.Yükseköğretim dâhil eğitim sürecinde gençlerin karakterinin olumlu yöne çekilebileceğine inanılmaktadır. (Bakioğlu ve Sılay, 2011: V). İster Milli Eğitim Bakanlığında, ister Sosyal Hizmetlerde veya diğer kurumlarda görev alsın lisans öğretimi esnasında bu görevlere yönelik temel bilgiler kazandırılmalı, meslek hayatları boyunca kullanacakları öğrenmeyi öğrenme becerisi ve meslek bilinci edinmeleri için çaba sarf edilmelidir.

Öğretmenler, farklı yerleri, kültürleri, şartları tanıma ve bu şartlara uyum konusunda eğitim ve bilgilendirmede yeterli görülmemektedir. Hem Türkiye içindeki çokkültürlülüğün etkileri hem de yurtdışında resmi kurumlarda ve özel kültür merkezleri vb. yerlerde görev alabilmesi dolayısı ile öğretim programlarında bu konu dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede yurtdışı görevlerde Sınıf Öğretmenliği eğitiminde Türk kültürü ve Din Kültürü eğitimlerinin de ele alınması gerekecektir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmanın amaçları içerisinde farklı beklentilere yönelik nitelikler de ele alınacaktır. Öğrencilerle ilişkiler, velilerle ilişkiler, zümre eğitim çalışmaları, sosyal faaliyetler vb. alanlar ön plana çıkan beklentilerden bazılarıdır.

Bu araştırmada sektörün Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programı mezunlarından beklentilerini ortaya koymak ve hizmet öncesi eğitime öneriler geliştirmek konusu da amaçlanmıştır.

III. YÖNTEM

A. Araştırmanın Modeli

Araştırma bireysel görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar:

Araştırmaya Sınıf Öğretmenliği mezunlarının istihdam alanları ile ilgili kişilerle görüşülmüştür.

Özel Öğretim Kurumu Yöneticisi

Resmi Okul Yöneticisi

Yaygın Eğitim Öğreticisi

Yurtdışı Kültür Merkezi Yöneticisi

Yaz Okulu İlgilisi

Yerel Kültür Araştırmacısı

Sosyal Hizmetler Görevlisi

B. Veri Toplama Süreci

Katılıcımlar ile Mart 2011, Mayıs 2011 tarihleri arasında görüşülmüş ve aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

- İstihdam ettiğiniz personelden beklentiniz nedir?
- İstihdam ettiğiniz personelde hizmet öncesi eğitimde eksiklikler nelerdir?
- Hizmet öncesi (Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı) hangi konularda eğitimler olmalıdır?

C. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi tekniğinden (Yıldırım ve Şimşek, 2005:162) yararlanılmıştır. Bu bağlamda önce görüşme dökümü forma yazılmış ve kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Ardından kodlamaların karşılaştırılması ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır.

IV. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde katılımcılar ile yapılan görüşme sonucu elde edilen bulgular ve yoruma yer verilmiştir. Katılımcıların gruplarına göre bulgular verilmiştir.

A. Resmi ve Özel Öğretim Kurumları

- Öğretmenler görev yaptıkları okulun bulunduğu çevreye uyum göstermede sıkıntı yaşabilmektedir. Şehirlerde içgöç sonucu oluşan bölgelerde kentlilik bilinci, sorunlarla başa çıkma, suçun önlenmesi gibi konularda katkı sağlaması beklenmektedir. Bazı öğretmenler eğer kendileri üst sosyo-ekonomik gruba aitse kenar mahallelerde görev yaparken öğrencilere fazla değer vermiyorlar. Çokkültürlülük giderek önem kazanan bir kavramdır. Ülkemizde farklı milletlerden insanların bir arada yaşadığı yerler mevcuttur.
- Temel bilgisayar bilgisi, bilgisayar destekli eğitim, öğretim materyali hazırlamada bilgisayar bilgisi konusunda bazen istenilen düzeyde olmayabilmektedir.
- Sosyal faaliyetler, kulüp faaliyetleri konusunda daha fazla bilgili ve becerili öğretmenlere ihtiyaç vardır.
- Serbest Etkinlikler, Görsel Sanatlar, Müzik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Beden Eğitimi, Trafik Güvenliği, Rehberlik Sosyal Etkinlik derslerinde çeşitli nedenlerle isteksizlik gösterilmekte, derse ayrılan zamanda öğretmenler Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji derslerini işlemeyi tercih etmektedir.
- Günümüzde öğrenciler öğrenmeye karşı istekli değil, pek çoğunun ilgileri dağınık, ailesi ile iletişimi zayıf, aileden gerekli eğitimi almamış, basın yayın yoluyla bilinçaltlarında farklı oluşumlar sonucu genel görgü kurallarını içselleştirememiş

öğrenciler var, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde sıkıntıya sebep oluyor. Öğrencilere rehberlik götürmede uygun yöntem ve teknikleri kullanmada eksiklikler mevcuttur.

- Üstün zekâlı, kaynaştırma eğitimi alan, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan, başarılı, öğrenme güçlüğü çeken, özel yetenekleri ve farklı özellikleri olan öğrencilere bireysel eğitim verme, uygun yaklaşım oluşturmada problemler yaşanabiliyor.
- Şahsiyeti ile öğrenci üzerinde saygı uyandırıp etkileyecek, çocuğun eksiklerini önemseyecek, ihtiyaçlarıyla ilgilenecek, rehberlik yapacak, sevgilerini kazanacak, şefkat yolu ile disiplin sağlayacak öğretmen talep edilmektedir.
- Farklı eğitim yaklaşımları (International Bakalorya vb.) ve diğer sistemleri öğretmenler hizmet öncesinde tanımıyor.
- Öğretmenler bazı derslerin bilgisine sahip olmakta ancak öğretim yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmamaktadırlar.
- Sınıf Öğretmenlerinin okutacağı zorunlu ve seçmeli dersler ve rehberlik uygulamaları ile ilgili yeterli eğitim verilmediği ya da bu derslerle ilgili eğitimlerin olduğu ancak öğretimi ile ilgili yöntem bilgisi ve uygulama yetersizliği gözlemlenmektedir.
- Okutulan dersin yanında yerel kültürün aktarılmasında, bilinç kazandırılmasında yeterince çalışma yapılmıyor.
- Öğretmenler bazı temel mevzuat bilgileri, ölçme ve değerlendirme formları, zümre çalışmaları vb. konularda göreve başladığı okulda tecrübeli branş öğretmeni yoksa problemler yaşabilmektedirler.
- Öğrencilerin yaş grupları, gelişim özellikleri konusunda ve branşının öğretim yöntemleri konusunda daha fazla bilgilendirmeye ihtiyaç vardır.
- Yatılı okullarda gıda sağlına uygunluk (hijyen), temizlik, sevk ve idare konularında bilgi sahibi olunması gerekiyor.
- Bazı davranış bozukluklarının tanınması ve çözümü noktasında bilgiye ihtiyaç var.

- Öğretmen yeterlilikleri arasında "okulun kültür merkezi olması" maddesi yer almakta, ancak öğretmenler bulundukları köy, mahalle, belde, bölge çapında yapılacak çalışmalarda istekli değiller, okul içinde ders dışı etkinlikler, OGYE çalışmaları, kulüp çalışmaları, yarışmalar, proje çalışmaları, rehberlik faaliyetleri vb. konularda görev almayınca bu tarz görevler belli öğretmenlere kalıyor.
- Ayrıca ileride yönetici pozisyonuna gelecek idarecinin yönetim ve organizasyon, mali disiplin gibi konularda alt yapısı olması beklenmektedir.
- Bazı olumsuzluklar ailelerden kaynaklanmaktadır. Öğretmenlerin çocuk ve ergen gelişimi, özellikleri, çocuk ve ergenlerle iletişim konusunda aileleri de bilinçlendirmesine ihtiyaç var.
- Serbest Zaman Etkinlikleri programında belirtilen becerilere öğretmenler sahip değildir.
- Özel okullarda çok çeşitli etkinlik ve çalışmalar yapılmaktadır.
- Öğrencilerden bir kısmı okuma, yazma, temel matematik becerilerinde yeterliliğe ulaşmadan üst sınıflara geliyorlar. Bu öğrencilere okul kuralları, okul kültürü ve davranış biçimleri benimsetilmiyor. Öğretmenler de bu konularda çaba göstermiyor. Lisans eğitimi esnasında adaylara öğretmenlik bilinci, meslek ahlakı konularında katkı sağlanmalı.
- Öğretmenlerde rol model oluşturacak davranış biçimleri geliştirilmesine ihtiyaç var.
- Öğretmenlik mesleğinin tanıtılması, sevdirilmesi, bilinç kazandırılması, meslek ahlakının geliştirilmesi konusunda hizmet öncesindeki eksiklik hizmet sürecine de yansımaktadır.

B. Yaygın Eğitim Kurumları

- Yaygın eğitim konusundaki mevzuat ve programlar tanınmalıdır.
- Yetişkinlere yönelik davranış biçimleri, öğretim yöntemleri konusunda daha fazla bilgi sahibi olunmalıdır.

- Özellikle Belediyelerce açılan kurslarda kursiyerlerin sosyalleşmesine katkı beklenmektedir.

C. Yaz Okulları Kampları

- Öğretmenler rol model olmalıdır.
- Farklı ekonomik, kültürel, kişilik özelliklerine sahip öğrencilerin nasıl geliştirileceğine ilişkin bilgi gerekmektedir.
- Sportif ve sanatsal becerileri olan, el becerileri olan öğretmenler kolay bulunamıyor.
- Öğretmenlerin görev yaptıkları çevrenin tarihi, turistik, doğal, kültürel yerlerinin tanıması gerekiyor.

D. Yerel Kültür Araştırmacısı

- En küçük köyde bile bulunabilen öğretmenlerin görev yaptıkları yerin kültürünü kayıt altına almada yeterli çabaları yok.
- Lisansüstü çalışmalara ders programları uygun olmadığı için ulaşmada sıkıntı var.

E. Yurtdışı

- Yurtdışı görevlerde maddi (parasal) hedefler daha ön planda tutulmaktadır.
- Ülke dili, kültürleri ve sistemleri konusunda yeterli hazır bulunuşluk yoktur.

F. Sosyal Hizmetler

- Sosyal hizmetler ile ilgili bilgilenme ve tecrübe hizmet içinde olmaktadır.
- Yetiştirme yurdu, huzurevi, kadın sığınma evi, cezaevi, hastane gibi yerlerde görevlendirme ile görev alanlar bir süre sonra zor bir kitle ile uğraştıkları için görevi bırakmakta, programda süreklilik sağlanamamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde araştırmaya yönelik sonuç ve önerilere yer verilmiştir.Bu araştırma ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğretmen olan kişilerden rol model olmaları beklenmektedir. Mesleğini sevme, mesleğin gereklerini yerine getirmede isteklilik konusunda sıkıntılar vardır. Lisans döneminde bu bilincin kazandırılması arzu edilmektedir. Hitap edilen kitleye sadece bilgi verilmesi yeterli görülmemektedir. Hizmet öncesi farklı yerleşim yerlerinin özelliklerinin tanınmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin hizmet öncesinde öğretim yöntemlerini daha iyi tanımaları ve daha fazla uygulama yapmaları gerekir. Okullarda ortaya çıkan gelişmelerin üniversite öğretim elemanlarınca da takip edilmesi ve programların buna göre güncellenmesi sektör temsilcilerince beklenmektedir. Yaşam boyu öğrenme kapsamında her yaş düzeyinin gelişimi ve eğitimi konusunda daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı eğitim yaklaşımlarının tanınmasına ihtiyaç vardır. Rehberlik hizmetleri ve ders dışı etkinlikler tüm kurumlarca önemsenmekte ve öğretmenlerin hazır bulunuşluk düzeyi yeterli görülmemektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular ışığında şu öneriler geliştirilmiştir:

- Resmi ve özel okulların beklentileri ve ihtiyaçlarına göre Sınıf Öğretmenliği programında düzenlemeler yapılmalıdır.
- Eğitim Fakültelerinde uygulanmakta olan ‘Topluma Hizmet Uygulamaları’ dersi uygulanmaya devam edilmelidir.
- Türkiye Avrupa Birliğine girmese de mezunlar yurtdışında uyum sorunu yaşamayacak şekilde eğitim almalıdır.
- Çokkültürlülük öğrencilere tanıtılmalıdır.
- Türkiye’nin farklı bölgeleri, yerel kültürler, şehirlerin sosyolojik özellikleri öğrencilere tanıtılmalıdır.
- Öğretmenlik uygulaması iki farklı okulda yaptırılmalıdır. Bu okullardan biri merkezde, gözde bir okul olurken diğeri şehirlerin biraz daha kenar semtinde olmalıdır.
- Üstün zekâlıların eğitimi, kaynaştırma eğitimi, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, öğrenme zorluğu, davranış bozukluğu, özel eğitim ve yetenek geliştirme vb. konular öğretim programında yer almalıdır.

- Öğretmen- öğrenci iletişiminde karşılaşılabilecek sorunlar teorik bilgilerin yanında örnek olay yöntemi ile lisans döneminde öğrenciye etkili iletişim becerileri kazandırılmalı, onun meslek hayatında az sıkıntı yaşaması sağlanmalıdır.
- Sınıf rehber öğretmenliği çalışmaları örnek olay yöntemiyle öğretmen adayına tanıtılmalıdır.
- Kültürel, sosyal, sportif beceriler okul içinde kazandırılamıyorsa Halk Eğitim Merkezleri ve Belediyelerin Yaygın Eğitim Programları ile işbirliği ile hizmet öncesi kazandırılmalıdır. Örneğin Bursada BUSMEK; OSMEK vb. pek çok yaygın eğitim kurumunda çok çeşitli kurslar mevcuttur.
- Öğretmenlik bilinci ve sevgisi kazandırılmalıdır.
- Çocuk, ergen, yetişkin gelişim dönemleri ve özellikleri çok iyi tanıtılmalıdır.
- Farklı eğitim yaklaşımları, alternatif okul modelleri tanıtılmalıdır. Bu tarz okullarda görev yapan idareci ve öğretmenler derslere davet edilmelidir.
- Üniversite öğretim elemanları okullarda, sosyal hizmet kurumlarında gözlem yapmalı, Milli Eğitim sistemindeki gelişmeleri takip etmelidir.
- Ders veren öğretim elemanı okulların zorunlu ve seçmeli derslerinin öğretim programlarını (müfredat) tanımalıdır.
- Bir konu teorik olarak anlatılıyorsa bir sonraki hafta öğrenci ders planı hazırlamalı ve sınıfta kısa sunum yapmalıdır.
- Uygulama içinden gelenlerin katılımını arttırmak için mesai saatleri sonrası ve hafta sonu lisansüstü programlar açılmalıdır.
- Bilgisayar dersleri temel bilgisayar bilgisi kazandırırken, Bilgisayar Destekli Eğitim dersi konularak o ders için materyal hazırlamada kullanılacak bilgisayar programları tanıtılmalı, varsa okullarda kullanılabilecek yazılımlardan da haberdar edilmelidir.
- Öğretim elemanları genel kültür düzeyinde de olsa resmi ve özel kurum ilgilileri ile temas kurup sektördeki uygulamaları tanımalıdır.
- Lisans programı esnasında Müzik, Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi dersleri daha doyurucu olmalıdır. En az bir dönem bilgi ve beceri

kazandırma, bir dönem de ilgili derslerin öğretim yöntemleri ve uygulamaları olmalıdır. Bu derslerin 1-5.sınıflar arası öğretim programları tanıtılmalıdır.

- Eğitim Fakültelerinin kütüphaneleri bu konularla ilgili kitaplarla, sesli ve görüntülü malzemelerle zenginleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

BAKİOĞLU, Ayşen-Sılay, Nur, (2011), *Yüksek Öğretim ve Öğretmen Yetiştirmede Karakter Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. V.

BİNZET, Turgut, (2007), Öğretmen Yeterlilikleri, Okul Öncesi ve Öğretmen Eğitimi, Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği 6. Antalya Sempozyumu.

NUMANOĞLU, Gülcan, (1999), Bilgi Toplumu- Eğitim- Yeni Kimlikler II, Bilgi toplumu ve Eğitimde Yeni kimlikler, Ankara; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, sayı 32.

ŞİŞMAN, Mehmet, (2000), *Öğretmenliğe Giriş*, Pegem A. Yayınevi, Ankara.

YILDIRIM, A. ve Şimşek H.,(2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

http://otmg.meb.gov.tr/YetGenel.html

http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=761761&title=turkiyede-26-yildir-pedagog-yetismiyor&haberSayfa=1

http://www.kizilay.org.tr/genclik/sayfa.php?t=-Genclik.Kamplari-Bursa...Mudanya..Deniz.ve.Havuz.Kampi.

http://www.kentgonulluleri.org/index.php?id=basvurugiris2

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BEDDUA VE FELAKETLERDEN KORUNMA RİTÜELLERİ

Suzan AKKUŞ MUTLU*

ÖZET

İnsanoğlu eskiçağlarda tabiat olaylarını, tabiattan elde ettikleri ürün, doğum ve ölüm gibi durumları kendilerine izah edemediklerinde, kendi gücüyle baş edemedikleri bir durumla karşılaştıklarında, korktuklarında kendilerinden daha güçlü gördükleri bir şeye inanma ihtiyacı duymuşlardır. Zaten insanoğlu bu hissiyatla yaratılmıştır. Ancak tek Allah inancına ulaşamayan veya çeşitli sebeplerle bu inancını kaybeden insanlar çok tanrılı dinler oluşturmuşlardır. Eskiçağ toplumları tanrıların kendileriyle ilgili kararlar aldığına inanmış ve tanrılara sundukları kurbanların iç organlarından, gördükleri rüyalardan, ayın hareketlerinden, insan cenininden, sakat hayvanlardan geleceğe dair kehanette bulunarak bu kararları daha önceden öğrenerek başlarına gelebilecek kötü olayları önleme arzusunda olmuşlardır. Bu istek de falcılığı ortaya çıkarmıştır. Eski insanlar kötü bir kehanet ile karşılaştıklarında bu durumu tanrıların öfkelendiği şeklinde yorumlayarak, öfkeli tanrıları yatıştırmak ve başlarına gelecek felaketleri önlemek için tanrılara düzenledikleri törenlerle dualar ederek kurbanlar sunmuşlardır. Ayrıca din adamları eşliğinde ağıtlar yakmışlardır. Felaketlerden korunma yöntemlerinden biri de büyü idi. Eskiçağda kötü kehanetlere karşı yapılan ayinler ve büyüye duyulan ilgi kesinlikle çok güçlüydü. Bu şekilde de tanrıların rızasını kazanacaklarına inanmışlardır.

Eski Mezopotamya toplumları başlarına gelecek felaketleri önleme çabalarının yanında tanrıların beddualarından korunmak için de bir takım ritüeller düzenlemişlerdir. Beddualar tanrılara karşı gelenleri ve zalimleri yakıyordu. Bu sebeple dualar ve ritüellerle tanrılara bağlılıklarını bildiriyor ve lanetlerden korunmaya çalışıyorlardı.

Anahtar Kelimeler: Felaket, Beddua, Tanrı, Din Görevlileri, Tapınak, Ritüel.

* Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, suzan.akkus@nevsehir.edu.tr.

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Sayı 9 Ocak 2014

THE RITUALS OF PROTECTION FROM CURSES AND DISASTERS AT ANCIENT MESOPOTAMIA

ABSTRACT

Human being needed to believe something stronger than themselves when they were frightened or when they faced something they cannot explain such as natural cases, the crops they get from nature, birth and death at the ancient eras. Human being is already created on this way. People, who could not reach singular God or somehow lost their belief of singular God, constituted plural deity religions. Ancient folks believed deities were making decisions on them and they indented to learn and prevent the bad cases by making interpretations of internal organs of their victims to deities, the dreams that they dreamed , the movements of the moon, fetal of humans, disabled animals. This intention exposed sortilege. When ancient people face with a bad prophecy they interpreted it as deities got angry and they prayed and victimize at the ceremonies that they made in order to calm the deities. Beside they mourned with clerics. Sorcery was a way of protection. At ancient era rituals and the interest to sorcery against bad prophecy was definitely so strong. In this way they believed they were going to gain the consent of the deities.

Beside the attempts of prevention from disasters, Ancient folks of Mesopotamia also made some type of rituals in order to protect themselves from curses of deities. The curses were burning who opposed and was cruel. This reason they were announcing that they were loyal to their deities and they were trying to avoid from curses.

Key Words: Disaster, Curse, Deity, Clerks, Temple, Ritual.

GİRİŞ

M.Ö. IV. Binyılda Mezopotamya'ya geldikleri tespit edilen Sumerlilerden itibaren oluşturulan tanrıların birçoğu, onları yenerek bölgeyi ele geçiren Sami asıllı kavimler tarafından da benimsenmişti. Kökleri tarih öncesine dayanan Babil dininde ilk zamanlar karmaşık ve çelişkili olan bir Sumer ve Sami dinsel gelenek karışımı bulunmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde ise iki tanrısal figürün birbirleriyle özdeşleştirildiği ve sıkça her iki adı taşıdığı görülmektedir (Tanilli, 2005: 71, 72; Oates, 2004: 18; Bottero, 2003b: 112; Kramer, 2002b: 106). İnsanoğlu tanrıların kendileriyle ilgili kararlar aldığına inanmış ve her dönem bu kararları öğrenme isteği taşımıştır. Bu durumda falcılığın (Oracle)[1] gelişmesini sağlamıştır. Eski Mezopotamya'da tanrıların gelecek ile ilgili verdikleri kararları vahiy ya da çeşitli yollar ile insanlara ulaştırdıklarına inanılırdı. İnanışa göre bu yazgı dua ve tören yoluyla değiştirilebiliyordu. İnsanoğlu tanrıların hoşnutluğunu kazanmak, başlarına gelecek olan kötülüklere engel olmak bir başka ifade ile kötü yazgılarını değiştirmek, tanrılar tarafından cezalandırılmamak amacıyla tanrılara törenler düzenlemişler ve kurbanlar[2] sunmuşlardır (Bottero, 2003a: 148, 149; Landsberger, 1945: 139).

Mezopotamyalılar tanrıları için şehirlerin merkezinde tapınaklar inşa ettiler. Bu tapınaklarda görev yapan din adamları ve din kadınları rütbe ve görevlerine göre sınıflara ayrılmışlardı. Bu sınıf eskiçağ toplumları açısından büyük önem taşıyordu. Çünkü tanrıların nasıl memnun edileceğini, dini şarkıların nasıl söyleneceğini, kutsal törenlerin nasıl yapılacağını, kurbanın nasıl sunulacağını sadece onlar biliyordu. Ayrıca tanrıların kararlarını din

[1] Fal: Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası vb.ne bakarak anlam çıkarma (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü).

[2] Kurban kelimesinin Akadca karşılığı "qerēbu" (qarābu) dur. "Yakın olmak" asli karşılığındaki kelime hayvan keserek Allah'a daha yakın olmayı ifade eder. Ayrıca Babilce telaffuzu ile qerbu, Asurca telaffuzu ile qurbu "yakın" anlamındadır ve bugün kullandığımız kelimenin kökenidir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: CAD Q: 228 vd., CAD Q: 214 vd.). Sumerliler de kurban edilen hayvanın ciğerlerinin kurbanı kabul eden tanrının fikir ve amacını gösterdiğine inanırdı. Karaciğerine bakılarak kehanette (Omen) bulunulacak hayvanın sağlıklı ve lekesiz olması gerekiyordu. Kurbanın en değerli bölümü iç organlarıdır. Bu sebeple kehanetleri anlamak için hayvanların karaciğerini inceleme yoluyla tanrıların fikirlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Tabiki kehanetle de yetinmeyerek tanrıların öfkelenmelerinin sebebini ve onların isteklerini tespit etmek amacıyla fala başvurmuşlardır. Eskiçağ toplumlarına ait mevcut fal metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla falların uygulanmasının genellikle aynı olduğu ortaya çıkmaktadır. Önce fala konu olan soru sorulmakta, sonra ne tür fal yapılıyor ise, onun uygulamasına geçilmekte ve sonunda saptanan sonuç kaydedilmekteydi. Eğer falın sonucu istenilen biçimde değilse, diğer sorularla fala devam edilmekte, bazı hallerde ise, bir fal tekniğinde elde edilen yanıt, diğer fal teknikleri ile kontrol edilerek eylem elden geldiğince sağlama alınmaya çalışılmaktaydı (Orhun, 2009: 235).

adamları vasıtasıyla insanlara bildirdiklerine inanılıyordu (İplikçioğlu, 1994: 66; Kramer: 2002a: 181-189). Tanrılara kurban edilen hayvanların karaciğerlerindeki sadece medyumların çözdüğü bir takım işaretler ile tanrıların istekleri ruhban sınıfı tarafından insanlara aktarılırdı. Hatta krallar savaşa çıkacakları zaman bile seferin uygun olup olmadığını ciğer falıyla[3] tespit ederlerdi (Kramer, 2002b: 119; Bottero, 2003a: 130). Eski Mezopotamya ve Hitit toplumlarında rüyalar da kehanet vasıtası olarak kullanılmıştır. Rüyalar vasıtasıyla tanrıların isteklerini bildirebildiklerine inanan insanlar, gördükleri rüyalarda geleceğe dair kehanetlerde bulunmuşlardır. İnsanlar gördükleri rüyalarla[4] tanrılara dileklerini söyleyebilirler ve suçlarının bağışlanmasını isteyebilirlerdi (Orhun, 2009: 235). Krallar nasıl hareket edeceklerini tanrıların desteğini nasıl sağlayacaklarını, düşmanlarını ve onların entrikalarını din adamlarından öğreniyorlardı[5]. Bununla birlikte önemli ritüellerde kralın olması gerekiyordu. O, tanrının

[3] Tanrıların en çok koyun sevdiğini düşünen Sumerliler karaciğer falı için de özellikle koyun tercih ediyorlardı. Din adamları, tanrı heykelinin önüne bir mangal koyarak hayvanı törenle kurban ettikten sonra ciğerini çıkarırdı. Bu organda bazı belirtiler ve işaretler arayarak bunları değerlendirirdi. Bu yazgılar kişinin başına o an için gelecek şeyi belirtirdi. Halklarının görevini ve yazgılarını düzenleyip yöneten tanrıların kararları, tıpkı yöneticilerinki gibi koşullara bağlı olup değişebilirdi. Daha önceden tanrılar tarafından uyarılan kişi dua ve tören yoluyla tanrıların verdiği kararları değiştirebilirdi (Crawford, 2010: 32). Ras Šamra'da yapılan kazılar sonucunda elde edilen koyun karaciğerlerinin bir serisi kehanet uygulamalarındaki önemini kanıtlamaktadır. Bu örneklerin üç özelliği, hayvanların ciğerini okuyan profesyönel din adamları, onların bir kaçının taşıdığı bir yazı ve kurbanın en temel amacını açıklamak için bir kült töreniyle bir hayvanın kesilmesidir. Mezopotamya'daki kehanetlerle ilgili metinlerden; alametlerin rüyalardan, ayın hareketlerinden, insan cenininden, sakat hayvanlardan çıkarılmaya çalışıldığı da açıktır (Pardee, 2000: 233). Asurlular astrolojik gözlemler ve kehanete büyük önem veriyordu. Asarhadon'un krallığı döneminde (M.Ö. 680–669) ilk olarak astrolojik gözlemler ve kehanet raporları tutmak için birkaç Babil âlimi hizmete alındı. Meydana gelecek kötü olayların uygun ritüellerin yapılmasıyla önleneceğine inanılıyordu. Başka bir ifade ile kralın ve krallığın gücünü sürdürmesi için bu alametler önemliydi (Fincke, 2004: 117).

[4] Bu duruma en güzel örneklerden biri Lagaš kralı Gudea'nın rüyasıdır. Tanrısı Ningirsu için yaptırmış olduğu tapınak inşaatını anlattığı silindir kitabesi kralın görmüş olduğu bir rüyanın yaptırım gücünü göstermektedir. Lagaš şehrinin toprakları sular altında kalınca Gudea bir rüya yolu ile tanrıların isteklerini öğrenir ve ana tanrıça Gatumdug'a rüyasını yorumlatmak için anlatır. Tanrıça Gatumdug, Lagaš kralı Gudea'aya Tanrı Ningirsu'nun ona bir tapınak inşaa etmesini emrettiği şeklinde kralın rüyasını yorumlar. Gudea bu yorumdan sonra Tanrısı Ningirsu için bir tapınak inşaa ettirir. Böylece tanrının rüya yoluyla belirtiği isteğini yerine getirmiştir. Sumerlilerin başlarına gelecek olayları rüyalarla yorumlamalarına en güzel örneklerden bir diğeri de Tufan destanında anlatılmaktadır. Destanda tanrılar bir araya gelerek insanları yok etme kararı alırlar. Ancak tanrı Ea en azından bir kısım insanı kurtarabilmek için rüya yoluyla Utanapiştim'e bir gemi yapmasını böylece bu felaketten yanındakilerle kurtulabileceğini söyler. Tanrı Ea'nın isteğini yerine getiren Utanapiştim ve yandaşları büyük bir felaketten kurtulurlar (Duymuş Florioti ve Eser, 2013: 78,79).

[5] II. Asurnasirpal'ın bırakmış olduğu levhanın bir parçası seferberlikte bir ordu kampındaki aktiviteleri göstermektedir. Metindeki olay bir zafer ve zafer geçit alayının gösterilmesinden sonra gerçekleşmektedir. Bir masa üzerine ölü bir koç konulur. Sanherib'in ordugâh sahnesinde masalara uzanan hayvanların kanını toplayan ve akıtan adamlar gösterilmektedir. Burada dikkat çeken unsur bu adamların din adamı olmaması ve kralın masasında yemek bulunmamasıdır. Asurnasirpal'ın levhasında ise tam tersi yiyecek ve içecekler tasvir edilmektedir. Kralın dönüşü için yiyecekler hazırlanmakta, hayvanlar kesilmekte ve pişirilmektedir. Burada bir din adamı, kesim yapmakta ve daha sonra kralın yiyeceği bir hayvanda kehanette bulunmaktadır. III. Salmanassar'ın bronz kapısında ordugâhın içinde

yeryüzündeki temsilcisi, gücün ve iktidarın sahibiydi. Kehanetler ise dini açıdan olduğu gibi siyasi açıdan da oldukça önemliydi ve tapınaklarında farklı kehanet türlerinde uzmanlaşmış ayrı din adamları grubu vardı (Crawford, 2010: 32).

Din adamları tarafından tespit edilen kötü kehanetlerden kurtulmak için yapılan ayinlerin amacı Mezopotamya dışındaki kültürlerle de benzerlik göstermektedir. Kötülüğü başka nesnelere aktarmakla kişileri felaketlerden arındırmak, düşmana zarar vermek ve saldırılardan korunmak, öfkeli tanrıların kararlarını değiştirmek amaçlanıyordu (Kramer, 2000: 218). İnsanlar felaketlerden kurtulmak için tanrılara kurbanlar sunar veya büyü yaparlardı[6]. Kehanete inanan Asur halkı, ak büyü (iyi) ve kara büyü (kötü) olarak iki çeşit büyü olduğuna inanıyordu (Köroğlu, 2010: 189). Büyü kullanımı Mezopotamya toplumlarına özgü değildir. Bu tür örnekleri diğer eskiçağ kavimlerinde de görmek mümkündür. Eskiçağda kötü kehanetlere karşı yapılan ayinler ve büyüye duyulan ilgi kesinlikle çok güçlüydü. A. Leo Oppenheim M.Ö. II. Bin yıl ile M.Ö. I. Bin yıla kadar olan dönemde tıbbi uygulayıcıların bilimsel hekimlikte prestij kaybettiklerini ileri sürmektedir. Yani bilim adamı kehanet toplayan ve büyü yapan kişi anlamına gelmekteydi (Bkz: Oppenheim, 1964: 180, 295,296; Kramer, 2000: 218).

I. AĞIT YAKMA RİTÜELLERİ

Mezopotamya toplumları başlarına gelecek bir felaketi önlemek ya da var olan kötü bir durumdan kurtulmak amacıyla din adamları eşliğinde ağıtlar yakmışlardır. Mezopotamya ağıtları "gala"[7] din adamları tarafından bir düzen eşliğinde gerçekleşirdi. Ağıtlar "kirugu" adı verilen bir işaret düzeninin yanı sıra gala din adamlarına özgü bir lehçeye sahipti. Bu üslup

çalışan pek çok uşak olduğu görülür. Fakat burada diğerlerinin aksine dini ritüeller veya hiçbir kehanet yoktur (Reade, 2005: 15).

[6] Eskiçağ toplumlarında din adamları büyü yaparken büyü kâsesi kullanırlardı. Büyü kâsesi her nesilin felaketlerden kurtulmak için kullandıkları ortak bir nesne idi. İlk büyü kasesi metinleri 1853 yılında Austin Layard'ın "Babil ve Ninive'nin Harabelerinde Keşifler" isimli kitabında yayınlandı. Babil'de Amran Tepesi'nde yapılan kazılar neticesinde çeşitli eşyalar ile birlikte kaseler bulundu. Bu kaseler pek çok evde ağıt söylenirken kullanılıyordu. Kaseler aile bireylerinin ve toplumların isimlerini taşıyordu. Büyü kaseleri çeşitli şekillerde bulundu. En ortak olanı benzer boyutta ve ortalama bir kase tahıl alacak büyüklükte ve yuvarlaktı. Ancak bir salata tabağı büyüklüğünde olanlar ile az sayıda olsa da bir testiye benzer ve üzerinde olağan dışı şekiller bulunanlar da vardı (Ayrıntılı bilgi için bkz: Levene, 2002: 8–11).

[7] Eski Babil metinlerine göre; Enki tanrıça İnanna'yı sakinleştirmek için ağıtlar söylemesi amacıyla gala din adamlarını yarattı. Bunların statüleri birbirinden farklılık göstermekteydi. Pek çoğu alt mevkide bulunan gala din adamlarının başı şehrin en yüksek yetkililerine eşit bir maaşa sahip olmakla birlikte bir ofisi vardı. Aynı zamanda tapınaktaki bazı kadınları (tapınak fahişeleri) denetleyici bir role sahipti (Bkz: Roscoe, 1996: 213–216).

tapınak ritüelleri ile yakından ilişkiliydi. Bu ağıtlar herhangi bir saldırıya maruz kalmamak için gücenmiş bir tanrıyı yatıştırmak amacıyla yapılıyordu. Bu sayede tapınağı inşa eden görevlilerde yabancı bir işgal neticesinde tapınağın daha fazla zarar görmesinden dolayı sorumlu tutulmaktan kurtuluyordu. Ağıtların ayinlerde kullanımı, çok kısa bir süre için (M.Ö. 1800–1709) gerçekleşmiştir. Diğer Sumer metinlerinin aksine şehir ağıtları Eski Babil dönemi boyunca kopyalanmadığı için uzun bir metin tarihine sahip değildir (Petter, 2009: 12, 13). Şehir ağıtlarının tersine pek çok "eršemma" kaydedildi. Eršemma Sumerce "tefin ağıtı" anlamındadır (Bkz: Beaulieu, 2007: 473–486). Bu ağıtların övgü ilahileri, felaketler üzerine feryatlar ve mitolojik motiflerdeki feryatlar olmak üzere üç ana konusu vardı. Felaketler sonucunda o tanrının tapınağını terk ettiği düşünülürdü. İnanna ve Dumuzi mitolojisinde tanrıların yer altında tutsak edilmesi sonucunda şehir halkı yas tutuyordu. Bu olaylar karşısında gala din adamları tarafından yazılan eršemma ağıtları kalû[8] şarkıcıları tarafından söylenirdi. Eršemma şehir ağıtlarının amacının tersine bir tahrip olayını değil, daha genel bir matem içeriyordu (Petter, 2009: 14). Eršemma ve balag'ların ritüel kullanımlarında pek çok benzerlikleri vardı. Sumerce'nin lehçelerinden biri olan "emesal" sıkıntıları ifade etmede kullanılırdı. Gala din adamları ezberden okudukları ağıtlar ile uygun bir duyguyu oluşturabiliyorlardı. Eršemma ve balag ağıtları (Balag ağıtları için bkz: CAD B: 38) sadece kutsal yapıların yıkılmasında değil, aynı zamanda törenlerde de kullanıldı. Balag'lar kötülüğü önlemek için yapılan "namburbi" ritüellerinde de kullanıldı (Petter, 2009: 16). Genel ritüellerde eršemma ve balag'ların kullanılması ağıtların önemini de yansıtmaktadır. Gala din adamları yapılan törenlerde hem tanrıyı över hem de ona yalvarırlardı. Ağıtlar aslında öfkeli tanrıları yatıştırmak ve tüm toplumu kötülüklerden korumak amacıyla yakılırdı (Bouzard, 1997: 67, 68).

Daha önce ifade edildiği gibi eskiçağ toplumları tanrının gazabından korunmak için dualar eder, kurbanlar sunarlardı. Pişmanlık duaları ağıt ile güçlü bir şekilde birleşirdi. Pişmanlık unsurlarını içeren metinler Akadca šu.íl.lá ve Sumerce Ér-šà-hun-ga, DINGIR.ŠÀ.DIB.BA içerir. Sumerce ilk iki metin türüne rağmen, onlar pek çok Sumerce ve Akadca olmak üzere iki dilli metinleri içerir. Yapıtların bu üç türü dua, şükür ve övgü olmak üzere üç bölümden oluşur.

[8] Sumerce gala kelimesinin Akadca karşılığı kalû'dur. Kelime şarkı söyleyen din adamı anlamındadır (Bkz: CAD K: 92 vd.).

Ér-šà-hun-ga veya "kalp yatıştırmak için dua"nın tapınak âyinleri ve kötülüğe karşı korunmak için yapılan ritüeller boyunca kullanıldığı düşünülür ve DINGIR.ŠÀ.DIB.BA öfkeli bir tanrıyı yatıştırmak için özel ritüeller ile birlikte bītrimki ve šurpu ritüellerinde kullanıldı. W. Lambert, Ér-šà-hun-ga ve DINGIR.ŠÀ.DIB.BA'nın eski yöntemlerinin büyük benzerliklerinden dolayı içeriğinden daha çok kült işlevi ile yapıldığını ileri sürmektedir. Šu.íl.lá veya "ellerin yukarı kaldırılması" dua edilirken yapılırdı. W. Hallo, Ér-šà-hun-ga dualarının Sumerce duaların en eskisi olduğunu ifade etmektedir (Davis, 2010: 35, 36).

II. NAMBURBİ RİTÜELLERİ

Kehanetler tanrıların iradesinin en önemli göstergesiydi. Eski insanlar belli işaretlerden yola çıkarak da kehanette bulunuyordu. İşaretlerin tanımı ve onların önemi tabletlere kaydedildi. Örneğin birinin evinin duvarındaki kertenkelenin şekli, bir gezegenin hareketi, kuş, yılan, karınca, köpek gibi hayvanların davranışlarıyla birleşen kötü alametler vardı (Ayrıntılı bilgi için bkz: Bottero, 2003a: 125–137). Bir evdeki hastalık, ay tutulması, şimşeğin görünüşü, kazalar ve herhangi bir hayvanın davranışlarıyla birleşen kötü kehanetlere karşı ritüeller yapılıyordu.

Kötü kehanetin, kötü bir kadere karar veren kişisel tanrıyı öfkelendiren bir günahın sonucu olduğuna inanıldı. Zaman zaman kötü kehanetlerden etkilenen insanlar olabiliyordu. Bu kişilerin kötü etkiden kurtulmaları amacıyla namburbi ritüeli yapılırdı. Maul'a göre namburbi ritüelinde en azından tanrıların kararlarını değiştirmek için tanrı Šamaš'tan önce, temyiz mahkemesinde tanrılara yalvarmak gerekiyordu (Veldhuis,1996: 147, 148). Bu tören sık sık kral, kötü kehanetten etkilenen kişi ve cin kovucu din adamı tarafından gerçekleştirilirdi. Yapılan ritüellerin pek çok felaketi önlediğine inanılırdı. Tören sonunda kötü kehanetten etkilenen kişi normal yaşamına dönerdi (Lenzi, 2011: 37). Namburbi ritüeli birkaç günden fazla sürebildiği gibi hayli kısa da sürebilirdi. Bazı ritüeller kullanılan malzemelerden dolayı çok pahalı oluyordu ve hazırlanmak günlerce sürüyordu. Her ritüelde namburbi duası[9]

[9] Dualar "ellerin yukarı kaldırılması" anlamına gelen šu.íl.lá içerirdi. Ellerin dua veya selamlamak için yukarı kaldırılması eylemi duaların ezberden okunduğu fikrini uyandırmaktadır. Bu eylem tüm Mezopotamya toplumlarının biçimsel sanatında ortaktır. Šu.íl.lá'nın üç büyük sınıfı duaların yazıldığı dile göre farklılık göstermektedir. Bütün šu.íl.lá duaları iki ritüel görevlisi kalû "kült şarkıcısı", āšipu "cin kovucu" ile özdeşleştirilir. Bu görevlilerden kalû ağlama, sızlama, ağıt yakma suretiyle öfkeli tanrıların yatıştırılmasından sorumluydu. Āšipu ise hem fiziksel hem ruhsal hastalıkların iyileştirilmesi ve önlenmesi için yapılan ritüellerden sorumluydu (Beaulieu, 2007: 479)

okunmayabiliyordu, ancak bir başka dua namburbi ritüeli boyunca okunması gerekiyordu (Lenzi, 2011: 38; Ayrıntılı bilgi için bkz: Akkuş Mutlu, 2012). Törenin ana unsuru kötü kaderin bırakılmasından sonra bir arındırma ayini içermesiydi. Böylece kişi tüm kötülüklerden arındırılıyordu (Veldhuis,1996: 148).

Felaketlerden korunma törenlerinde temel rol felaketin aktarımıdır. Kötülüğü kovmanın başarılı olabilmesi için kötülüğü ilk taşıyan kişi ile onun vekili arasında sıkı bir bağ vardır. Bu sebeple genellikle çeşitli maddelerden yapılmış heykelcikler kullanılırdı. Bunlar kötülüğü taşıyan kişiyi temsil ederlerdi. Hayati bir tehdit söz konusu olduğu zaman bir hayvan vekil olarak kullanılırdı. Örneğin hasta gece yatarken yatağına küçük bir keçiyi almak zorundadır. Ertesi gün mezara benzer bir çukur kazılarak hasta keçisiyle birlikte buraya yatırılır. Daha sonra, keçinin ve hastanın boğazı kesilir gibi yapılır; ancak hasta için acı vermeyen odundan bir bıçak, keçi için ise keskin bir metal bıçak kullanılır: Boğazı kesilen keçinin cesedine insan cesediymiş gibi davranılır. Yıkarlar, süslerler ve hastanın giysilerini giydirirler. Dualar okur ve sanki "ilgili" hastadan söz ediyormuş gibi *"İşte öldü!"* der. Geriye cesedi gömmek ve uygun bir süre yas tutmak kalır; "hastanın" artık korkacak bir şeyi yoktur, çünkü yaşayan ve kendisiyle özdeşleşen bir varlık, temasla ve benzeşimle onun yerine yaşamını yitirmiştir (Bottero, 2003a: 166).

Eski Mezopotamya'da ordu savaşa çıkmadan önce de ritüeller düzenlenirdi. Bu ritüellerde düşmanı simgeleyen iç yağından küçük bir heykel hazırlanır ve bozguna uğradığını göstermesi için heykelin kafası arkaya çevrilirdi. Bu heykelin karşısına kralı temsil eden bir subay çıkarılırdı. Bu kişi kralı felaketlerden korumakla ve yaşamını kurtarmakla görevliydi (Bottero, 2003a: 161, 162).

Yeni Asur dönemi boyunca kötülüklerden korunmak için ev veya tapınak döşemelerinin altına törenler yapılarak koruyucu heykelcikler konuldu. Kil heykelcikleri içeren tuğlalar tek tek ya da gruplar halinde özel bölgelerin altına (komşunun kapı girişine, köşelere, eşiklere ve odanın ortasına) yerleştirilirdi. Asur, Kiš, Ninive, Ur ve Babil'de bulunan ritüel metinlerinde kayıtlı olan bu uygulama ile hastalıklardan ve kötülüklerden binaları ve bireyleri korumak, arındırmak için hizmet ettiği yazılıdır. Ritüeller bir din adamı tarafından gerçekleştiriliyordu (Nakamura, 2004: 12–15).

III. ARINDIRMA RİTÜELLERİ

Eski Mezopotamya'da tapınaklarda pek çok tören gerçekleştiriliyordu. Bunlardan biri de arındırma ritüelleri idi. Tapınağın herhangi bir saldırıya maruz kalmaması için, gücenmiş bir tanrıyı yatıştırmak amacıyla veya tapınağın herhangi bir felakete uğramaması için yapılıyordu. Tapınakta bu törenleri gerçekleştirmek pek çok din adamı ve din kadınları sınıfı mevcuttu. Sümerlilerde bu din adamlarından İšib kutsal saçılardan ve arındırma törenlerinden sorumluydu. Kazılar sonucunda ortaya çıkarılan tabletlerden tanrılara kutsanmak amacıyla bir takım sıvılar saçıldığını öğrenmekteyiz. Bu saçılar ile tapınağın arındırıldığına inanılmaktaydı (Kramer, 2002a: 188, 189). Mezopotamya'da ilk kez Sumerliler tarafından inşa edilen tapınaklar daha sonraya bölgeye gelen Sami kavimleri tarafından da yapılmıştır. Tanrılar için bir tapınak inşa edileceği zaman bir arındırma töreni düzenlenirdi. Tanrılara kurbanlar sunulur ve daha sonra tapınağın temeli atılırdı. Tapınağın tamamlanmasından sonra da aynı şekilde bir arındırma töreni düzenlenir, tanrılara kurban sunularak açılış gerçekleştirilirdi (Linssen, 2004: 13; Sallaberger, 2007: 269).

Mezopotamya'da yıl içerisinde düzenlenen törenlerin en önemlisi olan Yeni Yıl Bayramı idi. İlk defa Sumerliler tarafından düzenlenen bu bayram daha sonra Mezopotamya'ya gelen Sami kavimleri tarafından da kutlanmaya devam edildi. Yeni Yıl töreni Nisannu ayının 1 ile 12. Günü arasında kutlanırdı. Törenlerin açılışında ve kapanışında bir takım arınma ayinleri gerçekleştirilirdi[10]. Yeni Yıl töreni boyunca bu tür arıtma âyinleri pek çok kez yapılıyordu (Bidmead, 2004: 14,15). Babil'de Nisannu'nun beşinci günü festivalin zirvesidir. Šešgallu bu günde tekrar arınma âyini yapar, dualar ederdi. Marduk'un küçük odası bir Mašmaššu tarafından veya bir cin kovucu din adamları tarafından cinlerden arındırılırdı. Šešgallu cinlerin kovuluşuna şahitlik yapmazdı. Çünkü büyük din adamları bu olaya şahit olursa onun kirlendiğine inanılırdı. Cin kovucu din adamı Fırat ve Dicle Nehri'nin sularından alarak tapınağa serperdi. Burada yeniden suyun arındırıcı ve temizlik rolü oynadığı görülmektedir. Din adamı cinleri kaçırmak için gürültülü bir şekilde davul çalar ve daha sonra tapınağı arındırmak için ateşi kullanarak bir meşale ile tapınağın etrafında yürürdü. Bu uygulama tanrı Nabû'nun

[10] Kutsal evlilik töreni Roma toplumunda da karşımıza çıkmaktadır. Romalılar ana tanrıça Kybele ile bereket tanrısını törenler düzenleyerek evlendirmişlerdir. Magna Meter tapınağında tanrıça heykelinin yıkanması için kurulan düzenek arınma töreninin Roma'daki önemini de göstermektedir (Roller, 2004: 268).

tapınağında tekrarlanırdı. Daha sonra bir koyun kurban edilir ve kurban dua okunurken tapınağa taşınır, ardından Fırat Nehri'ne atılırdı. Cin kovucu din adamı bundan sonra ne yaptığı hakkında bir bilgimiz bulunmamakla birlikte, festival bitinceye kadar şehre dönmediği tahmin edilmektedir (Odisho,2004:7–9; http://www.livius.org/aj-al/akitu/akitu.htm). Bu bayramın 5 Nisannu akşamı kral tapınağa giriyordu. Din adamı onun hükümdarlığının tüm alametlerini alıyor, kralı küçük düşürüyor ve ağlayana kadar tokatlıyordu. Buradaki amaç kralın geçen sene içerisinde yaptığı hatalardan samimi bir şekilde pişman olması ve tanrıyı sakinleştirerek ülkeye iyi bir gelecek sağlamasıydı. Kâhinler hükümdarın davranışlarından yola çıkarak bazı kehanetlerde[11] bulunurlardı (Andre-Salvini, 2006: 111,113). Yeni Yıl festivali devleti yöneten kralın otoritesini meşrulaştırmak için bir propaganda aracı gibi hizmet etti. Tören sırasında yapılan dualar, cin kovma, arındırma âyinleri, kralı aşağılama gibi eylemler tapınağın iç kısmındaki küçük odada gizlilik içinde yapılırdı. Halkın bu olaylara tanık olmaması için bu olaylar sıkı bir şekilde kontrol edilirdi (Bidmead, 2004: 2,3; Sallaberger, 2007: 269; Oates, 2004: 186).

Sumerlilerden itibaren çevre bölgelere yayılarak farklı din ve kökene sahip topluluklarca kutlanan Yeni Yıl, yeniden doğuşu ifade etmektedir. Bugünden bir gün önce bütün felaketler, başarısızlıklar, hastalıklar terk edilmekte, kutlamalar sırasında krallar bir günlüğüne vatandaş ile eşit duruma gelmektedir. Babil'de tanrılar kader tayini için toplantı yapmakta, insanlar geleceklerini öğrenmek için fal baktırmakta, yedi çeşit tohum ekerek onların durumlarından bir yıllık hasat tahmini yapmaktaydılar. Ölülerin bugün yeniden dirileceği inancı da hâkimdi (Güngör, 2004: 43,44; Elibeyzade, 1996: 147, 148).

Babil'de Nisannu ayında gerçekleştirilen Akītu bayramında yapılan benzer bir ritüel Kīslimu ritüelinde de šešgallu din adamı tarafından yapılıyordu. Yine bu ritüel sırasında šešgallu, bir şeyleri "mullilu" temizleme kâsesine yerleştirerek arındırma ayini yapıyordu (Bkz: Çağırgan, Lambert, 1993).

[11] Yeni Yıl töreninde tanrı ve maiyetindekiler önemli ibadet yerlerinde duraklıyorlardı. Bunlardan en önemlisi kaderlerin tayin edildiği "Duku" yani "kutsal dağ" idi. Kaderleri belirleyen tanrılar Mezopotamya tanrıları arasında en önemlileriydi: Marduk, Anu, Enlil, Ea, Šamaš,Ninurta ve Nabû (Andre-Salvini, 2006: 114).

Babil'de pek çok önemli kraliyet ritüellerinden biri de Bītrimki veya "temizliğin evi" olarak bilinir. Şehrin dışında yapılan ve birkaç gün süren bu törenlerde dualar okunurdu ve kral için arındırma ritüelleri yapılırdı. Ruh kovucu din adamı duasını ezberden okur, kral tanrı Šamaš için büyülü sözlerini söyledikten sonra ağzını su ve bira ile yıkardı. Daha sonra ağzına aldığı suyu kötü lanetin heykeli olarak düşündükleri nesnenin üzerine çıkarırdı. Bu işlemden sonra heykel gömülürdü. Buna benzer arınma ritüelleri Bīt sala mê "Su Serpme Gösterisi" veya Bītmēseri "Hapis Evi" düzenleniyordu. Bu törenler kirli madde ile temas edildiği zaman veya karşı gelinen yasaklardan dolayı, insan kontrolünün dışındaki güneş tutulması, depremler gibi durumlar veya tanrı öfkesinin diğer belirtilerinden ötürü düzenleniyordu (Farber, 1995: 1902, 1903).

IV. ŠURPU RİTÜELLERİ

Eskiçağ toplumları lanet ve felaketlerden korunmak için tanrılara yakarırlardı. Bu lanetler kudurru/narû yazıtlarında belirtilir. Orta Babil dönemine tarihlenen, Yeni Asur geleneği tarafından takip edilen kudurru yazıtları insanlar üzerindeki lanet hakkında bilgi verirler. İlk Sin laneti Kasit hanedanının Orta Babil Kralı Meli-Siḫu'nun (M.Ö. 1186–1172) krallığı dönemine tarihlenen kudurru/ narû yazıtında görülür. Buradaki lanet şehirden uzaklaştırma, konuttan yoksunluktur. İkinci kudurru/ narû yazıtı İsin'in ikinci hanedanının Marduk-nādin-aḫḫē'nin (M.Ö.1100–1083) krallığına tarihlendiği düşünülmektedir. Lanetin etkisi hakkında ek bilgi Šurpu metinleri tarafından sağlanır. Šurpu metinleri bir yeminin ihlali için cezanın doğasını içeren anahtar bilgiyi sağlar. En iyi metinler Asurbanipal'in Ninive'deki kütüphanesinde bulundu. Yeni Asur dönemi olmasına rağmen ritüelin dini eylemi Kasit döneminde hazırlandı. KAR 67 numaralı metin tanrı Sin'in diğer büyük tanrılardan farklı olarak beddua, yemin (māmitu) ile özel bir ilişkiye sahip olduğunu bildirir. Metinde Sin'in bir māmitu (pašaru) yani bir bedduayı çözdüğü (saḫar.šub.ba/ saḫar.šub.bû) belirtilmektedir. Bu tür metinlerin Sumerce ve Akadca olarak iki dilli yazılmış olanları da vardır. Metinlerdeki bilgilere dayanarak insanlar üzerinde ilahi korumanın yoksunluğu bireyleri kötülüklere karşı savunmasız bırakıyordu. Lanet

zalimleri bularak onları yakıyordu. Bu nedenle insanlar Šurpu ritüelleri[12] düzenleyerek tanrılara bağlılıklarını bildiriyor ve onları kötülüklerden korumaları için dua ediyorlardı (Kitz, 2004: 317–319).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Eskiçağ toplumları karşılaştıkları sel, kıtlık ve savaş gibi felaketlerin nedenlerini bulmaya ve anlamaya çalışmışlardı. Tanrıların farklı yollarla insanlarla iletişim kurduğuna inanırlardı. Gördükleri rüyalardan, ayın hareketlerinden, insan cenininden, sakat hayvanlardan, tanrılara sundukları kurbanların iç organlarına bakarak geleceğe dair kehanette bulunmuşlar ve bu kararları daha önceden öğrenerek başlarına gelebilecek kötü olayları önleme arzusunda olmuşlardır. Bu istek de falcılığı ortaya çıkarmıştır. Kehanetlerde bulunan ve ritüelleri düzenleyen din görevlileri de toplumda önemli bir yere sahipti.

Sumerlilerden itibaren felaketlerden ve beddualardan korunmak, tanrıların rızasını kazanmak için pek çok tören düzenlenmiştir. Eski, kötü, zararlı olanı yok etmek, yeni, taze, güçlü, sağlıklı olanı sağlamak için bu törenler insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Kötülüklerden korunmak için ağıt yakma törenleri düzenlemişlerdir. Bu ağıtlar herhangi bir saldırıya maruz kalmamak için gücenmiş bir tanrıyı yatıştırmak amacıyla yapılıyordu. Zaman zaman kötü kehanetlerden etkilenen insanlar olabiliyordu. Bu kişilerin kötü etkiden kurtulmaları amacıyla namburbi ritüeli yapılırdı. Bununla birlikte bir tören, içerisinde pek çok ritüeli de barındırabiliyordu. Eski Mezopotamya toplumları bireyi ya da her hangi bir binayı korumak amacıyla bazı kutsal saçılar kullanarak arındırma ayinleri yapıyorlardı. Felaketlerden korunma törenlerinde temel rol felaketin aktarımıdır. Kötülüğü kovmanın başarılı olabilmesi için kötülüğü ilk taşıyan kişi ile onun vekili arasında sıkı bir bağ olduğuna inanmışlardır. Bu sebeple genellikle çeşitli maddelerden yapılmış heykelcikler kullanılırdı. Yeni Asur dönemi boyunca felaketlerden korunmak için ev veya tapınak döşemelerinin altına törenler yapılarak koruyucu heykelcikler konuldu. Ritüel metinlerinde kayıtlı olan bu uygulama ile hastalıklardan ve kötülüklerden binaları ve bireyleri korumak, arındırmak için hizmet ettiği yazılıdır.

[12] Suçun bağışlanması anlamında olan ritüellerin bir serisi, Šurpu aynı zamanda "DINGIR. ŠÀ.DIB.BA" büyülü sözlerinin kullanımını da içermektedir (Bkz: Davis, 2010: 48).

Felaketlerin dışında beddualardan korunmak amacıyla da ritüeller düzenlenmiştir. Bu lanetler kudurru/narû yazıtlarında belirtilir. Bu yazıtlar insanlar üzerindeki lanet hakkında bilgi verirler. Lanetin zalimleri bularak onları yaktığına inanmışlardır. Bu nedenle Šurpu ritüelleri düzenlenerek tanrılara bağlılıklarını bildirmişler ve onları kötülüklerden korumaları için dua etmişlerdir.

KAYNAKÇA

AKKUŞ MUTLU, Suzan (2012), Eski Mezopotamya'da Törenler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ANDRE-SALVINI, Beatrice (2006), **Babil**, Çev. Ela Uluatam, Dost Kitabevi, Ankara, 136s.

BEAULIEU, Paul Alain (2007), "Late Babylonian Intellectual Life," In The Babylonian World, Editör: Gwendolyn Leick; **Routledge**, New York, pp.473–486.

BIDMEAD, Julye (2004), **The Akitu Festival: Religious Continuity and Royal Legitimation in Mesopotamia**, Gorgias Press, USA, 220p.

BOTTERO, Jean (2003a), **Mezopatamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar**, Çev. Emin Özcan, Ayşen Er, Dost Kitabevi, Ankara, 340s.

BOTTERO, Jean (2003b), **Kültürümüzün Şafağı Babil**, Çev. Ali Berktay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 160s.

BOUZARD, Walter (1997), **We Have Heard With Our Ears, O God: Sources of theCommunal Laments In The Psalms**, SBL Dissertation Series 159, Scholars Press, Atlanta.

CRAWFORD, Harriet (2010), **Sümer ve Sümerler**, Çev. Nihal Uzan, Arkadaş Yayınları, Ankara, 264s.

ÇAĞIRGAN, Galip- LAMBERT, Wilfred G. (1993), "The Late Babylonian Kislīmu Ritual for Esagil", **Journal of Cuneiform Studies**, Vol. 43/45, pp.89–106.

DAVIS, Ryan Conrad (2010), Divine Inscrutablity in Wisdom Literature in Ancient Israeland Mesopotamia: Thesis Master of Arts, The Faculty of The Graduate School of Vanderbilt University, Nashville, Tennessee.

DUYMUŞ FLORIOTI, Hanım Hande-ESER, Elvan (2013), "Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Yakındoğu'da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine", **Turkish Studies**, S. 8/2,ss. 73-87.

ELIBEYZADE, Elmettin (1996), "Nevruz ve Kurban Bayramının Geçmişi 1200 Yıl", Çev: Mustafa Kalkan**,** Nevruz ve Renkler, Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri (19–21 Mart 1996), Ankara, **Atatürk Kültür Merkezi Yayını**, ss. 147–154.

FARBER, Walter (1995), "Witchcraft, Magic andDivination in Ancient Mesopotamia",**Civilizations of the Ancient Near East,** Editör: Jack M. Sasson, C. III, Scribner, New York.

FINCKE, Jeanette C . (2003/2004), "The Babylonian Texts of Nineveh Report on the British Museum's Ashurbanipal Library Project", **Archiv Für Orient forschung**, 50, pp. 111-149.

GÜNGÖR, Harun (2004), "Dinler ve İnançlarda Nevruz", **Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss. 43–48.

İPLİKÇİOĞLU, Bülent (1994), **Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları I,** Bilim Teknik Yayın Evi, İstanbul, 147s.

KITZ, Anne Marie (2004), "An Oath, Its Curse and Anointing Ritual", **JAOS**, C. 124/2, pp. 315–321.

KÖROĞLU, Kemalettin (2010), **Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 229s.

KRAMER, Samuel Noah (2000), **Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 229s.

KRAMER, Samuel Noah (2002a), **Sümerler**, Çev. Özcan Buze, Kabalcı Yayınevi, İstanbul,460s.

KRAMER, Samuel Noah (2002b), **Tarih Sümer'de Başlar**, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 316s.

LANDSBERGER, Benno (1945), "Sümerlilerin Kültür Sahasındaki Başarıları", **DTCF Dergisi,** C. III, S. 2, ss.137–149.

LENZI, Alan (2011), **Reading Akkadian Prayers and Hymns An Introduction**, Editörler: Ehud Ben Zvi, Roxana Flammini, Society of Biblical Literature, Atlanta, 520p.

LEVENE, Dan (2002), **Curseor Blessing: What's In The Magical Bowl?**, Printed by The Print Centre Universty of Southampton, England, 43p.

LINSSEN, Marc J. (2004), **The Cults Of Uruk and Babylon the Temple Ritual Texts As Evidence for Hellenistic Cult Practises**, Brill, Leiden, 343p.

NAKAMURA, Corolyn (2004), "Neo-Assyrian Apotropaic Figurines and the Protection of Assur, **World Archaeology**, C. 36, S.1, The Object of Dedication, pp. 11–25.

OATES, Joan (2004), **Babil**, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 230s.

ODISHO, Anobel Youhana (2004), The Akitu Festival in Mesopotamia The Expression of Royal Ideology Through Religion, Ritual, and Architecture, Thesis, The Department of Near Eastern Studies The University of California, Berkeley, 2004.

OPPENHEİM, A. Leo (1964), **Ancient Mesopotamia**, Chicago: University Press, 433p.

ORHUN, Murat (2009), "Hititler'de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler'deki Uzantısı", **Akademik Bakış**, C.3, S. 5, ss. 231-250.

PARDEE, Dennis (2000), "Divinatory and Sacrificial Rites", **Near Eastern Archaeology**, Vol. 63, No.4, The Mysteries of Ugarit: History, Daily Life, Cult, pp. 232-234.

PETTER, Donna Lee (2009), The Book Of Ezekiel: Patterned After A Mesopotamian City Lament?**,** Doctor's Thesis of Philosophy, Department of Near and Middle Eastern Civilizations University of Toronto.

READE, Julian (2005), "Religious Ritual in Assyrian Sculpture", **Ritual and Politics In Ancient Mesopotamia**, Barbara Nevling Porter, American Oriental Society New Haven, Connecticut USA, pp. 7–32.

ROLLER, Lynn E. (2004), **Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü**, Çev. Betül Avunç, Homer Kitabevi, İstanbul, 440s.

ROSCOE, Will (1996), "Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion", **History of Religions**, C.35, S.3, pp. 195–230.

SOMERVILL, Barbara A. (2009), **Great Empires of the Past: Empires of Ancient Mesopotamia**, Chelsea House Publishers, New York, 152p.

SALLABERGER, Walter (2007), "The Place and the Temple in Babylonia", *The Babylonian World*, Edited by Gwendolyn Leick, **Routledge**, New York, pp. 265-275.

TANILLI, Server (2005), **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma,** C.I, Adam Yayınları, İstanbul, 570s.

The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume 13, Q, USA, 332p.

VELDHUIS, Niek (1996), "On Interpreting Mesopotamian Namburbi Rituals", **Archiv Für Orient forschung**, Bd. 42/43, pp. 145-154.

http://www.livius.org/aj-al/akitu/akitu.htm. Erişim Tarihi: 23.07.2012

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi yılda en az iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimizde yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde hazırlanarak dergimiz e-posta adresine (sbedergi@gumushane.edu.tr) gönderilmesi gerekmektedir. Yayınlanmak üzere dergimize gönderilen çalışmaların tüm sorumlulukları yazarlara aittir.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1.) Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere bakşa bir yere gönderilmemiş olmalıdır.

2.) Dergimizde Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayınlanır.

3.) Yazılarda metnin başında Türkçe özet ve altında İngilizce başlık ve özet verilmelidir. Özetler 9 punto ile yazılmış ve 200 kelimeyi aşmayacak şekilde olmalıdır. "ÖZET" başlığı (9 punto) ortalanarak **bold** yazılmalıdır. Metin dili yabancı dilde olan çalışmalarda yabancı dildeki özetin altında Türkçe özet yer almalıdır. Özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayabilecek en az üç en fazla beş adet "anahtar kelime" (keywords) bulunmalıdır. Özette denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar, vb. yer almamalıdır.

4.) Yazılar, MS Word 97 veya üzeri sürümlerde A4 kağıdı boyutunda, "Times New Roman" yazı stili, 1.5 satır aralığı ve (11) punto ile yazılmalıdır. Paragraflarda ilk satır girintisi 1.25 cm olmalıdır. Paragraf geçişlerinde satır atlanmamalıdır.

5.) Yazıların ana başlığı ortada olacak şekilde, büyük harflerle **bold** ve (11) punto ile yazılmalıdır. Yazarın adı başlığın sağ alt kenarına konulmalı; yazar birden fazla ise, adları alt alta yazılmalıdır. Yazar(lar)ın akademik ünvanı, bağlı olduğu kurumu ve e-posta adresi dipnot şeklinde ilk sayfada yer almalıdır. İlk sayfada ayrıca, dipnot olarak çalışmayı destekleyen kuruluşlar vb. de belirtilebilir.

6.) Yazı, çizim veya grafiklerin yazım alanı içinde olmalarına dikkat edilmelidir. Yazılarda sayfa kenar boşlukları şu şekilde olmalıdır:

Üst ve alt : 5 cm
Sağ ve sol : 3 cm
Üstbilgi : 2 cm
Altbilgi : 2 cm

7.) Yazılar, şekil ve tablolar dahil 25 sayfayı geçmemelidir.

8.) Yazılardaki resim, şekil ve grafikler "Şekil" adı altında gösterilmeli; şekil ve grafikler bilgisayar ortamında çizilmelidir. Tablo, şekil ve denklemlere sıra numarası verilmeli, başlıklar tabloların üzerine, şekillerin ise altına her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde ve ortalanarak **bold** karakterler ile yazılmalıdır. Ayrıca tablo ve şekillere ait kaynaklar, alt tarafta 9 punto ile verilmelidir.

9.) Sayfaların altına (sağa yaslı olarak) sayfa numarası konmalıdır.

10.) Yazılar, Giriş bölümü ile ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. “GİRİŞ”, “SONUÇ VE DEĞERLENDİRME” ve “KAYNAKÇA” başlıklarına numara verilmemeli ve paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdırlar. Başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Yazıda yer alan birinci derece alt başlıklar I,II, III, ... gibi Romen rakamlarıyla sınıflandırılmalı, tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. İkinci derece alt başlıklar A,B,C, ... gibi büyük harflerle sınıflandırılmalıdır. Bu başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. Üçüncü derece alt başlıklar 1, 2, 3, …gibi rakamlarla sınıflandırılmalıdır. Bu tür başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar ise a, b, c, … gibi küçük harflerle sınıflandırılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar küçük harflerle, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır.

11.) Kaynaklara yapılan atıflar, dipnotlar yerine metnin içinde parantez arasında yapılmalıdır. Parantez içinde sırasıyla yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı: sayfa numarası yer almalıdır. (Aaker, 1991: 101). Birden çok kaynak noktalı virgül ile ayrılmalı, 3 veya daha çok yazar isimli bildirimlerde "vd" kısaltması kullanılmalıdır. Eğer, yazarın aynı yıl içinde

yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, yıllar harfler ile farklılaştırılmalıdır. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atıfın yazarı belli değil ise, parantez içerisindeki ifadeler şu şekilde sıralanmalıdır; internet sitesinin kurumu, erişim yılı. Aşağıda bazı örnekler sunulmuştur:

.....(Tek, 2004: 12). : tek yazarlı bir yayına atıf

.....(Birlik, 2002a: 32; 2002b: 112). : aynı yazarın aynı yıldaki iki yayınına atıf

……(Demircan, 1999:10; 2000: 211). : aynı yazarın ayrı yayınlarına atıf

.....(Aktan ve Vural, 2001: 30). : iki yazarlı yayınlara atıf

.....(Kara vd., 1991: 15) veya (Kara vd. (1991: 15)'e göre : ikiden fazla yazarlı yayınlara atıf

.....(Yılmaz, 2002: 211; Bozkurt, 2005: 14). :aynı konuda birden fazla yayına atıf

……(Rekabet Kurumu, 2005). : yazarı bilinmeyen ve internet sitesinden ulaşılan yayına atıf

……(www.die.gov.tr, 2007) : internet adresine atıf

……(Anonim, 2000: 11) : anonim yayına atıf

……(Duran, 2005) : yazarı belli internet yayınlı makaleye atıf

……(Devlet Planlama Teşkilatı, 2005) : kuruma atıf

…...(Odabaşı, 2008) veya Odabaşı (2008)'na göre.: kaynağın tamamına atıf

Yukarıdaki atıf gösterimleri metin dili Türkçe olan makaleler içindir. Yabancı dilde yazılan makalelerdeki atıflarda kullanılan bağlaçlar, metin dili ile uyumlu olmalıdır. Kaynağa yapılan atıf dışında, yapılacak açıklamalar, "Notlar" başlığı altında yazının sonunda ayrı bir sayfada verilmelidir.

12.) Metin içerisinde atıfta bulunulan kaynaklar, eğer varsa notlardan sonra ayrı bir sayfada "**KAYNAKÇA**" başlığı altında alfabetik sıraya göre verilmelidir. Kaynakçada yer alan eserler kitap, makale vb. şekilde sınıflandırılmamalıdır. Kaynakça başlığı paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdır. Yazar soyadlarının gösteriminde tamamen büyük harf kullanılmalı ve yazar isimleri açık bir şekilde belirtilmelidir. Her kaynağın ikinci ve diğer satırları 1,25 cm içerden başlamalıdır. Kaynakça biçim kurallarına dair örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Kitaplarda:

AAKER, David A.; (1991), **Managing Brand Equity**, The Free Press, New York, 299p.

AKTUĞLU, Işıl Karpat; (2004), **Marka Yönetimi**, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 231s.

ERDEM, Metin; Doğan ŞENYÜZ ve İsmail TATLIOĞLU; (2003), **Kamu Maliyesi,** Üçüncü Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 352s.

FRIEDMAN, Daniel; Dan DRİEDMAN ve Alessandra CASSAR; (2004), Economics Lab: An Introduction to Experimental Economics, Routledge, United Kingdom, 256s.

KOTLER, Philip; (2000), **Marketing Management**, 9. Edition, Prentice Hall International Editions, USA, 718p.

NUNNALLY, Jum C. ve Ira H. BERNSTEIN; (1994), **Psychometric Theory**, Third Edition, McGraw-Hill, New York. 736p.

ODABAŞI, Yavuz ve Gülfidan BARIŞ; (2007), **Tüketici Davranışı**, Yedinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 404s.

Çeviri Kitaplarda:

PERRY, Alycia ve David WISNOM III; (2004), **Markanın DNA'sı**, Çev: Zeynep Yılmaz, Birinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 167s.

Makalelerde:

CENGİZ, Ekrem; Hasan AYYILDIZ ve Fazıl KIRKBİR; (2005), "Yeni Ürün Geliştirme Sürecinin Başarısında Etkili Olan Faktörler", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** 24, ss.188-147.

MARION, Nancy P.; (1999), "Some Parallels Between Currency and Banking Crises", **International Tax and Public Finance,** 6(4), ss.473-490.

CRAIG, C. Samuel ve Susan P. DOUGLAS; (2000), "Building Global Brands in The 21st Century", **Japan and The World Economy**, 12(3), pp.351-359.

Derlemelerde:

DAHLMAN, Carl J. ve Richard NELSON; (1995), "Social Absorption Capability, National Innovation Systems and Economic Development", iç. Bon-Ho KOO and Dwight PERKINS (Ed.), **Social Capability and Long Term Economic Growth**, St. Martin Press, New York, ss. 82–122.

METHİBAY, Yaşar; (2003), Avrupa Birliğinde İhale Sistemi ve GATT İhale Kodu", iç. Binnur ÇELİK ve Fatih SARAÇOĞLU (Ed.), **Maliye Seçme Yazıları,** Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ni Geliştirme Vakfı Yayını, ss. 125-142.

İnternetten Alınan Kaynaklarda:

ACEMOGLU, Daron ve Simon JOHNSON; (2006), **Disease and Development: The Effect of Life Expectancy on Economic Growth,** NBER Working Paper 12269, http://www.nber.org/papers/w12269, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (2006), "Kamu Borç Yönetimi Raporu", http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin KBYR.Mayis06.pdf, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

REKABET KURUMU, http://www.rekabet.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.02.2005

TİGREL, Ali; "Timetable: What will Happen and When," http://europa.eu.int/euro/html. Erişim Tarihi: 27.09.1999.

Tezler:

YILDIZ, Salih (2007), Tüketici Tercihlerinde Marka Değerini Belirlemeye Yönelik Bir Model Önerisi: Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Bildiri:

ER, Bünyamin (1997), "Finansal Bağ Stratejileri, II. Geleneksel Finansal Sorunlar Kongresi, 22-25 Temmuz 2008, İstanbul.

Yukarıdaki gösterimler metin dili Türkçe olan kaynaklar içindir. Yabancı dilde yayınlanacak çalışmalarda bağlaçlar ve kısaltmalar metin dili ile uyumlu olmalıdır. Örneğin, metin dili İngilizce olan bir çalışmada 've' bağlacı yerine 'and', 'ss.', kısaltması yerine 'pp.'kullanılmalıdır.

Yukarıdaki formatta olmayan çalışmalar içerik açısından KESİNLİKLE değerlendirilmeye alınmayacak ve editör tarafından yazara iade edilecektir.

Cilt/Volume: 5 Sayı/Number: 9 Yıl/Year: 2014

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1.) Yükseköğretim Sisteminin Temel Sorunlarının Önceliklendirilmesi
Ahmet ÇOBAN ..... 1 - 13

2.) Aşağı Çekme Sendromunda Ebeveynlerin Etkisi
Ahmet Hakan ÖZKAN ..... 14 - 24

3.) Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Destek ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki
Dursun EĞRİBOYUN ..... 25 - 52

4.) Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye'deki Uygulamaları
Dursun KELEŞ
Ümit KELEŞ ..... 53 - 75

5.) Sosyal Forum Sitelerinde Paylaşılan Öneri ve Yorumların Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Facebook Örneği
Ekrem CENGİZ
Zeynep ASLAN ..... 76 - 89

6.) Çalışma Hayatının Bir Sorunu Olarak Mobbing ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Türkiye ve Kazakistan Otellerinde Bir Uygulama
Elbeyi PELİT
İbrahim KILIÇ ..... 90 - 126

7.) İlköğretim Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi
Fikriye KANATLI
Sinan SCHREGLMAN ..... 127 - 138

8.) Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler
Hasan SABIR ..... 139 - 154

9.) Akademisyenlerin Bilimsel Kongrelere İlişkin Algılamaları: Akdeniz Üniversitesi Örneği
Hulusi DOĞAN
Oğuz NEBİOĞLU
İlknur DOĞAN ..... 155 - 172

10.) Kapitalist Eğilimin Karşıtı Olarak Lutherizm
Kürşat Haldun AKALIN ..... 173 - 212

11.) Ortaokul 7. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Kılavuz Kitabının İçerdiği Öğretim Etkinlikleri Açısından İncelenmesi
Mehmet KARAKUŞ
Fadime MENGİ ..... 213 - 235

12.) Lulubi Etnoniminin Kökeni
Aləkbər ƏLƏKBƏROV
Muhammet KEMALOĞLU ..... 236 - 246

13.) Konaklama İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Uygulamaların Kullanımı
Mustafa SARI
Alper Veli ÇAM ..... 247 - 266

14.) Toplumsal Değişim Farklı Kurumlar ve Sınıf Öğretmenliği Eğitimi
Özgür ERAKKUŞ
İslam MUSAYEV ..... 267 - 277

15.) Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri
Suzan AKKUŞ MUTLU ..... 278 - 293

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ
GÜMÜŞHANE UNIVERSITY ELECTRONIC JOURNAL OF INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES